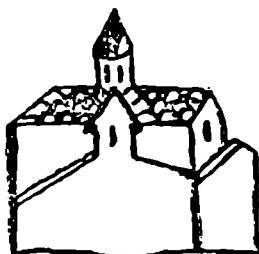

ნოდარ ნულეისკირი

ღვანდი

და

წამება

ტოისი და ჟიანესი

ამ წიგნში აღწერილი ამბავი ნაიძვიდად მომსდარა თბილისში, 786 წელს. მოქმედებენ ისტორიული პირები, ქართული მატრიანეებით ცნობილი მოღვაწენი: აბო თბილელი, იოანე საბანისძე, ყრმა გრიგოლი (შემდგომში გრიგოლ ხანძთელი), ნერსე ერისთავი, აშოტ (შემდგომში კუდაპადატი), სტეფანოზ ერისმთავარი, სამოედ ქართლის კათალიკოსი, ხსართან ბუცესი და სხვები...

ნაწარმოები ამხედს ტირანias, ძაღადობას, შეშვუებადობას ბნელი ძაღებისადმი, გვიხატავს თავასუფდებისათვის, ადამიანური ღირსებისათვის მებრძოლ ადამიანებს.

სხვა ჟამი დადგა, სხვას ვცემთ თაყვანს, სხვაგან მივდივართ დიტანიით, სხვა სამარტვიდესთან ვიკრიბებით.

მაგრამ ჯერ ერთი საუკუნეც არ გასუდა, რაც ასე ვირწებით, თორმეტი საუკუნე კი ქართველი ერი პატივს მიაგებდა არაბ ყმაწვილს ისე, როგორც ეს დიდი იდიას გაზეთშია აღწერილი: ეკლესიაში მისთვის ღოცულობდნენ, მასზე საგალობებსა და დასდებებს წერდნენ, წმინდანად რაცხდნენ, დედაქალაქის მფარველ ანგედოზად მიიწნევდნენ. სამკაულსა და სიქადულს ეკლესიისას ეძახდნენ. ხოლო იოანე საბანისძემ „პირველმა ქართველმა, ვინც მკვეთრად გამოთქმული ეროვნული ღოზუნგით გამოვიდა მწერლობაში“. (კ. კეკელიძე) საბოლოოდ უკვდავყო აბო-მენდესაცხებდე, უწოდა მას „ვარსკუდავი მოღყინარე“ თბილისის ცაზე და შექმნა ძვირფასი ქართული წიგნი „წამებაი წმიდისა და ნეტარისა მოწამისა ქრისტეისისა ჰაბოისი“.

რისთვის მიაგებდნენ ასეთ პატივს მონადეშობილს.

რისთვის იყრიდნენ მუხლს მის სამარტვიდეში, ქართველთა გარდა რუსები, სომხები, თათრები...

საქართველოს სუდიერი მამები: სიმოელ ქართლის კათალიკოსი და იოანე საბანისძე რისთვის ამოუდგნენ მხარში ქართლის ერისმოავრის უბრალო მსახურს.

რა მოხდა 786 წ. ნათლისღების დღეს ტფილის-ქადაქში?..

სტუფანოზი

ქართლის ერისმთავარს, სტეფანოზს, ამიდმა დაუჯერებელი ამბავი აუწყა: ბიძათქვენის მსახურმა, მენელსაცხებზე არაბმა, მამული, სჯული უარპყო და ქრისტე ღმერთს შეუდგაო.

ამიდი თვადებს აპარპალებდა და ქვევით-ქვევით იყურებოდა. სტეფანოზი გაოგნებული შესცქეროდა ამირას მდივანმწიგნობარს და ყურებს ან უჯერებდა, ბავშვით გაწითლდა, გაყვითლდა, სიმწრის ოფდმა დაუცვარა შებდი. რაც მოაფარია, ამიდი ბიძამისის სახელს „ნესეს“ არაბუდ წინადადებაში უპატიოდ აღტრიალებდა წინ და უკან, ბოლოს სამხილიც დაუღო წინ, თან კეთილის მსუბუქივით უწურწურდა: დავადებული გვაქვს ამის თაობაზე ხადიფას წერილი მივართვათო.

სტეფანოზმა ამ დილით ამირას სასახლეში ფესი შემოდგათუ არა, მოეჩვენა რომ მოხედენი, მსახურნი, მეკარენიც კი სსვაგვარად მოესადმნენ. ამიდთან შესვედრაც არ მოეწონა, გამოცვლიდა ენცნა, ცივად, ზომაზე ატეად საქმიანად შეეგება მდივანმწიგნობარი, საზარელმა ამბავმა ხომ სუდ მთად აუმღვრია გონება, ესეც არ აკმარეს, ბიძამისის ნერსეს სამხილიც წინ დაუდეს, თან კეთილის მსუბუქივით უწურწურდა: დავადებული გვაქვს ამის თაობაზე ხადიფას წერილი მივართვათო. ეს უკვე მიტისმეტი იყო. ხადიფასაო?! — შესძახა თავზარდცემულმა, დაავლო სამხილს ხედი. გუდგავუდ, სუდმოუთქმეად ჩაიკითხა ჭიღზე ნაწერი — ერისთავების მსახური მენელსაცხებზე მესდნიმი გაქრისტეანებუდიყო და ამას ნერსე ერისთავს აბრადებდენ.

ბრადებდას შურტათმთავარი, დივან აშ-შურტას გამგებელი აწერდა ხელს: „დაიღუპა“, — ზარივით დარეკა გონებაში, შიშმა შეიპყრო, ქურდივით მიიხედა-მოიხედა ირგვლივ უნებურად და შერცხვა თავისი თავის...

მენელსაცხებზე აბო შურტებს ენასათ სიონში დოცვის უამს. „შურტებს სიონში, — კვდავ დარეკა შაშის ზარმა, — მაშ, დოც-

ვის დროსაც შურტები გვითვადთვადებენ, აღსარებას ღმერთსაც ვერ ეტყვი...”

სამხილს ატრიალებდა ხედში გონებააღღრეული და რა ეთქვა, რა ელონა არ იცოდა, უაზროდ ჩახედა რამდენიმეჯერ, გადაატრიადა, ვადმოატრიადა, „აბო“, — ჩაიბუტბუტა თავისთვის, შეიმდეგ კვდავ წააშტენდა ნაწერს, არაბული ჰაე და ბანი ამიდსაც უჩვენა თითით, — თვალი ხომ არ მატყუებსო. პაბო წერიაო. დაუდასტურა ამიდმაც. დაჯერება არ უნდოდა, ილუპებოდა მარტო აბო კი არა, ბიძამისი ნერსეც, რაც მთავარია, წყადი მასაც შეუდეგებოდა და მთელ მის საგვარეულოსაც. ხედში თითქოს ნაწერი კი არა, ნაკვერცხალი ეყარა და უდაგავდა. მაჰმადიანი, ტომით არაბი ჰაბო უარს ამბობდა თავისი ხადხის უძღვევდ ღმერთზე და დაპყრობილ-დამონებული ქართველების ღმერთს მიედტვოდა, განა ეს საოცრებას არ ჰგავდა?

სასადილო გადაჭიმული იყო თითქმის მთელს დედამიწაზე, არსად მსგავსი რამ არავის გაეგონა და რაღა მაინცდამაინც მის პატარა სამთავროში უნდა დატრიალებულიყო სასწაული?..

„ეს არ არის მართალი, ცილისწამებიაო!“ — შესძახა სტეფანოზმა და წამოდგა.

ამიდიც წამოდგა და ერისმთავარს ხედმოწერა მოთხოვა.

— წესს ნუ დავარღვევთ, გთხოვთ! — უთხრა ამიდმა თვადების პარპალით და სამხილი ხედში შეაჩერა. — აღნიშნეთ, რომ გაეცანით... სტფ...

— ხედი მოვაწერო? — გაიკვირვა სტეფანოზმა.

— დიახ, სტფ... — გაუღიმა ამიდმა.

„სტფ“ მისი სახელის არაბული დაწერილობა იყო, ასე აწერდა სედს სტეფანოზი, ამიდის ასეთი გაშინაურებაც შიშის მომგვრელი ეჩვენა, მაგრამ არ შეიმჩნია, ვითომც აქ არაფერიაო, ხედი მოაწერა და ერთხელაც შეხედა მოსედეს გამომცდელად.

ამიდი ქართლის ერისმთავარს ამგვარ კადნიერ საქციელს ვერ გაუბედავდა. სტეფანოზი თვით ხადიფა მაჰდის გამომგზავნილი გახდდათ ქართლში. საამიროს უბრალო მოხედე თავისთავს ამდენის უფლებას ვერ მისცემდა, თუ ამირასაგან არ ექნებოდა ნებართვა.

— ეს ყველაფერი იცის ამირამ? — იკითხა შეშინებულმა.

— დიახ, იცის, — მიუგო ამილმა.

— თვითონ უნდა ვნახო. — თქვა სტეფანოზმა.

— არ სცადია. — უთხრა ცივად მოხედვით.

— არ სცადია? — გაოცდა სტეფანოზი, „არ სცადია კიდეც“ — ჩაიდუღუნა თავისთვის, გატრიალდა და დაბნეული, არეულ-დარეული გამოვარდა სასახლიდან.

სასახლიდან რომ გამოვიდა, საეჭვოდ ადევნებული პირიც გამოჰყვა. სტეფანოზს შემასმენელი და ჯაშუში ვერც გააკვირვებდა და ვერც შეაკრთობდა. მთელ საამიროში თანამდებობის ყოველ პირს თითო შურტა ჰყავდა მიჩენილი. თავის შურტას პირადაც კი იცნობდა. მას აოცებდა ასეთი უეცარი ცვლილება ამირას სასახლისა და კარისკაცებისა, თითქოს ყველამ ყვედაფერი იცოდეს, თითქოს დანაშაული ჩადენა ერისთავთ-ერისთავს ხადიფას წინაშე, ვილაც აბოს გაქრისტიანება ასე უცებ, ასე ერთბაშად ვერ შეძრავდა სასახლეს. ნერსესი ეშინიათ, ძველი შიში ჯერაც ვერ განედებიათო, გაიფიქრა სტეფანოზმა.

სასახლიდან გამოსულს უცხო პირი რომ აედევნა, ადბათ, შურტას შურტააო დაასკვნა, სწრაფად ჩაჯდა ეტლში, რამდენიმე ცხენოსანი მხდებელი გაიყოლა და ბიძამისის სასახლისაკენ გასწია.

„ამირას არ სცადიაო“, — ბუზღუნებდა გუნებაში, რა იმადებოდა ამ სიტყვებს უკან? შესულიყო ამირასთან და პასუხი მოეთხოვა ქართლის ერისმთავრის აბუჩად აგდებისათვის? წრიადებდა, ბოზოქრობდა, მრისხანებდა ერისთავთ-ერისთავი, მაგრამ არ ამულავნებდა, თავშეკავებას არჩევდა, ჯერ უნდა გაეგო რა შეემთხვა ბიძამისს, მართლა უარჰყო სჯული მისმა მსახურმა, თუ ენამოწამდულმა პირფერებმა ციდი დასწამეს. ეგებ მოუსვენარი ბიძა ახად ხაფანგს უვებდა მტრებს, შეთქმულებას ამზადებდა და აბოს გაქრისტიანებით წყაღს ამღვრევდა. ნერსეს პოლიტიკური სრიკები შიშის ზარს სცემდა ამირას სასახლეს, ბაღდადიც კი ძრწოლით ედოდა ნერსეს ქვეყნიდან მოსულ ახად ამბებს.

მართალია, ხადიფა მანსურთან შეჯახების შემდეგ, ნერსეს პოლიტიკური ძაღაუფლება ქართლში არ ჰქონია, მტკვრის პირას, თავის სასახლეში იჯდა და ქადაქშიც კი იშვიათად გამოდიოდა, მაგრამ მთელი საამიროს და სახადიფოს ყურადღება, რატომღაც, ამ პატარა სასახლისაკენ იყო მიპყრობილი. იქ ნერსე ერისთავი იჯდა და რა ჰქონდა გუნებაში, კაცი ვერ გაიგებდა. სულ

იბრძოდა, ზედამდგომედოა აზრით, სუდ შეთქმულებას აწყობდა. სტეფანოზს რაც თავი ახსოვდა, მისი დედაწული მუდამ შიშის ქვეშ ცხოვრობდა, დიდი ბიძის შეპყრობას და დიდებულებას, თვადის დათხრას, ბაღდადში გაწვევას, იქ თავის მოკვეთას ბაღლობიდანვე მოელოდა. ბოლოს და ბოლოს, ეს ღლეც დადგა: ნერსე სამი წელიწადი დაჰყო ბაღდადის დიდებულებში, ჯოჯოხეთურ წამებას გაუძლო, არც სჯული უარყო, არც შეთქმულების მონაწილენი გასცა და გადარჩა კიდევ ადამებდზე: ამბობენ, ხადიფა მანსური ნერსესთან ჭიდიდს გადაჰყვა. გული გაუსკდა და მოკვდაო. ახადმა ხადიფამ, მაჰდიმ, საჭიროდ არ სცნო ნერსე ერისთავის სიკვდილით დასჯა. ჭკუა იხმარა და ქართლოსიანთა გული მოინადირა.

ნერსე ერისთავი სამშობლოში გამოუშვა. ამით ქართველებს უთხრა, ახადი ხადიფა მოწყალე და დიდბუნებოვანი გყავთო. ნერსეს სიცოცხლე შეუნარჩუნა, მაგრამ ამირას გადასცა მთელი ძალაუფლება, თითქმის საბოლოოდ გააუქმა ქართლის სამთავრო. ერისთავები მაინც კმაყოფილი დარჩნენ, რაკი წიოკობას, ცეცხლსა და მახვიდს გადაურჩა ქართლი, ნერსეც ცოცხალი დაუბრუნდათ, ძალაუფლებას აღარავინ დაეძებდა. ხადიფა მაჰდის მშვიდობიანი მოსპობის პოლიტიკას კვლავ ნერსე აღუდგა წინ, საქრისტიანოში ფეხი რომ დაადგა, ახადი შეთქმულებისათვის მზადებას შეუდგა. ამჯერად, ნერსე ჯუანშერ ერისთავმა დაასმინა. ჯუანშერი ნერსეს მამას ადარნასე კუროპადატს მტრობდა, სარკინოზებთან ბრძოლაში ნერსეს წარმატებაც არ მოსწონდა და ამირას ჩააგონა, კუროპადატებს — ადარნასესა და მის შვიდს თვალი იონთა ქვეყნისკენ უჭირავთო, ბერძნები კუროპადატობას ტყუილ-უბრალოდ არავის აძლევენო. ამირამ ნერსეს შურტები მიუსია და შეპყრობა მოუხდომა. ნერსე ხაზარეთს გაიქცა და ახდა იქიდან ხაზართა ჯარით დაემუქრა არაბებს. ხადიფამ ნერსესთან საბრძოლვედად კვლავ მშვიდობიანი გზა აირჩია და ერისმთავრობა ნერსეს დისწულს, ახადგაზრდა სტეფანოზს უბოძა.

სტეფანოზმა მუცელზე ხოხვით, დიქნითა და ასპირობით, წელში წყდომითა და ნემსის ყუნწში ძროხით შეარიგა დიდგუნდა ბიძა და ზედამდგომედნი, ქართლში ბოლოსა და ბოლოს მშვიდობა და წესრიგი დაამყარა: ხარაჯისა და ჯიზიას გადახდა დრო-

ზე შეძლო, შეთქმული ქართველობა ვინ ძალით, ვინ ნებით და-
აშოშმინა, ხადიფას ერთგული მსახურის სახელი დაიგდო მთედ
სამაჰმადიანოში და, ამ დროს, აბოს გაქრისტიანება ზურგში
დახვარის ჩაცემას უძრიდა. ნუთუ მართლა ღვიძლი ბიძა არ ინ-
ლობდა დისწულს და კვლავ უგნურ შოთს ტესდა? ნუთუ კვლავ
შურტების ხედში უნდა ჩავარდნილიყო ერისთავთა დიდი სახ-
ლეული?.. მართალია, სტეფანოზს ერისმთავრობა სწორედ ნერ-
სეს უწრობის შედეგად უწყალობეს, მაგრამ კოკა ყოველთვის
წყაღს ვერ მოიტიანდა. ხადიფა მაჰდი არ აპატიებდა ერისთავებს
გაუთავებელ ორგულობას. ცოდვა-ბრადს დაატრიალებდა ქართლის
მიწაზე. დედაბუდიანად გადაწვავდა, გადებუგავდა მთელ საქარ-
თლოს. სტეფანოზმა იცოდა, ბიძამისს გულში ავი ზრასვა რომ
ეღო, მაგრამ რაკი ახადმა ხადიფამ მათ საგვარეულოს ერისთავთ-
ერისთავობის ხელი არ წაართვა, რაკი ძველი ცოდვები ყველას
აპატიო, მორჩილება მართებდათ.

საგონებელში ჩავარდნილ სტეფანოზს ეტლი მტკვარს გაღმა
მიაქროლებდა. ნერსეს სასახლე მტკვარს გაღმა ედგა. როცა
ცხენებმა ეტლი ხილზე შეაგდეს და ახდადდაჭედირი ნაღებით
ხიდს ბრავუნ-ბრავუნი აუტესეს, სტეფანოზი მაშინლა გამოერ-
კვა, მაშინლა გახედა ქადაქს, ხიდის მოაჯირს თვალი გააყოლა
და ხიდის თავში მდგარი ძედი ჯვარისა ვერ იპოვა, გაუკვირდა,
მეეტლეს ცხენების სიბოლა შეანელებინა და ჯვარს თვალით და-
უწყო ძებნა.

ხიდის თავში კაცის სიმაღლე ხის ჯვარი იდგა. უცხო მგზავ-
რი თბილის-ქადაქის ჭიშკარში რომ შემოვიდოდა, ჯვარი ამც-
ნობდა ქრისტიანთა ქადაქში ჩამოსვდას. ეს ჯვარი აღარსად
იყო.

სტეფანოზმა ეტლის შეჩერება ბრძანა. მეეტლემ სადავები
მოზიდა და კისერმოგრესიდი ცხენები ხიდის ყურთან შეაყე-
ნა. მხედებებმაც მოაგდეს ოთხასმით მომავადი ცხენები, თვა-
ლისდახამხამებაში წამოქვეითდნენ და ბრძანებას დაედოვნენ.
სტეფანოზი ეტლში იჯდა და მიწაზე გარახმულ ჯვარს შემოფო-
თებით გასცქეროდა. ძედი მოეთხარათ, იქვე დაეგდოთ და ზედ
დაფი დაესხათ. წმიდა ჯვრის ასეთი შებიღწვა ავის მომასწავე-
ბელი იყო. ჯვარსა და საყდარს სარკინოზები თითქოს არ ერჩო-
დნენ, ჰაბიბ იბნ მასლამას „დაცვის სიგელით“ არაბები ქარ-

ვედთა სადოცავებს არ ხედყოფდნენ. ვინც ხარაჯასა და ჯიზი-
ას მორჩილად გადაიხდიდა, მას ნება ჰქონდა თავისი ღმერთი
ჰყოლოდა და თავის სადოცავში ედოცა, ასეთი იყო შეპირება,
მაგრამ ეს შეპირება არ სრულდებოდა. ერთი საუკუნის წინ და-
ეღვათ აქ ძედი-ცხოვედი ქართველ ქრისტიანებს. „არც ჰაბიბ
იბნ მასლამას, არც ჯარაჰს, არც სხვა რომელიმე „მახვიდს ადა-
ჰისას“ თბილისის დაპყრობის ჟამს ჯვარისთვის ხელი არ უხდი-
ათ. — ფიქრობდა სტეფანოზი, — ახლა, როცა მშვიდობიანად
ცხოვრობთ, როცა მტრებისაგან ხადიფა გვიცავს, არამზადები
წყადს ამღვრევენ“...

სტეფანოზმა მეეტდეს და მხდებლებს ანიშნა, წავიდეთო.

ეტლი ნედა გადავიდა ხიდზე. მტკვრის სანაპიროს ჩაუყვ-
ნერსეს სასახლისაკენ.

სტეფანოზი ახლა ჯვარზე ფიქრობდა, ჯვრის გადაჯეგვას,
აბოს გაქრისტიანებას, ამირას სასახლეში ცივად მიღებას ვი-
ლაცას და რალაცას აბრადებდა დაეჭვებული, საერთოს ეძებდა
მოვლენათა შორის. გული წყდებოდა, ჯვარს რომ ჩუმად ჩაუარა,
აღდგენა არ უბრძანა მხდებლებს. უკან შურტები მოსდევდნენ.
ყოველ ჩემს ნაბიჯს აკვირდებიანო, ფიქრობდა და გაჩუმება აი-
ჯობინა, თორემ როგორც ერისმთავარს, როგორც ქვეყნის პატ-
რონს, ევადებოდა თუ თვითონ არ დააყენებდა ფეხზე ჯვარს,
კათალიკოსისათვის მაინც ეცნობებინა ეს ამბავი.

ნერსეს სასახლე მტკვარს გადაჰყურებდა. უფრო ციხე-სიმაგ-
რეს ჰგავდა, ვიდრე სასახლეს. ქართველ ერისმთავრებს საუფლის-
წულო მამულებიც და სასახლეც მტკვარს გაღმა ჰქონდათ, სამე-
ფო სასახლე კი — მტკვარს გამოღმა.

დიდმა ვახტანგმა და მისმა შვილმა დაჩი უჯარმედმა დააფუძ-
ნეს ტფილის-ქადაქში ფარნავაზიან-ბაგრატიონთა საბრძანებე-
ლი. მტკვრის გაღმა-გამოღმა აიგეს სასახლეები. შემოზღუდეს
ქადაქი. სატახტოს ტფილისში დაუდეს ფუძე.

როცა ხადიფამ ქართლის ერისმთავრად სტეფანოზი გამოგ-
ზავნა, ხაზარეთიდან დაბრუნებულმა ნერსემ სამეფო სასახლეში
დაბრუნება არ ისურვა, აქ გადმობარგდა საუფლისწულო მამულ-
ში, მარტოკა ყოფნა არჩია.

ტფილისში სამი სასახლე იდგა გადავანშემოზღუდული.

კადას უბანში, მთის ფერდობზე წამოჭიმული ამირას სასახლე, სიონის უბანში ერისმთავართა საგვარეულო დარბაზები და მტკვრის პირას ნერსე ერისთავის საყოფიერი. ამ სამ სახლში წყდებოდა ქვეყნისა და ხადხის ბედი. სიკეთეცა და სიძვეც ამ სახლებიდან გამოდიოდა.

ნერსეს უბანში ერისმთავართა ღერბიანი ეტლი გამოჩნდა. კარისკაცებმა ბჭისკარი ფართოდ გახსნეს და ქართლის ერისთავთ-ერისთავს მოწიწებით შეეგებნენ. აქ მხოლოდ სტეფანოზს ზვდებოდნენ ასეთი პატივით. ნერსეს თქმით, სტეფანოზი დედით იყო ქართვედ მეფეთა შთამომავადი, მაგრამ რაკი ხადიფამ მას ერისმთავრობა უბოძა, რაკი სახელგანთქმულ ქართვედ ფარნავაზიანთა სისხლი მის ძარღვებშიც ჩქეჟდა, სადღი მას როგორც ნამდვიდ მეფეს, იმედითა და კრძალვით შესცქეროდა. რაც მთავარია, ნერსეც დისწულს აკისრებდა დაქცეული საქართველოს ძველი დიდების აღდგენას.

ნერსემ ერისმთავარი დარბაზში შეიპატიჟა სათათბიროდ.

ძველი დრო რომ ყოფიდიყო, ქართლის ერისთავი — ნერსე, ყოველი საქართველოს მეფეს — სტეფანოზს სწორედ დარბაზში სეფეწულთა თანდასწრებით გაუმართავდა ბჭობას. ნერსეს კარგა ხანია დავიწყნოდა ბიძა-დისწულობა, სტეფანოზთან ყოველი შეხვედრა პაექრობად ქცეოდა, საპაექრო საგანი კი მუდამყამ საქართველოს ბედი იყო.

საქართველოს ბედზე საუბარსა და კამათს უნდა დასწრებოდნენ სეფეწულნი, ასე იყო ოდითგანვე და ასე უნდა გაგრძელებულიყო, მაგრამ სადღა იყვნენ სეფეწულები! სადღა იყო საქართველოს მეფის კარი, თვით საქართველოც სადღა იყო!..

და მაინც არ ტყდებოდა ჯიშში, არ იხრებოდა ქედს ზედამდგომელთა წინაშე და ფარნავაზიანთა კუდი და რიკი კუდს იმათებურად იქნევდა. ამიტომ მიიწვია ნერსემ სტეფანოზი დარბაზში სათათბიროდ, ვითომ ბიძა-დისწული კი არა, ერთმანეთს უნდა შეხვედროდა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ორი დიდი მეუფე და ქვეყნიერების ბედი გადაეწყვიტა. მოულოდნელი რამ მოხდა: სტეფანოზმა ბიძამისს წაურხული დაუწყო.

ნერსეს თავზარი დაეცა. თავისი ბრწყინვალე დისწულის სტუმრობით გამოწვეული სიხარული ერთ წამში გაუქრა, თანდათან ედდა და ზარი მრისხანებამ შეუცვალა, არ გაუგონია რა უთხრა

დისწულმა, გაცეცხლებული თვალები მოარიდა და თავისთვის ჩაიღუდუნა უკმაყოფილოდ.

— ნუთუ ქვეყანა ისე დაიქცა, წედში მოხრიდ, დერეფანში მოწურწიდე ერისთავთ-ერისთავს ვხედავ ჩემს სახლში!

გატრიალდა და წავიდა. სტეფანოზი უკან გამოუდგა. ბიძა შეანერა და თითქოს განგებ, კვდავ უჩურჩულდა:

— დაიქცა სწორედ, უფადო!

ნერსემ დისწულს მოხედა, ასე რამ გატეხა ვაჟკაცი, ადბათ, მართლაც საშინელი ამბავი უნდა მაუწყოსო, იფიქრა, სასახლის გრძელი დერეფანი უბრად გაიარა და სტუმარი აივანზე გაიყვანა. ნერსეს სასახლის უკან აივანი ზედ მტკვარზე ეკიდა. ამ აივანზე მაშინ გამოდიოდა, როცა პირადი თათბირი პქონდა — საქვეყნო საქმე დარბაზში ირჩეოდა.

მსახურები და მხლებლები დაითხოვეს, საკარცხულებში ჩასხდნენ პირგამეხებულნი, დაიჭვებულებმა დაუწყეს ცქერა ერთმანეთს.

— მიბრძანეთ, ვინ არის ეს აბო? — დაიწყო სტეფანოზმა პირდაპირ.

— ჩვენი აბო? მენდსაცხებდე?.. უნდა იცოდეთ, ჭაბუკო!..

— მაჰმადიანია თუ ქრისტიანი?

— მაჰმადიანი....

— ქრისტიანობა მიუღია, — თქვა სტეფანოზმა, წამოდგა და მტკვარს გახედა.

— ქრისტიანობა? — ჩაფიქრდა ნერსე, — შეიძლება... — ჩაიღუდუნა ბოლოს.

— როგორ თუ შეიძლება! — ძალღის ნაკბენივით მოტრიალდა სტეფანოზი.

— რალაცნაირი ღვთისნიერი ყმაწვილია. ბაღდადიდან გამომსდია, ხომ გახსოვს?

— „ღვთისნიერი“, — დაცინვით წარმოთქვა სტეფანოზმა, — თქვენ ვდებენ ბრადს! ამიდი მედაპარაკა ამირას სახელით — ბაღდადს აგზავნიან წერილს. შეპყრობას გიპირებენ! — თქვა სტეფანოზმა და ბოდთის ცემას მოჰყვა აივანზე.

— გაშინებენ! — უთხრა დუმიდის შემდეგ ნერსემ.

— სად არის ის აბო?! — მოჭრა უცებ სტეფანოზმა. — ახლავი უბრძანეთ, რომ თავის სჯუდზე მიიქცეს!

ნერსემ ზარი დარეკა და მსახურს ანო ახმობინა. სტეფანოზმა ბიძას წვრილად უამბო, რაც გადახდა ამირას სასახლეში ამ დღით. ნერსეს წარბიც არ შეტოკებია. აფორიაქებული დისწული დაამშვიდა:

— არაფერია, ასე იციან ზედამდგომელთ... დაშინება უნდათ ჩვენი, მუდმივი შიშის ქვეშ თუ ვეყოლებით, უფრო თავისუფლად იპარპაშებენ.

ნერსეს აივანს აივანი ეთქმოდა, თორემ ზედ ცხენი გაჭენდებოდა, სასახლეს მთელ სიგრძეზე ეკრა ხის მოწუქურთმებული რიკულებით დამშვენებული აივანი, აივნის ერთ კუთხეში საკარცულში ფეხი ფეხზე გადადებული იჯდა ნერსე, კაკიდას დინჯად მარცვლიდა, ხან დისწულს, ხანაც აივნიდან მტკვარსა და თბილისის რაბათს* გადასცქეროდა, დამარწმუნებლად მსჯელობდა.

სტეფანოზს კი სიმშვიდე დაეკარგა. ვერ ისვენებდა, თითქოს ტანში ცხვანტი უზისო, ხან დაჯდებოდა, ხან ადგებოდა, ხან ბოღთას სცემდა. როცა ნერსე დაუფარავად მოჰყვა აგარიანთა დანძლვას, შეაჩერა და ბიძას კუშტად უთხრა:

-- მაშ, კვლავ ქვეყნის დაქცევა გიდეგთ გუნებაში!.. ნაცართუტად აქცევენ აქაურობას, იცოდეთ! ცაცხელში დაწვავენ მთელ საქართველოს!

— კარგი, კარგი, ვიცით ეგ ყვედაფერი! — უთხრა მკაცრად ნერსემ, — ჩემგან რა უნდათ, ის მიბრძანე.

— გითხარით მე თქვენ უკვე, უფადო, შეპყრობა უნდათ... თავის მოკვე-თა!

— აჰ! — ჩაიციანა ნერსემ, — ჩემმა მსახურმა ქრისტიანობა მიიღო, მე რას მემართლებიან?

— ნერსემ შთააგონაო, ასე ამბობენ.

— სიცრუეა! ამაში ახდავე დარწმუნდები. — შემოიყვანეთ! — გასძახა მსახურებს ნერსემ.

აბო შემოიყვანეს. ის იყო თვრამეტ-ცხრამეტი წლის ჭაბუკი, ქართული კაბა ეცვა და შავი ნაბდის ქუდი ეხურა, ქართველს მაინც არ ჰგავდა, არაბიყო ვერც იმას იტყოდით.

ეს ყმაწვილი სტეფანოზს ადრეც ენახა. როცა ნერსე ბაღდა-

* გარეუბანი.

იღან დაბუნდა, თან ახდდა, მაშინ ყურადღება არ მიუქცევია. ოცა ხაზარეთს გაიქცა, თანმხლებ ერისთავთა შორის კვლავ ამ ბიჭს მოჰყრა თვალი, ამჯერად იკითხა ჭაბუკის ვინაობა, ბაღდადიდან ჩამოჰყვა ნერსეს, კარგი მენეღსაცხებდეთაო, უთხრეს. ეს იყო და ეს. შემდეგ სტეფანოზმა ქაღებისაგან გაიგონა აბოს სასწაუღმოქმედი საცხებლის ამბავი. თანდათან აბოს საცხებელმა ერისთავების ორივე სასახლე დაიპყრო. სასახლეთა აბანოებში უამსაცხებდოდ არავინ შედიოდა. რაკი სურნელთვანი, მაახადგაზრდავებელი ზეთი ერისთავთა ბანოვანებმა მოიწონეს, თბილისში ყველამ მოისურვა მისი წაცხება, საქმე იქამდეც მივიდა, ჯადოიან ბაღმამს ამირასაც კი უგზავნიდნენ.

სტეფანოზის წინ იდგა ყმაწვილი, ვინც თავგადასავლითა და შინაარსით უკვე ყურადღებას იპყრობდა, თითქოს მოეწონა კიდეც; აბო აივანზე რომ გამოჩნდა, ყურებადღე გაწითლდა ბავშვივით, შემდეგ ფეხებში ჩაუვარდა თავის პატრონს და პატიება ითხოვა.

— კმარა, მონავ, საქმე გვაქვს შენთან. — უთხრა ნერსემ.

აბო წამოდგა, თითქოს ხვდებოდა რისთვისაც დაიბარეს, დამაშავესავით იდგა თავჩაქინდრული.

— დაჯექი, — უთხრა არაბუდად სტეფანოზმა გუდითადობისათვის.

— უფლება არა მაქვს, ღმერთი მიყურებს მაღდიდან, — მიუგო აბომ, ნამდვილი ქრისტიანისვით თვადები ცაში აღაპყრო და პირჯვარი გადისახა წესის სრული დაცვით „სახელითა მამისათა“... შუბლზე მიიღო სამი თითი, „და ძისათა“ გუდის ფიცარზე დაიბეჭდა. „და სულისა წმიდისათა“... მარჯვენა მხარს შეახო თითები. — „ამინ!“ — დაუდასტურა მარცხენა მხარმა.

ერისმთავარს თავზარი დაეცა. გაფითრებულმა შესედა ბიძას. კარგად იცოდა, რომ მსახური მათ გვერდით დაჯდომას ვერ გაბედავდა — შორიდან აპირებდა მოვლას: ჯერ უნდა გამოერკვია, ვინ იყო ეს ყმაწვილი, გაზრდილობა და ყოფა-ქცევა შეემოწმებინა, უნდა დაკვირვებოდა მორჩილი ბუნებისა თუ იყო, ერთგულება და თავგანწირვა თუ შეეძლო პატრონისათვის, მთავარს ბოლოს ჰკითხავდა. ამიტომ შესთავაზა, ჩვენთან დაჯექიო. აბომ უცებ რამდენიმე სიტყვით და, რაც მთავარია, პირჯვარის გადსახვით ყველა მოსადლონედ შეკითხვას წინასწარ უპასუხა: ვერც

გაზრდილობას დაუწუნებდით, უსაზღვროდ ერთგული და მორჩილიც ჩანდა თავის პატრონისა. ეს მორჩილება და უფროს-უმცროსობა ღვთის მიერ არისო დაკანონებული, ერისთავებს უთხრა და, რაც მთავარია, უკითხავად აღიარა, რომ ქრისტიანი იყო და არა მაჰმადიანი.

— თვადის ჩინს ხომ უჯერებთ, უფალო! — ნიშნის მოგებით უთხრა სტეფანოზმა ნერსეს.

ნერსე დამუნჯებული იჯდა. მშვიდად, წარბშეუხრედად შესცქეროდა თავმოდრეკიდ მუსლიმანს, პირჯვარს რომ იწერდა. ბოდოს კაკიდას ქნევით წამოდგა, მივიდა აბოსთან და სმადაბდა, თითქოს პასუხისა ეშინიაო, ჰკითხა:

— აბო, შენ ხომ არაბი ხარ, ნამდვილი მუსლიმი, პირჯვარი რად გადაისახე? — ნერსეს არ ეგონა, თუ აბო ერისმთავარს არ მოერიდებოდა და პირში მიასხრიდა ქრისტიანი ვარო.

— რათა ვიქმნე თანანერგ და თანაზიარ სიკუდილისა და აღდგომისა ქრისტეს, ღვთისა ჩუენისა, — მოუგო აბომ წიგნის ენაზე.

ნერსემ ჩაიცინა. სტეფანოზი ცოცხად-მკვდარი იდგა. დანა პირს არ უხსნიდა.

— ნათედ ილე? — ჰკითხა სტეფანოზმა სმადაბდა.

— მრწამს ერთი ღმერთი, მამა ყოვლისა მპყრობელი, შემოქმედი ცათა და ქვეყანისა, ხიდულთა ყოველთა და არა ხიდულთა; და ერთი უფალი იესო ქრისტე...

მხურვალედ შეჰლაღადა აბომ ზეცას.

— როდის მოხდა ეს? — შეაჩერა სტეფანოზმა ძლოცვედი.

— ხაზარეთში, წმინდა სამების ეკლესიაში...

— აქამდე რატომ არ მიიხსარი, — ჩაიდუღუნა ნერსემ დაბნეულად, უჭირდა სიცრუის თქმა.

— სიყვარულმა არ მაოქმევინა, ღვთის სწორო, — გმინვასავით აღმოხდა ყრმას და თვადები სიკეთით აევსო, ბოდოს და ბოდოს მიუხვდა პატრონს მონა: ნერსეს არ უნდოდა ამ ამბის გამჟღავნება.

სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა აივანზე. ნერსე გატრიალდა, ჩაჯდა თავის საკარცხუდში და კვდავ შეუდგა კაკიდას თამაშს. სტეფანოზიც ფიქრმა წაიღო. აბოსთან შეხვედრა სხვანაირად წარმოედგინა. რას იფიქრებდა თუ ატაცებუდ ქრისტიანს

გადაეყრებოდა. ყმაწვილი არაფერს მაღავდა, პირიქით, მოსწონდა კიდეც, ამოყობდა კიდეც რომ ქრისტიანი იყო და წერილის ენა იცოდა.

— თუ იცი, ამისათვის რა მოგედის? — ხანგრძლივი დუმილის შემდეგ ჰკითხა სტეფანოზმა.

— უკეთეს მოგკუდეთ ქრისტესთანა, გურწამს, რამეთუ, მისთანაცა ვჰსცხონდეთ, — მიუგო აბომ.

„სულ შეუსწავდია ქართული წიგნები, ნელა მოძღვარი ვინ არის“, — გაუედვა თავში სტეფანოზს, კი იცოდა ვინც იყო, მაგრამ მაინც ჰკითხა:

— მოძღვარი ვინ არის?

— მოძღვარი? — დაფიქრდა მოყმე, — მოძღვარი საქართველო! — თვადანთებულმა მიუგო ისე, როგორც წელან — მრწამს უბოი ღმერთით, დოცულობდა.

„ნერსეა მოძღვარი, განა არ ვიცი, რომ ნერსეა, ხმითაც კი პატრონს ბაძავს, — გაიფიქრა სტეფანოზმა, — ასე უსინდისოდ რატომ თვადთმაქცობენ, რატომ მატყუებენ?!“

— როგორ თუ საქართველო! რა საქართველო!.. — შესძახა განრისხებულმა. აბოს კი არა, ნერსეს ეკითხებოდა, მიუბრუნდა კიდეც მას, პასუხს მისგან მოითხოვდა.

ნერსე ვითომ ვერ მიუხვდა დისწულს, ხმაგაკმენდილი იჯდა. მობაექრეთ გაფანჩვულ წარბებს ქვემოდან გეზად გამოხედა.

— თქვენ მკითხეთ, მოძღვარი ვინ არისო, ერისთავთ-ერისთავო, — მიუგო აბომ სტეფანოზს, — მოძღვარი საქართველოა. საქართველო ღვთისმშობლის წიღსვდომილი ქვეყანაა, აქ ქართლის გულში, უფლისა ჩვენის კვართი მარხია, აქ წმინდა ნინო თვითონ ნეტარმა დედამ გამოგზავნა. სხვა მოძღვარი მე არ მყოლია.

— მოიცა, აბო, — კვდავ წამოდგა ნერსე და დაჩოქიღს თავზე დაადგა, — მაშ, შენ უკვე ქრისტიანი ხარ და სადოცავად დადისარ ჩვენს ეკდესიაში?.. — ახდა ნერსემ ჰკითხა არაბუდად:

აბომ თავი დაუქნია თანხმობის ნიშნად.

— და ეს იციან უბანში?

აბომ ისევ დაუქნია თავი და საწყადლობედი თვადებით ასედა პატრონს, დამნაშავესავით.

ბიძა-დისწული საგონებელში ჩავარდნენ. აბო თავდახრილი იდგა და ედოდა მათ ბრძანებას.

— თავის სჯულზე უნდა მიიქცეს, დღესვე, თორემ მერე გვიან იქნება! — უთხრა სტეფანოზმა ნერსეს, — ამირას უნდა დავუმტკიცოთ, რომ ეს შემთხვევით მოსდა, შეცდა ჭაბუკი!

ნერსემ არ უპასუხა. თავი ჩაკიდა. აბოც არ შერხეულა, თითქოს არც გაუგონია, რა თქვა ერისმთავარმა.

— ბავშვია, არ ესმის რას აკეთებს, გვლუპავს ჩვენც, მათედ ქვეყანას... რას განუმებუდხართ, თქვით სათქმელი! — თითქმის უბრძანა ბიძას სტეფანოზმა.

— ჯერ აბომ გვითხრას, — ჩაიდუღუნა ნერსემ.

— ეგებ ვინმემ შეაცდინა, — ბიძამისს მიაჩერდა სტეფანოზი, აბოს გასაგონად ამბობდა, — ეგებ ვინმე დგას მის უკან, ეგებ უჭირს რამე, არა აქვს საჭმელ-სასმელი, სამოსელი, თავშესაფარი, სხვათა ღმერთს ამიტომ დაეძებს?..

— აბო, — ახლა აბოს მიუბრუნდა, — შენი ბედი უკვე შენს ხედთ არ არის, ქვეყნის კანონი ხომ იცი: ქრისტიანი თუ მაჰმადის სჯულზე მიიქცევა, მას ჯიზიას უხსნიან, როგორც ნამდვიდ მუსლიმს პატივით ხვდებიან და სადიფას მეომრებში წერენ, მაგრამ თუ მაჰმადიანმა უარპყო თავისი ღმერთი, ერთადერთი სასჯელია — სიკვდილი. გინდა სიკვდილი?

— მესიამ სიკვდილი სიკვდილით დათრგუნა! — შესძახა აღტაცებით ჭაბუკმა, თვალები სიხარულით აენთო კვდავინებურად. თითქოს გამოსავადი იპოვაო, კმაყოფილმა პირფარი გადაისახა და თავი ჩაღუნა. კვდავ ჭეშმარიტ ღვთის მონას დაემგვანა.

— აბო, ამცნე ერისმთავარს თუ რამე გსურს. ეგებ რამეს მოითხოვ ჩვენგან, — უთხრა არაბულად ნერსემ.

— არაფერს, უფალო! მაშინ ის ღმერთი გამიწყერეს, თუ ვინმესგან რამეს მოვითხოვდე, — მხოლოდ ახლა მიუვო არაბულად აბომ ერისთავებს.

— მაშინ ჭკვა დაგიკარგავს! — უთხრა სტეფანოზმა ქართულად.

— არა, ერისთავთ-ერისთავო, ჭკვა არ დამიკარგავს, — სულ მთლად იატაკზე დადო თავი აბომ, — აუვი ჩემზე არ იფიქროთ...

— მაშ მოსყიდული ხარ? — კვდავ ფიცხად უთხრა სტეფანოზმა, — მოგისყიდის ხაზარებმა! მაგათ უნდათ ჩვენი დაქცევა!

აბო კვდავ აღაპყრო თვადები ცისკენ და ღოცვას მოჰყვა: უფადო ყოვლისმპყრობედო, მომატევენ ჩვენ ყოველნი შეცოდებანი ჩვენნი, საქმიანი, სიტყვითანი და გონებითნი, ცნობიანი და უმეცრებითნი...

— აბო, ჩვენ აქ საღოცავად კი არ დაგიძახეთ, — ბეჭზე ხელი მოუთათუნა ნერსემ, — ადექ და წვრილად გვიამბე, რაც შეგემისხვა.

აბო წამოდგა, მაგრამ მაინც არ დამჯდარა, შორი-ახლოს დადგა.

— დაუფარავად გვიამბე ყველაფერი, ვიცო, რომ გუდწრფელი ყმაწვილი ხარ, — უთხრა მამაშვილურად ნერსემ, — ერისმთავარს შენთვის სიკეთე უნდა...

აბო თავნაქინდრული იდგა და არც ავს ამბობდა, და არც კარგს, თითქოს არ ესმოდა თავისი პატრონისა, ხან იატაკს ჩასცქეროდა დაჟინებით, ხან ჭერს მიაპყრობდა თვადს და თავისთვის ჩუმიად ზუტბუტებდა ღოცვებს.

— ამოიღე სმა, აუ რამე გაქვს სათქმელი, თქვი! — უბრძანა სტეფანოზმა.

— ვინცა ურჯულო გახდეს მას შემდეგ, რაც ურწმუნებია, და ვინც ურჯულოება განავრცოს, მისი სინანული შეწყნარებული არ იქნეს... — მიუგო არაბულად ყურანიდან ამოკრეფილი სიტყვები აბომ.

— თუ ეს იცი, რად დაიღუპე თავი? — ჰკითხა სტეფანოზმა არაბულადვე.

— მახვილითა პყრობილი სჯული არ მინდა, — მიუგო ამაყად აბომ და თავისი აზრი სახარების სიტყვებით ქართულად დააბოლოვა, — რამეთუ ყოველთა, რომელთა აღიღონ მახვილი, მახვილითა წარწყმდენ.

სტეფანოზმა ნერსეს გადახედა, მიშვედე, რამე უთხარიო, მაგრამ ამასობაში აბომ ამოიდგა ენა და თქვა, რაც აწუხებდა:

— მე ნამდვილი ისმაიტელი ვარ, ყურეიშის ტომიდან, — სტეფანოზს უამბობდა თავის თავგადასავადს, — მრავალი უსამართლობა გადავიტანე, ადამიანთა გუდღრძოლობა და ბოროტება ბედლობაშივე ვიგეზე, მაგრამ ის, რაც თბილისში ვნახე, ზღაპარშიც კი არ გამოგონია.

აბო ამბის მოყოლას გუდდაგუდ შეუდგა, ქართული ენა კარგად შეესწავდა და საუბარი არ უჭირდა.

ხაზარეთს გამგზავრებამდე დიდი ხნით ადრე, შემოდგომის ერთ მზიან დღეს, აბო ბაზარში წასუდა დანამასტაქის საყიდ-
დად. თურმე, თავის განთქმულ ნედსაცხებელს დანამასტაქის ფო-
თლის გარეშე ვერ ამზადებდა. მენედსაცხებლებში ბასრის დანა-
მასტაქი ყოფიდა ქებული. ტფილისში ეს ბასრის დანამასტაქის
ფოთოლი შირაზედ ვაჭრებს ჩამოჰქონდათ, თურმე.

აბოს ბაზარში ბაღდადეგები უნასავს, გამოცნაურებია, იმაო
იქაური უთქვამთ, ამას აქაური. შეყოდიან, შეყოდიან და გვი-
ანობამდე დარჩენილა მათთან. ბოლოს, იმათ მიუსწავდებიათ
დანამასტაქის ვაჭრები. ერთი მექარავნისაგან უყიდა ჯადოს-
ნური ფოთოლი და შინისაკენ გზას გასდგომია.

უცებ, ბაზარში სადღი არეუდა და აყაყანებუდა. სედავს, მო-
დაშქრენი შემოვიდნენ ბაზარში, შემოვიდნენ თუ არა, ატყდა
გადაძახილ-გადმოძახილი, სირბილი, ტრიალი, წრიალი, ზოგი სო-
რავს მადავს, თურმე, ზოგი სადღაც მიათრევს თავის სურჯინებს,
ზოგი სუდ მთლად აყრას და წასვდას აპირებს. მოდაშქრეები კი
არას დაგიდევენ საღისის წიაქსა და ყაყანს, მოურიდებლად, აშკა-
რად ძანცვავენ ვაჭრებსა და სეღოსნებს. ჩარსუბაზრიდან* მო-
იწევენ ხმაურითა და აყადმაყადით, ჩაუარეს ქუდბაქებსა და დუქ-
ნებს, მიხამდეებსა და მეთუნეებს. მეღვინეთა რიგში კაცის სი-
მაღლე რუმბებთან შეჩერდნენ, ათთქოს შეთქმულებას აპირებე-
ნო, ერთმანეთს რაღაც უჩუჩუდეს და საქმეს შეუდგნენ: რაკი
მუსლიმანს ღვინის სმა ეკრძალება, საჯაროდ ღვინის სმას მო-
ერიდნენ. თაფლით მოვაჭრე ჭანს ერთი კასრი თაფლი წაართვეს,
იმ კასრს შემოესვივნენ ბუზებივით, თაფლიც ჭამეს და ჩუმჩუ-
მად ღვინოც ზედ დააყოღის. უცებ დათვრნენ, რადგან ღვინოს
თაფლის საწყაოთი, კათხით სვამდნენ. მთვრადები რატომღაც
რუმბს მიესივნ და დარჩენილი ღვინო თაფლის კასრში ჩაასხეს,
ღვინოც გააფუჭეს და თაფლიც. თაფლით მოვაჭრე ჭანი აღშფო-
თდა და რუმბების პატრონს შეუძახა: რატომ არაფერს ამბობო;
რუმბების პატრონს შეეშინდა და გაიქცა. სასოწარკვეთილმა
ჭანმა თავისთვის დაინივდა ჭანურად, ღმერთო, დაიდოცოს შე-

* ბაზრის გადასურული კუთხე.

ნი სახელი, საკუთარ სახელში არ გვაყენებენო. ერთმა მოვრადმა მოლაშქრემ გაიგონა, რომ ჭანმა გაუცეხარ ენაზე რაღაც თქვა.

— მუსლიმებო, გვაგინებენ! — გაახელა თანამეზობლები.

— გვაგინებენ? — იღრიალეს ერთად, მთვრალემა, — ვინ გვაგინებს, ძალდი გაიური? — მისცვივდნენ ჭანს წიხლების ცემით.

ჭანი ბაზრის მტვერსა და ჭუჭყში თავდაღმა ჩაამხეს. ყველაზე ღონიერმა და მაღალმა მოლაშქრემ ამხანაგებს მუშტის სიმსხო თვალები დაუბრიადა, ვითომ გაუწყრა, ჭანს ხელი დასტაცა, ბავშვისვით წამოაგდო ფეხზე და უბრძანა:

— გვიოსხარი, რა თქვი და გაპატიებ!

ჭანმა ქართულად დაიწყო დუღღული, თუმცა არ ესმოდა, რას თხოვდა მოლაშქრე.

— არაბუდად! — დაუღრიადა მოლაშქრემ.

ჭანმა სპარსულად თქვა ორი სიტყვა, სპარსული სცოდნოდა, იქნებ სპარსული შევასმინო. როცა სპარსულიც ვერ გააგებინა, ჭანი გაოცდა, მას ეგონა, ყველა ურჯულო ერთ ენაზე დაპარაკობდა, განწირუდმა მის ირგვლივ შეკრებიდ ხადხს შესედა და ცრემლნარევი ხმით ჰკითხა:

— რა უნდათ ამ ურჯულოებს, მითხარით, ხადხო, ქრისტიანი არა სართ?

აბო ჭანის წვადებას შორიდან შესცქეროდა. თურმე, როცა ჭანმა ხადხს საწყადლობელი თვალებით შევლა სთხოვა, აბოს გულმა ველარ მოუთმინა და თანამემამულეებს არაბუდად უთხრა:

— მუსლიმებო, ეს კაცი თქვენ თაფლს გაჰმევედათ, ის მაინც უთხარით, რას ემართლებით, არ ესმის თქვენი ენა.

— ჩვენ ანგარიშს არავის ვაბარებთ! — შესძახა მაღალ-მაღალმა მოლაშქრემ, — თუ ამ დამთხვეუდმა მართლა შეაგინა ჩვენს ღმერთს, ენა უნდა მოვჭრათ!

— არ შეუგინებია, ადაჰს გეფიცებით, — შესძახა აბომ და მთვრალესა და ჭანს შორის ჩავარდა.

— აბა, რა თქვა, თქვას! — ბრძანა პირველმა მოლაშქრემ.

აბო ჭანს მიუბრუნდა და ქართულად ჰკითხა: მე მითხარი, რა თქვი, ნუ გეშინიათ...

ჭანმა გულწრფელად აღიარა დანაშაული. აბომ ჭანის ნათქვამი ბოლომდე არ თარგმნა, მთვრალი თანამემამულეების შეეშინდა, საწყად კაცს მოკლავნო, იფიქრა და „დაიღოცოს ღმერთო

შენი სახელი“ — ეს უთქვამს, მეტი არაფერიო, დაუწყო მტკიცება მთვრადებს.

— ეს ბიჭი მუსლიმი არ არის! — დაიძახა ვილაცამ, — მოგზავნილია!

— ტყუის არამზადა! — დაიღრინა პირველმა მოღაშქრემ, — საკუთარი თვალებით ვნახე, როგორ შეხედა ცას და ადამს როგორ შეაგინა.

— მოაჭერით ენა ძირში! მორჩა და გათავდა! — ბრძანა მაღაღ-მაღაღმა.

მთვრადებმა ჭანი თვადისდახამხამებაში წამოაქციეს, როგორც დასაკდავ პირუტყვს, დანით ხელში დაადგნენ თავზე, ერთმა ხელები დაუჭირა, მეორემ ფეხები, მესამემ ხანჯლის წვერი კბილებში ასგერა და პირი გააღებინა.

ჭანი ღმუღდა და პირიდან სისხლნარევი დეზვი გადმოსდიოდა. საზარელი სანახაობით თავზარდაცემულმა აბომ მოღაშქრეებს სვეწნა დაუწყო, ეს კაცი დამნაშავე არ არის, ენა ტყუილუბრადოდ არ მოაჭრათო.

ერთმა მოღაშქრემ პასუხად აბოს პანლური ამოჰკრა, აბო მაინც არ დაცხრა. მაშინ ფეხქვეშ დადეს და დაუზოგავად სცემეს, გულშემოყრიდი ბიჭი მკვდარივით წაათრიეს და ბაზრის ერთ კუთხეში მიქუჩებულ ნაგავთან და ხარახურასთან მიაგდეს.

ამასობაში ჭანს ენაც მოაჭრეს და ხაღხს უჩვენეს, ყველას ასე მოუვა, ვინც ჭკუით არ იქნებაო.

სისხლში ამოსვრიდი, გონწასული ჭანი დიდხანს ეგდო ბაზრის მტვერში უპატრონოდ. შეშინებული ხაღხი მოღაშქრეთა წასვლის შემდეგაც ვერ ბედავდა მომაკვდევთან ახლოს მისვლას. ისევ აბომ იმარჯვა, გონს მოეგო თუ არა, ყვირილი ატეხა, ხაღხო, ადამიანი მოკლეს, გამოდით ნუ იმადებიო! აბოს ყვირილზე საიდანღაც ბაზრის მუჰთასიბი გამოჩნდა მებაჟეებით გარშემორტყმული, მუჰთასიბის იმედით ხაღხიც ნედ-ნედა გამოიკრიფა საფარიდან. ჭანს დახმარება აღმოუჩინეს, მოიყვანეს სათრეველა ურემი, ფრთხილად დააწვინეს ზედ და აქიამის სახლისაკენ გზას გაუყენეს.

დაღლიდი, ნაცემ-ნაგვემი აბო შინ დაბრუნდა.

აბოი ამბის თხრობა დაამთავრა. თითქოს გუდი მოიოხაო, ერთი ამოსუნთქვით თქვა სათქმელი და მოისვენა. დაცხრა...

ნერსე და სტეფანოზი ხმაგაქმენდიდნი უბებდნენ ყურს ჭაბუკს.

— იმ დღეს, შინ რომ მივედი, აი, ეს კაბა ჩავიცვი, — ქართულ კაბაზე დაიხედა ყმაწვილმა, — ეს ქუდი დავისურე და ქრისტე ღმერთი ვიწამე. — ნაბდის ქუდი მოიშვილია და ხედში ჩაიკუჭა, შეჩერდა, სიტყვა კბილით დაიჭირა, მეტი არაფერი წამომაცდინოსო, სტეფანოზს თვალი მოარიდა და თავჩაღუნული დადგა წელანდებურად. ეს ამბავი კი იქ არ დამთავრებულა, სადაც აბოი დაამთავრა: როცა გასისხლიანებული ჭანი წაიყვანეს და ცოცხად-მკვდარი აბო ბაზრის მოედანზე მარტო დარჩა, მასთან ერთი კაცი მივიდა, გაამხნევა, საქციელი შეუქო. იმ კაცის ვინაობა აბომ ერისთავებს დაუმადა.

— ამ ყმაწვილმა ყურანი არ იცის, — უთხრა სტეფანოზმა ნერსეს, — ურწმუნოთა ქონების მიტაცება მუსლიმის წმიდათა წმიდა მოვადეობაა.

— დიას, უფადო, სურათ ად-ლანიმათი! — არაბუდად მიუგო აბოი.

— „ებრძოდეთ იმათ, ვისაც არ სწამს ალაჰი“, — ესეც სომეხურანში წერია? — ჰკითხა სტეფანოზმა.

აბომ თავი დაუქნია.

— მაშ, რა გაწუხებს? ვილაც ჭანს მუსლიმებმა თაფდი წაართვეს, ეს გასაკვირია? კარგადაც მოქცეულანი!

— არა, უფადო, თაფდის წართმევა არ არის გასაკვირი, გასაკვირი ის გახდავთ, როცა მშობლიურ ენაზე შენთვის დაირიგებ და ენას მოგაჭრიან. მსგავსი რამ სადმე წერია?.. ან გაგონიდა?

ერისთავებმა ერთმანეთს გადახედეს. ნერსემ უხერხულობის დასაფარავად თავი ჩაღუნა.

„მახვიდით მპყრობელი სჯუდი“, — აბოს მიერ წელან ნათქვამი სიტყვები გაახსენდა სტეფანოზს ახლა. ეს სიტყვები ადრეც გაეგონა. სხვის სიტყვებს ამბობდა ყმაწვილი. მსჯედობაც, წიგნების ცოდნაც ამტკიცებდა, რომ მის უკან მართლა ვილაც იდგა, მაგრამ ვინ?.. ენის მოჭრის ამბავიც არ იყო ახალი ერისმთავრისათვის. „ყვედაფერს გამოიძიებენ, ყვედაფერს ფარდა აებღე-

ბა, მაგრამ მერე გვიან იქნება“, — ფიქრობდა დაჟინებით სტეფანოზი; შეთქმულების ეშინოდა, ყველა ქართველი შეთქმული იგონა, სისხლით ნათესავსაც კი ვერ ენდობოდა. ბიძამისს თვალებში შესცქეროდა. ერთს ეუბნებოდა და სხვას კი ფიქრობდა მასზე. უნდოდა როგორმე თვითონ გაერკვია, რა ბრალი მიუძღოდა ბიძამისს აბოს გაქრისტიანებაში.

ნერსეს ორ ცეცხლშუა ჩაგარდნილიყო. ნერსეს აზრით აბოს ჯერ არ უნდა გაემხილა ქრისტიანობა — ხელს უშლიდა აბო ახლა. თაწ გუდის სიღრმეში ყმაწვილს თანაუგრძნობდა. აღშფოთებასაც და თანაგრძნობასაც ერთნაირად მიაღწევდა.

ბოლომდე გუდწრფელი არავინ იყო.

— ხედავ? — ჭკუასაც კვასწავდის... გვედავება კიდეც!.. — უთხრა სტეფანოზმა ნერსეს. — უთხარი რაც საჭიროა და წავიდე, მოშორდეს აქაურობას! — გაცხარდა ერისთავთ-ერისთავი.

აბო ადგილიდან მოწყდა და სტეფანოზს ფეხებზე მოესვია. სტეფანოზი წამოდგა და დამხობილი მონა კეთროვანივით მოიცვინა. იატაკზე დამხობილი აბო თავს მაღლა ვერ წევდა შიშისაგან თუ სირცხვილისაგან.

— აბო ჭკვიანი ბიჭია, გააკეთებს იმას, რასაც გუდი უკარნახებს, — თქვა ნერსემ დინჯად, — ძაღდატანება უსამართლობა იქნება...

აბო ახლა ნერსეს მოესვია ფეხებზე. ნერსემ წამოაყენა ჭაბუკი, მხრებში ჩაავლო ხელი და კასამსწევებდად შეანჯღრია. შემდეგ თვალთ ანიშნა, დავცტიკეო. სტეფანოზი მათკენ ზურგით იდგა და მოდუდუნე მტკვარს გასცქეროდა. აბო ფეხაკრეფით გაიპარა აივნიდან. გაფითებულნი გამოვიდა სასახლიდან და სიონის გზას დაადგა იმ იმედით, რომ ახლა მსოფლივ გუდმსუბუქად იღვავა უშველიდა.

ჰ ა მ ა ო ი

აბოს წასვლის შემდეგ ბიძა-დისწული დიდხანს თათბირობდნენ, თუ რა ეთქვათ ამირასათვის.

სტეფანოზს ადაბებდზე ყოფნა არ შეეძლო, დღეს თუ სვად ამირას უნდა შეხვედროდა, თუ მარტო შეხვედრას არ ინებებდა, ჯამაათის წინაშე უნდა დაემტკიცებინა, რომ მის საერისმოთავ-

როში არაფერი მომხდარა და არც არაფერი იყო მოსადოღნედი. ამიტომ, სტეფანოზს საჭიროდ მიაჩნდა იმ თავსედი ყმაწვილ-სათვის ბიჭები მიეჩინათ, ძადით მოექციათ თავის სჯულზე, ან წაეყვანათ თავისსავე ქვეყანაში, ან რამე ელონათ ისეთი, შეერთებს თვადში არ მოხვედროდა.

ნერსე სტეფანოზის ბრძანების შესრულებას არ აპირებდა, აბოს არაფერს დააძალებდა, არც არავის მიუწენდა, მაგრამ იმას კი ფიქრობდა, დაებარებინა ყმაწვილი, მარტოკას ესაუბრა.

ნერსემ სტეფანოზი დაამივდა. ეს საქმე მე მომანდე, ამირას-თან წელგამართუდი შედი, ყვედაფერი ისე იქნება, როგორც სა-ჭიროაო.

სტეფანოზმა ვერ შეძლო ამირასთან შესვლა. სან არ სცადია, ხან შეუძლოდ არის, ხან სტუმრები ჰყავსო, უთხრეს.

ჯამაათი კი ამირასთან თვეში ერთხედ იკრიბებოდა, თანაც ჯამაათს ვერაფერს გააგებინებდა, ისინი ბევრნი იყვნენ და ერ-თად იყვნენ. სტეფანოზს კი მარტოკას უნდა ემტკიცებინა თავისი სიმართლე. ჯამაათის გადაწყვეტილებას კანონის ძალა ჰქონდა. სტეფანოზს ჯამაათის უფრო ეშინოდა, ვიდრე ამირა-სი. თუ ჯამაათი დაადგენდა, რომ აბოს გაქრისტიანებაში ქარ-თველების ხელი ერია, სტეფანოზი ხადიფა მაჰდისთან უნდა გაქ-ცუდიყო და პატიება ეთხოვა. უშვედიდა კი ხადიფა?

სხვა საამიროებში ჯამაათი არც არსებობდა. ამირას კაცები იკრიბებოდნენ წელიწადში ერთხედ. ამირა საიდ იბნ-ად-ჰაისამ-იბნ-შუაბი ან მოკდედ, როგორც ტფილისელები ეძახდნენ, ამირა საიდამ ჯამაათი სტეფანოზის ძადაუფლების გასაუქმებლად გა-მოივლნაო, ამბობდნენ.

ნერსეს განდგომის შემდეგ მოსადოღნედი იყო, ქართლის ერისმთავრობა, ანუ ერისთავთ-ერისთავის ხელი ხადიფებს გა-ეუქმებინათ. ამირას ვარაუდი არ გამართლდა, არ გააუქმეს ერის-მთავრობა.

ტფილისის ამირა განსაკუთრებული უფლებებით სარგებლობ-და, დროთა განმავლობაში აღმოსავლეთ საქართველოს ფაქტიურ ხელმწიფედ სწორედ ამირა მოევიწიებოდა ხოლმე. ხადიფას ეს არ მოსწონდა და ერისმთავრობის ხელი ქართლში დატოვა ამი-რას უფლებების შესაზღუდავად.

სტეფანოზს, რაკი ხადიფა მაჰდის გამოგზავნიდი იყო ქარ-

თღში, ამირა ეჭვის თვალით უყურებდა, სტეფანოზსაც არ მოსწონდა ერთმმართველი ამირა. მეტოქეობის აღსაკვეთად ამირა საიღამ ჯამაათი გამოიგონა. სტეფანოზი ჯამაათის რიგითი წევრი გახდა. ამირას ქართლის ერისმთავრის წინააღმდეგ ბრძოლა არ გაუჭირდებოდა, ზურგს უკან ხადიფა რომ არ მდგარიყო. ამირას ხადიფასი ეშინოდა, ხადიფას კი ამირასიც ეშინოდა და ერისმთავრისაც. არც ერთი უნდა გაძლიერებულიყო და არც მეორე. ამირა როცა ჯამაათს აყალიბებდა, სტეფანოზს კი არ ებრძოდა, ხადიფასაგან იცავდა თავს.

ქართველებიდან ჯამაათის წევრობა მხოლოდ ქართლის ერისმთავარს ერგო, ამირამ გაიხსენა ძველი ქართული წესი: ქართლის ერისმთავარი იგივე ერისთავთ-ერისთავი ყველა ქართული თემისა და ტომის წინამძღოლი და ჰამაუფადი (მამუფადი) იყო ოდიშ-განვე. ამ წესის თანახმად ქართველი ხადის წარმომადგენელი ჯამაათში ქართლის ერისმთავარი უნდა ყოფილიყო და სტეფანოზს არგუნეს ეს პატივი. კახეთ-კუსეთის ქორეპისკოპოსი, ჰერეთისა და გუგარეთის ერისთავებიც კი ფეხზე დგომით უფლებით უნდა დასწრებოდნენ ჯამაათის თავყრილობას.

ჯამაათის ნამდვილი წევრები კი ისხდნენ, მათ სიტყვას მეტი ძალა ჰქონდა, კენჭისყრის უფლებაც მათთვის ებოძათ. ესენი იყვნენ: ამირა, ვაზირი, შურტათმოავარი, ყადი და ერისმთავარი. ერისთავები, ბარიდები, ამიდები, მუჰთასიბები და საამიროს სხვა მოხელენი ჯამაათს ესწრებოდნენ, მაგრამ მათ ხმის უფლება არ ჰქონდათ, ამიტომ, არც ისხდნენ, ფეხზე მდგართ უნდა მოესმინათ ჯამაათის აზრი და კვერი დაეკრათ. ფეხზე დგომასაც თავისი ადგილი და წესი ჰქონდა. ვინ ვის უკან დადგებოდა, წინასწარ დაედგინათ. ქართლის კათალიკოსმა როცა შეიტყო, რომ ის ყადის უკან უნდა აღუზუდიყო, აღშფოთდა, მეორედ მოსვლის მოახლოებას მიაწერა ეს ამბავი და საამიროში ფეხი არ შედგა. რახან კათალიკოსმა უარი თქვა, ქართველებს ერთი ადგილი ეკარგებოდათ ჯამაათში, სტეფანოზმა ერთი ერისთავის დამატება მოითხოვა, გუნებაში ბიძამისის, ნერსეს მოყვანას აპირებდა.

ამირამ აღარც კი მოუსმინა, წესს ვერ დავარღვევო. სომხედავ, ყადი ერთია ჯამაათში, შურტაც, ვაზირიც, თვით ამირაც, ერისმთავარყოფილი რა წითელი კვერცხიაო, ვააკმენდინეს ხმა

სტეფანოზს. ის იყო და ის, მხოლოდ სტეფანოზს მისცეს ხმის უფლება, დანარჩენებს არამცთუ კენჭის ყრა, საერთოდ ხმის ამოღების ნებასაც არ აძლევდნენ. თუ ამირა ჰკითხავდა, რამეს, მხოლოდ მაშინ უნდა ამოედგათ ენა, თუ არა და სუდ მუდამ დამუენჯებულები უნდა მდგარიყვნენ თავიანთი ერისმთავრის უკან.

ჯამაათი მხოლოდ და მხოლოდ ამირას ნების აღმსრულებელი იყო, თუ ამირა მოისურვებდა მთელი ქვეყანა ცეცხლში დაეწვათ, თვადის დაუხამხამებლად კვერს დაუკრავდნენ. ასეთი იყო ამირას ჯამაათი. სტეფანოზს ჯამაათისათვის თვეში ერთხელ უნდა მოეხსენებინა საერისთავოებში ხარკის აკრეფის ამბავი. სხვა თემაზე საუბარი ამირას არ უყვარდა. სტეფანოზს ფიქრისაგან ტვინი სტკიოდა, ამირას ეშმაკი ვერ გაუგებდა. მართალია, ჯამაათში საჯაროდ მხოლოდ საარაბო ხარკზე უნდა ემსჯელათ, მაგრამ აბოს გაქრისტიანება იმდენად შემაშფოთებელი იყო, ვითრუ გაჩუმებას უფრო დაეეჭვებინა მსაჯული ამირა. იქნებ ჯერ მზად არ იყო მოსახსენებლად, იქნებ ჯერ შურტათმთავართან მისუდიყო და გაერკვია, თუ რაში ედებოდათ ბრადი ბიძა-დისწულს. წესით და რიგით შურტათმთავარი უნდა მისუდიყო მასთან, მაგრამ ვინლა დაგიდევდათ წესს და რიგს! ერისმთავარს კი არა, დივან აშ-შურტას გამგებელი თვითონ ამირას არ ემორჩილებოდა, ერთ მშვენიერ დღეს მას შეეძლო ამირა შეეპყრო და თავისი მოხელეებით ბაღდადს წაეყვანა ხადიფასთან. ამ უფლებას შურტას თვითონ ხადიფა აძლევდა, მაგრამ შურტათმთავარი ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქი ამირა საიდას დაწინაურებული იყო ამ თანამდებობაზე, უფრო უკეთ, ხადიფა იძულებული შეიქნა ხადიფატში თავისი პირით ეთქვა, შურტათმთავრად ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქი ავირჩიოთო, წესი იყო ასეთი. ხადიფას კარზე, ამირას წარდგენით უნდა დაემტკიცებინათ ქართლის დივან-აშ-შურტას გამგებელი.

ვეზირთან მისუდიყო? ვეზირს არაფერი ეცოდინებოდა, ვერც ყადი ეტყოდა სანუგეშოს. ქართლის ერისმთავარი ვილაც აბოს გუდისტვის ვერ იწანწადებდა კარდაკარ. ჯამაათის წევრები იფიქრებდნენ, რომ სტეფანოზს დანაშაული მიუძღოდა, სინამდვილე კი ღმერთმა უწყოდა მხოლოდ. მოთმინება არჩია და ჯამაათის შეკრებას დაელოდა.

ჯამაათი ყოველი თვის მესამე სამშაბათს იკრიბებოდა. დად-

გა ეს სამშაბათიც. სტეფანოზი პირველი მივიდა სასახლეში, თავისი ადგილი დაიკავა და ამირას შემოსვლას დაედოდა, ასდა მთავარი იყო როგორ შესვლებოდა ამირა, მიესაღებოდა, გაუღიმებდა? ჯამაათის დაწყებამდე ჰკითხავდა რამეს?

დარბაზი ნელა ივსებოდა ფეხზედგომებდა ხადხით, ჯამაათი კი აგვიანებდა, გარდა სტეფანოზისა, არავინ მოსუდიყო.

ამირა, ვაზირი, ყადი და შურტათმთავარი ერთად შემოვიდნენ დარბაზში, შეკრებიდნენ ხადხით მოუფენილ იატაკზე დაემხნენ, ამირას მიესაღმნენ. ჯამაათმა თავისი ადგილი დაიკავა, ხადხმა — თავისი. სტეფანოზს ამირასა და ჯამაათის სხვა წევრების ერთად მოსვლა არ მოეწონა, ერთად სად ყოფილან, ჩემ წინააღმდეგ ხომ არ შეიკრნენო. სტეფანოზი ირგვლივ ყველას და ყვედაფერს ეტყით უყურებდა. მოულოდნელად ამირა კარგ გუნებაზე ეჩვენა, წინანდებურად მიესაღმა, ოჯახის წევრები მოუკითხა და შემდეგ ყადის ანიშნა, დავიწყეთო. სტეფანოზს სიხარულისაგან ენა დაება, არ მოეღოდა ასეთი შესვლას, გაკვირვებული იყო, „ნუთუ ამირამ არაფერი იცის, — გაუეღვა თავში, — ნუთუ მხოლოდ მაშინებენ... ამიღო, აღბათ, შურტათმთავრის მოგზავნილი იყო“, — დაასკვნა გუნებაში და მოსახსენებდად მოემზადა.

ყადიმ ადაპისადმი ვედრება აღავლინა. შემდეგ ყურანი გადაშალა და, რატომღაც, ის სურა წაიკითხა, სადაც მცირედიმორწმუნეებზე იყო საუბარი: „თუ მორწმუნეთა შესვდნენ, მორწმუნე ვართო იტყვიან, მაგრამ მაცდურებთან ჟარუდად თუ შეიყარნენ, ეტყვიან თქვენთან ვართ და მათ დავსცინითო“... ეს სიტყვები თქვა გარკვევით, გასაგებად, ბოდოს კვდავ ადაპის დიდება წამღერებით აღავლინა და ჯამაათი მუშაობას შეუდგა. სტეფანოზს გუნება წაუხდა. ყადის მიერ წაკითხულმა სურამ ახალი ეჭვები აღუძრა. რატომ მაინცდამაინც ეს სურა წაიკითხა ყადიმ, წინასწარ შეთანხმებულები ხომ არ არიან, მერყეობასა და ორპირობას ხომ არ მწამებენო. ამდენი ფიქრის დროც არ იყო. მისი ჯერი დგებოდა, სტეფანოზი წამოდგა, ჯამაათის ერთხელაც გადაავლო თავი. ჩუმად, თავისთვის, ღმერთი ახსენა და საქმეს შეუდგა:

— კახეთმა, კუხეთმა და გუგარეთმა შეასრულა, მცხეთის თემმა მეტი მოგართვათ, ვიდრე შარშან ამ დროისათვის, კარგი ამიღები გვყავს დიანისის თემში, იქ ხარაჯას ყოველთვის მეტს

ავროპებენ. თბილისმა შეასრულა ჯიზია, ხარაჯის აკრეფა გრძელდება...

იმედს იძლევა პერეტი, წლის ბოლომდე ჯერ დრო გვაქვს...

ვენახებიდან და წიქვლებიდან ამოღებულია ორასი ღირებუმი, მარშან ავკრიფეთ ასი.

თბილისის საერისთავოდან ჩამორჩება ავარის და ტყაშის თემი.

საერთო შემოსავალია ათი მილიონი, სამივე წლის ბოლოს გვექნება.

სტეფანოზმა მოკვდე და საქმიანად მოახსენა ჯამაათს სარაბო ხარკის აკრეფის ვითარება. სამაჰმადიური სიჩუმე ჩამოვარდა. ამირას ელოდებოდნენ, წინასწარ იცოდნენ, უსათუოდ რაღაცას პკითხავდა წინაშემდგომედს და ეს შეკითხვა დაბნევადა, არევა-დარევა არა მარტო სტეფანოზს, არამედ მთელ დასს ერისთავებისას, ფესზე დგომის უფლებით ერისმთავრის უკან შეჯგუფულდნ.

ხაღხს და ჯამაათს მოლოდინი არ გაუმართლდა. ამირა ვეზირს მიუბრუნდა და პკითხა:

— ოქრო რამდენია?

— 125532 დინარი, — დაუფიქრებლად მიუგო ვეზირმა.

სტეფანოზი ფეხზე იდგა და ამირას შეკითხვას ელოდებოდა. ეშინოდა ამ შეკითხვისა, ეშინოდა იმიტომ, რომ საჯაროდ ტყუოდა, ამდენი ოქრო და ვერცხლი არ იყო აკრეფილი.

ხარაჯის ამკრეფი ამიღები მამასახლისებს ატყუებდნენ, მამასახლისები ერისთავებს, ერისთავები ერისმთავრს, ერისმთავარი ამირას, ამირა ხადიფას. ასეთი იყო ტყუილის დიდი ჯაჭვი, ფოლადის საღებდ რომ შემოჭდებოდა უზარმაზარ ხადიფატს და ნედ-ნედა ამსხვრევდა.

სტეფანოზსაც რა ექნა, წესრიგი როგორ დაემყარებინა, რა სამართლისა და კანონის ძალით მოეთხოვა უკანონობა და უსამართლობა, მიწასა და მიწის მუშას შორის იმდენი საღხი იყო ჩამდგარი, საწყადი კაცის ნაცოდვიდარს მშვიერი მკვდებივით მისეოდა იმდენი მოხედვ: მამასახლისი, ამიღი, მუშრიბი, შერტა, მუჰთასიბი, რეისი, ყადი, სარაბო ხარკის სახედით ვინ რამდენს იპარავდა, ვინ ვის პპარავდა, ვინ რა გზით, რა ხერხით ჩადიოდა დანაშაულის, ამიგო ვერ გაიგებდა.

სტეფანოზსაც ტყუილი უნდა ეთქვა, სიმართლის თქმა დიდი სიბრძნევე იქნებოდა, ჯამაათის შეკრების წინ გუდგაგუდ ემზადებოდა, თავისთავს ანწმუნებდა, ამსწევებდა, შთაავრებდა, რომ ცოდვა ან იყო ასეთი ტყუილის თქმა. მაგრამ როცა ამირა კვიმატურ შეკითხვას დაუსვამდა, ღედავდა, ბრახობდა და ეს სიბრაზე წონასწორობას აკარგვინებდა, იბნეოდა, რას მიეღ-მოეღებოდა, კაცი ვერ გაიგებდა.

სტეფანოზი კარგა ხანს ელოდა გამგმირავ შეკითხვას. ამირა ვეზირს ჰკითხა, თქრო რამდენიაო და გაწუბდა. ეს იმას ნიშნავდა, სტეფანოზს უნდა დაემთავრებინა თავისი გამოსვლა ნაცნობი სიტყვებით: „სამთავროში მშვიდობა და კეთილგანწყობა სუფევს“, — იტყოდა ამ სიტყვებს და დაჯდებოდა. ჯამაათის ყველა წევრს ევალებოდა ეს, თუ მშვიდობა და კეთილგანწყობა მართლა სუფევდა სამთავროში, თუ არა და ხელს რა უმდიდრეს, მოკდედ უნდა მოეხსენებინათ ამირასათვის.

აბოს ამბავს თუ იტყოდა, ახლა უნდა ეთქვა: „თუიოთონ მკითხონ, უკეთესია თვითონ მკითხონ“, — უკანასკნელ წამს შეცვალა გადაწყვეტილება.

სტეფანოზმა გამოცდილებით იცოდა, რაც უფრო ნაკლებ სიტყვებს იტყოდა აქ, მით უკეთესი იყო. ჯობდა, მათ ელაპარაკათ და სტეფანოზს ესმინა.

— სამთავროში მშვიდობა და კეთილგანწყობა სუფევს... — ამოიღუღღულა ბოლოს და ბოლოს.

სამარისებური სიწუმე ჩამოვარდა. სტეფანოზი ამირას შესცქეროდა, თუ ჰკითხავდა აბოს ამბავს, პასუხიც მზად ჰქონდა: აბო ყმაწვილი კაცია, შეცდა ჭაბუკი, მაგრამ კეთილ მრჩეველთა ბრძანებით კვლავ დაუბრუნდა თავის სჯულს, სამთავროში მშვიდობა და კეთილგანწყობა აღდგენილიაო, იმეორებდა გუნებაში.

ამირა დაბადი ტანის, შავ-შავი კაცი იყო, მის გვერდით ყინ-ჩად მჯდომ ტანსრულ, წითურ შურტათმთავარს თიხაქოს ხედის გულზე ედო თავისი უფროსის სიშავე და სიცოცხლე და ვარშემო შემოკრებიდ ხადხს აწვენებდა. სტეფანოზს ახლა სწორედ ის პატარა შავი კაცი ეჩვენებოდა გოდიათად. ძორძოყინა წითელ შურტათმთავარს აღარც კი ამჩნევდა, შურტათმთავარი, ჯამაათის სხვა წევრები და ფეხზემდგომედა ხადხი სიბრელეში ჩაძი-

რუდიკუნენ, დიდ ხადიზაზე მსოფოდ ის ადგილი იყო განათებული, სადაც ამირა იჯდა. ამირა კი არა, ხადიზაზე ტანმორჩიდი გარუ-ჯუდი ბედუინი წაყუნცულიყო, ხედში მათრახი ეჭირა. საცაა წამოსტებოდა, მოახტებოდა თავის არაბუდი სისხლის ბედაურს და საყაზლოდ უდაბნოში გაიჭრებოდა კივიდით.

ბედუინს უნდა ეთქვა სიტყვა „შემდეგი“, მსოფოდ ამის შემდეგომ შეედლო სტეფანოზს დაჯდომა.

— იოანე სად არის? — მოულოდნელად თითქოს ქვესკნელიდან ამოსძახესო, გაისმა ყრუ სმა დარბაზში, შურტათმთავრის სმა იყო. „იოანე?“ — შემფოტდა სტეფანოზი, უცებ ვერ მისვდა რას ეკოახებოდნენ. უადგილო, უაზრო და უმიზნო მოერვენა შეკოახვა. ვონება ედკისუსწრაფესად ამეშავდა, აქეთ მიაწყდა, იქით მიაწყდა, სიბნელეში ვერაფერი იპოვა, ვერაფერს მიაგნო.

სად ხარკის აკრეფა და სად იოანე!

— ვინ იოანე? მოძ... — სტეფანოზმა ენა კბილით დაიჭირა, კინალამ წამოცდა „მოძღვარამოძღვარი“, გაახსენდა, რომ ეს სიტყვა ეჯავრებოდა ამირას.

იოანე საბანისძე ქართლის ერისმთავრის ნერსეს კარის მოძღვართმოძღვარი იყო, ქართვედთა დიდი შეთქმუდების ერთერთი მონაწიდე და მოთავეც. როცა ხადიფა აღ-მანსურმა ნერსე ბაღდადს გაიწვია და იქ შეიპყრო, ამირამ იოანეს აქ სიკვდილი გადაუწყვიტა, მაგრამ ხადიფას ნებართვის გარეშე ვერ გაბედა სიკვდილით დასჯა, ხადიფამ ნერსეს წამება გაახანგრძლივა, ამასობაში აღ-მანსური გარდაიცვალა. ახადმა ხადიფამ კი ნერსეს დანაშაული აპატია. ამირა იძულებული გახდა იოანეც გამოეშვა დიდგვიდან. იმ დღიდან „მოძღვართმოძღვრობა“ გაუქმდა ერისმთავრის კარზე, თვით მოძღვართმოძღვარი აიძულებს მოღვაწეობას წამოსცილებოდა.

იოანე ბერად აღიკვეცა ჯვრის მონასტერში.

გააფთრებულმა ამირამ სამონასტრო სკოლები აკრძალა, ხოლო ერისმთავრის კარზე ეროსედ და სამუდამოდ მოძღვართმოძღვრის ნაცვლად მდივანმწიგნობრის ხელი დაამტკიცა.

სტეფანოზმა იმდენი იხერხა, იმდენი იმარჯვა, მდივანმწიგნობრად იოანეს შვიდი — ყრმა მიქაელი მიიწვია, დანაშაული გამოისყიდა, თავის ჭკუით.

მართალია, სტეფანოზმა თავისი აღმზრდელი და მასწავლებე-

დი თვითონ გააძევა სასახლიდან, მაგრამ ხედი არ დაუკარგა. მდივანმწიგნობრობა მის შვილს უბოძა.

იოანე საბანისძეს მრავად ენაზე წურთიდ კაცს ეძახდნენ. მას ანტიოქიაში შეესწავლა წიგნნი სულიერნი და ფილოსოფოსთაი, ასეთი ადამიანი სანთლით საძებარი გახდდათ, თვით ქართლის კათალიკოსი სამოცი თავის მოძღვრად იოანეს თვლიდა. მისი გაძევება სასახლიდან უგუნურება იყო. მაგრამ ძაღა აღმართს ხნავდა, სტეფანოზი უნდა დამორჩილებოდა ამ ძაღას.

იმ ავად მოსაგონარი ამბების შემდეგ, იოანე თვალთ არ ენახა სტეფანოზს, თუ რწევა დახჭირდებოდა, მიქაელის პირით შეუთვლიდა და იოანეც მიქაელის პირით შემოუთვლიდა პასუხა. რისთვის გაახსენდათ ნეტავ იოანე? — ფიქრობდა სტეფანოზი.

— იოანე რაც ბერად აღიკვეცა, არ მინახავს, — ჩაიდუღუნა სტეფანოზმა.

— მე თქვენ შეგვეკითხეთ, სად არის-მეთქი იოანე! — უთხრა მკაცრად შურტათმთავარმა.

— ჯვრის მონასტერშია, — მიუვო უნებურად თამამად.

შურტათმთავრის ყოყონურმა კიდომ სითამამე შესძინა და თვადებში წყრომა ჩაუყენა. შურტათმთავარს ზიზღით ვახედა, კიდევ ხომ არაფერს მკითხავო. შურტათმთავარმა ამირასკენ მი-აბრუნა პირი.

— შემდეგი! — თქვა ამირამ.

ვეზირი წამოდგა.

სტეფანოზმა ამოისკინოქა, დამის იყო პირჯვარი გადაისახა, დაჯდა და თვადები ჭერს მიაპყრო.

ვეზირი ენადაფუფქუდივით წარმოთქვამდა არაბულ სიტყვებს. ტომით სპარსი იყო და სპარსულად უქცევდა, ჯამაათის წევრები შეჩვიოდნენ ვეზირის არაბულს, სუღგავმენდიდნი უსმენდნენ; ვეზირი გზის მშენებლობის დაჩქარებას მოითხოვდა, ფეხზე დგომის უფლებით დამსწრე ერისთავებსა და მამასახლისებს უწყებებოდა, სუხრას — შრომითს ბეგაასს რატომ არ ისდიოთ.

სტეფანოზი შურტათმთავრის შეკითხვაზე ფიქრობდა. რატომ შურტათმთავარმა მოიკითხა იოანე და არა ამირამ? საიდუმლო ძაფი ხომ არ იბმებოდა აბოს გაქრისტიანებას და დღევანდელ უადგილო შეკითხვას შორის? „ცადკე უნდა ვესაუბრო ამირას, მეტიც მოთმენა არ შეიძლება...“ — შურტათმთავარს უწყებებოდა

პუნებაში სტეფანოზი, — „ეს არის ბოროტების სათავე, ამას უნდა რომ დამასმინოს ხადიფასთან“, — ფიქრობდა სტეფანოზი, — „ავდგები და მტკიცედ მოვითხოვ ამირასთან შეხვედრას, ბოლოს და ბოლოს ბაღდადში წასვლით დავემუქრები, ამიღები ვერ გამოიბედავენ წინ გადადგომას“.

ზოგჯერ მაცდური ფიქრიც ჩაუძვრებოდა გუდში, „ადეი, სტეფანოზო, ახლავე დაამტკიცე შენი უდანაშაულობა, „ჯამათს მოთხოვე, დაიცვან ქართლის ერისმთავრის უფლებები, მოითხოვე იმათი დასჯა, ვინც უღიერად გაქცევა“. — თითქოს ვიღაც სხვა ჩასძახოდა ამ სიტყვებს. — „აქ არ შეიძლება ამის მოთხოვნა“, — პასუხობდა უმადვე, — „მარტო უნდა ვესაუბრო ამირას, მარტო...“ — არწმუნებდა და ამშვიდებდა თავის თავს.

გუბირის შემდეგ ყადი დაპარაკობდა დიდხანს, ყადი მოითხოვდა, მცხეთაში აეშენებინათ მეჩეთი. მართალია, იქ არ ცხოვრობდა იმდენი მუსლიმანი, რამდენიც თბილისში, მაგრამ იქ იდგა ხადიფატის მთავარი მსუდრიონი — ჯურზანის დამჭირველი*. ყადი მოლაშქრე მუსლიმებისთვის მოითხოვდა მეჩეთს.

სტეფანოზი კი თავის გასაჭირზე ფიქრობდა, ისე იყო აფორიაქებული, ყურის დაგდებაც კი უჭირდა. „იოანე უნდა ვახმობინო, თუ რამეს აპირებენ, ბარემ მეც მითხრან“, — უკვე მტკიცედ სჯეროდა, რომ ზურგს უკან სამარეს უთხრიდნენ და ამას გუდდავუდ უმადავდნენ. პირგამეხებუდი იჯდა და თმენით აპირებდა ორ მხრივ ხმლის ქნევას.

თავის სასახლეში დაბრუნებულმა სტეფანოზმა მიქაელი მოიხმო, იოანეს ამბავს ვკითხავო, იფიქრა. მიქაელი შინ არ დახვდათ, თითქოს მიწამ პირი უყოლო, ვერსად იპოვეს, დიდით გრიგოლმა მოაკითხა. მას შემდეგ აღარ გვინახავსო, თქვეს მსახურებმა.

მიქაელს ერთი უმრწემესი მეგობარი ჰყავდა — გრიგოლი, სტეფანოზი მას მოყვარედ და ნათესავად თვლიდა. ნერსეს ცოლის ძმისწული იყო, უწვერული ჭაბუკი, მაგრამ ჭკუა-გონებით გამორჩეული. მიქაელს ბაღლობიდანვე ტოლებთან მეგობრობა უჭირდა, სუდ მუდამ უასაკონი ეხვიან გარს, უგერგილო, ნედრი ბიჭი იყო, მამას არ ჰგავდა, გრიგოლიც უცნაური ყმაწვილი ჩანდა სტეფანოზის აზრით. მიქაელი და გრიგოლი სამოძღვრო სკო-

* საოკუპაციო ჯარი.

დაში სწავლობდნენ ერთად, იქ დამეგობრდნენ. ამ სკოლას, მა-
რიაშ წმიდას ეკლესიაში, იოანე მესვეურობდა. სკოლაცა და მ-
რესიაც ქართვედ მეფეთა და ერისმთავართა კუთვნილება გახდ-
დათ. მაგრამ რაკი იოანემ შექმნა სკოლა და თვით იყო მისი
მომღვარი, „იოანეს სამოძღვროს“ ეპასდნენ. სტეფანოზიც ამ
სკოლაში სწავლობდა და თვითა ნერსეც აქ გაეცნო ქართულ სუ-
ღიერ წიგნებს.

მიქაელი და გრიგოლი იოანეს მოწაფეები იყვნენ. იოანეშ
შეაყვარა მათ ერთმანეთი, წერა, კითხვა და გაღობაც მან შეას-
წავდა ჭაბუკებს.

ახდა არც ეს სკოლა არსებობდა, არც იოანე მოძღვრობდა თა-
ვის მრევლს, მაგრამ მოწაფეები მასწავლებელს არ ივიწყებდნენ,
შეკრებას უკრძადავდნენ და მაინც ადიოდნენ მასთან. უთვადთვი-
ებდნენ, ემუქრებოდნენ, თავიანთ ტკბილმოუბარ მონაზონს
მაინც ვერ თმობდნენ.

ზედამდგომედთა მძღავრობამ ბოლოს და ბოლოს ნაყოფი გა-
მოიღო. სიმტკიცე ყველას როდი ეყო, ნელ-ნელა დაიფანტეს
მორწმუნენი, ზოგი ზაკულობით გადაიბირეს, სამსახურში ჩა-
აყენეს, ზოგი შეაშინეს და სულ მთად დაათმობინეს სჯული.
იოანეს გრიგოლი და საკუთარი შვიდი მიქაელი შერჩა ბოლომდე
თანამდგომად და ჭირის მოზიარედ.

გრიგოლი თითქოს განგებას გაეჩინა ღვთისმოსავად. რო-
გორც ყველა მორწმუნე, უმისპარიც იყო და მტკიცეც: არად აგ-
დებდა ავარიანთა მძღავრობას, შურტების ფუთაფუთს ზურგს
უკან და თავის მოძღვართან თითქმის ყოვედღე მიდიოდა. მი-
ქაელიც მამის მორჩილი და ერთგული შვიდი იყო.

მიქაელს ბედმა მწარე ცსოვრება არგუნა. საბანისძეთა მეუღ-
რო სასლელს პირველი თავზარი თვითონ მამამ, იოანემ დასცა,
ის შეიპყრეს და სამი წელიწადი დღის სინათლე არ უნახავს.
ვიდრე მამა დიდგვიდან გამოაღწევდა, დედას სახადი შეეყარა და
გარდაიცვალა. პატარა მიქაელი სასანდოში სამადლოდ იზრდებოდა,
ობოლს ერისთავთერისთავთა დედაწული სვადსა და ყერს არ აკ-
დებდა, ებრადებოდათ ყმაწვილი.

ობლის კვერი გამოცსკა, ყრმა მიქაელმა განსაცდელს გაუძ-
ლო, ისწავდა ქართული და არაბული წერა-კითხვა, წმიდა წიგნე-
ბი. ერისმთავარმა გზაზე დააყენა, მდივანმწიგნობრად აქცია.

მადლიერი იყო ცხოვრების, ადამიანების, ღმერთის, სუდ მთლად რომ არ გასწირეს, მამა ცოცხალი დაურჩინეს, თვითონაც ასაზრდოეს, გამოზარდეს და საქმეზეც დააყენეს.

მიქაელი ბეჯითი მოწაფე იყო თავისი მამისა, გრიგოლთან ერთად ისიც ხშირად დადიოდა საყდარში სუდისა საწურთედად. ის რაც მარიამ წმიდას სამოძღვროში ისწავდეს, ჯვრის საყდარში უნდა განემტკიცებინათ.

სტეფანოზმა რაკი მიქაელის კვადს ვერ მიაგნო, რაკი უთხრეს დიღით გრიგოლმა მოაკითხაო, იფიქრა, აღბათ მამა იოანესთან წავიდნენო და ღოდინი არჩია, ძებნას თავი მიანება.

მხოლოდ მეორე დღეს, საღამოს, მოიჭრნენ შეშინებული მიქაელი და გრიგოლი სასახლეში და ერისმთავარს მღუდვარედ უამბეს თავიანთი თავგადასავადი:

— შურტებმა შეგვიპყრეს, წუსედ დიდეგში ვისხედით... — აქოშინებული ჰყვებოდა გრიგოლი.

მიქაელი ხმას არ იღებდა. თვადები დასიებოდა, ნაცემს ჰგავდა.

— გზად მივდიოდით, გვტაცეს ხედი და გაგვაქანეს. ცად-ცადვე ჩაგვაგდეს ბნელ დიდეგებში. მოედი ღამე არ დაგვაძინეს, აბოს ამბავს გვეკითხებოდნენ, ვუთხარით, რაც ვიცოდით... არ დაგვიჯერეს.

უცებ გრიგოლი მუხლებზე მოეხვია სტეფანოზს და ცრემდგარეული ხმით შეჰლაღადა:

— ერისმთავარო, იოანეს უპირებენ შეპყრობას!

— იოანეს? — სტეფანოზმა გრიგოლი წამოაყენა, მიქაელს შეხედა, — იოანეს რას ემართლებიან? — მიქაელს ჰკითხა სტეფანოზმა.

— აბოს გაქრისტიანებას აბრადებენ, — მიუგო მიქაელმა.

სტეფანოზს ედდა ეცა, ამას კი არ მოელოდა. უცებ მოეფინა ნათელი აბოს ამბავს, ახლაღა მიხვდა, თუ რატომ მოიკითხა შურტათმთავარმა იოანე.

— აბოს გაქრისტიანებას? — დაეჭვდა ერისმთავარი, — მაინც როგორ, რანაირად?

— აბოც ზომ ჩვენთან სწავლობდა, მარიამწმიდაში. — უთხრა გრიგოლმა. — ძველი ამბები გაგვიხსენეს.

— განა აბოც თქვენთან სწავლობდა? მონა კეთილშობილებთან? — გაოცდა სტეფანოზი.

— ერთი-ორჯერ მოიყვანა მამამ, — თავი იმართდა მიქაელმა.

— ეს დიდი ხნის ამბავია, ერისთავთ ერისთავო, — თითქმის ვედრებით უთხრა გრიგოლმა, — აგარიანები მიზეზს დაეძებენ, როგორმე ჩვენ დაგვაბრადონ აბოს მოქცევა, სინამდვილეში კი აბომ თვითონ დათმო სჯული, არავისთვის უკითხავს, არავის ურჩევია, მაღალი ღმერთია მოწამე.

— მომიყვანეთ იოანე! — უთხრა ჭაბუკებს სტეფანოზმა.

მიქაელსა და გრიგოლს ერისმთავრის თავიდან გამოუყვანეს ბედაურები, შეუკაშმეს როგორც სეფეწულებს და გაამგზავრეს.

ქართველებს ცხენზე ჯდომა ეკრძალებოდათ, ცხენზე არაბი უნდა მჯდარიყო, ქართველებისათვის სახედარი და ჯორი იყო განკუთვნილი. ცხენზე ჯდომის უფლება მხოლოდ სეფეწულებს და ერისმთავრის კარის მოხელეთ შეუნარჩუნეს.

მიქაელი და გრიგოლი, მართალია, ნამდვირი სეფეწულები არ იყვნენ, მაგრამ რახან ერისმთავრებს ემსახურებოდნენ, ეს უფლება ჰქონდათ. ამჟამად ისინი არაბულ ტაიჭებზე და ერისმთავრის დავალების შესასრულებლად მცხეთისაკენ მიეშურებოდნენ, მამა იოანე ტფილისს უნდა წაეგვარათ.

მცხეთაში რომ შევიდნენ, მიქაელმა მცხეთის მამასახლისის სასახლესთან შეაყენა ცხენი. აქ მას თავისი გუდისსწორი ეგუდებოდა. მამასახლისის ქაღიშვილი ანო. გრიგოლმა ეს იცოდა და მეგობრისათვის არც უკითხავს, თუ რატომ შეიწერინენ უადგილო ადგილას. სასახლე მაღალი გადავნით იყო შემოწმლულად, უნებართვოდ შიგ ჩიტი ვერ შეფრინდებოდა. ცხენებიდან ჩამოსტნენ და ქვეითად მიადგნენ გადავანს. მიქაელმა გრიგოლს უჩურჩულა:

— ბჭისკარი აქ არის.

დიდხანს იდგნენ საფარში ხმისამოკლებლად, არსაიდან ჩამოჩემი არ ისმოდა.

— რაც მამა გარდაეცვალა, არ მინახავს. — თქვა კვლავ მიქაელმა, საიდუმლოსავით.

თითქოს სხვა დროს ნასუდობდა; სუდ ერთხედ მოეკრა თვალი მცხეთობაზე.

იმ მცხეთობამ სულის სიმშვიდე დაუკარგა. დღეცა და ღამეც ანოზე ფიქრობდა, ღამ-ღამობით თუ ესიზმრებოდა, დღით ედანდებოდა, ჩვენი ერთობა, თურმე, ჩვენს დაბადებამდე ყოფილა გადაწყვეტილიო, ეუბნებოდა სიზმარში ანო. მიქაელსაც თვალი და ყური სუდ მცხეთისკენ ეჭირა, როგორც კი დროს იხედებოდა, იქითკენ გარბოდა და თავის მზეთუნახავს გადავანს უკან მოფარებული ელოდებოდა. ანო, თითქოს მართლა მზეს ემაღებო, სასახლიდან არ გამოდიოდა. მიქაელი იმედს არ ჰკარგავდა. დღეს თუ ხვად ერისმთავრის კარზე დავწინაურდები, იქიდან ამირას სასახლეში გადავად, შეიძლება ამიდიც კი გავსდეთ, ფიქრობდა. თუკი ამირას სასახლეში ფეხს შედგამდა, მცხეთის მამასახლისს უფრო თამამად მიუგზავნიდა იამვლებს. ახლა კი, ახლა მამამისის გამო წედგატეხილი იყო. მცხეთის მამასახლისი იონეს შვიდს ქაღს ვერ გაატანდა, უბრალო ქართველმა მოხელემ ძღვივს ამირას ყურადღება დაიმსახურა — უფროსი ვაჟი, გუარამი დაუწინაურა, ჯერ მცხეთის უბანში ანდო ხარაჯის აკრეფა, შემდეგ მავადების უფროსობა დაავადა, ბოდოს სასახლეში წაიყვანა და მცირე ხაზინა ჩააბარა. მიქაელი გუარამის ბედს შენატროდა, რაკი ამირამ გუარამს მოწყადების თვადით ვადმოხედა, მცხეთის მამასახლისის ძადა უცებ გაიზარდა ჯამაათში, იმასაც ამბობდნენ მცხეთის მამასახლისს ჯამაათის ნამდვიდ წევრად აირჩევენო. სწორედ ამ დროს თავქედი* შეეყარა და გარდაიცვალა. ამირამ მცხეთის მამასახლისად მისი მემკვიდრე გუარამი გამოგზავნა. გუარამს დიდ მომავალს უწინასწარმეტყველებდნენ, — ამირას სიძეობას უპირებსო. მიქაელი გუარამს კარვად იცნობდა, ისიც მამამისთან სწავდობდა მარიამწმიდაში, როცა ეს სკოლა დაშადეს, გუარამი ბაღდადს გაგზავნეს სწავლის გასაგრძელებად. ბაღდადიდან სუდ სხვა გუარამი ჩამოვიდა, მიქაელსა და გრიგოდს ცადყბად ესადმებოდა, თავს მაღლა სწევდა. ამირას სასახლეში პატივით მიღებულს, ყოფილი ნაცნობ-მეგობრები ბუზად ეჩვენებოდა. მიქაელი ამას ვერც ამჩნევდა, ოღონდ მისი დის

* ტვინის ანთება.

ყურადღება დაემსახურებინა და სულ მთლად მოსამსახურედ და-
უდგებოდა გუარამს.

„გრიგოლს არ მოსწონდა არც გუარამის დაწინაურება ამირას
კარზე და არც შიქაქედის ამჩატება სიყვარულის გამო. გრიგოლ
სხვა გეზის აღებას აპირებდა ცხოვრებაში, მაგრამ ჯერ ვერ გა-
დაეწყვიტა, ჯერ მომზადებულად არ თვლიდა თავს.

ისინი გადავანს მოფარებულები იდგნენ და ელოდნენ, თუ
თონაც ვერ იტყოდნენ ვის ელოდნენ, რატომ ატუზუდიყვნენ
ზღუდე-გადავანთან.

— წავიდეთ, უკან მიბრუნებას ვერ მოვასწრებთ, — უთხრა
გრიგოლმა შიქაქედს.

— ცოტა კიდეც და წავიდეთ, — მიქაელი ჭიშკართან ტრიალებ-
და და სამზერს ეძებდა. რამდენ სვრელს ნახავდა, ყვედგან უნდა
მოესინჯა, თვალი ზედ მიედო, იქნებ როგორმე ეზოში შეეჭვ-
რიტა. ცხენები გრიგოლს ეკავა სადავით.

თითქოს წინასწარ დაეთქვათო, ბჭისკარი სწორედ მაშინ
გაიღო, როცა მიქაელი ზედ მიაღება. ისასურებმა კარი ფართოდ
გააღეს. ძაძით მოსიდი ქალები გამოვიდნენ იქიდან. ქალებს
შავი თავსაბური სულ მთლად ჩამოეშვათ თავ-პირზე. მწუსარედ
დადუმებულნი, თავჩაქინდრული მიდიოდნენ სადღაც, აღბათ სა-
საფლაოზე, როცა ძაძით მოსილებმა მიქაელს ჩაუარეს, უნებ-
ლიედ, თითქოს წამოცდაო, წაიდუღუნა: ანო! შავით მოსიდი გო-
გო შეჩერდა, თავსაფარი გადაიწია. პირისახე გამოაჩინა, თით-
ქოს ბნელ ღამეში მზე ამოვიდაო, შუქიანი თვალები წამით
მიაპყრო მიქაელს და უმად დაიბურა ისევ სახე, შავოსნებს შე-
ერია.

მიქაელს ენა წაერთვა, გონება დაუბნებდა. გაქვავებული იდ-
გა ერთ ადგილას და იქითკენ იყურებოდა, საითაც შავოსნები
თვალს მიეფარნენ, გრიგოლიც იქითკენ იყურებოდა კარგა ხანს.

— წავიდეთ! — თქვა ბოდოს გრიგოლმა ხმადაბლა.

მიქაელს არაფერი ესმოდა ამ ქვეყნისა, ხედივით ატრიალებ-
და თვალებს, რაღაცას ეუღლდებოდა თავისთვის.

— მიქაელი — ხედი მოჰკიდა და შეანჯღრია გრიგოლმა.

— გამიცინა, ხომ დაინახე, როგორ გამიცინა. მგონი რაღაც
მითხრა კიდეც. მაგრამ მე ვერ გავიგონე. — პირი უცინოდა ჭა-

ბუკს, გრიგოლმა თვალი მოარიდა. ანოს არც გაუცინია და არც არაფერი უთქვამს.

— ვნახე კი, ვნახე... — ჩაიდუღუნა, თან მისი ცხენის ალვირი მიაჩერა ხედში.

მარჯვედ მოასტნენ ცხენებს.

მოუდოდნედად მიქაელმა ცხენს მათრახი გადაუჭირა და გაქუსდა, გრიგოლიც მიჰყვა უკან, ხედად გაირბინეს მოგვთა უბანი და მტკვრის ნაპირებისაკენ დაეშვნენ. მიქაელი თავაწყვეტილი მიაჭენებდა ცხენს, სანდახან მოხედავდა მეგობარს, გრიგოლიც მისდევდა შორიახლოს და შორიდანვე ეძახდა არაგვისკენო, არაგვზე უკეთესი ფონი ეგუდებოდა, მიქაელს არ ესმოდა გრიგოლის ხმა, ფონი არც უძებნია, ყაჩაღივით შეაგდო ცხენი წყადში და გრიგოლს ხედი დაუქნია მომყევით. მარჯვე ცხენოსანს უფონოდაც შეეძლო გასვდა, თუ მორევში არ ჩავარდებოდა, ზოგან წყადი ცხენს მუხდამდეც კი ვერ წვდებოდა.

მიქაელის ცხენი ერთი-ორჯერ მაინც ააცურა მდინარემ, გრიგოლმა ფონი მოძებნა, ცხენიდან გადმოხტა, წულეები გაიძრო, წესისა და რიგისამებრ ცხენს თვითონ შეუძლვა წყადში და შემდეგ მოახტა. ხედად გავიდნენ მეორე ნაპირზე და ჯვრის საყდრის გზას დაადგნენ.

შემოდგომის მზიანი დღე იწურებოდა. მზეს მცსუნვარება დაკარგოდა და მთვარეს უფრო ჰგავდა ვიდრე მზეს, ედვარება არ ჰყოფნიდა, მაგრამ სიცხოვედ შერჩენოდა. თბილი მზე ბიჭებს სიამოვნებდათ, დავიწყნოდათ ერსდლიანი წამება შურტების დიდევში და ქვეყანა სამოთხედ ეჩვენებოდათ.

მიქაელს თვადწინ ანო ედგა და ანოს მზით იყო განათებული მთელი ქვეყანა, გრიგოლს კი ქართლის ცისა და მიწის ეშხი ატყვევებდა, წმიდა მიწაზე ყოვედ ხეს, ყოვედ ბუჩქს სიყვარულით შეჰფოფინებდა.

გაქაფუდი ცხენები საძოვარზე მიუშვეს, მოკდეზე მოვჭრითო, იფიქრეს და მთის ბიდიკს აუყვნენ ფეხით.

უკან თორმეტთა მოციქულთა ტაძარი რჩებოდა, წინ მთაზე დიდებულად აღმართულიყო ცხოვედი ჯვრის საყუდარი.

მიქაელი წინ მიდიოდა, უკან აღარც კი იყურებოდა, გრიგოლს უნდოდა მეგობარი ამ ქვეყანაზე დაებრუნებინა და შეკითხვებს აძლევდა. მიქაელი „ჰო“, „არათი“ პასუხობდა.

„და აწ მკვიდრ ხარ ნათელსა“
გ რ ი გ ო ღ ხ ა ნ ძ თ ე ღ ი

წინათქმა

„მ იანვარს ხარფუხის წმ. ნიკოლოზის ეკლესიაში მწირველად ბრძანდებოდა ადავერდის ეპისკოპოსი, ყოვლად უსამღვდელოესა კირიონი...“

წირვაზედ სასიამოვნოდ გადობდა ბ-ნ ად. კავსაძის მიერ ას-
ლად შედგენილი გუნდი ქართვედ მგალობელთა.

წირვის დამთავრების შემდეგ, სამღვდელოება ყოვლად უსამ-
ღვდელოეს კირიონის მეთაურობით ღიტანიით გამოემგზავრა
ეკლესიითგან ვარანტოვის ქუჩით წმ. აბოს სამარტვიდისაკენ.
ღიტანიაში მრავალი ხადხი იღებდა მონაწილეობას.

წმ. აბოს სამარტვიდესთან გადახდილ იქნა პარაკლისი ამ
წმიდისა მიმართ. პარაკლისს დაესწრნენ სომხები და თათრებიც,
რუსებსა და ქართველებს გარდა.

საპარაკდისო სახარების წაკითხვის შემდეგ ღღის შესაფერი
სიტყვა წარმოსთქვა ქართულს ენაზედ ტფილისის სემინარიის
მასწავლებელმა ი. ფერაძემ...

მადე წმიდა აბოს სამარტვიდესთან დაარსებულ იქნება საეკ-
ლესიო სამრევლო სკოლა ამ წმიდის სახელზედ, ქართლ-კახეთის
საეპარქიო სასწავლებელთა საბჭოს ხარჯით.

ასეთი ღლესასწაული და ასეთი სკოლის დაარსება დიას, შეჰ-
ფერის წმ. აბოს ხსოვნას. ის, როგორც ვიცით, იწოდება ტფი-
ლელად და ითვლება ამ ქალაქის მფარველ ანგელოზად¹.

ღლეს აღარსად არის აბოს სამარტვიდე, არც წმ. ნიკოლოზის
ეკლესიაში წირავს ადავერდელი ეპისკოპოსი, არც არავინ წავა
ღიტანიით მეტეხისაკენ აბოს მიმართ პარაკლისის გადასახდე-
ლად.

¹ „ივერია“ № 8, 12 იანვარი, 1900 წ., რედაქტორ-გამომცემელი ილ. კავ-
საძე.

— მიქაელ! — დაუძახა გრიგოლმა, გრიგოლი მცხეთას გასცნა: — როდა, მიქაელიც მობრუნდა, და გვერდში ამოუდგა. — იქ ძირს სიონია, — ხედს იშვერდა გრიგოლი თორმეტთა მოციქულთა სახედზე აგებულ სვეტიცხოვედის ხის საყდრისაკენ, — ჩვენ მიუღივართ გეტსიმანიის მტიდით გოდგოთასაკენ. აგერ თაბორის მთაც, იქით ბეთანიაა, მცხეთა ქართველთა იერუსალიმია.

მიქაელი გატრიალდა და წავიდა, ყური აღარ დაუგდო მეგობარს. კარვა ხანს მიდიოდნენ მუნჯად. მათი გზები უნდა გაყრიდიყო, გრიგოლს თუ სამშობლოს სიყვარული სწავდა, მიქაელს ანოს სიყვარული არ ასვენებდა. მიქაელი ანოს გულისათვის ყველაფერს დათმობდა, გრიგოლი სამშობლოს გულისათვის იყო თავგადასხმული. რაც მათ თიშავდათ, სწორედ იგივე აერთებდათ — სიყვარული. ღრივეს გატაცებით უყვარდა.

— კაიაფას მხედრობა! — შესძახა უცებ გრიგოლმა. მიქაელმა მთის ფერდობზე შეფენილი ტყისაკენ გაიხედა. იქ არაბ მოღაშქრეებს დაეცათ კარავი.

— გეტსიმანიის მტიდში იესო, მაცხოვარი ჩვენი, კაიაფას მხედრობამ შეიპყრო... — განაგრძობდა გრიგოლი, მაგრამ მიქაელი არ უსმენდა, მას თავისი საფიქრალი გასჩენოდა.

— მიქაელ, — კვლავ დაუძახა გრიგოლმა, მიქაელი შეჩერდა და მოიხედა, გრიგოლი მიეახდა, თითქოს საიღუმელო უნდა გაანდო-სო, უთხრა:

— მე მინდა ჩვენ ერთად ვიყოთ...

— განა ერთად არა ვართ?..

მიქაელი აღეშინებდა, რომ გრიგოლს ენაზე მომდგარი სიტყვა აწუხებდა, თქმა ვერ გაუბედა.

— ერთად ვართ და მაინც არა ვართ ერთად.

— არ მესმის რას მეუბნები.

— მიქაელ! მე სხვანაირად არ შემიძლია... — კვლავ ყოყმანით თქვა გრიგოლმა.

— რაო, მოგაგზავნეს? — უცებ იკითხა მიქაელმა და სასებოროტად მოლუშა.

— მოგაგზავნეს? — შეცბა გრიგოლი, — შენ რა, იცი?

— ყველამ ყველაფერი იცის, — თქვა მიქაელმა ცივად და წინ წავიდა, — მე არ მსურს თქვენთან ვიყო. — მოაძახა მოუდოდ-ნელად.

— რა იცი შენ? ან საიდანც იცი? — გამოუდგა გრიგოლი.

— მე კი არა, უკვე მთელმა ტფილისმა იცის, ქართველი ხადხი არ მიიღებს მონაწილეობას თქვენს შეთქმულებაში, მე ჩემს ხადხთან და მის ერისმთავართან ვარ, ჩვენ არ გვჯერა თქვენი...

გრიგოლმა ყურებზე იტაცა ხედი. კარგა ხანს იდგა ერთ ადგილას გაოგნებული. მიქაელი რალაცას ბურტყუნებდა თავისთვის. ბოდოს ისიც შედგა, გრიგოლს დაელოდა. მიქაელი გრიგოლს გამომცდედად უყურებდა. ბოდოს თვალები ეშმაკურად აუციმციმდა და დამცინავად ჰკითხა:

— შენ რას გავადებენ, დაშქრის რომედ ფრთას უნდა წარუძღვე?! კუმ ფეხი გამოჰყო, მეც ნახირ-ნახირაო, — ჩაიცინა მიქაელმა, შემდეგ გრიგოლს ყურში ჩასჩურჩუდა, — თუ შენ მართლა გინდა ჩვენ ერთად ვიყოთ, დაანებე ბიძაშენს თავი, სტეფანოზი მე ამირას სასახლეში მპირდება გადაყვანას, ჩემს ადგილას შენ თავს მივალებინებ.

— არა! — თქვა მტკიცედ გრიგოლმა, მე ტაო-კდარჯეთს მივდივარ...

— ესეც ახადი ამბავი! აკი შეთქმულების მონაწილე ვარო. რა გინდა ტაო-კდარჯეთს?

— იქიდან ვიწყებთ.

— რას იწყებთ იქიდან?

— ქართველთა აღდგენას, აი, ეს იწყებს. — გრიგოლმა უბიდან მოზრდილი ჯვარი ამოიღო და მიქაელს უჩვენა.

მიქაელმა გადაიხარხარა.

— რა გაცინებს, შენც უნდა წამოხვიდე, მამაშენი გვაგზავნის. — თქვა უცებ გრიგოლმა და მიქაელი ედდანაკრავივით შედგა.

— მამაჩემი?!

— მე და შენ, — უთხრა ამაყად გრიგოლმა, — კათალიკოსმა იცის.

— ჩემთვის არაფერი უთქვამს. — დაფრთხა მიქაელი.

მიქაელმა იცოდა, რომ ნერსეს სასახლეში საეჭვო ფაციფუცი იყო ამტყდარი, მაგრამ დაჯერება არ უნდოდა, „მამაშენი გვაგზავნისო“, ავისმომასწავლებელი იყო ეს ამბავი. თუკი გრიგოლს ჩააცვივებოდა, ყვედაფერს ათქმევინებდა, მაგრამ არ უნ-

დოდა მეტის გაგება, რასან საკუთარი მამა უმადავდა, ეს იმას ნიშნავდა, რომ შეთქმულება ნაპღვიდად მზადდებოდა და საზარელი სისხლისღვრაც კარზე იყო მომდგარი. „ნეტა კდარჯესაში რისთვის მიდიან“, ფიქრობდა თავისთვის მიქაელი. „რის აღდგენას ვიწყებთო, რა უნდათ, რატომ არ ისვენებენ“, — დაჟინებით ფიქრობდა ჭაბუკი და თავნალუნული მიდიოდა აღმართზე, ანოც გადავიწყნოდა, ის ბედნიერი წამებიც, წელან რომ განიცადა და შეჭირვებული, შეწუხებული მამაზე ფიქრობდა.

აღმართი ამოათავეს.

მონასტრის გადავანს რომ მიუახლოვდნენ, ჯერ გაკვირვებულები შედგნენ, შემდეგ თავზარდაცემულები გაქანდნენ კარისაკენ. შუბოსნები დაეყენებინათ დარაჯად. თვადს არ უჯერებდნენ, ერთმანეთს შესცქეროდნენ გაოცებულები და შეშინებულები: ჯაჭვის ეკდესია აეკდოთ, კარები ჩამოეგდრიჯათ და ცხენები შიგ ფრუტუნით შედიოდნენ. მცირე საყდარიც გაეპარცვათ და ბერების სენაკებიც.

„სუდ უარესის მოლოდინში უნდა ვიყოთ“, — გაიფიქრა მიქაელმა, მას ჯერ ის ვერ მოუენელებინა, რაც გრიგოლმა შეატყობინა და უცებ ასეთი მეხი დაატყდა თავზე!

„ეს კი მჟორედ მოსვლის დაწყების ნიშანია“, — ფიქრობდა გრიგოლი და შეშინებული აქეთ-იქით იყურებოდა, უფრო საზარელი კიდეც ზომ არაფერი გამოჩნდებაო.

შუბოსანს შიშით მიუახლოვდნენ, პირჯვარი გადაიწერეს და ეზოში შესვლა დააპირეს.

— უკან! — უთხრა მათ შუბოსანმა მკაცრად.

ყმაწვილები შედრკნენ. გაფითრებულები დულდულს მოჰყვნენ არაბუდად.

— მაინც რრრრა.. დანაშაული მიგვიძღვის ღვთის წინაშე. — ენა დაება მიქაელს.

— ამირას ბრძანებაა, — მიუვო შუბოსანმა.

— ბერები სად არიან? — ჰკითხა გრიგოლმა.

— არ ვიცი, ამირას ბრძანებაა... — თქვა ყინჩად შუბოსანმა. გრიგოლმა ერთხელაც შეისხედა ვადავნის შიგნით. მთელი რემა შეერეკათ შიგ და თივა დაეყარათ. ჩონჩორიკისა და ცხენის ღფდის სუნი გამოდიოდა იქიდან, თივის ხრამუნი და სვიხვინი მოიხმოდა.

— როდის მოხდა ეს? — ჰკითხა გრიგოლმა შუბოსანს.

შუბოსანმა ხმა არ გასცა.

— გეკითხები, როდის მოხდა-მეთქი!

— არ ვიცი, ამირას ბრძანებაა! — დაიღრიადა შუბოსანმა და გრიგოლს შუბი მოუღირა, ბევრს ნუ დაპარაკობო.

— შეიპყრეს! — აღმოხდა მიქაელს და სასოწარკვეთილი მიწაზე დაემხო. გრიგოლმა უკან დაიხია და შუბოსანთან დავა მაინც განაგრძო — იქნებ რამე შევასმინო.

— რა ბრძანა ამირამ, გაგვაგებინეთ, ეს ხომ ჩვენი საღოცავია?!

— არ ვიცი, არ შეიძლება.

— ბერები სად არიან, ჩვენ სხვა არაფერი გვინდა, — შეეხვეწა გრიგოლი დარაჯს, — ამ მოყმის მამა იყო აქ, სად წაიყვანეთ, ეს მაინც გვითხარი, ვაჟკაცი არა ხარ?

— აქ ბერები არ არიან, — თავდაა! — ხმას აუწია შუბოსანმა.

— თქვენ მარტო ხართ აქ თუ სხვებიც არიან? — გრიგოლმა გაიხედ-გამოიხედა გარშემო, იქნებ სხვა ვინმემ გამცეს ხმა ადამიანურად.

— გაიარე-მეთქი! — კვდავ წინ გადაუდგა შუბოსანი.

სენაკის კარმა გაიჭრიადა და იქიდან ტანსრუდმა, თავმოტვლებილმა არაბმა გამოსძახა შუბოსანს:

— მოაშორე ეს ღდაპები აქაურობას, თორემ თავებს დავაყრევინებ!

გრიგოლმა მიქაელს გასედა. მიქაელი თავდაღმა დამსლობიდა, ტირიდა და სიმწრისაგან თუ შიშისაგან მიწას ჭამდა.

უცებ გრიგოლი გაექცა შუბოსანს. გადადგა მთის თხემზე, მცხეთისკენ ქნა პირი და თითქოს მთედ საქართველოს საშველად ეძახისო, ჭაბუკური სრინწიანი ხმით ყვირილი მორთო:

— ქრისტიანებო! ქართველებო!

კიდევ რაღაც სიტყვები ამოიხრიადა, მაგრამ აღარ დასცაღდა, მონასტრის ეზოდან შუბოსნები გამოვარდნენ, მისცვივდნენ გრიგოლს, ხედები უკან გადაუგრისეს, თვადისდახამსამებაში შეკრეს და ფერდობზე კუნძივით დააგდეს.

მიქაელმა ერთი გახედა მეგობარს, მიშველება არც კი უფიქრია. ტირიდა, მოთქვამდა, მიწას ჭამდა, და თავზე იყრიდა იო-

ბევით. სედფეხშეკრული გრიგოლი პირაღმა იწვა მიწაზე და ხმას არ იღებდა, მხოლოდ მხრები უთახთახებდა, ისიც ტირიდა ჩუმად.

ბოლოს მიქაელი მისკენ გამოხობდა და გვერდით მიუწვა. შუბოსანი გადავნი წინ იჯდა. შუბი კედელზე აეყუდებინა; უაზროდ იცქირებოდა სადღაც, ხანდახან გასცემდა ხმას მეორეს, ვინც წელან დაეხმარა გრიგოლის შეკვრაში და კვდავ გადავნი გადაღმა შეიმადა. სენაკიდან ეძახდა. რაღაცას თხოვდა იქიდან. შუბოსანი წამოდგომას არ აპირებდა, დალღიერი გრიგოლთან ძიძგილაობაში.

მიქაელი წამოდგა. ბარბაცით მივიდა შუბოსანთან, ჯიბიდან ერთი დინარი ამოიღო და გაუწოდა. შუბოსანმა გამოართვა, ჯიბეში ჩაიღო, კარგად აათვალიერ-ჩაათვალიერა მიქაელი, თითქოს მძიმე გადაწყვეტილება უნდა მიიღოსო, ღრმად ჩაფიქრდა, ბოლოს, როგორც იქნა, ხმა გაიღო:

— ფეხებს შეუხსნი მხოლოდ. — თქვა და წამოდგა. დანა ამოიღო. თოკი ერთგან გაჭრა, შეუხსნა ფეხები, ხედები ზურგს უკან შეკრული დაუტოვა და ორივე მკაცრად გააფრთხილა:

— გაიპარეთ, გზაში არ იყაყანოთ! მიქაელმა გრიგოლს მკდავზე მოჰკიდა ხელი და ტუსაღვით წაიყვანა. თავდაღმართზე დაეშვნენ, უტევანზე გასციდნენ თუ არა მონასტრის ეზოს, მიქაელმა გრიგოლს ხედებიც შეუხსნა და სუდმოუთქმედად ჩაირბინეს თავდაღმართი. ხელათ მოახტნენ ცხენებს და მცხეთისაკენ გაქანდნენ, პირვედ ყოვლისა, მღვდელმთავრისთვის უნდა მოეხსენებინათ საზარელი ამბავი და შემდეგ სტეფანოზისთვის.

სამოედ ქართლის კათალიკოსის კარზე მიქაელსა და გრიგოლს უთხრეს, რომ კათალიკოსმა იცის ჯვრის მონასტრის აკლესიის ამბავი და თბილისს არის წასული ამირასთან მოსათათბირებლად.

— იოანე, იოანეს რა უყვებს? — ჰკითხეს ხსართან მღვდელს ბიჭებმა.

— სწორედ იოანეს ეძებენ ურჯულოები, იმიტომაც აიკლეს მონასტერი, — მიუგო ხსართანმა.

— არ შეუპყრიათ? — გაიკვირვა მიქაელმა.

— არა, ვერ მოასწრეს.

ბოლოს სსართან მღვდელმა მოქალაქე გვერდით გაისმო და საიდუმლოდ უჩურჩულა:

— ამბობენ, მამაშენი ნერსეს დავალებით საზარეთში წავიდაო.

მოქალაქე გაფითრდა, ერთბაშად წარმოიდგინა, თუ რა მოჰყვებოდა ამ ამბავს და მიწისფერი დაედო. გაახსენდა რამდენი აწვადეს შურტებმა იმისათვის, რომ დაედგინათ, თუ როდუნახა უკანასკნელად მამა. „თურმე წასუდი ყოფიდა“, — ფიქრობდა მოქალაქე. წანარებთან წასვლის ამბავიც წვრილად გამოჰკითხეს, მოქალაქე არაფერი იცოდა, გარდა იმისა, რომ მამა წანარეთს ეკლესიის დავალებით იყო წასუდი. შურტები კი ეკითხებოდნენ, ვინ არიან შეთქმულების მონაწილენი, გარდა წანარებისა, კიდევ ვისთან იყო მამაშენი მოსათათბირებლადო.

მოქალაქე ამაზე ცხარობდა და შურტებს კანონით და სამართლით ემუქრებოდა. მართალია, იოანე რაც ბერად შედგა, მთელი საქართველო შემოიარა, ტაო-კლარჯეთშიც იყო, კახეთ-კუხეთშიც, შავშეთსა და ჰერეთშიც, მაგრამ მოქალაქეს შეთქმულების თაობაზე, მართლაც, არაფერი გაეგონა.

როცა მღვდელმსახურმა უჩურჩულა: მამაშენი ნერსეს დავალებით საზარეთს წასულაო, ენიშნა, ვაითუ შურტების ეჭვი გამართლდესო. თვითონაც შეიპყრეს ეჭვებმა.

გაოგნებულსა და გაფითრებულს გრიგოლი მიუახლოვდა, შეინჯღრია და როგორც მომაკვდავს, ჩასძახა:

— რა მოგივიდა, მოქალაქე?

— აბოს გამო კი არა, თურმე, მამანემის გამო გვაწვადეს. — ყრუდ ამოიბუბუნა მოქალაქემა, თითქოს სამარიდან ამოიძახათ. იქვე უთხრა გრიგოლს, რაც მღვდელმსახურმა უჩურჩულა და ცოცხად-მკვდრები გამოვიდნენ საკათალიკოსოდან.

ჯვრის მონასტრის აკლემამ ცხვარივით მშვიდი და წყნარი კაცი სტიფანოზიც გაამძვინვარა. დატოვა თავისი სასახლე და ამირასთან ჯიქურ, თითქმის უკითხავად შეიჭრა.

სამოედ კათალიკოსიც იქ დასვდა, ისიც გაგუდისებული და აღშფოთებული მოვარდნიდიყო. ამირა მშვიდად იჯდა ტახტზე და იქედნურად შესცქეროდა საომრად შემართულ ქართველებს.

— მაჰმადიან მსაჯულებს შორის ყველაზე სამართლიანო, დიდო მსაჯულო, შარიათისა და მაჰმადის სჯულის ცოდნით ამალელებულო, მზე ხადიფასაგან უხვი წყალობით გამორჩეულო, ჩვენო ბატონო, მფარველო და მწყალობელო.

სამოედ ქართლის კათალიკოსი ფეხზე იდგა. ხელთ მღვდელმთავრის კვერთხი ეპყრა, დიღონად შავი სამონაზონო მანტია მოესხა და ძვირფასი თვლებით შემკული ოქროს მიტრა ეხურა.

მართალია, ამირას ტიტულებს კათალიკოსი ქრისტიანული სიმშვიდითა და მორჩილებით წარმოთქვამდა, მაგრამ სახეზე აღბეჭდოდა სიამაყე და ღირსება მღვდელმთავრისა, ჩაცმულობა, სიტყვა-პასუხი და თვით გარეგნობაც რიღსა და კრძაღვას იწვევდა.

სტეფანოზი გვერდით ედგა მღვდელმთავარს და ყოვედ მის სიტყვას გუნებაში სასწორზე წონიდა, ხან ამირასაკენ გადაიხრებოდა სასწორი, ხანაც კათალიკოსისაკენ.

— სამწყსო ჩემი მორჩილია განგების ნებისა, — დინჯად ჰყვებოდა სამოელი. — რამეთუ უფალი ჩვენი გვასწავდის: „რომელმან გცეს შენ ყურიმადსა შენსა მარჯუენესა, მიუბყარ მას ერთკერძოიცა“.

სამწყსო ჩემი ერთგულია აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მპყრობელი, მძღეთა მძღე ხადიფასი, რამეთუ უფალი თქვენი გვასწავდის: „დაემორჩილეთ ადამს, დაემორჩილეთ მოციქულს მისას და იმათ თქვენ შორის, ვისაც აქვს ძადაუფლება“.

სამწყსო ჩემი უშფოთმეღია, გადამხდელი ხარცისა, ჯიზიასი, უშირისა, სადაკასი... ყვედა საარაბო ხარკისა, რამეთუ მთელი დედამიწის მეუფე ხადიფა იცავს მას მტრებისაგან.

სტეფანოზი კმაყოფილი შესცქეროდა კათალიკოსს, იცოდა, რომ ჭკვიანი კაცი იყო. მაგრამ ამ საბედისწერო წუთებში მოქნილობა და გამჭვრიახობა უნდა გამოეჩინა.

სამოელი აღშფოთებასა და გულისწყრომას მოსკერსებუდად მადავდა. დამაჯერებელ სურათს სატავდა იმისას, თუ რა ერთგული იყო ქართველი ხადსი თავისი მბრძანებლისა, მბრძანებელი კი, სამოელის სიტყვით, ზოგჯერ, ზოგიერთთა უზნეობის გამო, უსამართლოდ ექცეოდა ქვეშევრდომს.

— თქვენ უკვე უწყით, მოწყაელო სედმწიფეჲ, მრისხანე

მურვან იბნ-მუჰამედი საქართველოში ასოციატასიანი დაშქრით შემოიჭრა, შემუსრა ქადაქები და ციხეები, გაუდიტა მოსახლეობა, უდაბნოდ აქცია სოფლები, სისასტიკის გამო ხადხი მას დღესაც „მურვან ყრუს“ ეძახის.

სწორედ ის, რაც მურვან ყრუმ არ იკადრა, იკადრა ზოგიერთმა ხადიფას სახელის შემარცხვენელმა თქვენმა მოხელემ. გაძარცვეს, აიკლეს და თავდად აქციეს ხადიფა მაჰდის ერთგული ერის წმიდა ადავი, საარაბო ხარკის მორჩილად და კეთილსინდისიერად გადამხდელი ხადხის ძველისძველი საღოცავი ჯვრის მონასტერი.

მე მჯერა, რომ თქვენ ამის თაობაზე არაფერი იცით. შურტათმთავარი ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქი ქართველი ერის დაუძინებელი მტერია. ის ამზადებს შეთქმულებას ჩვენს წინააღმდეგ, რათა ახალი სოცია-დელტა გამართოს. თქვენ, ადბათ, გახსოვთ თუ ვინ არის ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქი?

უცებ ჰკითხა კათალიკოსმა ამირას და პასუხს დაედოდა. არც ამირამ და არც სტეფანოზმა არ იცოდნენ შურტათმთავრის ნამდვირი ვინაობა. ამირას ყური მოეკრა, ბაბაქები ომადელთა ერთგული მსახურნი იყვნენ, აბასელები არ ენდობიან და თბილისში ამიტომ გამოგზავნეს. ეს ზღაპარს უფრო ჰგავდა, ვიდრე სინამდვილეს და ამირას ყურადღება არ მოუქცევია. ასდა კათალიკოსმა რომ იკითხა ბაბაქის ვინაობა, ყური სცქვიტა. ამირამ, მოხუცმა ახალი სომ არაფერი იცისო.

— არა, არ მაქსოვს ვინ არის! — ცივად მიუგო ამირამ.

— ჰაჯიჯ იბნ იუსუფის შთამომავალია, ვინც დომიტყორცნელებით დაანგრია ქაბას ტაძარი. თავისი სისხდისმსმელი პაპის სახელი ჰქვია — ჰაჯიჯი. ბაბაქები არა მარტო ქრისტიანების, ქრეშმარიტი მუსლიმების მტრებიც გახდნენ, მათ სისხდში გაჯდომილ წმინდა ტაძრების დანგრევა. საუკუნის წინათ ერთმა ბაბაქმა მაჰმადის წმიდა ტაძარი დაანგრია, დღეს კიდევ ქრისტეს წმიდა საყოფიერი აქცია თავდად მისმა ნაშვირმა. რისთვის, რა დავაშავეთ? არსად, არც ერთ სიგელში არ გვიწერია საღოცავების თავდებად გადაქცევა!

სტეფანოზმა, მართლაც დიდი უსამართლობა ჩადენილი, დაასკვნა და უცებ მოურიდებლად წაეჭია საუბარში.

— მსაჯულდ და გამიგებელი ჩვენი, დიდო ამირაჲ თბილისისა

და სრულიად ქართლისა! ის საყდარი ჩვენი საღოცავია — ქართლის ერისმთავრებისა, ჩემი წინაპრების აშენებულია. თუ ბაბაქები წმიდა საყდრებს ანგრევდნენ, ჩვენ ვაშენებდით. როგორც ერისმთავარი, მოვითხოვ ჩემი საკუთარი საყდრის აღდგენას და დამნაშავეების დასჯას.

სტეფანოზი შეჩერდა. მოეჩვენა, რომ გადააჭარბა, სიფიცხე და თავმოყვარეობა ხელად დათრგუნა, მბრძანებელს ქედი წაუხარა და თავის ჭკუით გუდითადად თხოვა:

— თქვენ უნდა გვიშველოთ, დიდი მსაჯულო, ნუ გააგებინებთ ამ ამბავს ბაღდადს, სისხლისღვრა გვაკმარეთ, დამნაშავე მოგვეცით და სამაგალითოდ ჩვენ თვითონ დავსჯით.

სტეფანოზმა ამირას წინაშე მუხდი მოიყარა და თავი ნაქონდრა.

— თქვენ დამითავრეთ? — ჰკითხა ამირამ სტეფანოზს.

— დიას.

— არა, — თქვა სამოედმა, — მე არავის დასჯას არ მოვითხოვ, დიდო მსაჯულო და გამგებელო ჩვენო! ქართველმა მღვდლებმა თქვენთან გამოიმგზავნეს მსოლოდ იმისათვის, რომ შეგატყობინოთ, თუ როგორ განუდგა უფადს თქვენსას თქვენივე, მრევლი. ისინი ადაჰის ნებას არ ასრულებენ. ადაჰი არ ბრძანებს ქრისტეს საღოცავები დაანგრეთო. ადაჰი მოწყალება და შემწყურებელი.

ჩვენ თავმოდრეკილი ვდგავართ თქვენს წინაშე და ყვრიმადიც მზადა გვაქვს საცემრად, მაგრამ უსამართლოდ ცემის ნებას არ გაძლეოთ უფადი თქვენი — დიდი ადაჰი. იგი გასწავლით: „უსამართლობა არ ჩაიდინოთ, ვინაიდან ღმერთს უსამართლონი არ უყვარან. კეთილი ჰქმენით, ვინაიდან ღმერთს უყვარან კეთილის მყოფენი“.

თქვა სამოედმა და დადუმდა. ყურანის ენაზე მოღაპარაკე კათალიკოსის მოთხოვნას მეტი ძაღა ჰქონდა, ვიდრე სტეფანოზის ხვეწნა-მუდარას.

ხომ ადაჰის სახელით ბრძანებდა სამართლიანობის აღდგენას მწყემსმთავარი, ამირას გულზე მოხვდა სწორედ მისი ნამტყვარი და არა სტეფანოზისა, თუმცა დამნაშავეთა დასჯა ერისმთავარმა მოითხოვა მტკიცედ და თავიც შესაფერისად მოიდრიაკა.

კათალიკოსს ეწადა სამართლიანობის, კეთილმოყვარეობის.

პატიოსნებისა და წესიერების აღდგენა, ერისმთავარს კი პირადი საკუთრების დაბრუნება.

კათალიკოსი დაპარაკობდა ერისა და ღვთის სახელით, ერისმთავარი კი მხოლოდ თავისი სახელით. ცხადია, ამირას კათალიკოსისათვის უნდა გაეცა პასუხი, სწორედ ერისა და ღვთის სახელით დაემტკიცებინა სიმართლე.

— მეუფება ადაჰისაა, დიდ არს ადაჰი და ადაჰის სახელით, ადაჰის ნებით ვიქმთ ყოველივეს, ვაქებდეთ ღმერთსა, ქვეყნის მეუფესა, მოწყადესა, შემწყნარებელსა...

ამირამ ისეთი სიმშვიდით დაიწყო, თითქოს არაფერი მომხდარიყოს საამიროში, თითქოს მართლა სიწყნარე და კეთილგანწყობა სუფევდა მთად და ბარად. თვითონაც, მაინცდამაინც, არაფერი აწუხებდა. მოწუწუნე ქართველებთან სადავო არც არაფერი ჰქონდა.

— სასიამოვნო იყო თქვენი მოსმენა. თქვენი პირი სიმართლეს ღაღადებდა, თქვენ ბევრი რამ ჭეშმარიტი ბრძანეთ. მაგრამ ჩვენი საუბარი დღეს მაინც არ შედგება, მზად არა ვართ ღვთის სახელით ვიდაპარაკოთ. არ ვიცით რაზე ვიმსჯელოთ. სწორი განსჯა კი მსაჯულისაგან მოითხოვს ცოდნას. თქვენ ერისმთავარი ბრძანდებით, — ამირამ სტეფანოზს გაუყარა თვალი თვადში, — არ იცით კი სად არიან თქვენი ერისთავანნი... თქვენ კიდევ ერის სუდიერი მამა, — ასლა სამოელს მიუბრუნდა ამირა, — არც თქვენ იცით, სად დაწანწალებს თქვენი მსტოვარი ბერი.

ამირა უცებ გაჩუმდა და გამომცდელად დაუწყო ყურება სამოელს.

— მე არ მითქვამს არ ვიცი-მეთქი, — მოუღონებლად მშვიდად მიუვო სამოელმა, სტეფანოზიც კი შეცბა, შეეშინდა კიდევ, სამოელს სასოწარკვეთილმა შესხდა, რის თქმას აპირებო.

— ბერი იოანე ჩემი დავადებით არის აფხაზეთს, მცხეთას ნაკურთხი მირონი წაიღო ქართველთა საზიარებლად.

— ცრუობ! — შესძახა ამირამ და შეეტყო, რომ გაცეცხლდა.

სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა. სამოელს წარბიც არ შეტოკებია, ვითომც აქ არაფერიაო, წელანდებური სიმშვიდით განავრძო საუბარი:

— მრისხანება პატრონს და გამგებელს არ შეჰფერის, დიდო მსაჯულო. მეცა და ბერი იოანეც იმის ცდაში ვართ, მცხეთას

დაუმორჩილოთ ყოველი ქართველი, რაკი მცხეთა და თვით ქართლის კათალიკოსი თქვენი მონა-მორჩილია, მაშ, ჩვენი მცდელობა ხადიფატს მოუტანს სიკეთეს.

დაზიისა და ქადიის საეპისკოპოსოებს, თვითონ აფხაზეთის კათალიკოსოს დღეს იონთა პატრიარქი განაგებს, მაშინ როცა ეს მხარე ჩვენი სამწყსოა და თქვენი საყმო. ქართულ ეკლესიაში უნდა დოცუდობდეს ქართველი ხადი და საღვთოსაან ერთად საარაბო შესაწირავიც უნდა მიჰქონდეს. აი, რა მისიით „დაწანწალებს“ ბერი იოანე წანარეთს, კახეთს, ჰერეთს. დღეს კი ამავე დავადებით აფხაზეთშია. მცხეთის მირონი უნდა წავსვით მთედ საქართველოს და უძღვედ ხადიფას დაუმორჩილოთ ამერ-იმერი. განა ამისათვის აკდება გვეკუთვნის?!

სამოელი მართადს ამბობდა, იოანე მართლაც დადიოდა მთად და ბარად და კათალიკოსის დავადებას ასრულებდა, მაგრამ მას სხვა დავადებაც ჰქონდა. ეს ეჭვად იცოდა სტეფანოზმა, იცოდა ამირამაც; სამოელმაც იცოდა, თუ რა ზრახვა ედო გუდში ამირას, როცა მას, ვითომდა, მშვიდად ედაპარაკებოდა; მაგრამ ექვი და გუდისზრახვა ერთი იყო, საქმე კი სხვას ღაღადებდა, ვერც სამოელს და ვერც იოანეს ხადიფატის ორგულობაში ავით ამირაც კი ვერ დასდებდა ბრადს. ისე წანდა, ისინი ქართული ეკლესიის ერთიანობისათვის იბრძოდნენ, მხოლოდ და მხოლოდ იმისათვის, რომ მეტი მორწმუნე მონა-მორჩილი ჰყოლოდა ხადიფატს და საარაბო ხარკიც მეტი გადაეხდათ.

— მაშ, თქვენი აზრით, თქვენ ანგედოზები ბრძანდებიან და ჩვენ ყანალები? — ფეხზე წამოიჭრა ამირა, გაქანდა, დარბაზის სიღრმეში, სადღაც კუთხეში დადგა რატომღაც, თითქოს იქიდან უნდა გამოქანდეს, როგორც ავაზა დააცხრეს სამოელს და დუკმად დავდიჯოსო.

— რაც დღეს თქვენს ქვეყანაში ხდება, თქვენ, ქვეყნის მესვეურთ, მიგაჩნიათ სწორად?

სამოელმა სტეფანოზს შეხედა. სტეფანოზმა თავი წაღუნა, ამირას დააცადა. გამოცდილებით იცოდა, ამირასთან კამათს აზრი არ ჰქონდა.

— ეკლესია-მონასტრები გადააქციეთ შეთქმულების ბუდე, ერთგულ მუსლიმებს გზა-კვადს უბნევო, მამულსა და სჯულს ატოვებინებთ და თავი კვდავ ხადიფას ერთგულად მოგაქვთ? შემო-

იყვანეთ — ბრძანა ამირამ და, თითქოს იქვე, კარს უკან ჰყავდათ დამადუდიო, შუბოსნებმა თავდახრიდი მამა ონოფრე შემოიყვანეს. შეშინებული ბერი თავალებს აცეცებდა, ჭაღარა წვერს აცანცარებდა და ფეხათრეული მოდიოდა. მამა ონოფრე მამა იონეს ერთ-ერთი მედასე გახდდათ, ჭეშმარიტი ლეონისმოსავი. მარად მოფსადმუნე მონაზონი. სამოედს უყვარდა მამა ონოფრე. ენდობოდა კიდეც. ამირამ ისეთი კიღოთი ბრძანა მამა ონოფრე შემომიყვანეთო, სამოედსა და სტეფანოზს ზარი დაეცათ, ვაითუ ბერიკაცი გატეხეს და უკეთური ათქმევინესო.

მამა ონოფრემ მღვდელმთავარი და ერისმთავარი რომ დაინახა, ორივეს ფეხებში ჩაუვარდა და ბისონის კედლებზე კოცნა დაუწყო. სამოედმა ძვირფასი თვლებით მოლოჭვიდი ჯვარა გაუწოდა. მამა ონოფრე ჯვარმა ხედად მოიყვანა გონს, წესისამებრ პირჯვარი გადაისახა, ემთხვია და ღოცვას მოჰყვა, შემდეგ ამირასაკენ გააპარა ქურდულად თვალი, შიშისაგან აკანკალებულმა რაღაც გადაწყვიტა. სასოწარკვეთით ამოიხრიალა; არ ვიცო, სად არის მამა იოანეო და კვდავ თავდაღმა დაემხო იატაკზე. ამირა დინჯი ნაბიჯებით წამოვიდა მისკენ, თავზე დაადგა და მსახურებს გასძახა:

— შემოვიდეს ბაბაქი!

ჰაჯიჯი იბნ-ად-ბაბაქი შემოვიდა, სტეფანოზსა და სამოედს მიესაღმა და ისიც თავზე დაადგა მამა ონოფრეს.

— ხომ გვიოხრა ამან იოანე საზარეთშიაო, — თითი დაუმიზნა მამა ონოფრეს ზურგს ამირამ.

— დიას, გვიოხრა.

— რატომ გადათქვა? უნდა მიპასუხოთ, რატომ გადათქვა, — თქვა ამირამ და თავისი ადგილი დაიკავა.

— ერთი კვირაა იოანე თავადით არ მინახავს, — შესძახა მამა ონოფრემ. — არ მიჯერებენ, მაწამებენ ტყუილ-ზებრადოდ, უწმიდესო მამავ, ნეტარო! — ახდა კათალიკოსის კვერთხს მოებლაუჭა მოხუცი, — წმინდა გიორგი გამიწყრეს, სვეტიცხოველია მაღრი წამიწყდეს, თუ ვიცოდე სად წავიდა იოანე. თვითონ მეუბნებოდან ასე თქვა: საზარეთს წავიდაო.

— დანარჩენები სად არიან? — ცივად იკითხა კათალიკოსმა.

— აქ არიან გვემუდნი და შებიღწუდნი!.. — მამა ონოფრე

მდულარე ცრემლით ტიროდა, კათალიკოსს ფეხებზე ეხვეოდა და ტერფებს უკოცნიდა.

— თუ იოანეს დანაშაული მიუძღვის, დაე, დაისაჯოს იოანე! — თავი ვერ შეიკავა სტეფანოზმა, — ამ საწყად ბერებს რას ვერჩით? ან მონასტერს რას ვემართლებო!

— „საწყად ბერებს?“ — გადაიქირქიდა ჰაჯიჯი იბნ-ად-ბაბაქმა, — სწორედ თქვენი ბერები, ეს გადაცმული ჯაშუშები გაზღვთ ჩვენი დაუძინებელი მტრები. აი, ეს „საწყადი“ გაიძვერა, თვითონ მოვიდა ჩვენთან, იოანე, ნერსეს დავადებით, ხაზარეთს წავიდაო, შემოგვჩივდა; ახლა კი სხვაგვარად ჭიკჭიკებს! შეგეშინდა?

— ტყუის! — იყვირა მამა ონოფრემ, — ქრისტიანებო, ცილს მწამებენ!

— გაიყვანეთ! — შესძახა ფიცხად ამირამ. შუბოსნები მამა ონოფრეს მისცვივდნენ და ძალით წაათრიეს.

— ეთქვათ, თქვენ მართადი ხარო, — წინ დაუდგა სამოელს ტანდაბადი ამირა, — იოანე არ არის ხაზარეთს წასული, სუდ ერთია, ჯვრის საყდარი თავდად დარჩება.

სამოელს ონოფრეს უნუგეშობამ და ტანჯვა-წამებამ გულში მოუკლა. ონოფრეზე ფიქრობდა, რითი ეშვედა, რა ელონა? ღვთის მსახურის ასეთი გაწვადება განა მოსათმენი იყო? ატყობდა, რომ სუდ მეტი იყო ეს დავა-კამათი. სიტყვა ვერაფერს შეცვლიდა აქ, არც სვეწნა-მუდარა გაჭირდა. არც მუქარა და ყოყმოზა. სასოწარკვეთილი იდგა. როცა ამირამ თქვა: ჯვრის საყდარი თავდად დარჩებაო, უიმედოდ წაიბურტყუნა.

— რატომ, მბრძანებელო, ასეთ სასტიკ განაჩენს რად ინებებთ ჩვენოვის? — ამოიღუღღულა და ხმა ვაუტყდა, აკონკრეტდა, ბოლო სიტყვა შუაში გაუწყდა. — ჩვენ... თვის... ნაწილ-ნაწილ ამოთქვა და თავადსავე ცრემლია იწვიმა. არ მოწიდე-ბია, არ დაუმიდავს ცრემლი, ღაბა-ღუბით ჩამოიღვასა და ყვამს. მდულარე ცრემლია თეთრი წვერი დაუნამა.

— რატომ? — ნიშნისმოგებით ჰკითხა ამირამ, — რომელ საღოცავშიც არ დოცულობენ და მაჰმადიანების გქრისტიანებას და გადაბირებას ცდილობენ, იმ საღოცავს ჩვენ თავდად ვაქცევო მომიავდშიც.

ეს უკვე სხვა ბრადედა იყო. აბოს გაქრისტიანებასაც ჯვრის მონასტერსა და მის ბერს — იოანეს აბრადებდნენ.

— არა, მსაჯულთ-მსაჯულო, — ახლა სტეფანოზი შეენაცვდა სამოედს. — ჯვრის მონასტერი არაფერ მუაშია, აბომ თვითონ უარპყო სჯული და თვითონ შეუდგა ქრისტე ღმერთს. მე ვედა-პარაკე მას.

— ვერ დაგიჯერებ! — უცებ მოჭრა ამირამ და დარბაზში გაიარ-გამოიარა. ბოლოს სტუმრებს რისხვით შეხედა და მუქარის კიდოთი უთხრა:

— თავისუფალი ხართ!

როგორც სამარიდან ამდგარი მკვდრები, შიშისაგან გადუ-ღები და გაფითრებულები გამოვიდნენ სასახლიდან ერისმთავარი და მღვდელმთავარი.

— უწმინდესო! — შეაჩერა ერისმთავარმა დაფიქრებით მი-მავალი კათალიკოსი, — ხიდის ჯვარი წაუქცევიათ და ზედ დაფი დაუსხიათ... — ძაღზე საიდუმლოდ უთხრა. — წამობრძანდით, გაჩ-ვენებთ. — ეტლი შესთავაზა. კათალიკოსი უსიტყვოდ ჩაჯდა ეტლ-ში. — ხედოსნებს მოგცემთ, ოღონდ თქვენ აღადგინეთ, მე უფ-ლება არა მაქვს. — უთხრა თანაგრძნობით სტეფანოზმა.

სამოელი ჩუმად იჯდა, არც ავს ამბობდა და არც კარგს, ამი-რას თავხედობას გაემეხებინა. ერისმთავარმაც გაჩუმება ანჩია. ქართლის ავბედლობაზე სიტყვის ჩამოგდებისაც კი რცხვენოდათ. რაც ნაკლებს ისაუბრებდნენ, მით უკეთესი იყო მათთვის. ყო-ველი სიტყვა სინამდვილეს აშიშვლებდა და ერისმთავარსა და მღვდელმთავარს ორივეს მიწასთან ასწორებდა.

ფაფარაშდიდი ცხენები ეტლს თავდაღმაროში მიაქანებდნენ, ხედად შევარდნენ ხიდზე და ბრაგუნ-ბრახუნი აუტეხეს.

ერისმთავარმა ეტლის შეჩერება ბრძანა. დაფში ჩაგდებულ ჯვარს დაუწყო ძებნა... გაოცდა: ხიდის თავზე ჯვარი აღემარ-თათ, თვადს არ დაუჯერა, არ მოედოდა აქ ჯვარს, ეტლიდან ჩა-მოვიდა: ხედი მოჰკიდა, რკინისა იყო. ხის ჯვარი აღარსად ჩან-და.

სამოელიც ჩამოვიდა ეტლიდან. თავის ეტლში გადაჯდა, გუდ-დამძიმებული შესცქეროდა ამჩატებულ ერისმთავარს.

— რკინის მოხედე სად იშოვეთ, მამაო? — იკითხა უაზროდ ერისმთავარმა.

— ეჰ, გული გულობდეს, შვიდო სტეფანოზ, თორემ ქვეყნად რკინის მოხედვეც იბოვება და სისაც.

სამოედის ეტლი მეეტლემ მცხეთისკენ დაძრა.

ერისმთავარი უკან მიბრუნდა, თავის სასახლეს მიაშურა, „ნეტა ცოცხადი არ ვიყო“, — ვაიფიქრა სტეფანოზმა, როცა ეტლში მარტო დარჩა.

ა ბ ო

ღამით დაესხნენ თავს. მძინარე წამოაგდეს ღოგინიდან, სედებზე ბორკილი დაადეს, მიცვალებულივით პირი აუკრეს და წაიყვანეს.

აბო ვერაფერს ხედავდა. მკლავზე უჭერდა ჯადათი ხელს და მიათრევდა, ზურვს უკან კი მასვიდმოღერებული შურტა მისდევდა, იმ მასვიდმეშართული არაბის მოქუფრული სახე ჩარჩენოდა გონებაში, გაგუდისებულს ტუჩ-პირი ისე დაეღრიჯა, თითქოს საკუთარი შვიდის მკვლედი მიჰყავდა დასასჯელად. სადღაც ჯურღმულში ჩაიყვანეს, გაიჟღარუნა რკინის ურდულმა, გაიქცია რკინის კარმა, ზურგზე ხელი ჰკრეს და წინ წაივდეს, სიბნელეში ცხვირ-პირით კედელს მიენარცხა, უკან, ზურგზე მძიმე მოწოდა იგრძნო, შშორისა და ნესტის სუნი ეცა.

ცხვირით, ნიკაპით, მკერდით და შებორკილი ხედებით სვლს დიპინა კედელს ეხუტებოდა, ზურგზე რკინის კარი აწევებოდა, თითქოს ქვასა და რკინას შუა ჩაჭყდელას უპირებდნენ:

ერთხელაც გაიჟღარუნა რკინის ურდულმა და ნაბიჯების ხმაც ნედ-ნედა მიწყდა. „ჩამაგდეს“, გაუეღვა თავში. „დიდგოა თუ საკანი?“ ხედებით თითქოს რაღაცას დაუწყო ძებნაო, სიბნელეში უმიზნოდ ააფათურა, რაკი დარწმუნდა რომ წინ ქვის კედელი იყო, ჟღარუნ-ჟღარუნით შებრუნება სცადა, გაუჭირდა, „აღბათ საკანია“... ფეხი აუცურდა, დარაცრაცდა და შუბლი კედელს მიახადა.

თუ გინახავთ ბნელ ოთახში შეგდებული ფრინველი კიდლებს როგორ აწყდება, იმ ფრინველივით ეხდებოდა აქეთ-იქით. ვერ გაერკვია სად შეაგდეს, რა უქნეს ან რას უპირებდნენ, სული მოითქვა, პირველყოფისა, თავი უნდა დავიმშვიდოო, გადაწყვიტა

და რაკი რაღაც გადაწყვიტა, რაკი აზრი გაჭაბატდა კონებაში, იმედი მოეცა, ძაღა მოიკრიფა და შებორკილი ხედებით პირჯვარის გადასახვა სცადა. ამოად: მხოლოდ წარმოდგენით გადაიწერა პირჯვარი.

ნედ-ნედა შეაბრუნა ხედისგულები და კედელს ახდა უფრო ეუდრაგუდ, ყურადღებით დაუწყო სინჯვა, სვედი იყო, დიპი, წყალი მოჟონავდა. ფრწხილებით გაკაწრა, ხისა არ იყო, ქვისას ჰგავდა. გაჭირვებით შებრუნდა, ჯერ მარცხნივ, მოაფათურა ხედები, შემდეგ მარჯვნივ, თავს ზემოთ წყადი წვეთავდა.

ხის ყაყაბი ეცვა, გაიძრო ყაყაბი და შიშვედი ფესით მოსინჯა ადაგი. მიწაც სვედი იყო, არც ღორფინს ჰგავდა, არც სოხანეს, სდიპინებდა. ზედ ყაყი გადასდიოდა. „ტკილია“, გაუედვა თავში, „კდეში გამოკვეთიდ დიდგში ვარ“, აღმოაჩინა უცებ.

კედელს აეკრა და დოცვას მოჰყვა. ხედებშეკრული პირჯვარს ტანჯვით იწერდა, მოკდე დოცვებითა ღმერთს ადიდებდა. შეწყალებას და კურთხევას თხოვდა, შემდეგ „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძდიერო“... — იდოცა, მახარებლებსა და ღვთისმშობელს უგადობა.

გუდი დაიცხრო დოცვით, თითქოს ტკივილებიც დაუყურდა, შვება რომ იგრძნო, კედავ დაუბრუნდა მიწიერ საქმეთ: ხედების ფათურით ძირს დაჯდომა სცადა, მუხლებში მოიკეცა, მუხლები კედელს მიებჯინა, კუკუხო რკინის კარს და ველარ ჩაჯდა, ჩაცუცქდა გაჭირვებით, იწრიადა, არაფერი გამოუვიდა.

აბო ქართუდად ღვთის შვიდს ნიშნავსო, უთხრეს. ესეც, ადბათ, განგების ნება იყო, ღვთის კაცად გაეჩინა უფადს, მირონი ღვთისა წაეცხო და სახედადაც „შვიდი ღვთისა“ დაერქვა, ღვთისად იყო განკუთვნიდი, ტარიგი იყო ღმერთისა, დაწერილი იყო ადბათ ასე, ასე ფიქრობდა აბო და ეს ფიქრი ძაღას მატებდა. ამ დიდგმა კი შეაკრთო. გაეგონა, რომ შურტებს თავიანთი დიდგები ჰქონდათ, ქადაქის სადიდგო სხვა იყო, შურტებისა სუდ სხვა. შურტების დიდგებიდან ადამიანები უკან ცოცხადი აღარ ბრუნდებოდნენ. აბო ბადლობიდანვე შეჩვეოდა დიდგს, მამამისი ხადიფას მედიდგე გახდათ, ბადადის დიდგებში შემცოდეთ შესამწყვდევი ყოვედნადირი დიდგეი ენახა, ციხეკოშკის ქვემოთ გამართუდი ბადადის ცნობიდი სადიდგო, სადიდგოს ქვემოთ ბნედი საკნები და ჯურღმუდები, საპატიმრო საყუდარი შეუკრავთა და უჯაჭვოთათვის იყო გრკუთვნიდი,

სიკვდილისჯიღთათვის — ხარობი, სამუდამოდ პყრობიდათ-
გის — მღვიმეები. სხვა ათასი წვრილ-წვრილი საპყრობილევ შე-
უთვადიერებია ბადლობისას. შიგაც შესუდა, ადამიანების ტანჯ-
ვისთვის უყურებია შორიდან. ასეთი დიდები კი, თუნდაც საკა-
ნი და ჯურღმული, სადაც ახლა თვითონ იყო შეჭეჭყილი, არ გა-
ეგონა და ფიქრითაც კი ვერ წარმოედგინა.

„ჰაერი არ არის, — უცებ შეჰზარა ამ აზრმა, — უჰაეროდ და-
ვისწობი“.

სიბნელეს დაუწყო ყურება. ფიქრი შეუძღებელი იყო. საკანში
ბნელოდა როგორც სამარეში, თვადებიც ახვეული ჰქონდა და
მანც ეჩვენებოდა, რომ ხედავდა, როგორც კი ფიქრს შეწყვეტ-
და და სიბნელეს დაუწყებდა ყურებას, თითქოს თვალი აეხიდალ,
ხედავდა, უფრო უკეთ შეეძლო დაენახა, ამ აღმოჩენამ გაასარა.
მეორე თვადიც ჰქონია ადამიანს, გულის თვადიო, გულის თვა-
ლით იხედებოდა დიდებს იქით...

გრიგოლი და მიქაელი გამორბოდნენ ქართლის ველებში. აბო,
აბოო, ეძახდნენ... მათ უკან მოჩანდა აკლებული ჯვრის მონას-
ტერი და შორიდან ქადის კივილი მოისმოდა. შემდეგ როგორც
სიზმარში, ვითომ ყვედაფერი ეს მის ბინაში ხდებოდა. მიქაელი
შეშფოთებული იყო. გრიგოლი შეფიქრიანებული.

— შენტების დიდებში ვისხედით შენი გულისათვის, ჯვრის
მონასტერი აიკდეს. ბერებს აწამებენ, — ჩურჩულით უამბობდა
საშინელ ამბებს მიქაელი, — დაუბრუნდი ისევ შენს სჯულს, გე-
ვედრებით, ორივე გვედრებით, — მიქაელია გრიგოლს შესედა, —
ახლა ასე ჯობს, დავვიჯერო.

„ნეტა რომედ დიდებში იხდნენ“, — გაუდგა აბოს. მაშინ
არ უკითხავს, არ ეგონა თუ ასეთ მასწრობედა საკანში ნაავ-
დებდნენ.

— ჩემი გულისათვის? რა უფლება ჰქონდათ? რატომ? — აწრი-
ადდა აბო.

— იმიტომ, რომ მიზეზს ეძებენ, — უთხრა გრიგოლმა, — შენს
გაქრისტიანებას მთედ ქართვედ სადეს გადააბადებენ, გამოგ-
ზავნიან ასად მურვან ყარუს და ქვას ქვაზე არ დატოვებენ.

— უმრწემესო ძმებო! — უთხრა აბომ მათ და თავი მდაბ-
დად დახარა, — სომ გახსოვთ, მამა იოანე ძმებს გვეძახის.

„სულიერი ძმები“, — იხსენებდა აბო სენაკში იმდამინდედ

მათ სახეებს. როცა აბომ თავი ყანას სცა, გრიგოლმა პირჯვარი გადაიწერა და თვადები ჭერს მიაპყრო, აბოს გადარჩენა შესთხოვა ღმერთს. მიქაელი გაუნძრევდად იჯდა, მოღუშული იყო. იოანემ უთხრა მათ სუდიერი ძმები ხართო. სად სეფეწუდნი და სად ყარიბი მონა აბო! აბო მათ მძობას როგორღა გაუბედავდა, მაგრამ რაკი ერთად სწავლობდნენ მარიამ წმიდაში, რაკი მამა იოანემ ბრძანა სუდიერი ძმები ხართო, მართლაც ძმებად მიაჩნდათ ერთმანეთი. აბოს მონის მორიდება და მოკრძალება მაინც შერჩენოდა.

— მე რა თქვენი ტოდი და ღირსი ვარ, მაგრამ ღვთის წყალობით რაკი ერთხედ მითნეთ, ნუღარ ინებებთ განშორებას, თქვენი ფეხთა მტკვერი ვიქნები, თქვენი ერთგული ძაღლი...

— მე არა! მე არ გირჩევ უკან მიქცევას, — გუდი ამოუჯდა გრიგოლს, — მაგრამ... — ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ამოიღულღულა მან. ჩაფიქრდა. ჩანდა, რომ თქმა უჭირდა იმის, რის თქმასაც აპირებდა, არ ეთანხმებოდა, სუდითა და გუდით აბოსთან იყო, აბო გმირად მიაჩნდა და მაინც თქვა ის, რაც არ სწამდა:

— ეგებ სჯობდეს დროებით გაეცალო ტფილისს.

— ეგებ კი არა, უსათუოდ უნდა გაეცალო, — უთხრა მიქაელმა, — თან მაჰმადი უნდა აღიარო! ვთხოვთ, აბო, ყვედანი გთხოვთ!

— მაგას ნუ მთხოვ, მიქაელ! — ჩოქვით მიუახლოვდა ძმას აბო და მუხლებზე მოეხვია. — ტყუილ-უბრალოდ ნუ მეხვეწები.

— არავის სჭირდება შენი თავდადება! — ფეხზე წამოიჭრა ანაზღად მიქაელი და აბოს ხელები ცივად მოიშორა, — ჩვენ თავს ჩვენ მოვუვდით! — მიქაელი ისე უკმეხად და დაჟინებით ედაპარაკებოდა, თითქოს ვინმეს გამოეგზავნა გადასაბირებლად.

— მიქაელ! — შესძახა გრიგოლმა, ასეთ მწარე სიტყვებს რატომ ეუბნებიო, თვადებით უთხრა საყვედური. გრიგოლი ორ ცეცხლს შუა ჩავარდნიდიყო.

— ერისმთავარმა ხომ გითხრა, შენს სჯულზე მიიქეციო, რატომ არ ასრულებ ერისმთავრის ბრძანებას! — შეუტია მიქაელმა აბოს.

— იმიტომ, რომ აბო ღვთის ნებას ასრულებს და არა ერისმთავრის. — მოწინებით თქვა გრიგოლმა აბოს მაგივრად.

— ყველას შეგვიპყრობენ და ჯურღმულებში ამოგვასხრებენს ქართველებზე რკინის კევის დაატრიალებენ!

— დაატრიაღონ — ამოიკნავდა მოუღონედად აბომ, — გაცხარონ ცხვარი. ცხვარი თუ გაცხარდა, ცხარეაო — ნათქვამია;

— გესმის შენ ახლა რას ამბობ? — გაავდა მიქაელი. აბო წამომდგარიყო, გულზე ხედი დაეკრიფა და მორჩილად უგდებდა ყურს აბობოქრებულ მიქაელს.

— პირველად ნერსეს მოჰკვეთენ თავს, შენს მფარველსა და პატრონს. როგორც შეთქმულების მოთავეს, შემდეგ მამაჩემს, შენს სუდიერ მამას, როგორც მოუსვენარ მოღალატეს, — „მოღალატეს“ ხაზგასმით და ზიზლით წარმოთქვა, — შემდეგ გრიგოლს, ნერსეს მდივანმწიგნობარს და მის თანამოაზრეს, ბოლოს მიქაელსაც, როგორც მეგობარს, — იოანეს შვიდს. ცხვარი კი რაც უნდა გაცხარდეს, სახადალებუდ ღომს ვერას დააკლებს! სისხდი ფუჭად დაიღვრება. სისხდისღვრა გვაკდია სწორედ! ყვედაფერი ეს ჩვენ იქ გვითხრეს! — მიქაელმა თითო ჰაერში გაიშვირა. შურტათსაყოფელს გულისხმობდა, — ასე არ იყო? — ჰკითხა გრიგოლს.

— ასე იყო, მართალია. — მიუგო გრიგოლმა, — მაგრამ, ჩემი აზრით, გვაშინებდნენ.

— დიდ ბატონს, ნერსე ერისთავს არ უთქვამს ქრისტე ღმერთს განუდექო. — თქვა ფრთხილად აბომ.

— არც ის უთქვამს, მაჰმადი დააგდეო, ხომ ასეა? — ჩაეძია მიქაელი...

— დიახ, არც ეს უთქვამს. — ჩაიბუტბუტა აბომ.

— როგორც ნერსემ გითხრას, ისე მოიქეცი, — თოხრა გრიგოლმა, — სიმართლე თუ გინდა, ჩვენ არც ვიცით როგორ მოვიქცეთ... ღმერთს ნუ სცოდავ, მიქაელ!

აბოს მაშინ მეტი არაფერი უთქვამს. მიქაელი და გრიგოლი კამათობდნენ დიდხანს, აბო უსმენდა. აბოს სათქმელს ვრიგოლი ამბობდა. ახლა გაუბა მიქაელს კამათი აბომ აქედან, დიდგვიდნ.

„უჩემოდ არავის შეიპყრობენ, არავის მოჰკვეთენ თავს, მე ხომ მკითხავენ თუ რატომ დავთმე მაჰმადის სჯულს... ნუთუ ადამიანს იმის უფლება არ უნდა ჰქონდეს, რაც სწამს, ის იწამოს, ვინც უყვარს, იმას შეუდგეს, ვისთვისაც უნდა, იმისთვის გასწიროს თავი“.

ძმათა იმლამინდელი სტუმრობა მის თვალსა და გონებას აზღოვებდა. მიქაელის განრისხებული სახე ედგა თვალწინ, ხანაც მისი მწარე სიტყვები ჩაესმოდა: „არავის სჭირდება შენ, თავდადება“.

ვინ იყო ეს „არავის“? ვისი სახელით დაპარაკობდა მიქაელი ბოლომდე, მართლაც, არავის ესმოდა აბოს თავგანწირვის მნიშვნელობა. ქრისტე თვისთა თანა იყო და თვისთა იგი არა შეიწყნარეს, — ფიქრობდა ჩუმად აბო, — განა არავისთათაგან ცნობასა და შეწყნარებას მოეღოდა? არ მოეღოდა. არც უნდოდა შეწყალება და შებრალება, არც მოწამელობასა და წმინდანობას მიეღოდა. მან ჩაგრულთა და უპოვართა ღმერთი იწამა, იპოვა ის ვისაც სიყრმიდან გუდით ეძებდა, იპოვა და მიენდო, განა ამისთვის უნდა დასჯიდიყო? ან სხვა ვინმე უნდა დაესაჯათ? თამას ჩაიდენდნენ, მით უფრო, ასეთ ადამიანებთან ყოფნას სიკვდილი ერჩია.

„სუდ დავსვედი“... სველი კვართი ზურგზე მიეტყეპა, ბარძაყებზეც იგრძნო სველი საცვლების ტოტები.

დოგინიდან რომ წამოაგდეს, კაბას დაუწყო ძებნა, მავრად არ აცადეს, საცვლების ამარა წამოიყვანეს. ყაყბებში ფეხი წაყოფა კი მთასწრო, რად გინდა, სწორედ ეს ყაყბები არ გამოადგა. გუდს უწუხებდა სრიადა ფეხთსაცვამი, ცურავდა, სსდებოდა სვედ ტკიდზე ხის გაპრიალებული ძირი. თითქოს განგეადამიანის საწვადებდად მოედიპათ შურტებს საკანი.

ყაყბები ფეხით გაიძრო. კედელთან მიატყუპა. შიშველი ფეხის გუდებიც აღარ მოეკიდა ტკიდს.

ისევ დაუწყო ყურება სიბნეღს. იმ სურათის აღდგენა ეწადა, წელან რომ სვედმა სამოსმა გაუქრო.

„იქნებ მართლა ჯობდა გავცდოდი აქაურობას. გავაწბიდი საყვარელი ადამიანები, დავიღუპე თავი. მომკლავენ...“

რატომღაც, ამ სიტყვების სმაძალდა წარმოთქმა მოუნდა „მეუფე“. რაღაც ამდაგვარი ამოიგმინა, „მომკლავენის“ ნაცვლად ასდგა გაახსენდა, რომ პირი აკრული ჰქონდა, სველი ტიღოთა აეკრათ ისე მაგრად, კრიჭას ვერ ხსნიდა. „ეს უნდა მოვიშორო,“ — გადაწყვიტა. დაბორკიდი ხედები ნიკაპს ქვემოთ მოაფათურა. ცერებით მიაწვა ტიღოს და ნედა დაუწყო ზიდვა ნიკაპისაკენ. თურმე როგორ უჭერდა! როგორ ახრჩობდა! რა შვება იგრ-

ძნო, როცა ტიღო ნიკაპს გადასხდიტა და ყბები ფრთხილად შე-
არხია. ტიღო ძირს დავაბდა, ზედ შედგა შიშვერი ფეხის გუდე-
ბით. ჩვარი მოეკიდა სვედ ტკიდს, გაშოადგა ამ ჯურღმუდში.

„იქნებ თვადსახვევიც მოვიციდო“. ახლა თვადებისკენ წა-
იღო ხედები. ვერსაიდან ვერ მიუდგა თვადსახვევს. ხედები შე-
ბორკილი რომ არ ჰქონოდა, კეფიდან ადვილად გადაიგდებდა. იწ-
ვავა, იწვავა, მაგრამ ვერას გახდა. ბოლოს ბედს შეურიგდა და
კვდავ ფიქრს მიეცა.

„ეგებ უკვე მკვდარიცა ვარ, — ჩაეცინა გუნებაში, — ღოგინ-
ში მწოლი მომკლეს შურტებმა, ეგებ სამარეში ვწევარ, სხვა რა-
ღა სამარე: ირგვლივ უკუნეთია, შმორისა და ნესტის სუნის
ღვას; ჰაერი არ არის, წყალი მოჟონავს კედლებიდან, მადე, ად-
ბათ, ჭიალუებიც გამოხოხდებიან, მკვდარი ვარ ადბათ. მე კი
მეჩვენება, რომ საკანში ჩამამწყვდიეს“...

ტიღოსთან ჭიდილში დაიღადა და უჰაერობამ მოთენთა, მუხ-
ლები მოეკეცა. ვითომ მაღლა ღმერთს შეხედა თვადსახვეუდმა,
თავი ასწია მაღლა, ნამდვიდ მღოცვერს დაემგვანა და იღოცა
ისე, როგორც მაცხოვარმა ასწავლა თავის მოწაფეებს, საუფლო
ღოცვა იდუდუნა. რაკი პირი აკრული არ ჰქონდა. იფსადმუნა კი-
დეც ხმადებდა, თავისთვის. შემდეგ თავი ჩაკიდა და გაირინ-
და.

...ალარ ვკვდები, ჰაერი ადბათ მაინც არის აქ სადღაც, ეს
ბორკილებიც როგორ მიჭერს, დამის სუდი ამომხადოს. ცოტა რომ
მომაფოფინა!.. ეგებ მე უკვე მაწამებენ. სახადხოვ, საჯაროჲ,
რასტიბაზარში საჭიროჲ არ ჩათვადეს შურტებმა ჩემი წამება.
ეგებ ჩუმად უნდათ ამომხადონ სუდი. უნდა ამოვიბერტყო ეს
სუდედური ფიქრი თავიდან. მოსახდენი უნდა მოხდეს.

აბომ სცადა ფიქრი მიქაედზე და გრიგოლზე გადაეტანა, მაგ-
რამ ვერა და ვერ შეძლო, თვადწინ რატომღაც ნერსე წარმოუდ-
გა. მთელი თავისი ვეება ტანით აღმართა სიბნელეში ნერსე
ერისთავი, მას ხედებზე ბორკილები ედო, ჟღარუნ-ჟღარუნით
მოდიოდა დინჯად. მაშინ ნერსე უფრო ახადგაზრდა იყო, უფრო
ბრგე და ტანადიც, უფრო თავზეხედალებუდიც.

ხადიფას ებრძანებინა მისი მოგვრა. ოთხ მედიდევს მო-
ყავდა ნერსე, მესუთე აბო იყო. მამას ეხმარებოდა. მაშინ ნახა
პირველად ქართვედი ერისთავი. გაეგონა, იცოდა კიდეც ამა და

ამ დიდევში ყვედაზე მთავარი დამნაშავე რომ იჯდა, მაგრამ იმ დიდევის კარი იშვიათად იღებოდა და არ ენახა პერობიდი.

ხადიფას სასახლის წინა მოედანზე ზღვა ხადსი შეკრებიდნო, აქ უნდა ეწამებინათ ნერსე ერისთავი.

არც აბომ, არც მედიდევებმა და არც თვითონ ნერსემ არ იცოდა, თუ რა სასჯელი მოედოდა. მოდიოდა ამაყად თავაწეული, ძლიერი ვაჟკაცი, ვისაც ქვეყნად არაფრის ეშინოდა, თვით სიკვდილიც ჩირად მიაჩნდა. აჟღარუნებდა ბორკილებს, წვერი მკერდზე ეფინებოდა და დიდი შავი თვადებით ხარბად შესცქეროდა მზეს, ცას, ჰერს, სინათლეს, მის გარშემო ჭიანჭველებით მოზიმზიმე ხადსს. წღობით დიდევში გამომწყვდეულს ქვეყანა მონატრებოდა, თითქოს დასასჯედად კი არა, ნადიმზე დასასწრებლად მიჰყავდათ.

ახდა აბომ, სუდისშემსუთვედ საკანში შემწყვდეულმა, უკვე კარგად იცოდა რაჟდენ პირვედმოწამის, ევსტათი მცხეთელის, შუშანიკისა და სხვა მოწამეთა მარტვილობის ამბები, მაგრამ მაშინ პატარა ბიჭუნა გაოცებული შესცქეროდა საოცარ სანახალობას — ადამიანის წამებას. ყრმისათვის გაუგებარი იყო, აუტანელი და აღმაშფოთებელი უფროსების საქციელი. მან იცოდა, რომ მამამისი ავ კაცებს ამწყვდევდა დიდევში და მათ გარეთ არ უშვებდა. მაგრამ არამც და არამც არ ეგონა, თუ მამამისი მუხანათურად მიეპარებოდა უკნიდან ადამიანს, მარყუჟს წამოაცმევდა თავზე და დაუნდობლად მოქაჩავდა.

ვეზირმა ხადიფას ბრძანება გამოაცხადა: ტუსაღი დაშანთეთო. ჯადათებმა შანთები გაახურეს, ნალარას ჰკრეს და ხადსი შეწოქქოლდა. მუსლიმები წყევდა-კრუდვას უგზავნიდნენ მთედ საქრისტიანოს.

საკვირველი რამ მოხდა, ნერსე ვერ წამოაქციეს, შებოროტ კაცს ვინც მიეკარა, ყვედა ბურთივით მოისროდა, მაშინ იმარჯვა აბოს მამამ, დევკაცს უკნიდან მიეპარა, თავზე წამოაცვა ყუდფი, ყელში წაუჭირა. ნედ-ნედა მოდრიკეს ვაჟკაცი, მიწამდე დაახრევინეს თავი, ბოდოს მისცვივდნენ ერთად და წამოაქციეს.

ხუთიოდე ჯადათი და მედიდევე დააჯდა წამოქცეულ ქართვედ ურჩს. მაინც გაუჭირდათ დამაგრება, ორ-ორი კაცი ფეხებს უჭერდა, ერთი საჯდომზე შემართულიყო, შიშვედ წედზე მუხლებს აბჯენდა. ორნი მხრებს და მკდავებს უკავებდნენ. აბოს მამა

ერისთავს ფაფარიან თავში ჩაფრენოდა. აბოს ახლა მამამისის სახე ედგა თვადწინ, ხედავდა მის შეჭმუნნილ შუბლს, გადაბმულ, ჭაღარაშერეულ წარბებს, ქორის თვადებივით მოედგარე წვრილ სამხერებს. გაფაციცებულ ტუჩ-პირს... ჰო, რა მონდომებული იყო, რა მოწადინებული, რომ პერობიდს თავი არ გაენძრია და ჯაღათათვის ხელი არ შეეშადა; ორივე ხელი ჩაეკლო ქონორში და დაუნდობლად დაეკრა მიწაზე ბაგე-პირით. და მაინც, შანთის ყოველ მიკარებაზე თავს მაღლა შემართავდა, აბოს მამას ბავშვივით წამოაგდებდა, თავს წაართმევდა, და კბილებით მიწას ფხოჭნიდა. ჯაღათებმა მედილეგეს შეუბღვირეს, ხელი მაგრად მოჰკიდეთ. მაშინ იმარჯვა აბოს მამამ, რაკი ღონე არ ჰყოფნიდა, კვდავ ხერხს მიმართა, გაიჩაჩხა. ვნებულის თავზე დააჯდა, ცხვირი მიწაში ჩააყოფინა, განძრევის საშუალება არ მისცა, ჯაღათებმაც დრო იხედეს და გულგადულ ამოშანთეს ზურგზე ჯვარი.

როცა მამამისი ნერსეს თავზე დააჯდა, აბომ თვადებზე ხელი აიფარა, გატრიალდა და გაიქცა.

მთელი ერთი კვირა გარე-გარე იმადებოდა. მამამისთან შეხვედრის რცხვენოდა. რა უნდა ეთქვათ ერთმანეთისათვის? მამა თავის სამუშაოს ასრულებდა, ამ საქმისათვის გასამრჯელო ეძლეოდა, აბოც მამის დუკმა-პურს ჭამდა და აბოს და-ძმანიც. განა მამას შეეძლო სხვანაირად მოქცეულიყო? აბო უნდა შერიგებოდა ამ ამბავს, შეურიგდა კიდეც, მაგრამ გულმა თავისი მაინც გაიტანა, მისდაუნებურად გულმა უთხრა სიდეხს, გასაღები მოიპარეთო. აბოს ხედებმა მამას მოპარეს იმ დიდების გასაღები, სადაც პერობიდი ქართველი მთავარი იჯდა.

...აბო დიდგვში მოწყვებასაკით შევიდა. სედში ანთებული კვარი ეკავა და შეშინებული კედელს ეკვროდა, კედელ-კედელ უახლოვდებოდა თავდაღმა დამსობიდ ტუსაღს, დიდგვში საზარელი სუნი იდგა, თითქოს მიცვადებული იხრწნებოდა, ყრდა იქაურობა. „მომკვდარა“, გაიფიქრა აბომ და გული ეტკინა, ახლოს მივიდა, მიუცუცქდა და თავდაღმა ჩამსობიდს ყურება დაუწყო — ცოცხალია თუ არაო.

— ვინა ხარ? — არაბულად იკითხა მწოდმა და კვნესაც ამოაყოლა შეკითხვას.

— მეიე... — ენა დაება აბოს. — მედილეგის შვიდი ვარ, აი... —

ჯობეზე იტაცა ხედი, წითელი ვაშლები ამოიღო და თავთან და-
ულაგა.

— მერე? — თქვა ეს სიტყვა ტუსაღმა და გაჩუმდა, კიდეც რა-
ღაც წაიდუღუნა, მაგრამ აბომ ვერ გაიგონა.

— გასაღები მოვპარე მამას. მე გიყურებდით... — ვერ ამ-
ბობდა სათქმელს ყმაწვილი.

— მოპარე? — მომაკვდავმა თავი ასწია და აბოს შეხედა,
ჩანდა, რომ განძრევა უჭირდა.

— წყადი — ამოთქვა ტანჯვით.

წყადიც ცხვირწინ ედგა და მუხუდოს ნახარშით სავესე ჯა-
მიც. აბომ ავადმყოფს წყადი დაადევინა.

— ზურგზე დამასხი. — ჩურჩულით უთხრა ავადმყოფმა. აბო
ვერ მიხვდა რას ეუბნებოდა, მიუწოწდა, ყური სუდ ახლოს მი-
უტანა თავთან.

— ეს წყადი ზურგზე დამასხი. — გარკვევით უთხრა.

აბომ დოქს ნელა წაუქცია თავი, ფრთხილად, — მალეება
მკვნესარემ. აბო მიხვდა, ქრილობაზე რომ ასხამდა და დოქის
ტუნს ხედისგულიც მიაშვედა. კვართი ნელა დაუსვედა.

— მიეყოფა.

აბომ დოქი თავის ადგილას დადგა. თვითონ შორეულს
ნაცუცქდა და წამებუდს შეაჩერდა...

აბო ახლა იხსენებდა ნერსეს ჯურღმუდს და თავისას ადარებ-
და. პატარა საკანი იყო, მიწის ქვეშ სარკმელიც კი ჰქონდა ხე-
დისგუდისოდენა, დღის სინათლე აღწევდა, შიგ ორი-სამი კაცი
მოთავსდებოდა. საკანს კედელიც ჰქონდა და იატაკიც. წამებუდი
ნერსე ფიცრის იატაკზე იწვა. „იწვა“ — ამ სიტყვად თავის სა-
კანში დააბრუნა. „იწვა“ კი არა, დასაჯდომი არა აქვს. ფეხები
დაბუყებოდა და ტკიოდა, გაიმართა, ამოძრავა ტერფები, სვედ
ტკიდს დაუტყაპუნა.

— მრავადმარღვა მომიტანე. — ამოიგმინა ნერსე ერისოავმა.

— ახლა ღამეა ბატონო! ვერ მივაგნებ, ხვად მოგიტანთ,
ხვად უსათუოდ მოგიტანთ.

ნერსეი თვადები დასუჭა და გაყურდა. აბოსაც კარგა ხანს
არ ამოუღია ხმა, პერობიდის თავთან წაცუცქუდიყო და უყურებ-
და, აბო მაშინ თერთმეტი-თორმეტი წდის ბიჭი იყო. ბიგა-
ანად არც კი იცოდა, რატომ დაწანოეს ეს მდევრით კაცი. მამამ

ჟუთხრა, ავი კაცი იყო და იმიტომო. ხადხში კი თქვეს: თავის საჯურზე უარი არ თქვა და იმიტომ დასაჯესო. ბავშვისთვის ჯაუგებარი იყო უფროსების ნაუბარი, ბავშვს მოსწონდა ლონიერი კაცი, ვისაც ხუთი არაბი ძღვის მოერია.

— ბევრი დაკრიფე მრავადპარლვა. — სასომხიხდიმა უნურჩუ-ლა ბიჭს.

— ერთ კადათას ავაკსებ! — ყოჩაღად მიუგო აბომ.

— ახლა ლამეა? — იკითხა ნერსემ.

— დიას, შუალამე გადასუდია.

— რა გქვია, ყრმაო?..

— აბო.

— აბო, — ტუჩები ააცმაცუნა ავადმყოფმა, — მე ნერსე მქვია, მერსე ძია დამიძახე.

„ნერსე ძია“ — სიხარულის ედდა ეცა აბოს. ეგონა, მაწამებლის შვიდს გაკიცსავდა, გააგდებდა დიდეგიდან — „ნერსე ძია“ დამიძახეო.

აბოს მაშინ არც ქრისტე ღმერთი გაეგონა, და არც წმიდა წიგნები წაეკითხა. გარდა აღაჰისა და არაბისა სხვა ყველა და ყვედაფერი უარსაყოფი იყო მუსლიმისათვის. მაშ, როგორღა აღმოჩნდა დიდეგში, რამ უბიძგა, ვინ მოუწოდა სიკეთისაკენ? არც კი იცოდა, თუ სიკეთეს სჩადიოდა. ახლა აკვირდებოდა თავის საქციელს, ახლა შეეძლო სახელი დაერქმია იმ საქციელისათვის. მიზეზს, თუ რისთვის გაწირა მაშინ თავი, დღესაც ვერ იტყუოდა.

იმ ლამეს ერთი წვეთი არ უძინია, სუდმოუთქმედად მოედოდა გათენებას. „მრავადპარლვა, მრავადპარლვა“ — იმეორებდა გუნებაში. ჩასთვლემდა თუ არა „ნერსე ძია“ ესიმზრებოდა თვად? გაახედდა მაინც ის დევ-გმირი ედგა თვადწინ, მამამ ჟუთხრა „ურჯუღლო“, არ მოსწონდა ეს სიტყვა, რადგან საკუთარი თვადით ნახა, რომ ეს „ურჯუღლო“ სწორედ ისეთი ვაჰკაცი იყო, ზღაპრად რომ გაეგონა.

მეორე დღე გათენდა თუ არა, მართლაც გაავსო კადანჩხა მრავადპარლვათი, საღამომდე ითმინა, ითმინა და საღამოს, როცა მამამ დაიძინა, გასაღები მოპარა, უბე კვარით გაივსო და დიდეგში ჩავიდა ფეხაკრეფით. ამჯერად უფრო მარჯვად ჩავიდა.

რამდენიმე კვარი ანთო, ოთხივე კუთხეში დაამაგრა, დიდები გაანათა.

— მოვიტანეთ მრავადმარღვა, — უთხრა აბომ და კადანჩხა უჩვენა, — ნელსაცხებელიც... — სანელსაცხებლე ამოიღო კადანჩხიდან.

— ნელსაცხებელი? — გაიკვირვა ნერსემ და თავი ასწია კვნესით.

— ჰო, სერნელოვანი ზეთი! დედა მყავს მენელსაცხებლე. ჭრილობასაც ჰრგებს. ჩვენ მენელსაცხებლეები ვართ, ჩემი წინაპრები ზეთებს ამზადებდნენ თურმე ხადიფებისათვის. ჩემი პაპა, პაპისპაპაც მეზეთე ყოფილა. ერთი მამაჩემი გამოერია მედიდგე. ვერ უსწავლია ზეთის დაყენება. დედას უსწავლია და მეც მასწავლა. ასეთ საცხებს ასდა ბაღდადში ვერავინ ამზადებს.

აბო პყრობილის თავთან ჩაცუცქუდიყო, ნელსაცხებლის ამბავს უყვებოდა ავადმყოფს, გუმანით სვდებოდა, რაც ევადებოდა, მაგრამ ვერ ბედავდა ხედის სდებს. ელოდებოდა როდის რას უბრძანებდა ავადმყოფი.

გვემუღმა კადათისაკენ ხელი გააცოცა. მაგრამ საშინელი კვნესა აღმოსდა. განძრევა არ შეეძლო. კბილები გაახჩიადა.

— კვართი ამხადე. — ამოიბუტბუტა ტანჯვით, — ის ფოთლები დამაფინე.

აბომ ხედები დაიკაპიწა, გუდდაგუდ მიუწოჩდა, პიწკად ასწია კვართი. ყროდის სუნი ეცა, კვარი მიუმარჯვა და... ვერ შეძლო შესდვა, თვადებზე ხელი აიფარა. გაიქცა და ბნელ კუთხეში მიდგა, შიშის კანკალი აუვარდა, ცრემლი გადმოლვარა. ჩუმად ასდუკუნდა.

— სად წახვედი? — წაიბუტბუტა ავადმყოფმა. აბო სუდ მთად გაწუმდა. სდუკუნიც კი შეწყვიტა. რა მონდომებული მოდიოდა, რა მოწადინებული მიუწოჩდა, რა ფრთხილად და საქმიანად შეუდგა აქიმობას და როგორ შედრკა! არ მოედოდა ასეთ საზარედ სურათს; მთელი ზურგი წითლად დასიებოდა. ისეთი იარები ჰქონდა, შიგ მუშტი ჩაეტეოდა, დურთა-დურთად ამოეგდიათ ხორცები, ნაშანთარებში ბაღდაში ჩამდგარიყო და წითელ ზურგზე და წედზე ზიპი გადასდოდა.

— ვაჰკაცი მეგონე, — დაიწუნწუნდა ნერსემ.

აბო ხმას არ იღებდა. გაჩუმებული იდგა კუთხეში.

დამწვარ-დაგდეჯიდი ზურგი ღორების ნაჩიქნ მინდორს ჰგავდა, შიშს ჰგვრიდა დაშანთუდ-დაძალური სხეულის დანახვა.

„ვაჟაკი მეგონე“ — გუდზე მოხვდა ბიჭს. ამ სიტყვებმა ძაღმა შემატეს. ფოთადი ჩაულვარეს სულში, სიმტკიცე მიაჩნტეს, უბიძგეს და წედა წაიყვანეს მომაკვდავისაკენ.

თავისი კვართი გაიძრო, წყადში დაასვედა, ხედის კანკალით პირი მოუწმინდა ჭრილობებს, შემდეგ ნელსაცხებელი წასცხო, მრავადპარლვით სავსე კადანჩხა ახლოს მოიწოჩა და გამოცდიდი ჯარა ექიმივით მიჯრით დააფინა მთელ ზურგზე ფოთლები, კვართი ფრთხილად ჩამოუწია, ისე რომ ფოთლებს არ შესებოდა და ამოისუნთქა, გაუხარდა. მისი აზრით, შეუძლებელი შეძლო. საკანი ვარდის სურნელით აივსო. ნელსაცხებელმა ყროდისა და ბადლამის სუნი გააძევა საკნიდან.

— გემათ? — გაუთამამდა ბიჭი.

— ახლა კვართზე წყადი დამასხი. — უთხრა ავადმყოფმა. — როგორც მაშინ...

აბომ დაასხა წყადი ზურგზე, კვართი დასველდა და მრავადპარლვას ფოთლებს ზედ დაეცემა.

— კარგია. — ამოიგმინა დაჭრილმა, წყადი სიამოვნებას ჰგვრიდა. აბომ დოქი თავთან დაუდო.

— ღმერთმა... გამომიგზავნა... შენი თავი, — უთხრა ნაწყვეტ-ნაწყვეტად და შუბრი იატაკს დაადო, გაყუწდა.

აბომ ყურადღებით შეათვალიერა დიდები, ჩემი აქ ყოფნის კვადი არ დარჩესო, შემთხვევით ძირს დაყრიდი მრავადპარლვას ფოთლები, კვარის ნამწვავები გუდვადუდ მოკრიფა და კადანჩხაში ჩახინწა, თავისი სველი კვართიც შიგ ჩაადო. უჩემრად გაიკეტა დიდების კარი და წავიდა.

მესამე დღეს კვდავ მიაკითხა ტყვედქმნიდს ყმაწვილმა, კვდავ მიუტანა მრავადპარლვას ფოთლები და ნელსაცხებელი, მაგრამ მამამ იგუმანა, დიდებს დაუდარაჯდა, საკუთარი შვიდი ქურდით შეიპყრო, გაბოროტებულმა გაატიტვდა ბადლი, სეზე მიაბა და დახვანჯური თოკით დაუზოგავად სცემა.

ამის შემდეგ აბო დიდებს ახლოს არ გაჰყარებია.

გავიდა დრო და ხანი.

ერთ მშვენიერ დღეს მამა შინ გახარებული დაბრუნდა, აბოს

ბაღდადის ბაზარში ნაყიდი სამოსი მოუტანა. თურმე ის ტყვე, შენ რომ მრავადძარღვას ფოთლები და ნედსაცხებედი მიუტანე, გიაურების ხადიფა ყოფილა და საჩუქარი გამოგიგზავნაო. აბოს არასოდეს ჩაეცვა მოსირმული კაბა და ტყავის წულები, ყმაწვილს დედაწუდი გაბს შემოეწყო და თვადებანთებუდნი დიდხანს შესცქეროდნენ. აბოც კმაყოფილი იყო და ბედნიერი. ღამე ძიღ-ში აბოდებდა გიაურის ხადიფას სახედს — ნერსეს.

მოხდა სასწაული, აბო და მამამისი ხადიფასთან დაიბარეს. მოვიდნენ ოქროს ეტლით, შიგ ჩააბრძანეს ჩვენი აბო, მისა მედიდეგე მამა და ხადიფას აახდეს.

თურმე ახად ხადიფას ნერსესათვის თავისუფლება უბოძებია და თავის ქვეყანაში წასვლის ნებაც მიუცია. ნერსეს ხადიფასა-გან მსახურად უთხოვია მედიდეგის შვილი — აბო.

ხადიფას აბო მიუცია. ნერსეს აბოს მშობლებისათვის გამო-სასყიდი დაუტოვებია.

აბო იხსენებდა მთედ სურათს თავიდან ბოდომდე, როგორ წამოვიდნენ ბაღდადიდან, რა გრძელი გზა გამოიარეს, როგორ ჩამოვიდნენ ქართლში, თბილისი როგორ შემოხვდათ.

ბოდოს მაინც იქ მიიყვანა გუდის თვადმა, სადაც მისი ბე-დი უნდა გადაწყვეტილიყო და ვერ გადაწყდა.

წყვდიადში ნერსე ერისთავის მზით განახიზახებული სასახლე გამოიკვეთა. სასახლის აივანზე აბო გამოჩნდა, — მსახურებმა შემოიყვანეს. ქართული კაბა ეცვა და შავი ნაბდის ქუდი ეხურა, ქართველს მაინც არ ჰგავდა, არაბიო, ვერც ამას იტყოდით.

აბოს წყვდიადიდან ხმა შემოესმა.

„ამ ყმაწვილმა ყურანი არ იცის“... — სტეფანოზის ხმა იყო. სასახლე, სასახლის აივანი, ნერსე ერისთავი, თვით აბოც კი გარკვევით ჩანდა. წყვდიადში აბო ყველას და ყველაფერს ცხა-დივით შეჰყურებდა. მხოლოდ სტეფანოზი არ იყო არსად, მისი გაბოროტებული ხმა ისმოდა სიბნელიდან:

„ურწმუნოთა ქონების მიტაცება მუსლიმანის წმიდათაწმიდა მოვადელობაა“..

„ვილაც ჭანს მუსლიმანებმა თაფდი წაართვეს, ეს გასაკვი-რია? კარგადაც მოქცეულანი..“

აბო აივნის იმ კუთხისკენ შებრუნდა, სადაც ბნელდა და სტეფანოზის ხმა ჯაისმოდა. სიბნელეს უთხრა მორიდებით:

— არა, უფადო, თაფდის წართმევა არ არის გასაკვირი, გასაკვირი ის გახდავთ, როცა მშობლიურ ენაზე შენთვის დაიჩივლებ და ენას მოგაჭირან.

„...ხედავ? ჭკუასაც გვასწავდის, გვედავება კიდეც!“ — ხმა გაცხარდა და მუქარის კიღო შეიძინა, — „უთხარი, რაც საჭიროა და წავიდე, მოშორდეს აქაურობას!“

სიბნელეში სტეფანოზის ფესები გამოიდანდა. აბო გაქანდა და ერისმთავარს ფესებზე მოეხვია. ფესებმა დამხობილი მონა კეთროვანივით მოიციდეს და სიბნელეში მიიმადნენ. აბოს თავზე დაადგა ნერსე ერისთავი და ჭირისუფდის კიღოთი უთხრა:

„აბო ჭკვიანი ბიჭია, გააკეთებს იმას, რასაც გუდი უპარნახებს. ძაღდატანება უსამართლობა იქნება“.

აბო ახდა ნერსეს მოეხვია ფესებზე. ნერსემ წამოაყენა ჭაბუკი. მხრებში ჩაავლო ხელი და გასამხნევებდად შეანჯღრია.

— ჩემო ბატონო და მფარველო მახარებელო, — უთხრა აბომ დიდგვიდნ ნერსე ერისთავს, — გუდი მიკარნახებს ვეწამო დამონებულთათვის, ჩაგრულთათვის და მათი უფლისათვის, იესო მაცხოვრისათვის... სომ გახსოვთ, იქ, ბაღდადში... მზესავით ამოხვედით ჩემთვის და გზა გამინათეთ.

ნერსემ არაფერი უპასუხა. თავის სასასღესთან ერთად, წყვილადში ჩაინთქა.

აბო კვდავ მარტო დარჩა კუპრის ზღვაში ჩაყურყუმადავებულ, მდუმარებასა და უკიდევანო წყვილადში ჩაძირულ.

...მამადმა იყვიდა სადღაც, ძღვის, ოდნავ გასაგონად, ჩამოაღწია მამდის ყვირილა დიდგვიში. მომეყურაო, — იფიქრა. გატრუნულმა მიუგდო გუდისყური. მამდის ყვირდის გაგონება ისე გაუხარდა, თითქოს თავისუფლების მონიჭება ახარესო.

რაკი სადღაც მამადმა იყვიდა, მაშ, სუდ მთლად არ გაუწირავს მამაზეციერს, — ადამიანები ახლოს ყოფიდან. ადამიანების ახლოს ყოფნა კი ნუგეში იყო.

შვედას კი არ ითხოვდა — თავი გადაედო. ყვედანაირ სასჯელს მშვიდად დაითმენდა: თავის მოკვეთასაც, ჯვარცმასაც, ცეცხლში დაწვასაც, ჩამოხრჩობასაც.

ერთადერთი სასჯელის ეშინოდა: აღულებული ზეთის ჩასხ-

მისა პირში. თუ ხადხი ახლოს ეყოლებოდა, ძადაც მეტი მოეცემოდა მარტვილობისათვის. ხადხის ერთი ამოგმინვა თამამაღ გადაადგმევინებდა ნაბიჯს სახრჩობედისაკენ, ბოლოს და ბოლოს, ადულებუდი ზეთის ჩასხმასაც კი დაითმენდა ხადხის გულისათვის, მაგრამ თუ მარტოკას ჯურღმუღში ამოახრჩობდნენ და ამას ვერავინ გაიგებდა, არ ივარგებდა. მთედ ქვეყანას უნდა გაეგო აბოს ამბავი, უძღვედი, მთედი აღმოსავლეთის მფლობელი ხადხის შვიდი უარს ამბობდა თავის ზღაპრუდად უძღვედ ხადიფატზე, თავის სჯუღზე და ჩაგრუდ ხადხს, ერთი მუჭა და უძღურებუდ და გალატაკებუდ ქართველობას თანადგომასა და თანაქცევას ჰპირდებოდა.

მარტო ქართველებისათვის არ აპირებდა ჯვარცმას.

ქართველებისთვისაც და არაბებისთვისაც უნდა ემარტვიდა, ქართველებს უნდა ერწმუნათ, რომ მათი ქვეყანა, ხადხი და სჯუდი გადაშენებისა და გადაგვარების ღირსი არ იყო. მათთვის ღმერთს ებოძებინა საკუთარი მიწა-წყადი, ენა თვისი, სარწმუნოება, არა კაცს, თუნდაც არაბს, უფლება არ ჰქონდა ღვთის გაჩენიდი მოესპო.

არაბებს კი სხვათა დამონებისა და ჩაგვრისათვის ზღვარი უნდა დაედოთ. კეთილშობიდი არაბები ვერ ივდიდნენ იმ გზით, რა გზითაც ხადიფატი მიდიოდა.

სხვა დროს არ ეფიქრა ამაზე აბოს, თავის ტანჯვა-წვალებას ახდა აქ, დიდევში, უცვდიდა გეზს, აზრსა და დანიშნულებას აძღვდა. ადრე ასე შორს არ ჰქროდა მისი გონება, ადგა და ჩაგრულს მხარში ამოუდგა. ჩაგრუდი, ლატაკი, საწყადი ხადხი ბადლობიდანვე უყვარდა. ქრისტე ღმერთში ჩაგრუდის ღმერთი შეიცნო და უმად მისი ერთგუდი შეიქნა. სუდ ეს იყო გოდგოთის გზაზე შედგომის მიზეზი. რაკი ეს ნაბიჯი გადადგა, სიმტკიცეც მართებდა იმ ღმერთისებური.

მამდის ყივიდი ისევ შემოესმა. ისევ გაუნათდა გუდი, იმედი ჩაესახა. „აღბათ გათენდა. მოვდენ და წამიყვანენ“, — იმ საზარეღმა დიდევმა ისე მოაბეზრა თავი. „წაყვანა“ უხაროდა. კარგად იცოდა, თუ წაიყვანდნენ, საწამებდად ან სასიკვდილოდ წაიყვანდნენ, აქ ჯდომას მაინც წაყვანა ერჩია. აღარსად იყო წამყვანნი. „სიკვდიდი სანატრედი გამიხდება“, — ფიქრობდა ნაღვლიანად.

ეძინებოდა, თუ გუდი მისდოდა, თუ ყელში უჭერდა უკან-
რობა, კედლები რომ არა, ადბათ დაეცემოდა, შამფურივით ტრი-
ალებდა ორ კედელს შუა, თითქოს ზევით-ზევით აჰყავდა რალაც
ძაღას, გასაქანი არც ზევით იყო, წედში გაიმართებოდა თუ არა,
თავს დობრიან ჭერს აბჯენდა.

სიბნეღეს დაუწყო ყურება, ერთადერთი ნუგეში ესლა რჩე-
ბოდა. თუ შეძლებდა გუდისყურის სრულ მიპყრობას სიბნეღისაკენ,
გუდის თვალი აეხილებოდა და ცხადივც ხედავდა იმას, რაც უკვე
მომხდარი იყო, რაც თავს გადახდენოდა.

არაფერი ჩანდა არსაიდან, ერთიანად ჩაძირულიყო წყვილია-
ში. გუდი წაუვიდა თუ დაეძინა. დიდხანს იდგა ასე ძიღბურან-
ში წასუდი. იდგა, იდგა... ნედ-ნედა ჩაიკეცა, ჩაიბლუნდა, ჩაეკვე-
ხა კედლებს შორის, ასე ნახევრად ჩაყუნცული, ვინ იცის, რამ-
დენ ხანს თვღემდა. არაფერს ხედავდა. არავის ედაპარაკებოდა,
უძრავად, უსიცოცხლოდ გატრუნულიყო ბნელ საკანში. სამარისე-
ბურ სიწუმეში, ჯოჯოხეთურ სრულ წყვილიაღში დრო თითქოს სა-
ერთოდ აღარ გადიოდა, ერთ ადგიდას, ერთ რომედილაც წამზე
გაქვავებულიყო. და ვინ იცის, რას ედღებოდა, როდის დაიძ-
ნოდა ადგიდიდან.

...წყვილიაღში თეთრი წერტილი გამოჩნდა. ეს წერტილი ჯერ
კენკრისხედა იყო, შემდეგ ხედისგუდისოდენა, შემდეგ ბადრ
მთვარეს დაემგვანა და... მამა იოანეს მოჰკრა თვალი წყვილიაღში.
მამა იოანე ამოცურდა უკურნეთიდან. — მამაო! — შესძახა აბო
და კადთაზე ეამბორა.

— შემიპყრეს, მამაო! — აი, ასე დედიშობიდა წამომიყვანეს
და მახრჩობედა საკანში ჩამაგდეს, — შესწივდა აბომ იოანეს
თავისი გასაჭირი, — ჩემმა პატრონმა და დიდმა ბატონმა არ
იცის, რომ აქა ვარ, — შურტების საკანში, არც ძმებმა იციან,
არც ერისმთავარმა სტეფანოზმა. ხედებშებორკიდი, თვაღებასვე-
უდი, ორ კედელშუა ჩაჭეჭყიდი ვედღეღები სიკვდიღს. განა შეიძღე-
ბა ამათი ღმერთი იწამოს ადამიანმა?..

მამა იოანე არაფერს ამბობდა. გაწუმებული, თავდახრიდი
იდგა სივრცეში. აბო ეკითხებოდა და იოანე არ პასუხობდა. თა-
ნაც აბო ძვეღ ამბავს კი არა, ახადს, თავის ამჟამინდელ ყო-
ფას ამცნობდა მოძღვართმოძღვარს, აბო ძიღშივე მიხვდა, რომ
ეს სიზმარი იყო და გამოღვიძღება სცადა. იოანესთან ფსიზღაღ

უნდოდა საუბარი. გონს მოეგო, მოძღვარს თვადსაწიერიდამ არ უშვებდა, უნდა მიმხვდარიყო, გამოეცნო, თუ რას ეტყოდა იოანე საკანში გამომწყვდეულს. სტიფანოზი და მიქაელი მტკიცედ მოითხოვდნენ თავის სჯუდზე მიბრუნებას, ნერსე და გრიგოლიც ფრთხილობდნენ, გუდმა როგორც გიჟიანახოს, ისე მოიქცეო, უთხრეს. იოანე იტყოდა გადამწყვეტ სიტყვას, იოანეს იმედი ჰქონდა, ამიტომ დაეძებდა გულის თვადით წყვილიდში მამა იოანეს...

...მამა იოანე თავისი თეთრი ჯვრით რასტიბაზარში* იდგა და აბოს შორიდან შესცქეროდა. აბო გასისხლიანებულ ენამოჭრიდ ღაზს თავს დასტრიალებდა და გაჰყვიროდა: — ხაღხნო, ადამიანი მოკლეს! გამოდით, ნუ იმადებით! ვუშველოთ, ღმერთი არა გწამთ?..

მოიყვანეს სათრევედა ურეში. დაჭრიდი ზედ დააწვინეს და წაიყვანეს. აბო შუა ბაზარში მარტო დარჩა. გასისხლიანებული, ნაცემ-ნაცვემი, გაოგნებული იდგა ერთ ადგილას და არ იცოდა, რა ექნა. უცებ მან თვალი ჰკიდა ფიჩქოსან ბერს, თეთრი ჯვრი ეჭირა აღვირით და სიყვარულით შესცქეროდა. აბომაც შეხედა. ჭალარაშერთული დიდი წვერი მკერდამდე სცემდა ღვთისკაცს. შუა ხნისა იქნებოდა, ფართო პირისახის, მშვიდი და კეთილი თვალები ანთებოდა კვარივით და ღვთაებრივ სითბოს აკმევდა, მიმზიდველ, ძლიერ შუქს ასხივებდა ირგვლივ მყოფთ, მაგრამ ირგვლივ არავინ იყო გარდა აბოსი, აბოსკენ მიემართა ჯადოსნურ სხივთა ნაკადი. ვით უფლის გამოცხადება, მოღაშქრებთან ღმერთ დაღიდა აბოს გამოეცხადა იოანე საბანისძე შუა ბაზარში. ის დაუვიწყარი, ღვთაებრივი შუქით განათებული მოძღვრის სახე ამოცურებულიყო წყვილიდში და განსაცდელის ჟამს, ბნელ საკანში შემწყვდეულ აბოს, ძველებურად სიკეთითა და სიყვარულით ავსებდა.

— ქრისტეს მიერ საყვარელო, შვილო ჩემო, — უთხრა მაშინ ტყბიდი, სირიშვიდისმომგვრედი ხმით იოანემ.

აბომ თავი უხერხულად იგრძნო. „ქრისტიანი ვგონივარ“, — შეაწუხა სინდისმა.

— არა, მე არა... აღუდღუღდა ყმაწვილი. აფორიაქება შეეტყო

* შუა ბაზარში.

სახეზე. მონაზონმა მკდავში ხელი მოჰკიდა და დამარწმუნებლად მტკიცედ უთხრა:

— ვიცი, ვინცა ხარ. წამოდი ჩემთან. — იოანეს ცადი ხელით ჯორი მიჰყავდა, ცადითაც აბო. ხელიხელჩაკიდებულები გამოვიდნენ ბაზრიდან.

ის დაუვიწყარი დღე დაუდგა თვადწინ აბოს. მორჩილად მიჰყვებოდა მოძღვარს. იმან მიიყვანა პირველად მარიამწმიდაში, იმან აუხილა თვალი. ღვთის მიერ ბოძებულ სიკეთეს იმან მისცა პირველი სადინარი, ჭეშმარიტების გზაზე იმან მიიყვანა ხელი-ხელჩაკიდებული...

„ღვთის მირონი გაცხია“, — უთხრა იმ დღეს იოანემ და იმ დღიდან დაუწყო თავისთავს თვადის დევნება.

ყველაზე მთავარი მის ცხოვრებაში, მაინც, სვეტიცხოველში მოხდა, ვნების კვირაში, ქართლში ჩამოსვლის პირველ წერიწადს, იქაც იოანემ მიიყვანა.

მაშინ მარიამწმიდაში, სხვა ყმაწვილებთან ერთად, დადიოდა და ქართულ წერა-კითხვას სწავლობდა. მან უკვე იცოდა ქრისტეს საოცარი წამების ამბავი. ქრისტეს ცხოვრებას იოანე თავის მოწაფეებს ჯერ თვითონ მოუთხრობდა, შემდეგ, როცა ყმაწვილები კითხვას შეისწავდიდნენ, ყველა მახარობლის მონათხრობი სახარება ცად-ცადკე უნდა შეესწავლათ. აბოს ჯერ მათეს სახარების პირველი თავები ვერ გადაეკითხა ხეირიანად, მაგრამ მწყემსი კეთილის წამებური ხატი უკვე თან დაჰყვებოდა. ეს ხატი მან პირველად ცხადად და სრულად იხილა დიდ ხუთშაბათა, სწორედ აქ, სვეტიცხოველის თორმეტთა მოციქულთა საყდარში.

კეთიდ-კრძადულობით შედგა ფეხი ჭაბუკმა ქართველთა წმიდა სადოცავში. კათაკმევდელ შორის ჩაეკვეტა და კისერწაგრძელებური მიაჩნდა ჯვარცმას. აქ აუბგერდა პირველად გური უფლისა მიმართ, პირველად ასწია ხელი პირჯვრის საწერად.

სამოედ ქართლის კათალიკოსიც პირველად იქ იხილა.

მწყემსმთავარს უკმევდნენ, საღვთო საქმეთა აღსასრულებლად ამზადებდნენ.

საიდუმლო სერობა დიაკონმა გაღობით დაიწყო. იესო ქრისტეს მიერნი საიდუმლო ტრაპეზი უნდა გამართულიყო. მოძღვრის როლში კათალიკოსი გამოდიოდა. და მოიღო წყადიო... გაღობა დიაკონი და სამოედ ქართლის კათალიკოსი თავის მოწაფეებს

ფეხს ჰბანდა. კათალიკოსს სერობის სრული სურათი უნდა წარმოედგინა.

რატომ ბანდა ფეხს მოწაფეებს უფადი? — თავმდაბლობისა და ერთგულების მაგალითი უნდა ეჩვენებინა არა მარტო მოწაფეებისათვის, ხადხისთვისაც. აბოს არ ახსოვდა სახარების ის ადგილი, საიდუმლო სერობის ჟამს უფადი მოწაფეებს ფეხს რომ ბანდა. მას უფრო ქრისტეს გოდგოთაზე წამება და შემდეგ ბრწყინვალე აღდგომა ხიბდავდა და ის დახსომებოდა. როცა ცხადად იხილა, მაცხოვარმა ფეხი დაბანა არა მარტო საყვარელ მოწაფეებს, არამედ გამცემელსაც, — იუდასაც, ჭაბუკს თვალები ცრემლით აევსო და კიდევ უფრო შეუყვარდა მშვიერ-მწყურვალთა და უპოვართა ღმერთი.

მეორე დღეს მან გარდამოხსნა იხილა, მესამე დღეს — უფლის აღდგომა, ეს იყო ზღაპრული სახადხო დღესასწაული, მსგავსი რამ არასოდეს ენახა და არც გაეგონა; მთელი ქართლი მცხეთისკენ დაძრულიყო სვეტიცხოვდის საყდარში. საყდრის გარშემო მდებარე სამოთხის ბაღი ზღვა ხადხს ვერ იტევდა. ბავშვები ხეებზე ასულიყვნენ, ხედში წითელი კვერცხები ეჭირათ და „უფადო, შეგვიწყადეს“ გაღობდნენ.

„ქრისტე აღდგა მკვდრეთით“, — გამოდიოდა საყდრიდან დიაკვნის ბარიტონი.

„სიკვდილითა სიკვდილითა“ — მოსძახოდა ხადხი. სახარების სიტყვებს ამახინჯებდნენ, მაგრამ შინაარსს მაინც გადმოსცემდნენ. მთელი გრძნობით, გატაცებითა და ღრმა რწმენით იხსენებდნენ წარსულს: ქრისტე აღდგა მკვდრეთით, სიკვდილითა და სიკვდილის დამთრგუნველი და საფლავების შინათა ცხოვრების მომნიჭებელიო.

რა გატაცებით მღეროდნენ, რა სიყვარულით, რა სიამაყით ამცნობდნენ ქვეყანას თავიანთი უფლის მკვდრეთით აღდგომას. როგორ სჯეროდათ ამ სასწაულის! აბო ახლა დიდგეში ხედავდა მათ სახეებს და მათი ხმები ჩაესმოდა ყურში.

იმ დღეს კი იესო ქრისტეს ღვთიურმა სიცოცხლემ თვადწინ გაურბინა და თითქოს ზეციდან უკარნახეს, ურჩიეს: — ყმაწვილო, აი, ეს არის ის, ვისაც ბაღლობიდანვე მიედრვოდი. მიბაძე მას, მისებურად იღვაწე. აბოს მართლაც სხვა სურვილი არასოდეს ჰქონია. მაგრამ როგორღა ეღვაწა ქრისტესებურად, რა შე-

ეძღო მას, რა ხედეწიფებოდა, ქრისტეს ოდნავ მაინც როგორ დამგვანებოდა?

განა ქრისტესავით იქადაგებდა? ან საპყართ განკურნავდა? მკვდართ აღადგენდა? სიკვდილი! მხოლოდ და მხოლოდ სიკვდილი შეეძლო ქრისტესებური!

„ქრისტე აღდგა მკვდრეთით, სიკვდილითა სიკვდილითა“... — გაღობდა ხადხი, თითქოს განგებ ამახინჯებდეს სახარებას, ქრისტეს სიკვდილში მის სიცოცხდეს ხედავდეს და ამიტომ ამოკლებდნენ, მოკვდა და ამით აღდგაო — კათაქმეკელთ ამცნობდნენ და გმირული სიკვდილისაკენ მოუწოდებდნენ.

მართადი, კეთილი, ბრძენი, საყვარელი, ტანჯული იესო ნაზარეტელი ყმაწვილ აბოს იმ დღიდან აღარ გასძირებია. ძიღ-შიც კი მის სახედს აბოდებდა და ესიზმრებოდა ღმ-ღამობით.

ახლა მახრჩობდა საკანში ქრისტეს ტანჯული სხეული ამოვიდა წყვდიადიდან და აბომ სწორედ ის გაიფიქრა, რაც მაშინ, იმ აღდგომა დღეს სვეტიცხოვლის ეზოში. „სიკვდილი მხოლოდ და მხოლოდ სიკვდილი შემიძლია ქრისტესებური!“

რამდენჯერაც ამას გაიფიქრებდა, იმდენჯერ კვდებოდა ქრისტეს სიკვდილით. საკუთარი ჯვარი მიჰქონდა და მძლიოდა გოდგოთას გზაზე...

რამდენიმეჯერ შედგა და ჩაიკეცა, ველარ გაუძლო ტვირთის სიმძიმეს.

— ეს ბიჭი ხომ მუსლიმია, — ჰკვირობდნენ არაბიენი — რისთვის უტვირთია ქრისტეს ჯვარი!

უკან ზღვა ხადხი მისდევდა ჩოჩქლით, ზოგი კიცხავდა და აგინებდა, ზოგი ღერწმით სცემდა ყვრიმადზე, ზოგი ჰნერწყვავდა ნათედს პირზედ და ხვირთით სცემდა თავზე. ზოგი გაჰყვიროდა: ჯუარს აცუ, ჯუარს აცუ ეგე!

აბოს გაუჭირდა ჯვრის ზიდვა. ხადხთან ერთად მოდიოდა კაცი ვინმე კვირნელი, სახელით სვიმონ. შეებრდა ჯვრის მზიდველი ჭაბუკი კვირნელს. მხედრებმა კვირნელი დასაჯეს ამ სიბრადულისათვის და გოდგოთამდე ჯვარი მას ათრევინეს. და აჰა, გამოწნდა თხემისა ადგილი — გოდგოთა, ზედ ჯვარი დადგეს. აბოს მისცეს ძმარი ნაღვლითა შეზავებული, მოსვა ჭაბუკმა მხამი, შეთხზეს ეკდის გვირგვინი და თავზე დაადგეს. შემოაძარცვეს სამოსელი და ჯვარს აცვეს. მარცხნივ და მარჯვნივ

ავაზაკნი გააკრეს ჯვარზე, მათთან ერთად მიიღო სატანჯვედი, ისინი მძარცვედნი იყვნენ, კაცისმკვდედნი, აბო კი — კრავი, ტარიგი ღმრთისა.

ნამდვიდ ჯვარცმას აბო თავისთავს ვერ მიუსადაგებდა.

იქ ღმერთს აწამებდნენ, აქ მსახური უნდა ეწამებინათ. აბოს თავს ზემოთ ვერ დაწერდნენ „ესე არს აბო, მეუფე“. ვერც ფარისევედნი ეტყოდნენ: „სხუანი აცხოვნა, თავი თვისი ვერ ძად-უცა ცხოვნებად“...

აბო ქურდულად შეიპყრეს, აღბათ ფარულ წამებას უპირებდნენ და ძალღვივით მოკვდინებას, გოდგოთაც კი სანატრედი გაუხდებოდა. სწონედ ახდა სჭირდებოდა მოძღვარი. — უნდა ესწავდებინა რა ელონა, რა მოემოქმედნა. ვით ეზიდა საკუთარი ჯვარი, უფადს პირნათელი ვითარ შეხვედროდა.

ახდა უკვე იესო ქრისტე უბრადო მისაბაძი გმირი კი არ იყო აბოსათვის, უფადი გახდდათ მისი, ხოლო თვითონ საღვთო საიდუმლოს ზიარებუდი ქრისტიანი.

— მოძღვარო, მოძღვარო! — ეძახდა წყვედიადში იოანეს პყრობიდი, ხედებგაწვდიდი ეძახდა, ხმის ჩახლეჩამდე გაჰკიოდა მარტოკა. სამარისებური სიბნელე ღუმილით პასუხობდა.

...დიდსანს იდგა სივრცეში გაჩუმებული და თავდახრიდი მამა იოანე, ბოლოს დაავლო ხედი თავის განუყრედ თეთრ ჯორს, ზედ ხურჯინი გადაკიდა და მარიამწმიდაში წავიდა. იქ მოწაფეები ეღოდებოდნენ. მოწაფეები გაჰკვირდნენ, თავიანთი მოძღვარი ჯლორითა და ხურჯინით რომ გამოეცხადათ. იოანეს ხელში სახარება ან კურთხევანი, ან სამოციქულო თუ ენახათ. მონასტრის ეზოში გამოეფინენ და ჯორს შემოეხვივნენ.

— ყრმანო, უფადი ჩვენი სად მოძღვრავდა თავის მოწაფეებს? — ჰკითხა იოანემ ბავშვებს და კითხვას თვითონვე უპასუხა: — ყვედგან, მთად და ბარად, მას ზომ საყდარი ჯერ არსად ჰქონდა. მაცხოვარი ჩვენი ქადაგებდა ხან მდინარის პირას, ხან მთაზე, ხანაც ვედზე. ხამს ჩვენც მივბაძოთ მას.

მამა იოანე წინ გაუძღვა თავის მოწაფეებს და ქადაქის რაბათისაკენ გასწია. ბავშვებს უხაროდათ, მოსწონდათ ასეთი სწავდა. სად ეკლესიაში სწავდა და სად მინდორში ფსადმუნობა! მამა იოანემ უთხრა მათ: გზადგზა იფსადმუნეთო, ნამდვიდი მორწმუნე იყო მუდამ უნდა ფსადმუნობდესო.

რაბათს გასციდნენ, დელვთახევისკენ აიღეს გეზი. წაეკისე-
დას მიჰყვებოდნენ აღმა.

წაეკისედა ღრმა ხევში მოწანწკარებდა. დოღებს დოკავდა და
მხიარული დოკიკ-რაკრაკით მიემართებოდა დედამდინარისაკენ.

მამა იოანე ჯორს წინ მიუძღოდა და ხევ-ხევ მიდიოდა. წინ
წითელი ვეღი შემოხვდათ. აბოს ეს წითელი ვეღი ჩარჩენოდა
სულსა და გუდში. ყვედაზე ნათლად, ყვედაზე მკვეთრად. წითელი
ვეღი ყაყაჩოებით იყო მოფენილი და წითლად ანთებულიყო.
შორიდან მხოლოდ წითელი ვეღი მოჩანდა, წითელი ფერი ედ-
ვარებდა მზეში, კაცი იფიქრებდა, ვეღზე სისხლია დაღვრილი და
მდელო იმას გაუწითლებიაო, ნიავი რომ დაუბერავდა, — სისხლის
ტბა ყოფიდა და ნიავი ადივდივებსო.

გაზაფხულმა იცის ტფილისის ვეღების სისხლისფრად ატკრ-
ციალება, ზურმუხტის ფერში წითელი ფერი ისე კივის, დამის
ციდან ღმერთი ჩამოიყვანოს. თბილისური ყაყაჩოფერი შეეჭ-
რა აბოს დიდევში და მთელი ქვეყანა წითლად შეღება, წითლად
შეიფერა დელვთახევიც, თაბორის მთაც და უკან დარჩენილი
კადაც. მაშინ ყვედაფერი ზურმუხტისფერი იყო, მხოლოდ ყაყაჩო-
ების ვეღი ღუოდა წითლად, ახლა კი აბოს თვადში მთელი თბი-
ლისი და მისი შემოგარენი აღდგომის კვერცხივით გაწითლე-
ბულიყო და ამ წითელ ქვეყანაში მიჰყავდა იოანეს თავისი მო-
წაფეები დასამოძღვრავად. სწორედ აქ, ყაყაჩოების ვეღზე შე-
აჩერა იოანემ ჯორი. წაეკისედას პირას დიდ დოღზე ჩამოჯდა და
მოწაფეები გარს შემოიკრიბა.

— დავიწყოთ. წინა გაკვეთილზე ჩვენ შევისწავლეთ „მრწამ-
სი“. აბა, ვინ გვეტყვის? — მამა იოანემ აბო მოძებნა თვადით.
აბო წინ წამოდგა, წედში ოდნავ მოიხარა, ზეცისკენ აღაპყრო
თვადები, პირჯვარი გადაისახა და დაიწყო:

— მრწამს ერთი ღმერთი მამა, ყოვლისა მპყრობელი, შემოქ-
მელი ცათა და ქვეყანისა...

— რას ნიშნავს „ერთი ღმერთი?“ — შეაჩერა იოანემ, — შენ
ერთი ღმერთი გწამს, მაშ, ღმერთი ბევრი ყოფიდა, რომელიღაც
შენს მოყვასს მეორე ღმერთი, სხვა ღმერთი უწამებია.

— არა, — მიუგო აბომ მტკიცედ, — ღმერთი ერთია, მაგრამ
სამპიროვანია.

— სწორია, ყოჩაღ. აბო, — ღმერთი ერთია, — ეკდესიაშიც
ასე ვგადლობთ არა?

„ერთ არს წმიდა, ერთ არს უფადი“. ვიგადობოთ ერთად, მიქაელ, გრიგოლ, დაიწყეთ.

ყმაწვილები შეყვინდნენ, ღია ცის ქვეშ გადობა ეხამუშათ, იოანემ წამოიწყო თვითონ, მოწაფეებიც ხედად აჰყვნენ და ჭაბუკური ტკბილი ხმები მოეფინა ყაყაჩოებით მოფენილ ველს, გადობა რომ გაიგონა ხევში ჩიტი აჟღურტუდდა, მიდამო ჭიკჭიკით დაატკბო.

გადობას მორჩნენ, იოანემ მოწაფეებს ჰკითხა:

— აბა, ახლა მიბრძანეთ, რა არის სამპიროვნება... ვინ არის პირველი პირი?

— მამა ღმერთი. — მიუგეს ყმაწვილებმა.

— მეორე?

— ძე.

— მესამე?

— სუდი წმიდა.

— სწორია. აი, ამიტომ სამპიროვანი ღმერთი იწოდება კიდევ როგორ?..

— ყოვლად წმიდა სამებად, — მიუგეს.

— ერთობა სამებისა როგორ გესმით?..

ბავშვები გაჰყვირდნენ, ერთმანეთს შეაჩერდნენ, სომ ყველაფერი ვთქვითო.

— გრიგოლ, აბა, შენებურად... კარგად დაფიქრდი.

— მზე, მამაო, — თქვა გრიგოლმა, შუბლზე ხელი მოიჩრდილა და ზეცაში მზეს დაუწყო ყურება, — მზე სომ ერთია.

— სწორია, მზე ერთია, — უთხრა იოანემ.

— მაგრამ მზისგან წარმოიშობა სითბო და სინათლე. ცხოველი მზე, რომელსაც ჩვენ ერთს ვხედავთ, შედგება სამისაგან: სითბოსაგან, სინათლესა და თავისთავისაგან. ღმერთიც ასეა. ჯერ თვით არის, მისგან იშობა ძე, — სითბო გუდისა და სუდი წმიდა — სინათლე ვონებისა. სამივე კი ერთია, ერთი მთელი.

— სწორია. ახლა დოცვა ყოვლად წმიდა სამებისა გავიმეოროთ, — თქვა კმაყოფილად იოანემ, გრიგოლი გვერდით ამოიყენა და „წმიდაო ღმერთო“... წამოიწყეს.

ხადიანი ყაყაჩოებით მოჩითუდ ვედზე შავით მოსიდი ქადი გამოჩნდა. ვედზე ერთი ხე იდგა მწვანე ქოლგად გაშდიდი. იმ

ხის ძირას შედგა ქალი, ილდიდან დაჩქანჯული თოკი გამოიღო. თვადისდახამხამებაში ყურფი გამონასკვა, იქვე კუნძი ეგდო, ის კუნძი დიდი მონღოლებით მოავორა ხის ძირას. ზედ შედგა, ყურფი ხის ტოტზე ჩამოკიდა, შიგ თავი გაჰყო და კუნძს ფეხი ჰკრა. კუნძი გვერდით გადაგორდა, ყურფზე რომ დაეკიდა, თოკი გაწყდა და ქალმა ძირს ზღართან მოადინა.

როცა ქალმა თავი ყურფში გაჰყო, მიქაელმა ჰკიდა თვალი და იყვირა:

— ლმერთო, დაიფარე!

ყვედანი მებრუნდნენ იქითკენს, საითკენაც მიქაელი იყურებოდა. ამასობაში თოკი გაწყდა და ქალი ძირს დავარდა. მამა იოანე ქალისკენ გაეშურა, მოწაფეებიც უკან გამოუდგნენ.

აბოს იმ ქალის გაგიჟებული თვალები ახსოვს მხოლოდ. მიეახდნენ. ქალი ჩოქზე იდგა ყაყაჩოებში და ახად მარყუჟს ნასკვდა გულდაგულ, თან თვადის გადმობრუნებულ თეთრ კაცლებს შეშლილივით ატრიალებდა. ქალს თვალი ვერავინ გაუსწორა. ყმაწვილებმა დამნაშავეებივით ჩაქინდრეს თავები და შეშინებულები გვერდით მიდგნენ. იოანე მივიდა ქალთან ასდოს, მკლავებში წაავლო ხელი, წამოაყენა და ადერსით უთხრა:

— გადაადგე თოკი, უბედურო! — ქალმა უცებ ტირილი ატეხა, ხელი წაართვა იოანეს, გაიქცა და მოშორებით ჩაჯდა ბაღახებში.

— სიცოცხლე ღვთის ბოძებულია, შენ რა უფლება გაქვს, რომ ისწრაფებ! — შორიდანვე უთხრა იოანემ. ქალი მკვირცხლად წამოხტა და გაიქცა. გრძელი შავი კაბა ფეხებში ებდანებოდა, ერთი მსხვილი ნაწნავი უკან მისთრევდა, შუახნისა იქნებოდა, დარდისა და მწუხარებისაგან გატეხილიყო.

იოანე ქალს გამოუდგა, ყმაწვილებიც უკან მიჰყვნენ. ქალმა ყაყაჩოიანი ვედი ფოცხვერივით გადაირბინა, ნეკერჩხლის კორომში შეჰყო თავი და ტყის ბიდიკით კარგა ხანს ატარა მამა იოანე და მისი მოწაფეები. ბოლოს გომურ-სახლში შევარდა და კარი რაჯგუნით მიიხურა. მამა იოანე შედგა. შუბლიდან ოფდი მოიწურა და ზღუბდთან შეჩერდა, მოერიდა, — ქალს შინ შეუპატიჟებდად არ შეჰყვა.

— ვინ იცის, რა უჭირს... — თქვა მამა იოანემ ნალღვიანად.

უცებ კარი გაიღო და ტიტლიკანა ბიჭმა გამოიხედა, ბიჭი

ავადმყოფს ჰგავდა, მუცელი ტყირპისაგან თუ ციებისაგან გაბეროდა და მწიფე კიტრით გაყვითლებულიყო.

ღია კარში ბავშვის გამოჩენა გაუხარდათ, იოანე მოწაფეებითურთ ბავშვისკენ წავიდა, მაგრამ მიწურიდან ქადის მოთქმა მოესმათ და კვლავ შეჩერდნენ, ერთმანეთს გადახედეს, ქადი სმადაბდა მოთქვამდა გუდსაკდავად.

იოანემ ჯერ შორიდან შეიხედა კარლია გომურში, შემდეგ ფრთხილად შეაბიჯა, აბო, მიქაელი და გრიგორიც შეჰყვნენ, დანარჩენები კარს მოეჯარნენ.

შუაცეცხლი ენთო, ცეცხლზე დიდი ქვაბი იდგა, ორთქლი ასდიოდა, შიგ წყალი ტყვარჩაღით დუღდა.

კერას გარშემო ბავშვები შემოწყობოდნენ, გრძელ ჯორკოებზე ისხდნენ ერთმანეთის გვერდით, კვართი არც ერთს არ ეცვა, დედიშობიდა მიფიცებოდნენ ცეცხლს. კუთხეში ტაბაკი იდგა, ზედ ბადლის ცხედარი ესვენა თეთრზეწარგადაფარებული, შათსანი ქადი იმ ტაბაკს მიჯდომოდა და სმადაბდა მოთქვამდა. იოანეს თავზარი დაეცა. დამუნჯებული, თავდახრიდი იდგა დამნაშავესავით. სად იყო ის სანუგეშო სიტყვა, აქ რომ უნდა თქმულიყო?

მზერით დათვდა ბავშვები. შვიდნი იყვნენ. უფროსი ათითორმეტი წლისა იქნებოდა, უმრწემესი, აღბათ, სამისა. თითქოს ეძინებათო, ერთმანეთზე მიედოთ თავები და თვდემდნენ. მხოლოდ იმ ერთს უბრწყინავდა მკვირცხლად თვალები, ვინც კარი გააღო და დაუპატიჟებელ სტუმრებს გამოხედა.

— სიყმიდი. — თქვა ჩუმად იოანემ მოწაფეების გასაგონად... — სიყმიდი და ჭირი მძვინვარებს ქანთღში.

იოანემ პირჯვარი გადასახა დედაწურს ერთიანად. შემდეგ ჯვარი მალდა შემართა, ღოცვის ბუტბუტით ქაღს დაადგა თავზე.

ქადი ჯვარს ემთხვია და ტირილს მოუმატა.

იოანეს გაუხარდა. იმედი მოეცა.

— ეშმაკეული მეგონე. — ჩაიდუდუნა და მხარზე ხედი დაადო დასამშვიდებლად, — ცისცისად ეშმაკიერი...

— დიახაც! — შესძახა ქადმა. — ენამ გიყვივდათ, ბატონო, სწორედ რომ ეშმაკისა ვარ და მისი დეიდაშვიდისა — სატანისა, იმათი კერძი რომ არ ვიყო, ასეთ ძვადმაგარს რა დამარჩენდა! იმათ გამო აღარ მისკდება დედამიწა და შიგ აღარ ჩავეტანები,

შავ ღლეზე და შავ ვარსკვლავზე გაჩენიღს აღარ ამომაკვწმესღება სუდი...

„სუუდი“, — გაგრძელებუდა წარმოთქვა, ხედები მაღლა შემართა და მოთქმა მოაყოლა:

— ვარსკვლავის პატრონსა, ბატონო... ციდან მოწყვეტიდი ვარსკვლავისა, ბატონო...

კოკობი ვარდისა, ბატონო...

ქადი მდულარე ცრემლს აფრქვევდა და თეთრ ზეწარს ეფერებოდა. ზეწარის ქვეშ იდანდებოდა ბადლის პატარა თავი, შუბლი, ცხვირი.

— რატომ დედაშენი არ წავა შავეთში, შვიდლო. რას ეღობება შვიდმკვდარი დედა, შვიდლო...

— კარგით, დაწყნარდით, დამშვიდდით, — უთხრა იოანემ.

— თქვენი მტერი და სისხლისმსმელი დამშვიდდეს ისე, როგორც ახლა მე დავმშვიდდები, ბატონო, — კვლავ მოთქმაში გადაიყვანა ბოდო სიტყვა ქაღმა და ვაი, ვაიო, მუხლებს აუტეხს ცემა-ტყეპა.

— ერთი თვეა ბადახსა ვძლავთ, ბატონო, — მოთქმით უამბო თავისი თავგადასავადი, — პირუტყვებივით, ბატონო. უჩემოდ არ ჭამოთ-მეთქი ბადახი, ყველა ბადახი არ იჭმევს-მეთქი. ბადახს ძროხაც კი ირჩევს-მეთქი, არ გამიგონეს, არ დაიშაღეს, ბატონო... მშიერ რვა ბავშვს რვა კუთხივ ხომ არ გავეკიდებოდი, ვინ იცის, ყია რით ამოიყორეს, ჯერ სისხლის ყვანა დააწყებინა, მერე მამიკვდა, ბატონო!..

ქადი ტირილისაგან ჩაბჭირდა, „მაჰიკვდას“ წარმოთქმა გაუჭირდა, გული ამოაყოლა.

— აღბათ, მხამა ბადახი ზეჭამა უბედურმა, ბატონო!..

ცხედარს ხელი გადასდო და ჩაეკრა. გატრუნული იჯდა ასე კარგა ხანს. შემდეგ წამოდგა. ცრემლი თავსაფრით მოიწმინდა, კერიას მიმსხდარ ბავშვებს ზურგი აქცია და იოანეს საიდუმლოდ უთხრა:

— ამათ სომ ხედავთ, — ბავშვებისაკენ გაიხედა ქუნდულად, — მესამე ღლეა ასე სხედან. ქვაბს ეღობებიან. ვაი, მავათ ოხერ დედასა! ვაი, ვაი! — ქაღმა დოყები დაიკაწრა, — შივ ქვეები ყრია, ამ სისხლ რიყის ქვეები, — ქაღმა მუშტები შეატყუპა და იოანეს ცხვირთან მიუტანა.

იოანემ დაბნეული თვალები ქაღს მოარიდა და მოწაფეებს გადახედა.

— ქვაბში ქვები იხარშება, ბატონო!.. — დაისისინ-დაიწიწინა ქაღმა. თან თვალები გვეს-გდიპსურად აენტო. თითქოს მართლა სატანასთან წოდნაყარიყო.

— ქვები? — შეკრთა იოანე.

— ამათ ხორცი ჰგონიათ და ეღოღებთან.

— რა ვქნა! — ყელში წაიჭირა ქაღმა ხელი. — რაც მებადა წაიღეს ხარაჯაში, ქმარი ომში მომიკდეს. ორმოში ერთი მუჭა ფეტვი გვეყარა და ისიც მარცვად-მარცვად ამოგვიკრიფეს. ერთი მაჩიკვდა, მამიკვდა. დანარჩენებიც რომ შიმშილით მეხოცება, ქრისტიანებო, იქნებ გზა მასწავლეთ, მიჩნით რამე.

ქაღმა როგორც კი თქვა, ქვაბში ხორცის ნაცვად ქვები იხარშებო, მკვდარი ბავშვი ყველას გადაავიწყდა და კერასთან შეჭუჭყლულ ბავშვებს დაადგნენ თავზე, მისუსტებულებს ცეცხლისაგან წვივები და ღოყები ატკეცოდათ, გარეთ მზე ჩახჩახებდა, მაგრამ ცეცხლს არ შორებოდნენ ხორცის მოღოდინში, ერთმანეთზე მიედოთ თავები და ძიდ-ბურანში ფხიზლობდნენ. გომურში ორთქდი და კვამლი იდგა, ჯორკობებზე, თითქოს, ეყარნენ დაბერიდი მუცლები და წვრიდი, წვნიკა ფეხები.

სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა.

— ჩემს ყოფაში ვითომ არის გამოსავადი, კეთილ ბატონო? — იკითხა ქაღმა გუღწრფედად.

ქაღმა იოანეს ჯორკო გამოუტანა, თვითონაც გვერდით მიუჯდა.

— რასაც თქვენ აპირებდით, ის ან არის გამოსავადი. — უთხრა იოანემ გუღითადად. — ამ მერცხლებს ვის უტოვებდით? — საყვედურიანი თვალებით შეხედა.

— ღმერთს, ბატონო. — ქაღს სახეზე საოცარი რწმენა და იმედი აღებეჭდა. იოანემ იფიქრა, ეს ქაღი კიდევ რაღაც საშინელების თქმას აპირებსო და შეშინებულს უნებურად გაურკვეველი ბგერები აღმოხდა პირიდან.

— ეე...აჟ...

— ღმერთს, კი ბატონო, — გაუმეორა ქაღმა. — რატომ გაიკვირვეთ. ვიფიქრე, ადბათ ცოდვიანი ვარ-მეთქი. ავიღე და გააღაჟყვიტი თავის მოკვდა. ანგელოზები ღვთის ანაბარა დავ-

ტოვე. როცა ღვთის ანაბარა დარჩებიან, ღმერთს სხვა რა გზა ექნება, ვარსკვლავებს არ მიხედოს. ახლა ჩემი იმედი აქვს იმას. დედამ მოუაროსო, ფიქრობს. როცა აღარ ვიქნები, ვინ მოუვლის? — ღმერთი. განა ღმერთი ისეთი უგულოა, თბელები მიატოვოს და დუკმაპური არ გამოუგზავნოს?!

იქნებ აღასრულა ღმერთმა ჩემი დოცვა-კურთხევა, — თქვა ქადმა, წამოდგა და იოანეს და ყმაწვილებს სათითაოდ დაუწყო თვადებში ყურება, — ეგებ ღმერთმა გამომიგზავნა თქვენი თავი, — ბარძაყებზე დაიტყაპუნა ხედის გულები. — სწორედ მაშინ, როცა თოკზე დავეკიდე, უფადმა დამინახა მაღლიდან და შემობრდა. ჩემი მახარებლებიც შეიწყადა და თქვენი თავი გამომიგზავნა. ასე არ არის, ბატონო? ხომ ასეა, ბატონო?

ქადმა პირჯვარი გადაისახა და დოცვას მოჰყვა. იოანე წამოდგა და გარეთ გავარდა. მოწაფეებიც უკან გაჰყვნენ, მიწურის წინ მიქაელს უთხრა.

— წადი ვედზე სურჯინი რომ დავტოვეთ, ის წამოიღე, ჯორიც წამოიყვანე თან.

მიქაელი თავქუდმოგდეჯიდი გაიქცა სურჯინის მოსატანად. სურჯინში თურმე ხმიადები ეწყო მოწაფეთათვის. იოანეს თადარიგი დაეჭირა, ხმიადები წამოელღ.

როცა მიქაელმა სურჯინი მოიტანა, პურის კვერები ამოადგა, ქადმა შესძახა:

— სომ ვთქვი, თქვენი თავი ღმერთმა გამომიგზავნა-მეთქი, სომ ვთქვი! მე რომ თავის მოკვდა არ გადამეწყვიტა, თქვენ სომ ჩემსას არ შემოიხედავდით? — ქადმა იოანეს მუხლები დაუკოცნა, მიქაელს მივარდა და ხედებზე ეამბორა, ხედის კანკალით დატეხა ხმიადები, ბავშვებს ხედისგულისოდენები ჩამოურიგა და დანარჩენი შეინახა.

ბავშვებმა დედას უწადინოდ ჩამოართვეს ხმიადის ნატეხები, არ სჯეროდათ, თუ მართლა პური იყო, ეგონათ, რომ ატყუებდნენ, უგემურად დაუწყეს დოღნა.

თანდათან ბავშვების თვადებში ნაკვერცხლები გაღვივდა, სწრაფად გამოფხიზდნენ და გამომკვირცხდნენ, გამხიარუდნენ და ჟრიაბუდი ატეხეს.

იოანემ დედას ორი შვიდი დაუტლავა, დანარჩენები საგდახაკეში წაასხა. საგდახაკე ნერსე ერისთავს აიგო სიონთან ახლოს

უპოვანტათვის. საგდასაკეში ყმაწვილები არ ჰყავდათ, ყმაწვილ-
თათვის არ იყო განკუთვნილი, მაგრამ იოანე პატრონობდა მათ,
საზრდელსაც თვითონ ამძევდა და სასმელსაც. დედაკაცივით თავს
დასტრიალებდა სხვის შვილებს.

აბო წყვდიადიდან გასცქეროდა ნათელში მოფუსფუსე მოძლ-
ვარს. შეკითხვებს ამძევდა აქედან, ის კი ვერ ამჩნევდა, არ
პასუხობდა. სიტყვით კი ანა, საქმით უთხრეს სუდიერმა მამებ-
მა სათქმელი აბოს. სიკეთის დასამკვიდრებლად სიმტკიცისა და
ამტანობისათვის უნდა მოეხმო სუდიერ მოწაფეს.

აბო ატყობდა, ახლა რომ კარი გაეღოთ, აღბათ, ფეხზე ვერ
დადგებოდა. ფიქრისთვის საყოფი ძადაც კი გამოდებოდა. ძიღ-
ბურანში იყო, ეგონა, რომ კვდებოდა, არ იცოდა, გათენდა თუ
დალამდა, მეორე დღე იყო თუ მესამე, სად იყო, რომელ საკან-
ში, ქადაქში თუ ქადაქგარეთ.... ერთხანს სუდ მთლად გუდწასუ-
ლი ეგლო, შემდეგ მურუშული შუქი კვდავ ჩამოდგა წყვდიადში,
კვდავ გაიგონა საკუთარი გულის ფეთქვა, როცა ფიქრი დაიწყო
იმაზე, რომ ასეთ ყოფას სიკვდილი ერჩია, მოძღვრის შეგონება
ველარ უშვედიდა, მთელი ძალით მიახდიდა კედელს თავს და მო-
ისვენებდა; სწორედ ამ დროს მოსდა სასწაული, თითქოს მეხი
გავარდაო, გაირაჯგუნა რკინის კარმა, საყრდენი გამოეცადა და
დაეცა, ქვას თუ რკინას დაასკდა. მეტი არაფერი ახსოვს.

როცა გონს მოეგო, ჯადათები სადღაც მიათრევდნენ, ცაღ
ხედში შუბები ეჭირათ და ცაღით ექაჩებოდნენ. აბოს თვალის
გახელა უჭირდა და ამიტომ რჩებოდა ფეხები უკან. სინათლე
თვალს სჭირდა.

„ნეტა სად მიმათრევენ...“ იმ საზარელ საკანში ყოფნას ყვე-
ლაფერი ერჩია.

სადღაც დიდ დარბაზში შეიყვანეს, გააფრთხილეს, შერტათ-
მთავარს ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქს სურს შენთან საუბარი, ჰკუთ
თუ არ იქნები, სიკვდილი არ აგცდებო.

აბოს არ ეგონა, თუ იმ საშინელი საკნიდან გამოალწევდა,
როცა სასო სუდ მთლად წარეკვეთა, სწორედ მაშინ გაუღეს კარი
და ახლა სუდ ერთი იყო, ვინ რას ჰკითხავდა. სიმართლე
უნდა ეთქვა, მხოლოდ სიმართლე! სიმართლისათვის დაე დასჯი-
ლიყო.

წითური ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქი აბოს არასოდეს ენახა, ეგო-

შა, წამოვარდებოდა გაშმაგებული მგელი და ყელს გამოლადრავდა, აბოს ათასი საზარელი ამბავი გაეგონა ბაბაქზე.

როცა საკუთარი თვალთ ნახა ეს საშიში ადამიანი, იმედი მოეცა, არ მოეჩვენა მგლად და მხეცად, კეთილ სხივსაც კი მოჰკრა თვალი მის შუბლზე. აბოს მოუნდა გულთაღი ყოფილიყო ამ „სისხლისმსმელთან“, ყველაფერს ეტყოდა დაუფარავად, დაარწმუნებდა თავის სიმართლეში. თავისივე გულუბრყვილობის თვითონვე შერცხვა, დამის ჩაეცინა, პირზე მომდგარი ღიმი უცებ გაიქრო და წყნარი, ფრთხილი თვალთ შესედა შურტათმთავარს. შურტათმთავრის უკან და გვერდი-გვერდ შუბოსნები იდგნენ ერთ ადგილას გაქვავებულნი.

აბომ შურტათმთავარს კეთილი თვალები მიაპყრო და... ბირჯვარი გადასწირა. შუბოსნები შელოჩქოდნენ. ასეთი საქციელი შურტათმთავრის სამყოფელში ჯერ არავის გაებედა, აბომაც იცოდა, რომ მუსლიმებს თავზარს დასცემდა პირჯვრის წერა, მაგრამ ასე ერჩია, თავიდანვე ნათელი უნდა ყოფილიყო ყოველი წაბიჯი, ყოველი სიტყვა.

შურტათმთავარს თითქოს არც შეუმჩნევია აბოს თავხედური საქციელი, მშვიდად აიღო თავი და ჰკითხა:

— მიპასუხე გულწრფელად: რაზე საუბრობდით შეშ, ქართლის ერისმთავარი სტეფანოზი და ერისთავი ნერსე.

აბო ყველაფერს მოედოდა და ასეთ შეკითხვას კი არა. როდინდელ ამბავს ეკითხებოდნენ? ან რატომ ეკითხებოდნენ? განა ზმითომ შეიპყრეს? არ იცოდა, რა ეპასუხა. სიმართლე ეთქვა, ჭაითუ საყვარელი ადამიანებისათვის ვენო, სიცრუეს აბო გერ იტყოდა.

სიცრუე სიცრუეს გააჩნდა. აქ სათქმელი სიცრუე, აღბათ, სხვანაირი იყო. აბომ არ იცოდა, რა სიტყვებით უნდა ექმუედიყო ის სიცრუე.

„აღბათ, ისიც იცის, რაზეც ვსაუბრობდით, — განგებ მეკითხება...“

— გაიხსენე. მე არ მეჩქარება. — უთხრა დუმილის შემდეგ ბაბაქმა.

აბოს ტვინი ედვაზე სწრაფად მოძრაობდა. თავის ქადას აწყდებოდა გაშმაგებით და საფეთქელთან აპირებდა გამოსკდომას;

ტკიოდა, ფეთქავდა, იქ მოეყარა თავი მთედ მის სატკივარს და იქ იპობოდა.

— მათ მირჩიეს, ჩემს სჯულს დავუბრუნდე. — ამოიღულდულა ბოლოს და ბოლოს.

— მაშ, ერისმთავარი სტეფანოზი, ერისმთავარყოფიდი ნერსე, ბერი იოანე... სხვები? სხვებიც ჩამომითვადე.

— ვინ ჩამოვთვადო? ვერ გავიგე, ბატონო. — შიშისაგან ენა დაება აბოს, მიხვდა, რომ უეცარი შეკითხვით რაღაც მაინც ათქმევინეს.

— შეთქმულების ძოსაწილესი, ყველასი, აიავის გაპოტოვო.

— შეთქმულების მონაწილენი? — შეშფოთებით იკითხა აბომ და თვადები გაუფართოვდა.

— როპედი შეთქმულების, ბატონო, მე არაფერი ვიცი! — სასოწარკვეთით შესძახა ყრმაშ და გაიფიქრა — „დავიღუპე“.

— სად იკრიბებიან შეთქმულების მონაწილენი — ბაბაქის ხმაში მუქარა გამოკრთა.

— აარ... — აბოს ხმა ჩაუწყდა, საწყადლობედი თვადები მიიპყრო შუბოსნებს, თითქოს მათგან ელოდა შეკედას, შემდეგ მაღლა ღმერთს შესედა და გაირინდა.

ბაბაქმა შუბოსნებს უბრძანა:

— ათქმევინეთ და შემომიყვანეთ!

შუბოსნებმა აბო წინ წაიგდეს და სწრაფად გაათრიეს დარბაზიდან. სადღაც სარდაფში ჩაიყვანეს და ნამდვიდ დიდგში ჩააგდეს. აბოს იმედი მოეცა, იმ საშინელ ჯურღმულთან შედარებით ედემის ბაღში შემიშვესო, გაიფიქრა. გაიფიქრა თუ არა, დიდგში ჯადათები შემოვარდნენ, თვადისდახამხამებაში შემოაძარცვეს სამოსი, ფეხქვეშ დაიღეს და არგნით დაუწყეს ცემა. „იმ დიდგში ვერ მცემდნენ, — გაიფიქრა აბომ, — აქ, თურმე, ამიტომ შემომიყვანეს“.

დაუზოგავად მთელი ძალით სცემდნენ.

აბოს უსაროდა, რომ სცემდნენ. შურტათმთავართან საუბარს ცემა ერჩია. ნეტარებით განაბუდიყო თავდაღმა მწოლი და შინდის არგანთა მსუიღს იავნანასავით უსმენდა. იმაზე წუხდა, რომ ეს არ იყო წამება. ათქმევინეთ და შემომიყვანეთო. წამება, ადბათ, შემდეგ დაიწყებოდა. „რა უნდა მათქმევინონ“, — ფიქრობდა აბო და ყოვედ დარტყმას ზურგის ოდნავი შეტოკებით პასუ-

ხობდა. რაც ქრისტეს შეუდგა, სუდ იმაზე ფიქრობდა, თუ რას ჰკითხავდნენ შურტები და თვითონ რას მიუგებდა, თვით ხადი-ფასთვისაც მზად ჰქონდა პასუხი, მაგრამ არ ჰკითხეს სწორედ ის, რაც მთავარი იყო აბოსთვის. სუდ სხვას, გაუგონარსა და გაუგებარს ეკითხებოდნენ, — თუ ერისთავები შეთქმულებას აპირებდნენ, მენელსაცხებდე აბოს ამას რისთვის გაანდობდნენ, საიდან ეცოდინებოდა მსასურს შეთქმულების მონაწილეთა გვარები. თუკი ასეთ პატივს დასდებდნენ და აბო ერისთავებს ფიცით შეეკვროდა, განა შეიძლებოდა გაეცა თანამებრძოლნი? — აბოს არ ესმოდა, რას მოითხოვდნენ მისგან, ვერც ის აეხსნა, რატომ სცემდნენ. როგორღა უნდა ეთქვა ის, რაც არ იცოდა. ციდი დაეწამებინა? ციდი არა სწამო, სახარებაც ამას ასწავდიდა და ყურანიც, სახარება არ სწამდა ამ სადხს, მაგრამ ყურანი სომი სწამდათ? „ღმერთო“, — ამოიკვნესა პირდაღმა ჩამხობილმა. დოცვის წარმოთქმა უნდოდა განწირულს, ვერ შეძლო. ბინდი გადაეკრა თავდზე. ღონე სუდ მთლად გამოეცადა, დეშვივით გაუწმრევლად ეგდო.

...ძველი კეთილი ნაცნობივით მოვიდა წყვილი, ჩაჰკიდა ხელი მეგობარს და თავის საუფლოში წაიყვანა.

წყვილიაღის საუფლო უზარმაზარ ქვებს ჰგავდა, ქვების ძირი დეღამიწა იყო, ჭერად ზეცა ეხურა, ქვაბი პირამდე კუპრით აევსოთ, ამ კუპრში სუფეკდა ყოველი სუდიერი, აბოც ვითომ იმათ შეერია, ვითომ აქ ვილაცას ეძებდა და ამის გამო აწყდებოდა იქით-აქეთ. აბო უკიდევანო წყვილიაღში ჩანთქმულიყო, არგანთა მხუიდ-წუიდი თითქოს შორიდან მოესმოდა...

საღვსო(ა) კავშირი

იოანემ შელამებას მოუცადა, გარეთუბნიდან დილხის კარით შემოვიდა ტფილისში. მეზვერეებმა ჯოროსანი ბერი აბუჩად აიგდეს, ბაჟი ერთი დინარის ნაცვლად ორი გადაასდევინეს, საციდიც დააყარეს და ჯორს პანდურიც ამოკრეს.

საღამოობით, ქადაქის მცველებსა და მეზვერეთ საქმე არაფერი ჰქონდათ, ჩუმიად თაფდუჭს შეეჩქეოდნენ, გამოტყვერებოდნენ და უღვთოდ ძარცვავდნენ შემოსულთა.

იოანე დინარებს არ ზიოდა, არ მიცნონ და არ შემოიპყრონ, შიში ჰქონდა.

კრინტი არ დაუძრავს, თავჩალუნული გაეცადა ქუდბაქში შეკრებიდ მეზვრეთ და ღამეს მისცა თავი. ვიწრო ქუჩებით მიდიოდა, თან აქეთ-იქით იყურებოდა, არ სჯეროდა მშვიდობით გადარჩენა, იცოდა, მის ყოველ ნაბიჯს რომ უთვადთვადებდნენ და ქურდივით მიიპარებოდა საკუთარი ქადაქის ქუჩებში.

ნერსეს სასახლეს რომ მიუახლოვდა, ზურგს უკან ფეხის ხმა შემოესმა. ჯორი შეაყენა, წამით მოუსმინა ფეხის ხმას, ჩამოხტა ჯორიდან, ვითომ მოსართავეებს უჭერდა, უნაგირის ტახტას დაუწყო წვადება. ორი დანდი შედგა შორიანდოს სიბნელეში.

იოანე ჯორს წინ გაუძღვა და ნერსეს ბჭისკარს ქვეითად მიადგა. უშიშრად შევიდა შიგ. ვიდრე ჯორს ჩამოართმევდნენ, ნამგზავრს ხელ-პირს დააბანინებდნენ, დანდებიც შემოვიდნენ სასახლეში. კარისკაცებს გადმობრუნებული სახელოები უჩვენეს, „შურტები ყოფიდან“, — ჩაიდუდუნა იოანემ; მათ სახელოებზე ადახის მახვილი ეხატათ, ამ ნიშნით ყველგან შედიოდნენ და უკითხავად, თვით ამირას საძინებელ ოთახშიც კი. ხადიფასაგან ჰქონდათ ეს უფლება მინიჭებული.

გადმობრუნებული სახელოებით მათ თავი მოსწონდათ, ამაყად უჩვენებდნენ ხადხს და შიშის ზარს სცემდნენ. იოანემ ისიც კარგად იცოდა, რომ შურტა ქართველ ერისთავთა სასახლეში მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევაში უნდა შესუდიყო, ასეთი ბრძანებაც არსებობდა თვითონ ხადიფასი. ნერსეს გადავანს იქით შურტების დანახვა იოანეს ავად ენიშნა, ეჭვმაც კი შეიპყრო და შემოგებებულ მსახურთუხუცესს ჰკითხა:

— უფადი... — უნდოდა ეკითხა ხომ არ შეუპყრიათო, მაგრამ სათქმელი ენის წვერზე დაიჭირა და მეტი არაფერი უკითხავს.

— მოუთმენდად გედოლებათ, მოძღვარო.

იოანეს გულზე მოეშვა. მსახურთუხუცესი სანათურით ხელში წინ წარუძღვა და ბატონს თვითონ მიუყვანა სასურველი სტუმარი.

ნერსე მარტო არ იყო დარბაზში, ბარდავის ერისთავი აშოტიც მოსუდიყო, გუნებაწამხდარნი ისხდნენ, სახეზე შემფოთება და მრისხანება ეხატათ. ჩანდა, რომ საოთხბოროდ შეყრდილყ-

ვნენ. იოანეს დანახვა გაუხარდათ. იოანემ ერისთავებს აფხაზთა მთავრის გამოგზავნილი წიგნი მოართვა: ნერსემ მდივანმწიგნობარი იხმო. ვიდრე გრიგოლი შემოვიდოდა, იოანეს უთხრა:

— ჯვარი აიკდეს.

იოანე შედრკა.

— ჯვრის მონასტერი?

— სწორედ, ჯვრის მონასტერი. ბერები შეიპყრეს და შიგთავდა გამართეს. აქ, ჩემს სასახლეშიც შემოჭრიდნენ და აბოც წაუყვანიათ. ახად ხოცვა-ჟდეტას ამზადებენ.

თავზარდაცემულმა იოანემ პირჯვარი გადაიწერა და თავი დახარა, დამნაშავესავით დადგა შორიანდოს. იმდენი საზარელი ახადი ამბავი მიახადეს უცებ, ენა დაება.

გრიგოლი შემოვიდა, დეონ აფხაზთა მთავრის მიერ გამოგზავნილი წიგნი ხმამაღლა წაუკითხა ერისთავებს:

„სახელითა მამისათა და ძისათა და წმიდისა სულისათა. აღვიარებთ და თაყვანს ვცემთ იმავე ერთარსებას, ერთ ღვთაებას და ერთ სუფევას.

ერისთავთერისთავო, ძმანო ქართველნო!

აფხაზეთი, დაზეთი, აფშიდეთი, სანიგეთი, არგუეთი, მთელი ძველი კოდხეთი მარად მხარში ედგა იბერიას და დღესაც მზად არის ძმათათვის სისხრი დაღვაროს. აფხაზეთი კოდხეთისა და იბერიის განუყოფელი ნაწილია, ქართლის მტერი აფხაზეთის მტერია. აფხაზეთის მტერი მტერია ქართლისიანთა. ჩვენ ერთი დედის შვილები ვართ. მშობლის დასაცავად შვილები მარადის მზად გვიგუდეთ. დაე, შეიკრას საღვთო კავშირი და აღსდგეს ყოველი ქართველი სარკინოზთა წინააღმდეგ.

წმიდა იოანესა და თქვენს სურვილს, ეს კავშირი მცხეთას შეიკრას, სიხარულით ვუერთდები, მე ჩემი მრევლით უფლისა ჩვენის შობის დღეს გეახდები მცხეთას და თქვენთან ერთად გეამბორები, ღვთისმშობლის წიღხვდომიდ მიწას, ვიდრეც ამერი-იმერისათვის, ყოველი საქართველოსათვის!

მთავარი აფხაზეთისა დეონ მეორე“.

გრიგოლმა წიგნი მღელვარედ წაიკითხა, თითქოს სხვის წიგნს კი არა, საკუთარ გულისნადებს ამცნობდა ერისთავებს.

მღელვარება ყველას გადასდო. იოანემაც კი ისე მოისმინა, თითქოს არ სცოდნოდა აფხაზთა მეფის აზრი საღვთო კავშირზე.

სხვაგვარ წიგნს აფხაზეთიდან არც მოედოვნენ, დეონ მეორე, მართლაც, ძმ. სავით ედგა მხარში ქართლის ერისთავებს. ქართლიდან დტოღვიდ ერისთავთა დედაწუდთ წღობით აძღვედა ყმებსა და მამუდს, ცხვარ-ძროხასა და სასახდესაც. მათ აქ საფრთხე აღარ მოედოდათ. საღვთო კავშირის შეკვრა კი ქართლის ერისთავებთან ძადზე სახიფათო იყო აფხაზეთისათვის. ის, რაც მურვან ყრუმ დაატეხა თავს აფხაზეთს, ჯერ არ დავიწყნოდა ციხეჯოჯსა და კდისურას. მაგრამ აფხაზეთის მთავარს დეონ მეორეს მისი დიდი წინაპრის დეონ პირველისა და ქართლის მთავრების არწილისა და მირის ერთობლივი გმირული ბრძოლებიც კარგად ახსოვდა; იბერიელებისა და აფხაზების ანაკოფიასთან ერთობლივად დაღვრიდმა სისხდმა იხსნა საუკუნო მონობისაგან მთელი დასავდეთ საქართველო.

დეონ მეორესაც წინაპართა ნაკვადევით უნდა ევდო. უნდა შეკვროდა მართლაც ჭეშმარიტი საღმრთო კავშირით ქართლის ერისთავებს და ერთობლივი სისხდი უნდა დაღვრიდყო აღმოსავდეთ საქართველოს გასათავისუფლებდად: საუკუნო მონობისაგან უნდა ეხსნათ ძმებს ერთმანეთი.

ყრუოდის მომგვრედი იყო ეს წიგნი; ასეთი წიგნი ჯუან-შერისაგანაც ჰქონდათ, კახთა ქორეპისკოპოსი ნერსე ერისთავს მტრობდა, ისინი ერთმანეთს ქართლის ერისთავთერისთავობას ეციდებოდნენ, რაკი ხადიფამ ეს ხედი ღომებს წაართვა და მოუდოდნედა ცხვარ სტეფანოზს ჩააბარა, ღომებიც დაცხრნენ და თავიანთ საერისთავოებში ჩაიკეტნენ. მტრობა კი მტრობად დარჩა. იოანემ შეარიგა ისინი. იოანემ მოიტანა ჯუანშერისაგან საღმრთო კავშირში შესვდის თანხმობის წიგნი.

იოანე საბანისძის იდეა იმარჯვებდა: თუ ყოვედი ქართვედი აისხამდა იარაღს, თუ ქართდი, კახეთ-კუხეთი, ჰერეთი, წანარეთი, აფხაზეთი, დაზეთი, არგუეთი, ტაო-კდარჯეთი ერთად აღსგებოდა სარკინოზთა წინააღმდეგ, საუკუნო მონობას უსათუოდ მოედებოდა ბოდო.

იოანეს გეგმა უფრო შორსაც მიდიოდა, მისი ვარაუდით, არაბთა დიდ იმპერიას წყადი ჰქონდა შემდგარი, ხადიფატის დღეები დათვდიდი იყო. თუ ქართვედები საღმრთო კავშირს მართდა შეჰკრავდნენ და ერთ მშვენიერ დღეს დედა-ციხეებში ერთად შეიკეტებოდნენ, ხადიფას წაუყენებდნენ ერთობლივ მოთხოვ-

ნას თავისუფლების თაობაზე, იქნებ სუდაც უსისხლოდ მიეღწიათ მიზნისათვის, ხადიფას უკან დაეხია და ქართლ-კახეთში მეფობა აღედგინა.

ნერსე ერისთავს უსისხლო ბრძოლა სანდოდ არ მიაჩნდა, თვადი ხაზარეთისკენ ეჭირა, ქართველთა შეკავშირების იმედი არ ჰქონდა და ხაზართა მეშვეობით აპირებდა სარკინოზებთან ბრძოლას.

აშოტ ერისთავი უფრო შორს იყურებოდა. საღმრთო კავშირის იდეა მოსწონდა, მაგრამ ბიზანტიის დაუხმარებლად ბრძოლის დაწყება შეუძლებლად მიაჩნდა.

იოანემ ერისთავები დაარწმუნა, რომ ქართველ ხადსს თვითონ უნდა დაეცვა თავისი თავი. თუ დახმარებას სხვას სთხოვდა და სხვა დაიცავდა, იმ სხვას უნდა დამონებოდა. ასე იყო ოდიტგანვე, ასე იქნებოდა მომავალშიც. ამიტომაც მოითხოვდა ქართველების საღვთო ფიცით შეკავშირებას. ერისთავებს ამ შეკავშირების იმედი არ ჰქონდათ. იოანემ თვითონ იკისრა ეს საქმე, ჯერ წანარები დაითანსმა, შემდეგ კახელები და აფხაზები.

სანუკვარი ოცნების განხორციელებას საიმედო პირი უჩანდა.

ნერსეს დარბაზში ყველა სასანთდე, ყველა კანდელი აენთოთ, სანთლების მქრქადი შუქი ეფინათ ერისთავებს სახეზე. როცა გრიგოლმა კითხვა დაამთავრა, აშოტ ერისთავი წამოდგა და მადლობის ნიშნად უსილყვოდ ჩამოართვა ხელი ფეხზე მდგომ იოანეს, აშოტს ნერსემ მიბაძა, ნერსეს — გრიგოლმა. იოანე ცოცხად-მკვდარი იდგა თავჩალუნული. შემოსვლისთანავე ნერსემ იმდენი ახადი ამბავი დაახვედრა, იმ ამბებზე ფიქრობდა, ის აწუხებდა:

— თავდა... — ჩაიდუდუნა იოანემ, — თქვენ ბრძანეთ ჯვრის მონასტერი... — ვერ დააბოლოვა სათქმელი. სული შეუგუბდა.

მსახურებმა თაფრი შემოიტანეს კობიტებით და სტუმრებს მლართვეს, ნუშ-ქიშმიშიანი ქუმედიოთ, სავსე ხონიც დადგეს ტაბაკზე.

— მიირთვი, იოანე, ნამგზავრი ხარ — უთხრა ნერსემ.

— კათალიკოსი გეახდათ! — გამოაცხადა მსახურთუხუცესმა და დარბაზის სიღრმეში სამოედ ქართლის კათალიკოსი გამოჩნდა.

და. სამოედს აბოს შეპყრობის ამბავი გაეგო და ნერსესთან მოსუდიყო.

იოანე მიეასდა, ეთაყვანა და კადთაზე ემთხვია მღვდელმთავრს.

— მობრძანდით! — მიიპატიჟა სტუმრები ტაბდასთან ნერსემ. სამოედი შუა ადგილას დასვა, დანარჩენები აქეთ-იქით მიუსხდნენ, როგორც მაცხოვარს მოწაფეები. გრიგორი არ დამჯდარა, შორიასდოს იდგა. ჯერ უფროსები უნდა დამსხდარიყვნენ.

— მოდი, შვილო, დაჯექი. — უთხრა ნერსემ ხმადაბლა. გრიგორიც ჩამოჯდა სერობის გრძელ მერხზე. ის იყო სამოედს უნდა წამოეწყო საუბარი, მას შეპყურებდნენ, მსახურთუხუცესმა მოსერეთ ამცნო:

— ერისთავთერისთავი მობრძანდება!..

სტეფანოზს აქ არ მოედოღნენ.

ნერსეს არავინ მოუწვევია. ამოტიც აბოს გამო მოსუდიყო, სამოედიც და სტეფანოზიც აბოს შეპყრობას აეფორიაქებინა.

სტეფანოზს ნერსე შეეგება და ტაბდასთან მიიპატიჟა. სტეფანოზი ბიძამისს გვერდით მოუჯდა.

მწდეები თავზე ადგნენ, მაგრამ ღვინოს არავინ სვამდა, ქუმედსაც სედს არავინ აკარებდა. გახევებულები ისხდნენ, ერთმანეთს ელოდებოდნენ, საუბრის წამოწყებას ვერ ბედავდნენ.

— მთელი არაბეთი დაგეძებთ, მოძღვართმოძღვარო, თქვენ თურმე აქ ბრძანდებით, — თქვა სტეფანოზმა მოსვლისთანავე.

— მოხარული ვარ, ვხედავ ჩემს აღზრდილს! ეს-ესაა ჩამოვედი აფსაზეთიდან, იქ მცხეთას ნაკურთხი მიბრნი ჩავიტანე! — მიუგო იოანემ დინჯად.

— „მცხეთას ნაკურთხი მიბრნი“, — უცებ გაახსენდა სტეფანოზს. ეს სიტყვები უთხრა სამოედმა ამირას... „შეთქმულები ერისმთავარო, შენ გვერდით შეთქმულები სხედან“. შინაგანმა ხმამ ააჯანყა, ფეხზე წამოიჭრა, შეეღყო მღელვარება. ბოღთის ცემას მოჰყვა დარბაზში. არავის არაფერი უთქვამს, დამუნჯებულები ისხდნენ და ელოდნენ, კიდევ რას იტყოდა ერისმთავარი. მოვიდა, თავის ადგილას დაჯდა და იოანეს ჰკითხა:

— მაშ, ხაზარეთს აღარ ბრძანებულხარ?

— ხაზარეთს? — გაიკვირვა იოანემ, — ვინ კითხულობს ამას,

აშირა, ერისმთავრის პირით, თუ თვითონ ქართლის ერისმთავარი?

— რითი დამტკიცებთ, რომ ხაზარეთს არ იყავით? — სიტყვა ბანზე აუგდო სტეფანოზმა.

— მე არ მესმის თქვენი, მარადის საწადელო და თაყუანის-საცემელო ერისმთავარო და შვილო ჩემო. უფრო გასაგებად მამცნეთ რა ნებავთ ზედამდგომედთ, რის დამტკიცებას მთხოვენ.

— თქვენი ბერები მისუდან შურტათმთავართან და უთქვამთ, თითქოს ნერსეს დავადებით წაბრძანდით ხაზარეთს ახალი ამბოხების მოსაწყობად.

— თქვენ ეს გჯერათ? — ჰკითხა იოანემ სტეფანოზს.

— ბერებს აიძულებენ ასე თქვან. — უთხრა იოანეს სამოგდმა..

— არ მინდა დავიჯერო! — უთხრა სტეფანოზმა იოანეს.

— ერთი ეს მიბრძანეთ, ერისმთავარო და დისწულე ჩემო, — უცებ ჩაერია საუბარში ნერსე ერისთავი, — გიყვართ თუ არა თქვენ სამშობლო?

შეკითხვას სტეფანოზმა არ უპასუხა. წამით დუმილი ჩამოწვა დარბაზში. ნერსემ გრძლად ჩამოშვებულ უღვაშზე და წვერზე ხედი ჩამოისვა და მშობლიური გუდითადლობით გაუმეორა შეკითხვა:

— მიბრძანეთ პირდაპირ, მტკიცედ, ისე, როგორც მამრს შეჰყურის: გიყვართ თუ არა?

— ეგ რა საკითხავია, დიდო ბიძავ! — განრისხდა ერისმთავარი.

— მე თქვენ გეკითხებით, ყმაწვილო, გიყვართ თუ არა სამშობლო, მოგვიგეთ ან ჰო, ან არა.

სტეფანოზმა რაღაცის თქმა დააპირა.

— მესამე პასუხი არ არსებობს, გეთაყვა, — უთხრა აშოტ ერისთავმა.

— შესაძლოა სხვაზე ნაკლებად არ მიყვარს. — თქვა შემკრთადმა სტეფანოზმა.

— თუ გიყვარს, შენი ხადხის სადოცავი მტერს თავდად რად აქცევინე?

— მე რა შემიძლია, როცა თქვენ დღენიადავ წყადს მიმღვრევთ, დაფში სვრით ერისმთავრის სახელს! — გაცხარდა სტეფა-

ნოზი და მრისხანე თვადებით მოხედა ბიძებს, — აგერ, მოწმე მყავს კათალიკოსი, ჩვენ ერთად ვიყავით ამირასთან, აქეთ გავგამტყუნა. დაგვარწმუნა თავის სიმართლეში, თურმე ჩვენს წმინდა ადაგს — ქართველთა ძველისძველ საღოცავს ვიყენებთ სსვა მიზნით, შიგ ვიტყუებთ მაჰმადიანებს და ვაქრისტიანებთ. განა ეს ჭეშმარიტ ქრისტიანებს ეკადრება? განა ამას გვასწავლის წმინდა წიგნები? გვითხარით, მამაუფალო, აგვისსენით, სახარებაში ეს გვიწერია? — სტეფანოზმა სამოელს შეხედა და დაედოდა, ვიდრე რამეს იტყოდა.

— ერისმთავარო, — დაიწყო დინჯად სამოელმა, — ჯვრის მონასტერი არავის არასდროს ამ მიზნით არ გამოუყენებია. აბო ღვთის ნებით მოიქცა. ჩვენს მღვდლებსა და ბერებს ამ საქმეში ბრადი არ მიუძღვით. აბოს მოქცევაში უფლის ხელი ურევია.

— ჩვენ გვდებენ ბრადს სწორედ ამაში ჩვენი საღოცავიც თავდად სწორედ ამიტომ აქციეს. თავი და თავი მიზეზი დღევანდელი ქართლის ჭირისა ხომ კარგად იცით, ვინც არის. იმაზე რატომ არაფერს ამბობთ? მიედ-მოედებით მთისას და ბარისას...

— ვინ არის, თქვენ გვიბრძანეთ, რასან ჩვენ „მივედ-მოვედებით“. — ღვარძლიანად გამოაჯავრა ნერსე.

— ის თქვენი მენელსაცხებდე გახდავთ ყველაფრის მიზეზი, — მიასადა ბიძას პირში სტეფანოზმა.

— აბო? ვიცოდრი, ამას რომ იტყოდრი.

— ისინი ამბობენ ამას, თუ ერისმთავარსაც მენელსაცხებდე აბო ჰგონია ყველაფრის მიზეზი? — იკითხა წელანდებურად იოანემ.

— ერისმთავარსაც აბო ჰგონია, — მადლობა ღმერთს, რომ შეიპყრეს.

— ჩვენ სხვაგვარად ვფიქრობთ, გეთაყვა, მიზეზი სხვა რამ გვგონია. კირთება! მიზეზი კირთება გახდავთ — თქვა მედიდურად აშოტმა.

— ბატონო ბიძავ, სისხლისმიერო ნათესავო ჩემო! ჩვენც გვესმის კირთება რა არის, მაგრამ დღეს აქ ამისათვის არ შევკარებდივართ.

აიკდეს ჯვრის მონასტერი. შეიპყრეს ბერები. ყოვედ ჩვენ-თაგანს კუდში დასდევენ. შურტებითა და მოდაშქრეებით აივსო ქადაქი, ვილაყას ყოვედღლე იბარებენ შურტათმთავართან. ქარ-

თღის ერისმთავართან ამირას საუბარიც კი არ სურს. ყვედაფერი ეს იმ თავნება და თავკერძა ყმაწვილმა მოგვიტანა. კაცმა არ იცის, ხვად რა მოგვედის. ვიდრე გვიან არ არის, უნდა დავუმტკიცოთ ამირას, რომ ის აბო, პირვედ ყოვლისა, ჩვენი მტერია.

ქართველმა ხადხმა დიდი მსხვერპლი გაიღო იმისათვის, რომ შეეძინა ჭეშმარიტი მფარველი და ბატონი. ძღევამოსიდი ხადიფატის კადთას შეფარებულმა ძღივს ამოისუნთქა და აი, ამ დროს, გამოჩნდა არამკითხე მოამბე, ვინც თაობების ნაჯაფი წყადში ჩაგვიყარა, ქართველ ხადხს ხადიფას გუდი დაუკარგა. ახლა მე თქვენ გეკითხებით: ვისი მტერია აბო, ჩვენი თუ იმათი?

თუ ნებას მომცემთ, შევად ამირასთან და მოვითხოვ: აბო ქართველობამ დასაჯოს: ჩვენი მტერი ჩვენვე უნდა დავსაჯოთ. შუა ქადაქში, სახადხოლ! ასე არ არის? — ჰკითხა სტეფანოზმა ერისთავებს.

— არ გახდავთ, ყმაწვილო, ასე! — უთხრა აშოტმა ძმისწულს.

— გესმით, კეთილშობილო! — უცებ გაცეცხლდა ნერსე ერისთავი, — ჭაბუკმა, ტომით ისმაილელმა, ჩვენთვის თავი დადო. ჩვენი ღმერთი, მაცხოვარი ჩვენი, იესო ქრისტე აღიარა. სასაცვლოდ, თურმე, ჩვენ უნდა დავსაჯოთ, სასადხოლ, რასტიბაზარში — დავსაჯოთო!.. ღვთის წყრომა ის გახდავთ, ქართველნო, რომ ამას ამბობს ერისმთავარი, ჩემი დისწული, ერის წინამძღოლი და მესვეურის დავსაჯოთო! როგორ დავსაჯოთ მაინც, უფალო, — ახლა სტეფანოზს მიუბრუნდა ნერსე, — თავი მოვკვეთოთ? კოცონზე დავწვათ თუ წამებით ამოვხადოთ სული?

მოუდოდნელი იყო ნერსეს ასეთი გაცეცხლება. მხოლოდ ბრძოლის ვერზე თუ უნახავთ ერისთავი ასე შემართული. აბო ქართველობამ დასაჯოსო, — აღაშფოთა, შეჰზარა ამ სიტყვებმა, გუდში რაც ბოლმა ჰქონდა, გადმოანთხია.

— ამისათვის მიხაროდა შენი ერისმთავრობა? ქართველობა და არაბობა ორივე ერთად არ შეიძლება, ან ქართველი უნდა იყო, ან არაბი! ან ქრისტიანი, ან მუსლიმი „ვერვის ძაღუძს ორთა უფადთა მონებად“...

ხმას აუწია ნერსემ. როგორც პატარა ბიჭი, დატუქსა დისწული. ვიდრე სტეფანოზი რამეს იტყოდა, ახლა მეორე ბიძამ უთხრა გესდინად:

— ერისმთავარს, გარდა ხარკის აკრეფისა, სხვაც ბევრი რამ ევალება, გეთაყვა, — ახლოს მივიდა და ჩაფიქრებულ სტეფანოზს ზურგზე ხედი მოუთათუნა.

— მაინც რა! — იკითხა შეშფოთებულმა სტეფანოზმა, — მითხარი პირდაპირ, რას მავალებთ, რას მთხოვთ!

— აბოს თავისუფლებას! მიაგება ნერსემ პირდაპირ. — უნდა ეახლო ამირას და ქართველი ხაღხის სახელით მოითხოვო გამოუშვან ყმაწვილი. ეს ჩვენ, მე და თქვენ, ორივეს გვევალება.

— წმიდა მამაო, — შეჰლაღადა სტეფანოზმა სამოედს, — თქვენ სომ ხართ მოწმე, მგელი ამირა რა თვადით გვიყურებს. მე რომ ახლა აბოს თავისუფლება მოვითხოვო, განურჩევლად ყველას დიდგში ჩაგვყრის. მე უნდა მოვითხოვო აბოს თავისუფლება კი არა, — დასჯა, რომ თქვენ გადაგარჩინოთ, ეკლესია გადავარჩინო, ხაღხი გადავარჩინო, რჯულის მოძღვარი ჩვენი იოანე გადავარჩინო.

სტეფანოზმა მღვდვარედ და საზგასმით წარმოთქვა „იოანე გადავარჩინო“.

სამოელი გამართული იჯდა სკამზე, ხედში კვერთხი ეპყრა, ყურადღებით უგდებდა ყურს ყველას. როცა სტეფანოზმა იოანე ახსენა, დინჯად შეირხა და ხმადაბლა თქვა:

— ერისმთავარო, იოანეს ციღს სწამებენ, ციღისწამებას კი მათ თავიანთი ღმერთი არ აპატიებთ. ვიმეორებ: აბო ღვთის ნებით და ქართველი ქრისტიანების წაბაძვით მოიქცა, არამც თუ იოანეს, არც ერთ ქართველს, არც ერთ ქრისტიანს არ უთქვამს მისთვის — დაუტევე შენი რჯული და ქრისტეს შემოუღე-ქო, ბარაქადა ქართვედ ერს, რომ ასეთი ძადა აღმოაჩნდა.

— ევერს? — შესძახა სტეფანოზმა. — თქვენ ამბობთ, რომ აბო ქართველმა ერმა მოაქცია? მომიტევეთ, თუ გავკადნიერდები და გეტყვით: მღვდლებმა შესცოდეთ და ერს აბრადებთ? მსგავსი რამ თვით ამირას არ წამოსცდენია! ამირა მოითხოვს ერთი ან ორი ქართველის დასჯას. თქვენ კიდევ გნებავთ, მთელი ერი ჯვარს აცვათ ვილაც აბოს გულისათვის, არ მოგცემთ ამის ნებას!

— არ შეგფერით, ყმაწვილო, გაფიცება, თქვენს წინაშე მღვდელმთავარი დგას, — განრისხდა აშოტი.

— საყურადღებო მამისანო, მონანო უფდისა ჩვენი, ძენო

ქართველთა — უცებ წინ წამოდგა იოანე, მოკამათეთა შორის ჩადგა. — აბო ჩემი მოწაფეა, მისი მოქცევა ჩემი ბრადია, დაე, მე დავისაჯო!

— არაბებს არ სჭირდება ჩვენი დახმარება, — სიტყვა წაართვა იოანეს ნერსემ და სტეფანოზს მიუბრუნდა, — ვინც დასასჯელია, თვითონ დასჯიან.

— ღვთის ნება უნდა აღსრულდეს, ქრისტეს მოყვარენო! — განაგრძო სიტყვა იოანემ. — ვინც დასასჯელია, უნდა დაისაჯოს, დასჯა ნუ შეგვაკრთობს. მოციქული პავლე გვასწავლის: რომელი უყვარს უფადსა, სჯის და სტანჯის... მაგრამ აბო მარტო ღმერთის ტარიგი არ გახდავთ, ერისაც არის. იმ ერისა, ვისი ერისმთავარიც თქვენ ბრძანდებით. — იოანემ სტეფანოზს შეხედა, — აბოს დასჯა ქართველი სამღვდელოების დასჯაა, ქართველი ერის დასჯაა. დაბოლოს, მთელი საქრისტიანოს არად მიჩნევაა. აბოს მოქცევამ ხადხს გუდში იმედი ჩაუსახა, აბომ აანთო ისეთი ღამპარი, რაც უნათებს არა მარტო ქართველთა და აგარიანთ, არამედ ყოველ ერს, ღვთისგან გაჩენილს. თუ მისი დახსნა არ ძადგვიძს, ნურც დასჯას მოვითხოვთ.

— მოძღვარო, — თქვა უცებ აშოტმა მკაცრი კიღოთი, — თუ სტეფანოზი არ მოითხოვს აბოს განთავისუფლებას, ერისთავები განვდგებით! სხვა არა იყოს რა, აბომ ბიძაშენი სიკვდილისაგან იხსნა. — ახლა სტეფანოზს მიუბრუნდა.

სტეფანოზი შედრკა. არ მოედოდა, თუ აბოს გუდისათვის ასე შეეკვრებოდნენ ერთმანეთს ქართველი დიდებულები. სათითაოდ შეხედა ყველას ქორული თვალებით, გატრიალდა და ჩქარი ნაბიჯებით გაიარა დარბაზი. მსახურებმა მოსასხამი მოართვეს, მხნმდენი მხარში ამოუდგნენ და სასასიდიდან გამოვიდნენ.

ნერსემ არ გამოაცდია დისშვილი. მოსერენი შემოფოთებუდნი გასცქეროდნენ ამჩატიებით მიმავად ერისმთავარს, ვერ აუხსნათ რა განზრახვით, რა გუდით წავიდა სტუმარი, განრისხდა თუ ჭკუაში დაუჯდა დიდებულთა ნაუბარი, თუ შიშმა შეიპყრო და სურმოკდებამ წასძდია.

დიდით ადრე აბანოების უბანში კივილი ატყდა, კივილს ხმაური და ჩოჩქოლი მოჰყვა. სიონსა და მარიამწმინდაში ძეგლებსა ჰკრეს.

მთელი ქადაქი გარეთ გამოეფინა. ახადგამოღვიძებული მოქადაქენი ერთმანეთს ეკითხებოდნენ, რა ამბავიაო, თან ამირას სასახლისაკენ მიეშურებოდნენ, კივილი იქიდან მოისმოდა.

სტეფანოზს მოახსენეს, ამირას სასახლის წინ, დელვის ხეზე ვილაცას თავი ჩამოუხრჩვია და ძეგებს იმიტომ სცემენო.

ამბის გასაგებად სასახლიდან კაცი გაგზავნეს.

ერისმთავარი ცნობისწადიდმა შეიპყრო, გაგზავნილებს აღარ დაელოდა, მეხრმდენი და მახვილისმპყრობენი იახდა და ქვეითად გაჰყვა ხადხის ტაღლას აბანოებისაკენ.

ამირას სასახლის წინ მოედანზე მოეყარა ხადხს თავი, შურტებს და მოღაშქრეებს გზა შეეკრათ და გამვლელთ არც იქით უშვებდნენ და არც აქეთ. დელვის ხეზე მართდა კონწიადობდა გვამი.

ხადხმა ერისმთავარი იცნო და გზა დაუთმო, შუა გაიპო ზღვა ხადხი და ერისმთავარსა და დელვის ხეს შორის ვიწრო ბილიკი გაიბა. რაკი ხადხმა პატივი სცა თავის ერისმთავარს, შურტებმაც ვერ შეჰბედეს შეჩერება — სტეფანოზი ფეხათრევით მიუახლოვდა დელვის ხეს. თავგადაგდებულ გვამს თვალი ჰკიდა თუ არა, ისე შედგა, გეგონებოდათ უნდა მოწყდეს და დედამიწას გულშეღონებული დაასკდესო. მკვდრის ფერი დაედო სახეზე, საქციელი წაუხდა, თითქოს თვითონ მიუძღვოდა ბრადი — ხეზე ბერი ონოფრე ეკიდა. მეტად საცოდავად ეკიდა მოხუცი ხეზე, ერთ ღამეში დაპატარავებუდიყო, დამჭკნარიყო.

სტეფანოზმა იგრძნო, რომ ათასი თვალი შეჰყურებდა, ეღობებოდნენ, რას იტყოდა ერისმთავარი. შურტების უფროსი მოძებნა თვადით. ის ცხენზე იჯდა და ხადხს მათარახით ემუქრებოდა, გვამთან ახლოს არ მიხვიდეთ, შორიდან უყურეთო. სტეფანოზმა შურტების უფროსი ახმობინა მსახურთ, შურტების უფროსი სწრაფად ჩამოქვეითდა და ერისმთავარს ეახდა:

— ალაჰის ნებით, ალაჰის სახელით! — უთხრა მჭექარედ შურტების უფროსმა და გამოეჯგომა.

— რა მოუვიდა ბერს! — ჰკითხა ხმადაბლა სტეფანოზმა.

— წუხედ გაათავისუფდეს. ამ დღით აქ ვნახეთ, — ხედი გაიშვირა ხისკენ. — ამბობენ, შეთქმულება გასცა და თავი იმიტომ ჩამოიხრჩოო.

— ამირამ იცის?

— დიახ, ნაბრძანებია, სალამომდე ეკიდოსო.

„დაახრჩვეს“, — გაუედვა სტეფანოზს და სახრწობედას გახედა. დელვის ხეს ფოთლები დასცვენოდა, შემჰკნარი ფოთლები შერჩენოდა აგერ-ეგერ. „ლადატი დააბრადეს და დაახრჩვეს“, — ფიქრობდა სტეფანოზი.

როცა შურტების მეთაურმა თქვა: ნაბრძანებია სალამომდე ეკიდოსო, სადღს გმინვა აღმოხდა.

სტეფანოზი ცივად გატრიალდა და წავიდა. საღსში უკმაყოფილო შეძახილები გაისმა, სტეფანოზმა ვერ გაარჩია, რას მოსძახოვნენ.

სასახლეში რომ დაბრუნდა, მამა იოანე ახმობინა სათათბიროდ. წუხანდედმა სერობამ და ამდიდანდედმა საზარედმა სურათმა სულის სიმშვიდე დაუკარგა. სასახლეში მარწყევი არავინ ჰყავდა ქართველთაგანი.

ვაზირად და მოხედებად ხადიფას შიშით სუდ არაბები და სპარსელები მოიწვია თავის დროზე. უცხო ტომის ადამიანებმა გუდს ზომ ვერ გადაუშლიდა. ერთი მიქაელი ეგუდებოდა შინაური, მაგრამ ყმაწვიდკაცს რა რჩევა უნდა მიეცა.

მოხუც მამას, კი, ოდესღაც სახეღვანოქმედ გურგენ ერისთავს, გუდის ჭირი შეჰყროდა და საქვეყნო საქმეებში არ ერეოდა. სენს დაეწავრა ვაჟკაცი, ფარ-სმადი ნაადრევად დაეყარა, მზეზე თბებოდა მთელი დღე სამეფო ბაღში. სიკვდილის მოახლოვება ეგრძნო, თითქოს მის მობრძანებას გარინდებული ედოდებო, სუდ მუდამ გაჩუმებული იჯდა თადარის ქვეშ, საღოცავად თუ ჩავიდოდა კარის ეკდესიაში.

სტეფანოზს გუდი წყდებოდა, წუხდა, დარდობდა იმას, რომ ხადიფას ნამდვილი ერთგული იყო და ეს ერთგულება ვერასგზით ვერ გამოეჩინა.

არც ერთ ერისმთავარს არ აუკრეფია იმდენი საარაბო ხარკი, რამდენსაც ახლა სტეფანოზი ჰკრეფდა, არც ერთ ერისმთავარს არ მიუცია ხადიფასათვის იმდენი ოქო-ვერცხრი, რამდენსაც ახლა სტეფანოზი აძლევდა. არც ერთ ერისმთავარს არ გაუუქმებია სამოძღვარო სკოლები, არ აუკრძაღვს ქართული ენა, არ დაუშდია ქართული მხედრობა, სტეფანოზმა ყვედაფერი ეს გააკეთა და მაინც ავი თვადით უყურებდნენ. გუნებაში ამირას

აბრალებდა ავზნეობას, ყველა სიკეთეს თვითონ მიიწერს და მეორეულობას მწამებსო, ფიქრობდა.

უფრო გასაკვირი ის იყო, რომ ქართველების გუდიც მერ მოეგო ვერასგზით.

განა თვითონაც არ ერჩია საერისმთავროში მოხედებად ქართველები ჰყოლოდა და მათთან ქართუდად ედაპარაკა? განა მის შვიდებს არ სჭირდებოდა სამოძღვრო სკოლა? განა ხარკს თავისთვის ჰკრეფდა? რა ექნა, ვინც არ უნდა ყოფილიყო მის ადგილას, სხვაგვარად ვერ მოიქცეოდა. მისი ფიქრით, ეს იყო ერთადერთი გზა ხსნისა. ქართლს და ქართველობას ერთგულება და მორჩილება თუ დაიცავდა. ძველი გზით დღეს უკვე ვეღარ ივდიდა ქართველობა, ხმდის ქნევა სიკეთეს არ მოუტანდა არავის. ვერ იქნა და ვერ შეაგნებინა ერისთავებს ეს ჭეშმარიტება. სხვებს ვინლა დაეძებდა, საკუთარი ბიძები ვერ დაარწმუნა თავის სიმართლეში.

წუხედ სერობიდან რომ დაბრუნდა, გადაწყვიტა: ბიძებს ვერ ვაწყენინებ, ბედს ერთხელაც ვცდი და ამირასთან წავადო, მაგრამ ამ დიდით ხეზე ჩამოკონწიადებუდმა მოხუცმა შეაცვდევინა განზრახვა.

იოანეც ამიტომ ახმობინა, თუ გაუგებდა, ისევ მამა იოანე. ერისთავები გოროზები იყვნენ, მედიდურები, სუდ მუდამ ხმდისკენ ეჭირათ თვადი.

სტეფანოზის თავის მართლებას არ მოუსმენდნენ, მწარეს ეტყოდნენ, როგორც წუხედ უთხრა აშოტ ერისთავმა; ერისმთავარს, გარდა ხარკის აკრეფისა, სხვაც ბევრი რამ ევალებოდა, გულის გაუხეთქავდნენ. იოანე კი სხვა იყო, იოანეს იმედი ჰქონდა რატომღაც. ისევ იოანესთან თუ გამონახავდა საერთო ენას.

ნაშუადღევს ესტუმრა იოანე. მამა ონოფრეს საზარედ სიკვდილს იოანეც აეფორიაქებინა. აღედგებუდი შემოვიდა დარბაზში.

სტეფანოზმა ეტრით გასეირნება შესთავაზა. იოანეს გაუკვირდა, შეპყრობას მოედოდა და გასეირნება შესთავაზეს, ერისმთავარი ადბათ ამირას დავადებას ასრულებსო, გაიფიქრა გუნებაში და ეტლში უწადინოდ ჩაჯდა.

ერისმთავრის სასახლეს ქვითა და კირით ნაგები მაღალი გადავანი ერტყა.

ბჭისკარი კი მუხისა ჰქონდა, ეს კარი მთელ აღმოსავლეთში ცნობილი კარი გახდდათ, წინაპარსა გადმოცემით, სპარსელებს ამ კარისთვის დომტყორცნები დაეშინათ, მაგრამ მაინც ვერ გაეგვიჯათ, დროსა და ჟამს, ქარსა და წვიმას ხე რკინად ექცია, ათი კაცი ძღივს აღებდა და ხურავდა.

ბჭისკარიდან სასახდემდე ნუშის ხეივანს ყვავიღნარი მისდევდა, გაზაფხულზე სამოთხეს ჰგავდა ერისმთავართა საყოფელი. ახლა შემოდგომა იყო და ხეივანში მხოლოდ ფოთლებშემოძარცვული ნუშები იდგნენ, ხოლო სასახდის წინ, დიდ მოედანზე ბუნებრივი შადრევანი ჩქეფდა კდდიდან.

საერისმთავრო ეტილი შადრევანთან დაეყენებინათ, მხდებელი მცირე სპაც მზად იყო, ეტილის უკან იდგნენ არაბულ ბედაურებზე ამხედრებულნი.

ბჭისკარს ურდულები შეხსენეს და ფართოდ გააღეს, მეეტლეშ ნელა დაძრა ცხენები. „ნეტა რას მიპირებენ“, — გაიფიქრა იოანემ.

— ერს ვკითხოთ, — ბჭისკარს გასცდნენ თუ არა, უთხრა ერისმთავარმა. იოანემ ვერ გაიგო, რას ეუბნებოდა ერისმთავარი. სტეფანოზი წუხედ წამოწყებულ დავა-კამათს აგრძელებდა. თითქოს იოანეს კი არა, თავის ბიძებს ეპაექრებოდა.

— ვკითხოთ ერს, — გაიმეორა დაბეჯითებით, — ერი სხვას ფიქრობს. შიშვედ თავისუფლებას რა თავში ვიხდით! გაიგეთ, მოწყადეო ხედმწიფენო, ქართლს მფარველი სჭირდება! მიწისმოქმედმა ძღივს გააღვივა მარცვადი ხნულში. სისხლიანი ხმადი სამუდამოდ ჩააგო ქარქაშში, განა ამაზე არ ოცნებობდნენ ჩვენი წინაპრები ოდიოგანვე? თქვენ კი გინდათ დააბრუნოთ სისხლიანი დრონი. არა, კეთილ მომანო! ის დრონი აღარ დაბრუნდებიან, ერი თქვენ არ გამოგყვებათ. ვისაც გნებავთ ვკითხოთ. — გუდითადად უთხრა სტეფანოზმა მოძღვარს, — პირველი შემსვედრი გავაჩეროთ და ვკითხოთ: სწადიან ის ბრძოლა, რასაც თქვენ აპირებთ? — იოანესთვის უკვე ნათელი იყო, რისთვისაც იჯდა სამეფო ეტილში, რისთვის შესთავაზეს გასეირნება. ფაფარდაწნულ ცხენებს ნელი რწევით მიჰყავდათ ეტილი. ერისმთავარი რბილ საზურგეს მიყრდნობოდა. მცველი მხედრები ეტილს შორიახლოს მისდევდნენ, ბედაურებს ჯისერს უგრეხდნენ და დაფშურით მიჰყავდათ.

იოანე არ მოეღოდა ამგვარ გასეირნებას. თუ მართლა აპირებდა ერისმთავარი ერის გულისტკივიდი გაეგო, ქართლის სანახებში უნდა გასუდიყვნენ, ქართლის ჭირი ქართლში იპოვებოდა, თბილისელი ვაჭარი ერის ზრახვით არ დაგიდევდათ, გაარჯლებული ერის წყდული ერის შვიდთა შორის უნდა მოეძიათ. ასე ფიქრობდა იოანე, გაჩუმებული იჯდა ეტლში და გონების თვადით ეძებდა იმათ, ვისაც მართლა ჰკითხავდა, მონობა ერშია თუ ბრძოლა. უცებ იოანე მიხვდა, რომ ასეთი ქართველის პოვნა ღლეხ ქართლში ძნელი იყო და თავზარი დაეცა. მას თვადწინ დაუდგა სამად სამი ადამიანი — ნერსე და აშოტ ერისთავები, ყრმა გრიგორი, ნერსეს შვიდობიდი. საკუთარი შვიდი, მიქაელიც კი არ ეჩვენა სანდოდ. ერი მონობას შეჩვეოდა, შეჩვეული ჭირი ერშია შეუწვევედ ღზინს. ერისმთავარი სიმაღლეს ეუბნებოდა. ვინც არ უნდა გაეჩერებინათ გზად მიმავალი, არავინ ისურვებდა ბრძოლას. ხადიფატთან ბრძოლა უაზრობად მიაჩნდა არა მარტო ქართველობას, მთედ კავკასიასაც. ადამიანებს მორწილად შეეშვირათ უღლისთვის ქედი და თავს ბედნიერად თვდიდნენ, რაკი ძლიერ მფარველს მიეკედდნენ.

უცებ იოანეს დელვთახევედი გამწარებული დედა გაასხენდა, მშვიტ ბადლებს ქვეებს რომ უხარშავდა. ერისმთავარს უამბო დელვთახევედი მედოსა და მისი მშვიტი შვილების ამბავი და სთხოვა, იმ დედაკაცთან წაჰყოდოდა. იოანეს უნდოდა ერისმთავარს სიმაღლედ გაეგო, რაკი მან ხადნში გასვლა გადაწყვიტა, ბარემ ენახა ერის ნამდვიდი წყდული და არა თავმოსატყუებელი წვრილ-წვრილი უწესობანი.

ერისმთავარმა მეეტლეს უბრძანა და დელვთახევისაკენ ააღებინა გეზი. ქადაქს რომ გასცდნენ, ეტლი გზის პირას დააყენეს. ეტლით ვერ მიუდგებოდნენ იმ ქადის სახდს. ერისმთავარს და მის სტუმარს შეკაზმული ცხენები მოართვეს, გზა ცხენები განავრძეს.

აღარსად იყო დელვთახევი. ოდესღაც წავკისედას ხეობა ჩიტიდელვას კორომებით ყოფიდა გადაბურული. დელვთახევს ამიტომ ეძახდნენ, შემდეგ აქ ვახტანგ გორგასადს სამეფო ბაღი გაუმართავს. ინდოეთიდან და სპარსეთიდან ჩამოუტანია ზეთის ხიდისა თუ ქაფურის ხის ნერგები და ხეივნები გაუშენებია.

სარკინოზ მოღაშქრეებს ჩიტიდელვას კორომებიც გაუკაფავთ:

და ზეთისხილის სეივნებიც. ძვედ სამეფო ბაღში თბილისის ციხის დამჭირვედი დაშქარი ჩაუყენებიათ.

დაშქრის ვარჯიშს, ცხენოსანთა ჯირითობას, ფეხოსანთა საწვრთვნედ შეტაკებებს სუდ არ სჭირდებოდა ვაზის თადარები და ყვავილებით მოჩითული ვედები. გადაეწვათ, გადაებუგათ აქაურობა.

ერისმთავარი წინ მიდიოდა, იოანე გვერდით მოჰყვებოდა ცხენდაცხენ, მხლებლები კი შორიახლოს მოსდევდნენ. სიტყვა არ დაუძრავს არავის. გადარუჯუდ კორაკებს გასცქეროდნენ და დამუნჯებულნი მიდიოდნენ. იოანე ჯერ მწუსარე მელოსა და მის დამშუდ ბაღლებს უჩვენებდა ერისმთავარს, შემდეგ იქვე, ახლოს, მიწაში ჩამძვრადი დაბა და მდებრიონიც ეგუდებოდა და ბარემ იმათაც მიაკითხავდა.

მედო კარგა სანი არ ენახა. საგდახაკეში მისი მშვიერი ბაღლები მანამ ჰყავდა, სანამ ყანაში თავთავი დამწიფდებოდა და მარტოსედა დედა სარწოს მოიმარაგებდა. შემოდგომის პირზე ბაღლები დედას მიჰგვარა მოძღვარმა და თან დინარეობიც დაუტოვა საარაბო ხარკის გადასახდედად. მას შემდეგ სუფალი არ მოეკრა, ვერ მოიცადა აქეთ წამოსასვდედად.

მედოს კარზე ამდენი ცხენოსანი რომ მიადგა, გაოცებულმა და შეშინებულმა გამოიხედა მიწურიდან. ხარკის აძკრეფი მავადები ეგონა და გრძელი წყევდა წამოიწყო. უცებ იოანე ცისო და პირზე ხედი მიიფარა.

— იოანე! — შესძახა ქადმა. — უფადი და მოწყადე სვენი! — ხედზე კოცნა მოუნდომა. იოანემ ქადი შეაჩერა და ერისმთავრისაკენ ანიშნა თვადით.

— ერისმთავარი გესტუმრათ.

— ერისმთავარი? — დაიბნა ქადი.

პირჯვარი გადაიწერა. მუხლებზე დაეწევა.

ამასობაში ბავშვებიც გამოდავიდნენ, ზოგი მიწურიდან გამოვიდა, ზოგი სირბილით მოიჭრა მიწედერიდან, პატარები ცხენებს უყურებდნენ, უფროსები დაჩოქიდ დედასთან მოჯარუდიყვნენ, გაოცებულები შესცქეროდნენ ხან დედას და ხანაც სტუმრებს.

მიწურიდან ძუძუთა ბაღლის ტირიდი მოისმოდა. იოანეს გაუკვირდა, ძუძუთა ბაღლი აქ არ ეგუდებოდა. „ნუთუ გათხოვ-

და", — გაუეღვა გონებაში. შეშფოთებული დააჩერდა მიწაზე დამხობილს.

— ადექი, — უთხრა იოანემ ქაღს. — ერისმთავარს შენთან საუბარი სურს.

ქაღი ფეხზე წამოიჭრა და მიწურში შევარდა.

— მობრძანდით, ბატონო! — გამოსძახა იქიდან აფორიაქებული, კარი ფართოდ გააღო, ბავშვებიც შინ შეაღდა და თავსაბურის მოხურვაც მოასწრო.

— მობრძანდით, ბატონო! ღმერთო, ღმერთო, ერისმთავარი მოვიდაო, — აქეთ-იქით აწყდებოდა ქაღი, — თვითონ ღმერთის მობრძანებას დავიჯერებდი, თქვენსას კი არა — გუდუბრყვიდოდ მოახდა პირში ქაღმა სტეფანოზს, თან ორივეს ჯორკოები დაუდგა.

ბავშვები ერთ კუთხეში მიჯარუდიყვნენ და სტუმრებს შორიდან შესცქეროდნენ.

სტეფანოზი და იოანე არ დამსხდარან. მსდებდები ერისმთავარს გარეთ ედოდებოდნენ, თავიანთ ცხენებთან იდგნენ და მიწურის ღია კარში იყურებოდნენ.

სტეფანოზმა ფუდით სავსე ქისა გადაუგდო ქაღს. ქაღმა ქისა აიღო, გულში ჩაიხუტა, შემდეგ სტეფანოზს ფეხებში ჩაუვარდა და კოცნა დაუწყო. იოანემ ძღვივს მოაშორა ქაღი ერისმთავარს.

— უთხარი, რისთვისაც მოვედით, — სუდი შეეგუება მიწურში სტეფანოზს.

— კმარა, მედო, დაიწყნარე გუდი და მოგვაპყარ სასმენედი გუდისა და გონებისა. — უთხრა იოანემ დინჯად, — მოგსწრებია ვაჟკაცები! — იოანემ ბავშვებს გადახედა, — რა ჰქვია უფროსს? ფარნაოზი!

— არა ბატონო, ამას კეწეწა ჰქვია, ფარნაოზი საგდახაკეში რომ გყავდათ, მაშინ თქვენ დავირქმევიათ საოხუნჯოდა... სად კეწეწაანი და სად ფარნაოზი, ბატონო! — იღიმებოდა მორიდებით მედო, — ჩვენ ხომ კეწეწაანი ვარო, ამათი პაპის პაპის პაპა ყოფიდა კეწეწა, იმიტომაც ვეძახეთ შინა, მღვდელმა კი თომა დაარქვა.

— კეწეწა! — დაუძახა იოანემ, — მოდი აქ!

ბიჭი მორიდებით მიუახლოვდა იოანეს და გვერდით ამოუდგა. იოანემ ბიჭს სელი მოჰკიდა მკდავში და ჰკითხა:

— გახსოვარ, კეწეწა?

ბიჭმა თავი დაუქსნია, მიწას ჩაჩერებოდა.

აკვანში ბადლი ატირდა. მელომ აკვანი გადაარწია.

— მელო, ახლა როგორა ხარო? გადხინთ, თუ ძველებურად გიჭირთ? — ჰკითხა იოანემ.

— ეეჰ, გიჭირთო? — ამოიოხრა ქაღმა, — ჭირსა და სატაღს გინ მოგვაკლებს, ბატონო, განა შავი ჭირი არ შემოგვივარდა ბუდეებშია, განა ყელში არ გვწვდა და არ გვახრჩობს, განა სისხლს არ გვწოვს... თქვენ ჩემზე უკეთ არ იცით? — ერისმთავარს მიაპყრო თვალები მელომ.

— რა შავ ჭირს ბრძანებთ, ავად არიან ბავშვები? — გუდწრფელად იკითხა სტეფანოზმა.

— არა, ბატონო, არაბობას ვეძახით შავ ჭირსა, — მოურიდებლად უთხრა ქაღმა, — განა მარტო მე ვეძახი, მთელი დაბა და დაბიონნი მაგათ შავ ჭირსა და შავ ხურვედას ეძახის. ჭირივით დაუპატიჟებლად შემოგვეჭრებიან შინა: ეს ხარაჯაო, ეს ჯიზიო, ეს ისაო, ეს ესაო, რა ამ კედელთან გიუბნიათ და რა იმათთანა, არც ჩვენი სიტყვა ესმით, არც ღმერთის სწამთ და არც კაცის, ჩვენი ცოდვით დედამიწა იწვის და ზეცაც შიგ ეტანება. გამკითხავი კი არავინ არი, არა! — ქაღმა შავი თავსაფრით მოიწმინდა ცრემლი და გაყურდა. აკვანს არწევდა და ნალვდიანად დასცქეროდა ძონძეუში გასვეულ მტირად ბადლს.

— აჰა, შია ამ ბედდამწვარსა, რა ექნა, ღვთის კაცებო, ნეტა ვიცოდე, რა წყადში ჩავვარდე...

— ეს ბადლი აქ საიდან გაჩნდა, — ჰკითხა იოანემ მელოს, — თქვენ ხომ ქმარი ომში მოგიკდეს?

— მეც მაგას ვჩივი, რომ ბადლი გაჩნდა, სარჩო კი არაფერი მიბადია. საიდან გაჩნდა? საიდანაც დანარჩენები გაჩნდნენ, იქიდანა, ჩემი ქმრისა აი, ესენია. — ქაღმა სამი ბავშვი გადათვადა, — კეწეწა, გუდო და პირმთვარისა. დანარჩენები ამათია. — ქაღმა კარზე მომდგარი ერისმთავრის მცველებისაკენ გაიშვირა ხელი, — დაიწვეს ამათი მზე და მთვარე. გაწყდეს ამათი რჯული და გასაგისი! — მიაწყევდა გუდმსურვადე, ჩანდა რომ „ამათში“ არაბებს გულისხმობდა.

იოანემ და სტეფანოზმა ერთმანეთს შეხედეს გაოცებული თვალებით.

— რაო? — ჰკითხა სტეფანოზმა იოანეს სმადაბდა. იოანე აკვანთან ასდოს მივიდა, მედოს კარგად დააკვირდა და ჰკითხა:

— რა ბრძანეთ? ვერ გავიგეთ?

— გაუგებარი რა არის, ბატონო, ოქვენსობას ხომ შვიდი შვიდი მყვანდა, ასდა რვა მყავს. ამათი სიკეთეა. — კვდავ შუბოსნებისკენ გაიშვირა ქადმა ხელი. — რაც ამ უბანში მოღაშქრებები ჩააყენეს, მკვდარი ვიყოთ გვირჩევნია ქადებსა, მოვარდებიან შუბებით და ხედკეტებით, შემოგვიმტყრევენ, შემოგდეჯენ კარებს, გადეშიდები არც ბადლეუ დაგიდევენ, არც ხვეწნამუდარასა, დაგვაწიოკებენ და ნამუსს აგვხდიან... აჰა...

„ნამუსს აგვხდიან“, ქადმა უსირცხვილოდ, მოურიდებლად თქვა, შემდეგ აკვანზე დაემხო, თავი მკდავებში ჩამადა, გუდღათუთქური ატირდა.

— ღმერთო ჩემო! — შესძახა იოანემ და პირჯვარი გადაისახა, — ეს თქვენ ჩემთვის არ გითქვამთ? — საყვედურივით ჩადედუნა ქადის გასაგონად.

ქადი აკვანზე დამხობიდი ტიროდა, ბავშვს ჩასძინებოდა, არ გავალვიძლო, ხმა არ ამომვიდესო, პირზე ხელს იჭერდა და ჩუმად სდუკუნებდა. შავ თავსახვევს ქვემოთ აფათურებდა ხედებს.

სიჩუმე ისევ იოანემ დაარღვია:

— მაშ, საგდახაკეში არაბი მოღაშქრების შვილებს ვზრდიდი?..

კვდავ საყვედურივით გაისმა მიწურში.

ქადმა გუდღაგუდ ამოიწმინდა თავსაფრით თვალები. წამოგა, ბავშვებთან მივიდა.

— საგდახაკეში, თქვენ აი, ეგენი გყავდათ: კეწეწა... — მოჰკიდა ხელი კეწეწას და იოანეს წინ დაუყენა, — ეგა, კეწეწაშვიდია, ქართვედი. ეს თორღვაა — იმათია, არაბი, ესეც არაბია, — შავტუხა, ჩხირივით გოგო ჩააყენა მწკრივში, — ეს ქართვედია, და ესეცა — პირმთვარისა და გუდლო.

— თავს ვიკდავდი, ბატონო, მაგრამა, — მიუბრუნდა ერისმთავარს მედო, — ჩემისთანა ოხერ-ტიადი, თურმე, იქაც არ უნდათ — შავეთში. ღმერთმა ხან ვინ გამომიგზავნა მოციქუდადა და ხან ვინა, აღარ მამაკვდევინა თავი. იქ იყავ, რკინის უღელი

დაიდგი, ცხვირით მიწა ჩიჩქნე და შენი დღე და წუთისოფელი ასე განდიეო, შემომითვადეს შავეთიდანა.

ქაღმა კვდავ მოთქმასავით გააგრძედა „განდიეო“ და ცრემლ-მომდგარ თვალებზე თავსაბური აიფარა.

— დედავ, — ხედი დაადო ზურგზე იოანემ, — ჩვენ აქ იმისათვის მოვედით, რომ გიშველოთ.

— ღმერთმა თქვენ გიშველოთ და თქვენ გაგიმარჯვათ! მენა შავი მიწა და შავი სამარე თუ მიშველის, სხვა წყალობას აღარც ვედი და აღარცა მინდა.

— უთხარი და წავიდეთ! — თქვა მოთმინებადაკარგულმა სტეფანოზმა.

— დედავ, — დაიწყო კვდავ იოანემ. უჭირდა სიტყვის დაპვრა. რა ეთქვა? როგორ ეთქვა? მიწუხარებასა და უბედურებას ქალი მიწასთან გაესწორებინა, ღირსება აეხადა, ზნე გაერყვნა, გატეხილ, გათელილ ქადთან სიტყვა როგორღა ჩამოეგდო?

— ჩვენ... თქვენთან... რწევისათვის მოვედით.... — ყოყმანით, ბორძიკით განაგრძო იოანემ, დაბნეულად მოარიდა თვალი ქაღს და თითქოს მიწურის კედელს ედაპარაკებაო, ჩაიდუღუნა: — რაც ამ ოთხ კედელს შორის სდება, სომ სარკინოზების ბრადია? რაც გვჭირს, სომ იმათთაგან გვჭირს, უნდა გავრეკოთ თუ არა ისინი ჩვენი მიწა-წყდიდან? აი, ამ მერცხლების დედა რას გვიბრძანებ: — იოანემ ბავშვებს ხედი მოსვია, — ქუდზე კაცი არ უნდა გამოვიდეთ ამათ დასაცავად?

— უნდა გავრეკოთო? თქვენს პირს თაფლი და ბადაგი! უნდა გავრეკოთო... ღვთის სიტყვა გავიგონე დანამდვიდებითა. გფარვიდეთ ქრისტე, უფადი ჩვენი, მაცხოვარი. წმიდა გიორგი წინ გიძლოდეთ თავის ბოძადითა, ქართველის დედის მადლი და დოცვა-კურთხევა გზას გინათებდეთ! გამიწემა განძდიერთ და დედა ღთიშობედმა თავისი კადთა გადაგაფართ!

დამიდოცნიხართ, ღვთის შვიდნო!

სტეფანოზს მოეწონა ქადის დოცვა-კურთხევა, ხედი მოჰკიდა და ასევე გუდითადად ჰკითხა:

— მაშ, კეწეწას მოგვცემ მოდაშქრედა? — სტეფანოზმა კეწეწა მოიხმო და გვერდით ამოიყენა. — მახვილის მტვირთვედად სომ გამოგვადგება? — გასძასა კართან მოჯარულ მსდებლებს ერისმთავარმა. — უკვე ვაჟკაცი არის, რაღა აკდია. — კეწეწამ თავი ჩაკიდა და ჩაიცინა.

— რათა კეწეწასა? — იოანეს მიაჩერდა მედო, — კეწეწასაო?.. ჩემი კეწეწა უნდა წამართოთ? — ხელიდან გამოგდიოჯა ერისმთავარს შვიდი. — ძღივს სისხდის თხევით ბადლი წამოვჩიტე, ახდა მაგ ოხრებთან ბრძოლაში უნდა მომიკლათ? არ მოგცემთ კეწეწასა! სისხდის ღვრასა და ბადლების ზოცვას ისევ ის მირჩევნია, რაცა მჭირს. ღმერთი თუ გწამთ, თავი გამანებეთ, მამყოფეთ ჩემს სოროშია. სარკინოზებთან ომი ჩემი ბადლების საქმე არ არის. ერისა და ქვეყნის მეუფე თქვენა ხართ, პასუხიც თქვენ აგეთ გამჩენის წინაშე, ჩემი კეწეწა არაფერ შუაშია!

უცებ, ერთ წამში, ქადი სუდ მთლად გამოიცვადა, აიფოფრა და სტუმრებს განრისხებული თვადები მიანათა. ბადლები კუთხეში მიდადა და ხედებგაშდიდი წინ დაუდგა.

სტეფანოზმა იოანეს ნიშნისმოგებით გადახედა. სწრაფად გატრიალდა და გავიდა მიწურიდან.

იოანე არ მოედოდა ამგვარ პასუხს. ხმა ვერ ამოიღო, გაოგნებული უნებურად მიჰყვა ერისმთავარს.

სტეფანოზი ფიცხლად ამხედრდა თავის ბედაურზე და მხედბებით გარს შემოხვეული გზას გაუდგა, იოანეც გაედევნა ჩაქ-ჩაქით. ცოცხად-მკვდარი იჯდა ცხენზე, სტეფანოზმა იოანეს მოხედა, ახდა საით მიბრძანებ წასვდასო. იოანემ მხედრიონს გზა კვდავ უჩვენა, მიწაში ჩამძვრადი დაბა იქვე, გორაკს მოფარებული ეგუდებოდა, მიწის ზევით არაფერი ჩანდა, ჩირგვებით გადაფარულ ფერდობზე სოროებივით შეეთხარათ სადგომები და კარის ნაცვლად ფუნით შედესიდი ჩედტები მიეფარებინათ.

სტეფანოზს გაეგონა, რომ მურვანყრუს დროს ერი აიყარა. თავი მთასა და ტყეს მისცა. ადამიანები მღვიმეებსა და ხაროებში ბინადრობენო. მაგრამ საკუთარი თვადით არასოდეს ენახა დათვივით ბუნაგში შემძვრადი ერისთავანნი, ცნობისწადიდმა აიტანა, არ დაედოდა მსახურთ, სწრაფად ჩამოქვეითდა, ჩედტის კარს მიადგა, გამოსწია და გამოაღო; გვირაბის ჩაშავებულ ყედში არაფერი ჩანდა. გაკვირვებულმა მოხედა იოანეს.

— დიახ, შიგ ადამიანი ბინადრობს. — გაიღიმა დამნაშავესავით იოანემ, — მასპინძელო! — შესძახა მღვიმეში და პასუხს დაედოდა, — მასპინძელო!.. — გაიმეორა დაბეჯითებით და თავი შეჰყო მღვიმეში. პასუხი გვიან გაისმა. ჯერ გაურკვეველმა ჭყიპინა ხმამ გამოაღწია სიბნელიდან. შემდეგ ძუძუთა ბავშვით

ხედში გამოიდანდა დედაკაცი. უცხო მამაკაცები რომ დაინახა, მოხარკენი მოსუდანო, იფიქრა და წყევდა-კრუდვით უკან შეიმადა.

— მაინცადამაინც ისეთ დროს შეგირჩევენ, როცა მამაკაცები შინ არ არიან! აი, თქვე ურჯულებო და სისხდისმსმელებო! თქვე მიწადასაყრელებო და მიწაში არჩასამარხავებო!

წყევდა და დანძლვა უცებ შეწყვიტა ქაღმა. მღვიმის პირზე სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა.

— შენიანები ვართ, ნუ გეშინიათ! — შესძახა მღვიმეში იოანემ და სწორედ ამ დროს ზედ ცხვირთან გაიწუიდა ისარმა და მღვიმედან გარეთ გაიჭრა. ბედად არავის მოხვედრია. ის დედაკაცი ისროდა.

— წავიდეთ! — ბრძანა ერისმთავარმა და მღვიმეს ცივად მოსცილდა.

მსახურებმა ცხენი მოართვეს.

იოანე კვდავ წინ გაუძლვა მხედრიონს, მაგრამ იმედი წაერთვა. ერისმთავარი სად წაეყვანა, არ იცოდა. ხევ-სევ, ფერდობ-ფერდობ მიდიოდნენ. საიდანღაც კვნესა შემოესმათ. მიაყურეს. ხან მკვეთრად ჩაესმოდათ, ხანაც შორიდან ჩამოჰქონდა ნიავეს. იოანემ ცხენს თავი იქით მიუღრიჯა, საიდანაც გულისმომკვლელი ხმა მოდიოდა. მინდორში მთესველს მოჰკრეს თვალი. ერისმთავარმა მთესველისაკენ ცხენი დაფშურით წაიყვანა, იოანეცა და მხდებლებიც უკან გამოუდგნენ თავიანთ პატრონს. შორიასდღოს შედგნენ, ასდღოს მისვლა ვერ გაბედეს; კაცი შებმულიყო ულედში, ცად ულელს ხარი ეწეოდა, ცადსაც კაცი, მთესველი დინჯად მიჰყვებოდა კვადში სახნისს, საკვეთის მიერ მოჩიჩქნიდ მიწას ჩასცქეროდა. ულედში შებმული კაცი კი ხვნიშითა და კვნესით მიათრევდა ულელს.

სტეფანოზი ცხენიდან ჩამოხტა, მხდებლებიც ჩამოათითოვდნენ ცხენებიდან.

— გამარჯობათ, რასა იქთ, კაცნო! — შორიდან დაუძახა იოანემ.

ულედში შებმული კაცი შეჩერდა და უკან მოიხედა. მთესველმაც აიღო თავი და ხარს დაუძახა:

— მო, ხი, ოო!.. ხვარბადსა ვთესამთ, ბატონო. — მიაძახა იოანეს.

ერისმთავარი ულედში შებმულ კაცს მიადგა ჯიქურ და გაოცებულმა დაუწყო ყურება.

— არა გრცხვენია, მთესველო, ადამის ძეს ულელი დაადგი?! — საყვედური უთხრა.

— ხარი მამიკვდა, ბატონო, მა ვის დავადგა ულელი, ჩემი ძმა არის, განა სხვა ვინმეა, მინდა ულელს დავადგამ და მინდა უნაგირს. ენგრე. ხან ეგ ეწევა, ხანაც მენა, ენგრე.

— ულდიანო კაცო, — პირდაპირ ჰკითხა ერისმთავარმა, — არ გინდა ულელი გადავგდო?

— რათა ბატონო?! ულელი რომ გადავგდო, ვინ დაგვითესამს ხვარბაღსა? — გაოცდა ულდიანი კაცი, — ჩვენს წაბღას ჩამური ჩამაუვიდა და თქვენი ჭირი წაიღო, მოზვერი კიდეა ახადდაკოდილი გვყავ.

ერისმთავრის შეკითხვა გაუგებარი დარჩა ძმებისათვის. იოანე ძმებს შეკითხვის არსი აუხსნა:

— ქრისტეს მიერ საყვარელო ძმამო, ჩემო მთესველო, ეს ულელი ქედზე რომ გადვას. არაბებმა მოგიტანეს. არაბობა უნდა გავრეკოთ და ულელიც უკან მივაყოლოთ.

ულდიანმა კაცმა იოანეს უკმაყოფილოდ გამოხედა ულდის ქვემოდან, არაფერი უთქვამს, პირდაპირ სწულში ჩაჯდა, ულელი ქედიდან არ მოუხსნია, მიწას ჩასცქეროდა დაღვრემილი, ხანდახან შუბლიდან ოფლს იწურავდა. მთესველი იოანეს მიადგა. ყურადღებით დააცქერდა და ჰკითხა:

— ერისმთავრის კაცები ხართა?

— ივენი არიან, ზედ არ ეტყობათ? — უთხრა ულდიანმა ძმას უკმაყოფილოდ. — ვერ წამოვადოთ დაშქარჩია, ვერა! — მიახადა უცებ იოანეს. — ხვარბადი დასათესი გვაქ. შინაც დედაკაცი მიკვნესის პარტასტიოთა. სარკინოზს კიდეა ჩვენ ვერ მოვერევით. ენგრე. — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ამბობდა აბოჟირებული. — ტყუილ-უბრადოდ დასანთხევი სისხდი ძარღვებში აღარ გვიდვას, დავილადეთ, მოგვბეზრდა ფუჭად ხმდისა ქნევა, ენგრე. არაბებმა ჩვენ მშვიდობა მოგვითანეს, მათი ულელი გვირჩვენია სხვების დიბა-ფარჩებსა... ენგრე უთხარით იმათა, ბატონებსა, ენგრე.

სტეფანოზმა იოანეს გადახედა და სათქმელი თვადებით უთხრა. მსდებდებს უხმო და ერისმთავრის ნახირიდან ყვეარი ხარკამეჩის მოგვრა ბრძანა შეჭირვებულთათვის, ქისა გახსნა.

ჯერ უღლიან კაცს ჩაუჩხრიდა დინარები, შემდეგ მთესვედს და წასასვლელად გაემზადა, დარახტულ ბედაურს მკვირცხლად მოახტა, მთესვედთ ზემოდან დახედა და მშვიდობა დაუბარა.

— ბარაქიან პურის ყანას გისურვებთ, მუშაკებო!

უღლიანი კაცი და მთესვედი გონს ვერ მოვიდნენ, არ ეგონათ, თუ ერისმთავარი იყო. დაბნეულები შესცქეროდნენ ერთმანეთს, ედღასავით მოსულ სიხარულს ენა წაერთმია, ვინ უნდა ყოფილიყო ასეთი ძვირფასი საბოძრის გამცემი. თუ არა თვითონ ერისმთავარი?

— ღმერთმა განდღეგრძელოთ და წალმა გატაროთ! — აიღო დუღღულა უღლიანმა კაცმა და მინდორზე ოთხახმით მიმავდ ცხენოსნებს პირჯვარი გადასწერა, მთესვედმაც მიბაძა ძმას, ისინი პირჯვარს იწერდნენ მანამ, სანამ ცხენოსნები თვალს არ მიეფარნენ.

იოანეს დანა პირს არ უხსნიდა. ერისმთავარი მართლაც იყო. ერს არ უნდოდა ბრძოლა, შფოთსა და სისხლისღვრას მორჩილებაში მშვიდად ყოფნა ერჩია. ომებში მოქანცუდიყო და მონობას შეგუებოდა. თავისუფლება დავიწყნოდა, უბატონოდ და უმფარველოდ ცხოვრება ვერ წარმოესახა, ხადიფატის უზამშო მართალი იმპერია თავის სამშობლოდ მიაჩნდა და ამაყობდა კიდევ თავისი ძლიერი მფარველით. რისთვის, ვისთვის იბრძოდა იოანე, რა რჯიდა, რა აწუხებდა? იქნებ მართლა ცდებოდა, იქნებ ერისმთავარმა, მართლა, უკეთ უწყოდა თავისი ერის ნება-სურვილი? მოძღვარს ნაღვედი აეშადა, რა ექნა? ხედი ჩაექნია, გაცდოდა აქა-ურობას, სამსრეთისაკენ აეღო გეზი და გავერანჯებუდი ტოლკდარჯეთისათვის მიესება? ბრძოლა იქიდან დაეწყოთ? ასეთი გეგმა აშოტ ერისთავს ჰქონდა, ის აპირებდა მამა-პაპათა ძველი ადგილ-მამულის აღდგენას და იქიდან მოსვლას ქართლში. იქნებ მართლა ჯობდა უკან დახევა? მაგრამ აბო? აბოს რა ეშინებოდა? ნერსე აბოს არ დაანებებდა არაბებს, ერისთავები განვდგებოთ, — უთხრა აშოტმა სტეფანოზს. სტეფანოზიც დაიწმუნებუდი იყო თავის სიმართლეში, მისი ჭკუით, აბო ღუბავდა ქართვედ ხადხს, მუქარას ის არ შეუშინებოდა. ერისთავებსაც არ სჩვეოდათ სიტყვის უკან წაღება, იოანე ორ ცეცხლს შორის წავარდნიდიყო. რაც მთავარია, საღვთო კავშირის იდეა უღელპებოდა. თუ აბოს გამო შფოთი ატყდებოდა, რასაკვირველია უთანასწორო ომში დამარცხება გარდაუვალი იყო.

ერისმთავარი წინ მიაგედევბდა თავის ბედაურს. რაკი იოანეს არ დაუცადა, აღბათ, არ სურდა მასთან საუბარი. იოანეც ნება მიჰყვებოდა უკან. გუდი ეუბნებოდა, რომ ერისმთავარი მოუხმობდა მას და მაშინ ჩამოუგდებდა სიტყვას აბოზე. ღლესღლეობით ყვედაფერი უნდა გადაედო და აბოსთვის ეშვედნა. ეს გაიფიქრა იმ წამს, რატომღაც. სწორედ ამ მიწაში ჩამძვრად ქართველობას უნდა ენახა მათთვის მღოცხვედი აბო თავისუფალი, აბოს თავისუფლება იმედს გააჩენდა, რწმენას აღადგენდა.

მართლაც ისე მოხდა, როგორც იოანე ვარაუდობდა, წავკისედას ხეობას რომ გასცდნენ, ერისმთავარი ეტლში გადაჯდა და იოანეც მიიხმო. დიდხანს ხმა არ ამოუღიათ. გუდამძიმებულები შემოდრიოდნენ თბილისში.

— აბოს მაინც უნდა უშვედოთ, — უთხრა იოანემ ხმადაბლა, იგებ ერისმთავარი სწორედ ახდა, ამ წუთას, გაეტეხა, დაეყოლებინა, არ სჯეროდა, აბოს განთავისუფლება რომ არ შეეძლო, მოძღვარი ამჩნევდა, რომ ერისმთავარს სინდისი ქენჯნიდა, თავს იმართლებდა ერის წინაშე. იმისათვის გამოეგონა ეს მოგზაურობაც, ეს „ერის გამოკითხვაც“.

— ვერა! — მიუგო მოუდოდნედ ცივად სტიფანოზმა, — გითხარიტ მე თქვენ.

მეეტდეს თავდაღმართზე ფრთხილად ჩაჰყავდა ეტლი, მსდებლებიც დაგამჩაბლუჯულები თავმოდრეკიდი ცხენებით მისდევდნენ ეტლს უკან.

ერისმთავარს ნალვედი მოსწოდოდა, პირი მიექცია და იოანეს აღარ უყურებდა. ეს უგუნებობაც კარგად ენიშნა მოძღვარს; რად მოიწყინა ერის მესვეურმა? ხომ დამტკიცა ის, რაც ეწადა? ხომ მტკიცე უარს ამბობდა იმაზე, რაც საშიში იყო მისი სახელუდისათვის. მაშ, რა აწუხებდა, რა სევდა მოსწოდოდა, რად იჯდა ეტლში გაბუტუდივით?

თბილისის ქუჩები ჯერაც ხადსით იყო სავსე, სასახლის წინ ჩამოკონწიადებული ბერი ონოფრეს ამბავზე ჯერაც ბჭობდნენ რასტიბაზარსა და სადაყბოში.

ზინზადაკებიანი, საერისმთავრო ეტლი სიონის უბანში შედიოდა, შიგ დამუნჯებული ერისმთავარი და მისი მოძღვარი ისდნენ.

მოულოდნელად ხადიფა მაჰდი გარდაიცვალა, ტფილისში ძა-
ბებში ჩაიკლა.

ქართლში გლეხი გამოცხადდა.

სტეფანოზს ხადიფას სიკვდილმა სუდი მთლად გადაუწყვიტა
იმიტი.

ხადიფას ტახტი მაჰდის შვილს — მოსეს ერგო.

რა ცვლილება მოხდებოდა ხადიფატში?

როგორი თვადით შეხედავდა მოსე აღ-მუშინი დაპყრობილ
ქვეყნებს და მათ გამგებელთ?

საარაბო ხარკს რამდენს მოუმატებდა?

საით დაძრავდა თავის მრავალრიცხოვან დაშქარს — ჩრდილო-
ეთიოპიკენ თუ დასავლეთიეთიოპიკენ? რას უქადდა ხადიფებს — მშვიდო-
ბას თუ სისხლისღვრას?

ეს კითხვები აწუხებდა არა მარტო ქართლს, მთელ აღმოსავლ-
ეთს. გაფაციცებული ყურადღება მიპყრობილი იყო ბაღდადისა-
კენ, ახალი ხადიფას პირველი ნაბიჯი ბევრ კითხვას მოჰყენდა
შუქს.

ტფილისის ამირამ რიგგარეშე ჯამაათი მოიწვია. სტეფანო-
ზი დადადრიანად ისმევს სასახლეში — ახალი ხადიფა ხაზარეთს
მიემგზავრება, ტფილისში უნდა გამოიაროს. ხაზარეთისაკენ
მიმავალი გზა ტფილისზე გადიოდა. ეს ამბავი სიკეთის ნიშანი
უნდა ყოფილიყო. რაკი თვითონ ხადიფა მიემგზავრებოდა, ხა-
ზარეთს, ომი და სისხლისღვრაც გადაიდებოდა, იქნებ ხაკანს და
ხადიფას საერთო ენაც გამოენახათ და მშვიდობაც ჩამოვარ-
დნიდყო.

მზე ხადიფა ჩამოდიხო, — მეხივით გავარდა ტფილის-ქალაქ-
ში. საყდრებში ძეგლებსა ჰკრეს და საამიროს წინ — ბუკსა. ერს
ეუწყა ხადიფას ჩამობრძანება. ტფილისის საამიროში ხადიფას
თეთრი ცხენისათვის ერთი თვადის შევდებაც კი დიდი ბე-
ნიერება უნდა ყოფილიყო ყოველი ტფილისელისთვის. ქართლის
გამგებელთ უნდა ეყოჩაღათ და ღირსეულად შეხვედროდნენ ყვე-
ლა მუსლიმის მბრძანებელს — ახალ ხადიფას.

ერისმთავარს ჯამაათი საგონებელში ჩავარდნილი დასვდა.
ხადიფა სამშვიდდეს გამოსცდენოდა, ჯამაათს კი ჯერაც ვერ

გადაეწყვიტა, რა ელონათ, როგორ დახვედროდნენ დედამიწის მეუფეს, რით გამოეხატათ ერთგულება, მორჩიდება და თაყვანისცემა. თვით ამირა ჩანდა დაბნეული, — გეზი ვერ მიეცა ჯამათისათვის.

ერთნი მოითხოვდნენ, მსწრაფდ აეკრიფათ დამატებითი ხანკი და სტუმრისთვის ტფილისის ჭიშკართან დაეხვედრებინათ. მეორენი სარკს საკმაოდ არ მიიჩნევდნენ, ფულის მოჭრას ურჩევდნენ ამირას, სხვებს ქართული ხმლებისა და მახვილების მოკრეფით და ხადიფას დაშქრისათვის მირთმევით ეწადათ ქედის მოხრის გამოხატვა.

დიდხანს ყაყანებდა ჯამაათი. სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნიდ ამირას სტეფანოზი სწორედ მშვედელად მოევიდნა. თითქოს მთელი სიცოცხლე ამაზე ფიქრობდაო, ერისმთავარმა გადაწყვეტი, ყველას მოსაწონი სიტყვა თქვა:

— დაჩოქიდი ღოდინი, ხადხნო და ჯამათნო! — დაიწყო დინჯად, — ქართლი მზე ხადიფას დაჩოქიდი დაედოება.

„დაჩოქიდი ღოდინი! — უცებ აიტაცა ჯამაათმა, თითქოს ადაჰს ედაპარაკებიაო, ფეხზე წამოცვივდნენ და დარბაზის ჭერს შესძახეს, — დაჩოქიდი ღოდინი! დაჩოქიდი ღოდინი!“ — ამირამ ძლივს დააწყენარა აბოზოქრებული დარბაზი.

— ყოველი ქართველი დედაწუდიანად გამოვა იმ გზაზე, სადაც მზეთამზე ხადიფამ უნდა გამოიაროს, — განაგრძო სტეფანოზმა, — დაიჩოქებს ყველა, — უხოცესიცა და უმრწემესიც, ერისმთავარიცა და ერისთავანიც, დაიჩოქებს და დაედოება მანამ, სანამ ქვეყნის მბრძანებელი საკუთარი თვადით არ ნახავს მთელ ქართველ ერს მის ფეხქვეშ გართხმულს. ძღვენს კი ოქროთი, ამირა მიართმევს ადაჰის მოადგილეს, ტფილისის ბჭისკართან.

— ხადიფას ოქრო უყვარს! — დაიძახა ვილაცამ ხადხიდან.

— ხადხნო და ჯამათნო! — გამოაცხადა უცებ ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქმა. — ხადიფა შემოდის სოღდების კარით! ყვედანი სოღდებისაკენ! — თქვა მან და სწრაფად დატოვა ჯამაათი. ეს სულ ახადი ამბავი უნდა ყოფილიყო.

როცა სტეფანოზი სიტყვას ამბობდა, ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქთან შურტა მივიდა, ყურში რაღაც ჩასჩურჩუდა. შემდეგ წითელწვერიანი მუსლიმი შემოიყვანეს და ჰაჯიჯს მიჰგვარეს. წითელწვერიანი შურტათმთავრის ფეხებთან დაემხო და საიდუმლო

უსტარი დაუფარავად მიირთვა. ბაბაქმა გრაცნილი სუღსოუთქმუ-
დად ჩაიკითხა, წამოდგა და გამოაცხადა ხადიფა სოღდებდის კა-
რით შემოდისო. ასე სწრაფად ხადიფას მობრძანებას თვითონ
ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქიც არ მოელოდა.

ამირას ხაზინის კარი გაუხსნეს, თუ რამ ღირსი ებადათ, საძ-
ლენოდ გაამზადეს. ერისმთავარმა ყოველმხრივ აფრინა კაცები.
ერის შეკრება და სოღდებდისკენ წასვლა ბრძანა.

ტფილისს არ ახსოვს ასეთი სტუმარი და არც ასეთი სტუმ-
რიანობა გაუგონია, ამირას კაცები შინ ეჭრებოდნენ ხადხს და
დედაწუდიანად გარეთ ერეკებოდნენ, შუბტებს თვლით აბარებდ-
ნენ. შურტები მათ სოღდებდისკენ მიათრევდნენ. ერისმთავრის
კაცები რაბათის მხრიდან ერეკებოდნენ მდებორებს. სიონსა და
მარიამწმიდაში ძედის ცემა არ წყდებოდა.

მტკვრის ორივე ნაპირი ხადხით გაივსო.

საპყარნი, სეიბარნი, მთხოვარნი, ფეხმძიმე დედანი და ტოტ-
დიკანა ბადლები ზედ ხიფზე, ხიდის თავსა და ყურში ჯგროდ მიყ-
რილიყვნენ. „დაიჩოქეთ!“ — გაჰკიოდა ცხენზე ამხედრებული შურ-
ტა და ზღვა ხადხში შეგდებულ ცხენს ძღივს იურვებდა. „დაიჩო-
ქეთ!“ — გაჰკიოდა მტკვარს გაღმა სხვა ცხენოსანი, ხედში მო-
ედვარე ხმადს ატრიალებდა, ხადხს აშინებდა, თავს წაგაცდითო.
ფეხზე დგომას ვერც ვერავინ გაბედავდა, ბავშვები ვერ ითმენ-
დნენ მსოღოდ, ხანდახან გაექცეოდნენ დედებს, ამათ გაჰო გაჰ-
კიოდნენ, დაიჩოქეთო.

სოღდებდისაკენ მიდიოდა მთელი ტფილისი. ზოგი ნებით,
ზოგი ძადით, შინ არავინ რჩებოდა, ახლმანდო დაბუბიდანაც
მოესწროთ ერის აყრა. მოდიოდნენ და მობიოდნენ, წვრილ-
წვრიდ ნაკადებად მოედინებოდნენ და ზღვა ხადხს უერთდებოდ-
ნენ. მორჩილად იჩოქებდნენ, ხმამაღლა დაპარაკობდნენ, მღურთ-
ვებად იდანძღებოდნენ ქართუდად, ათასგვარ ჭორს თხზავდნენ
სახედდახედოდ. ზოგს სარჩოც თან წამოეღო ბავშვებისათვის,
ჯადაბს აქვე, გზის პირას აპურებდა.

მადე ამირას ეტლი მოვიდა, გადაირბინა ხიდი და დაჩოქიდი
ხადხისაგან მოშორებით დადგა. ამირას ეტლს ერისმთავრისა
მოჰყვა. ერისმთავრისას — ვეზირისა, ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქის
ეტლი მათ ცხენოსანი მცველებით გარშემორტყმული მიადგა.

ჯამათის წევრები ეტლებიდან გადმოვიდნენ და ერის დასა-

ნახად მათაც შორიახდოს დაიწოქეს. ერსა და დაწოქიდ ჯამათს შორის ხმადამოღებული შურტები ჩადგნენ. შურტები ჯერჯერობით თავისუფლად დააქროდებდნენ ცხენებს. წესრიგს იცავდნენ, მაგრამ თუ ხადიფას კაცები გზაზე, გამოჩნდებოდნენ, ნაბრძანები ჰქონდათ მათაც უმად ჩაეწოქათ.

რაკი თვითონ ამირა, თვითონ შურტათათავარი ნახა ხადხმა დაწოქიდი, წამოდგომას ვინლა გაბედავდა.

მთავარ ყადის ხადიჩა გაუშადეს და ნამაზზე დადგა.

— მუსლიმისათვის მეჩეთი ყვედგანაა, საცა ხადიჩას გაშდის სადოცავად!.. ადღააჰ!... — თქვა ყადიმ. ეს სიტყვები ხადხმა აიტაცა, მუსლიმებმა ხედათ იშოვეს ხადიჩები, მტკვრის პირას გაშადეს, ყვედა მუსლიმის ყიბდისკენ — მექასკენ პირი იბრუნეს და დოცვას მოჰყვნენ. ქართველებმა რაკი ნახეს, რომ არაბები ფეხქვეშ ხადიჩებს იგებდნენ, თვითონაც მოათანინეს შინიდან ვისაც რა გააჩნდა: ფარდაგები, ტომრები თუ ძონძები და მუხდებქვეშ დაიგეს, გახრიოკებულ მიწაზე უნდა მდგარიყვნენ ჩოქზე, არავინ იცოდა რამდენ ხანს, თუ ხადიფა დაგვიანებდა, სალამომდე ფეხი არ უნდა მოეცვადათ. სალამოს კი ადჰჰა უწყოდა, რა ბრძანებას გამოსცემდნენ.

იოანეც მოსუდიყო. შვიდის გვერდით ჩაეწოქა და გუდგასიებული მიწას ჩასცქეროდა. ერისმთავარი თვითონ ეახდა და წამოსვდა სთსოვა. რა ექნა? ერისმთავარს უარით გაისტუმრებდა, მაგრამ შვიდს ვერ აწყენინა. შვიდი მწარედ განიცდიდა მამის ორგულობას. შვიდს აუბა მხარი, წამოჰყვა და დაიწოქა. მიქაელს ყოვედ წუთში იძახებდა ერისმთავარი, ხან რას ავადებდა და ხან რას. მიქაელი შურტასავით დაჰქროდა აქეთ-იქით, შემდეგ კი დაწოქიდ ერისმთავარს ყურში ეჩურჩულებოდა. იოანეს არ მოსწონდა შვიდის საქციედი, გუდი ეკუმშებოდა, წუხდა, დარდობდა, ძადა აღმართს ხნავდა, უნდა დაეთმინა, უნდა გაეძღო — მიწას ჩასცქეროდა მწუხარე. რა არ ენახა. რა არ გადაეტანა, ამგვარი დოდინი კი ზღაპარშიც არ გაეგონა. რატომ ჩადიოდა ამას ერისმთავარი, რატომ თრგუნავდა ერს ასე დაუნდობლად. არც რომაედ დამჰყრობდებს, არც იონთა მეფეთ, არც სპარსთ მსგავსი რამ არ ჩაედინათ, ერის ასე საჯაროდ წამოწოქება ზარის დამცემი იყო თვით ერისათვის. „გარდაგუდარძნა მტერმან სასტიკმან“, — ფიქრობდა იოანე და თვადით ნერსეს და აშოტს ეძებდა:

„ნუთუ ისინიც დააწოქეს?“ ცნობისწადიდს აეტანა, წამოდგენოდა და ჯამაათისკენ იყურებოდა, თუ ეპისთავები მოვიდოდნენ, იქ დააწოქებდნენ, ახდომახლოს არ ჩანდნენ. იოანეს უხაროდა, რომ არ იყვნენ. გუარამ მცხეთის მამასახლისი შეამჩნია ჯამაათის წევრებს შორის, მიქაელიც იქ ტრიალებდა, რაღაცას ავადებდნენ წელანდებურად; წელში მოხრილი უსმენდა ჯერ ერისმთავარს, შემდეგ გუარამს.

მზე ანათებდა, დაჩოქილთ სხივებს აფრქვევდა, მაგრამ ზამთრის პირი იყო და მაინც ციოდა. იოანეს ფიქვის შიგნით თბილად ეცვა. სიცოცხე მაინც გაუჯდა გვამში. „ნეტა სანამდე გვამყოფებენ ასე უმოძნაოდ“, — გაიფიქრა. „ეგებ სუდ არ ჩამოვიდეს ხადიფა“... სად იყო და სად არა, თითქოს მიწიდან ამოძვრო, უცებ მოვარდა მიქაელი. მოვარდა კი არა, გაჩნდა იოანეს გვერდით. სწრაფად დაიწოქა და პირჯვარი გადაიწერა.

— რა ამბავია? — ჰკითხა იოანემ შვიდს.

— გაქცეულან! — მიუგო მიქაელმა. გაკვირვებულმა, გაავეზულმა თქვა, გაქცეულანო. აჩქარებული სუნთქავდა, შუბლიდან ოფდს იწმენდდა.

— ვინ გაქცეულან?

— შეთქმულნი, სხვა ვინა. მდევრები დავადევნეთ, გაკოჭილთ ჩამოიყვანენ.

„ნერსე და აშოტი“, — გაუედვა თავში იოანეს, სხვა ვინ უნდა ყოფილიყვნენ „შეთქმულნი“.

— შეპყრობა დაუპირეს, აღბათ.

— არა. ამას გაექცნენ, — თქვა მიქაელმა და მუხებზე დაიხედა, — დაჩოქებას გაექცნენ, „ქედფიცხდნენ“! — დამცინავად ჩაიქირქიდა, — კამეჩის მოჭიდავე ხარსაო... ხადიფას გაკოჭილს მიჰგვრიან, ასეთია ბრძანება.

— ერისმთავრისა?

— ამირასი და ერისმთავრისა, ერთობრივი. ათასსუთასი მოღაშქრე გაგზავნეს, უნდა შეიპყრან.

იოანემ თავი ჩაკიდა. ავის მომასწავებელი იყო ეს ამბავი.

— ეგებ ჭორია? — ჰკითხა შვიდს ერთხელაც.

— გუარამ მამასახლისს შეხვედრიან მცხეთიდან მომავადს.

„მეტისმეტია“, — გაიფიქრა იოანემ. მართალია, არ სურდა დაჩოქილი ერისთავების ნახვა, მაგრამ გაქცევაც არ შეიძლებო-

და. ეს „ვაქცევა“ ურჩობას უდრიდა. ჰაჯიჯ იბნ-ად- ბაბაქს საბუ-
თი ეძლეოდა, ერისთავები ეურჩებოდნენ არა ამირას, არამედ
თვით ხადიფას. ამას კი თავების დაყრევინება მოჰყვებოდა.
„გაასწრებენ“, — გადაწყვიტა რატომღაც. „მცხეთას თუ გასცდ-
ნენ, მერე ვერ შეიპყრობენ“...

კისერწაგრძელებული მიქაელი შორს იყურებოდა, — ხადხში
ანოს მოჰკრა თვალი. წამოდგა კიდეც და გახედა: „აქ ყოფილა“, —
გაიფიქრა და სურვილმა შეიპყრო, სადმე მის ახლომახლოს დაე-
ჩოქა, მამის ერიდებოდა, თორემ ახლავე გაქანდებოდა იქითკენ,
იოანემ შეამჩნია შვილის მეტისმეტი ასწრაფება, იფიქრა, ად-
ბათ გუდისყური ერისმთავრისკენ უჭირავსო. არაფერი უთხრა
შვილს. საკუთარ გუდისზრახვით მიუვდო ყური. „არ არის საშ-
ველი, — ფიქრობდა იოანე, — ამათ წინ არაფერი დაუდგებათ, რო-
გორმე თავი შევინასოთ, გადავრჩეთ, ღლეწანდებ ქართვედთ
სხვა მიზანი აღარ ეკისრებათ. მამულს აღარაფერი ეშველება, თუ
ვისსენით ენა და სჯული, ბარაქადა ჩვენს ქართვედობას...“.

— შვილო, მიქაელ, — ჩაიღუდუნა იოანემ. — ჩვენც წავიდეთ!
ძადა აღმართსა ხნავს.

ეკონა, შვილი ჰკითხავდა, სად წავიდეთო. მიქაელი ანოს
უმზერდა გაფაციცებულად, მამის სიტყვები გულს არ ეკარებოდა.

მისი გული და გონება იქ ტრიალებდა, სადაც შავით მოსიდი
ანო დაწოქიდიყო მსევლებით გარშემოხვეული.

— აქ პატიოსან კაცს არ ედგომება, შვილო, წადი კდარჯეთს,
ისინიც, ადბათ, იქ მიდიან.

„ისინში“ ნერსეს და აშოტს გუდისსმობდა.

— იქ უფრო დიდი ჭირი სუფევს, ვიდრე აქ, — ურწმუნოება.
ჩვენს საყდრებს სხვები დაეპატრონენ, ჩვენს მიწაზე სხვანი
მკვიდრობენ, სიტყვა ქართული მადე აღიგვის პირისაგან მიწისა,
თუ დროზე არ ვჭირეთ ჟამნი ქართულად, მცხეთას ნაკურთხი
მირონი იქაც თუ არ ჩავიტანეთ, დაიღუპება ტაო-კდარჯეთი!

მიქაელი კვდავ ანოს გასცქეროდა.

— მიქაელ, გესმის ჩემი — ხმას აუწია იოანემ. — მე იქ ჩემი
თვადით ვნახე დაქცეული ჩვენი სამკვიდრო. გრიგოლიც იმათთან
იქნება. მეც მადე ჩამოვად. აბოს გამოვიხსნი საპყრობიდეიდან
და ჩამოვად, გესმის?

— მე ვერ წავად, მამა, — უთხრა მიქაელმა იოანეს. — ერის-
მთავარს ვერ ვუღალატებ!

იოანე შედრკა. შვიდს კარგად იცნობდა და ასეთ პასუხს მო-
ედოდა კიდეც, ჭაბუკის გულწრფელობამ და პირდაპირობამ შეა-
რთო.

— კირთებაში ყოფნა გირჩევნია. — მაიდუდუნა ნალვლიანად.

— უზნეობას კირთებას ვარჩევ. — ურჩი თვალები მიაყეთა
მამას.

— უზნეობას? — გაოცდა იოანე.

— ერისმთავარი დღე და ღამ იღვწის, როგორმე დაგო-
ხნას, — უჩურჩულა მამას მიქაელმა. — გამოგაცადკევოს იმა-
თავან. ამიტომაც მოვიდა შენთან და წამოგიყვანა. სამაგიეროს
ორპირობით უსდი? ორპირობა ჩვენ არ შეგვფერის! ერიცა და
ბერიც, ერთი სურვიდითა და ზრახვით შეპყრობილი, მუხდს იდ-
რეკს თავისი მბრძანებლის წინაშე, შენც ჩვენთანა ხარ, ერის-
მთავართან და მის მრევლთან ერთად მუხდი მოგიყრია, თვალი
კი განზე გიჭირავს, გულში ავი ზრახვა გიღევს, განა ეს მონაზ-
ვნის საქციეღა?

იოანე გაქვავდა. შვიდმა თითქოს დანაშაუდში დაიჭირაო.
„მთავარსა ერისა შენისასა არა ჰრქუა ძვირი?!" — ამოტაცტივდა
გონებაში.

აფხაზეთში წასვდამდე სწორედ „საქმე მოციქულთა“ უნდა
გადაეწერა და გამოტოვებულდი ადგილები ეთარგმნა. მაშინ მიაპ-
ყრო ამ ადგილს გუდისყური, „ყოველი სიტყვა აწონ-დაწონა, „ძვი-
რი“ დაეწერა, „ავი“ თუ „ბოროტი“.

გულში მოხვდა ეს სიტყვები, დედანი მოძებნა, შეაჯერა და-
გუდისგულდებულმა. პავდე ამბობდა წერიდ არსო, რაკი წერიდ იყო,
ყვედა ქრისტიანს კანონად უნდა მიეღო, ქართველსაც ისე უნდა
წაეკითხა, როგორც „წერიდ იყო“. თვალწინ სულ ჭაბუკი ერის-
მთავარი ედგა, თან დამაზი გრძელი ქართული ასოებით გაშლ-
ყავდა „არა ჰრქუა ძვირი“...

წინაპრები თითქოს აფრთხილებდნენ მოძღვარყოფილს, ერის
წინამძღოლზე ავი სიტყვა არ დაგცდესო. მონასტრის ტყავის
წიგნში წერდა მაშინ ამ სიტყვებს იოანე, თან სტუფანოზზე და
ქართლის უბედობაზე ფიქრობდა. ის ფიქრი ვერა და ვერ მიაღწი-
და: კანონად ვერ იქცა ის, რაც არ სწამდა, მაგრამ ამას საკლასო

თავსაც არ უმხედდა. შვიდმა იგუჟანა, შვიდმა სწორედ გუდში ჩახედა მონაზონს, და პირში მიახადა სიმართლე. რაკი ერისმთავარს სიტყვა მისცა, მორჩილება მართებდა, წუწუნი და ბუზღუნი, სხვა არა იყოს რა, ვაჟკაცური საქციელი არ იყო, არც ის მოსწონდა, ერთს რომ აკეთებდა და მეორეს კი ფიქრობდა. რატომ, რატომ ფიქრობდა მეორეს, სჯულისკანონს რად არ მისდევდა? „შენს გამო ვერ ვუთხარ უარი ერისმთავარს, შენს გამო ერთს ვიქმ და სხვას ვიზრახვი“ — შვიდს გაეპასუხა გუნებაში, მაგრამ ამ პასუხმა მაინც ვერ მოუტანა შვება. ფიქრში ჩაინთქა და გამოსავლის ძებნას მიჰყო ხელი. ხან ღოცულობდა, ხან ფსალმუნობდა, ხან უბრალოდ თავისთავს ეჩურჩულებოდა.

ირგვრივ ყაყანი იდგა, თბილისელი მოქადაკენი დარქოინიც მხიარულად მუსაიფობდნენ, ხმამაღლა გასძახოდნენ ერთმანეთს ქუდბაქებისა და ბაზრის ამბებს, სადაცბოში გაგონიღს საქვეყნოდ გაჰკიოდნენ. ვისაც მჭექარე ხმა ჰქონდა, იმათი თუ ისმოდა, თორემ დუდლუნა, კნავადა, ჭაჭყანა, წრიპინა ზმები ყაყანში ინთქმებოდა.

„გუდისზრახვა ზვავივით ყოფიდა, უფადო, — ღმერთს გაუბა საუბარი იოანემ, — კაცს არ ემორჩილება, ერისმთავრისა და ერისნებას დაჰყევ, დავიწოქე მათთან ერთად, მაგრამ გუდმა არ დაიწოქა, არ დაჰყვა, ერს, შვიდსაც კი არ მიუგდო გუდისყური — გუდი არ იხრის ქედს მბრძანებლის წინაშე, არ იწოქებს გუდი“.

— მიქაელ! — გაჰკრა ხელი შვიდს ანაზად, — გუდს სხვა მბრძანებელი ჰყოლია, — წვერზე ხელი მოისვა კმაყოფილმა, გამოსავადი იპოვა, თავი იმართდა შვიდის წინაშე. — გუდი უფდისაა, უფადი ეუბნება არ დაიწოქო.

— წუხედ გიპირებდნენ შეპყრობას! — კვდავ მიახადა პირში მიქაელმა. — ერისმთავარს უკვე უბრძანეს შენი დიდებში ჩაგდება.

— მერე?

— მერე გეახდა თვითონ და გთხოვა: მთელი ერი იწოქებს და შენც დაიწოქეო. დარქობასაც ამადღი?

— ჩემს დარქობას არ ვწუხვარ... — ხმა ჩაუწყდა, ენა დაება იოანეს, გაჩუმდა. კაცი ვერ გაიგებდა, რაზე ფიქრობდა, ბოლოს ძადა მოიკრიბა და შვიდს მტკიცედ უთხრა:

— შენ და გრიგოდი ტაო-კდარჯეთს წახვადო, ღლეის სწორს ხედს დაგასხამს კათადიგოსი. გრიგოდი უკვე აკურთხეს.

მიქაელს მოეჩვენა, რომ მამა კი არა, ვიღაც სხვა, ქვისაგან გამოთლირი კაცი იძლეოდა ბრძანებას და მისი შეცვლა თვით მამალმერთს არ შეეძლო.

თუ მანამ მამას არ ეპუებოდა, ჯოუტად არ ემორჩილებოდა, უცებ შეკრთა. განრისხებული მამა მიქაელს არასოდეს ენახა, გაღაჭრით მამას მისგან არასოდეს არაფერი მოუთხოვია. „შვილო ჩემო!.. „საყვარელნო მამისანო“. „ქრისტესმოყვარეო“ — სხვა სიტყვებით ის ადამიანებს არ ეზრახებოდა, თითქოს სხვათა სათქმელ სიტყვებს ამბობდა: „წახვადო“.. „ხედს დაგასხამს“..

მიქაელმა მამას კრძადვით შესედა. გაბურღული თმა-წვერიდან ორი ანთებული თვადი საყვედურით მოსჩერებოდა.

— ერს სჭირდება თქვენი იქ წასვლა! დანაბრენს იქ გატყვიან, მცხეთაში.

მზე ჩასუდიყო. საღამოს ბინდი გაჩენიდიყო დელვთასეკსა და ავანანთ ხევში, მწუხრი თბილისის ქუჩებშიც აპირებდა ჩამოწოდას, მტკვრის გაღმა-გამოღმა დაჩოქილი ხადხი მოთმინებდა დადაკარგული ეღოღებოდა სამშვიდღისაკენ გაგზავნილ მადემსრბოლთ. როცა სუდ ჩამობნეღდა, მხოლოდ მაშინ ინებეს ბუკის მოტანა და ხადხს აუწყეს, რომ ხადიფა თბილისქადაქში სვად დიღით შემობრძანებოა. დიღამდე შინ წასვლის ნებას რთავდნენ. დიღით კი კვდავ უნდა გამომდიღიყვნენ სოლდუბრის მიდამოებში და დაჩოქილი დაღოღებოდნენ მზეთამზეს.

აშოტ ერისთავის საყოფედსაც სიონის უბანი ეთქმოდა, მაგრამ სამეფო დარბაზებისა და ბაღისაგან მოშორებით იდგა განმარტოებით. ეს ციხე-კოშკი დიდი წერსეს შვიდს — ადარნასეს აუგია აქ თავისი უმცროსი ვაჟის, აშოტის საყოფედად. როცა მურვანყრუს ნაცარტუტად უქცევია ბაგრატიონთა სამკვიდრო — ტაო-კდარჯეთი, ადარნასე ბიზანტიაში გაქცეუდა, არაბებს მისი ვაჟი გურგენი დაუსვამთ ქართლის ერისმთავრად, ამით ამაყი ადარნასეს გური მოუგიათ, დაბრუნებულა მოხუცი სამშობლოში, არაბებს შერიგებია, მაგრამ მამაპაპეუდზე დარდს გადაჰყოლია, თავის აგებულ ციხე-კოშკში მომკვდარა, თბილისში.

გურგენის ნაადრევ ავადმყოფობასა და დაუძღურებას, ან ნერსე მეორის, ან აშოტის გაერისმთავრება უნდა მოჰყოლოდა, რაკი ნერსე გურგენამდე, არეულობის ჟამს, უკვე იყო ერისმთავარი და მის წინააღმდეგ სასტიკად ბრძოლა სარკინოში ერი, აშოტის წინ არ უნდა გადადგომოდა ბაღდადი. — ასე ფიქრობდა ქართლი, მაგრამ ხადიფა ასე როდი სჯოდა. ქართლის ერისმთავრად ჭაბუკი სტეფანოზი გამოგზავნა აშოტს ბარდავის ერისთავობა აკმა-რა. გავუდისებული აშოტი ბარდავს არც წასუდა, თბილისში იჯ-და თავის ციხე-კოშკში და საერისთავოს აქედან მართავდა.

აშოტს არ მოსწონდა სტეფანოზის ქედმოღრეკილი ერისმთა-ვრობა, გაუწყრა, საბოლოოდ მოიკვეთა მხდარი ძმისშვილი. თვით ამირასაც არ ეპუებოდა, არ ესწრებოდა ჯამათს და ხარკსაც თვითნებურად კრეფდა. ბაღდადმა იცოდა აშოტ ერისთავის ორ-გუდობის ამბავი. ჰაჯოჯ იბნ-ად-ბაბაქი ქართლში სწორედ აშოტ და ნერსე ერისთავების ასადაგმავად გამოგზავნეს. ბაბაქმა თავისი ვადი ღირსეულად შეასრულა, ერისთავების ყოველი ნაბიჯი შეისწავდა და ბაღდადს აცნობა.

ერთი შეხედვით, ერისთავები არას იქმოდნენ. როგორც დი-ვან აშ-შურტას გამგებელი ამბობდა, თვადით არ დაინახებოდა მათი სრიკები, „მიწაში მძრომედო“ ეძახდა მათ და ასობით შურტას ამუშავებდა იმის გამოსაჩხრეკად, თუ რა კავშირი ჰქონ-დათ ერისთავებს საზართა ხაკანთან და იონთა მეფესთან. თა-ვისი ჭკუით გამორკვეული და დადგენილი ჰქონდა „უამრავი ავი საქმენი“ და თუ მას ჰკითხავდნენ, ხადიფატს ძირს უთხრიდნენ სწორედ ქართლში, სწორედ ნერსე და აშოტ ერისთავთა ციხე-დარბაზებში.

ჰაჯოჯ იბნ-ად-ბაბაქის დასკვნები გამართლდა. როცა ამირამ ქართლში დაწოქილი დოღინი გამოაცხადა, ორად ორი ადამიანი არ დაემორჩილა ამ ბრძანებას.

აშოტ ერისთავმა თავისი მხედართუფროსი იხმო, მარადი მცველი მონასპის შეჭურვა და სადაშქროდ გამზადება ბრძანა.

ნერსე ერისთავის გადავნის გადაღმაც ატყდა საყვირისა და დაფის ცემა. რჩეული მეხრმდენი და მოისარნი, ბრძოლის ჟინით ანთებუდნი, ცხენების თამაშ-თამაშით მსწრაფდ გამოეფინენ და თავიანთ ერისთავს ერთგულება და სამშობლოსათვის თავდადება შეჰფიცეს.

ერისთავთა ექვსასამდე ცხენთორთოსანნი და ჯაჭვქაბადას-
სანნი ცხენისტიერფს* შეერთდნენ. ისე უეცრად, ისეთი გზნებით,
დაფისა და ნალარის ისეთი ცემით შეიკრიბა ერი, ვით უეცარი
თავდასხმის დროს იკრიბებოდნენ ფარნავაზიანნი და გორგას-
ლიანნი. წინაპართა მსგავსად დაუხანებლად, ვისაც მკდავი ერწო-
და და სამშობლოსათვის გული უბგერდა, თავის ბედაურზე ამსე-
დრებურიყო და ხელი ხმლის ვადაზე ედო მზად ყოფნის ნიშნად.

ერისთავებს ექვსასი მელმრით ომის ატიხვა გუნებაშიც არ
ჰქონდათ, ფიქრადაც კი არ მოსვლიათ უაზრო ბრძოლა. როცა მი-
რას კაცებმა ერის გამოყვანა და დაჩოქება მოითხოვეს, თა-
ქოს წინასწარ დაუთქვამთო, თავიანთი მხედართუფროსები
იხმეს და ერის საომრად შეჭურვა ბრძანეს. რისთვის გასცეს
ასეთი ბრძანება, რა გადაწყვიტეს ასე უეცრად, რას აპირებდნენ,
რა განზრახვა ჩაიდეს გულში, არავინ უწყობდა. გულმა არ იცო-
და, ხელი რას იქმნოდა. ხელმა არ იცოდა, გული რას იზრახვიდა.
აქაურობას უნდა გასცდოდნენ, ტფილისში არ ედგომებოდათ,
მტერს დაჩოქიდნი ვერ შეხვდებოდნენ — ეს მათთვის ცხადზე
ცხადი იყო. უმად ჩაიცვეს ჯაჭვის პერანგები, მუზარადითა და
ფარ-შუბით აღიკაზმნენ და ერს წინ გაუძლვნენ. დიდშის კარგთ
გავიდნენ ტფილისიდან და გზას ქართლისას დაადგნენ.

მხნედ, უშიშრად და დაღად მოუწყვებოდნენ ქართლის სანაპივს.
რაკი ტფილისს გასცდნენ, სარკინოზთა რიდი არ ჰქონდათ. ვერც
მცხეთაში შეჰკადრებდნენ ერისთავებს შეჩერებას. უმუდოდ
ხადიფას ან ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქის ბრძანების გარეშე ვერც
ერთი ციხისთავი ვერ გაუბედავდა აშოლ და ნერსე ერისთავებს
გზაში გადასდგომოდა და დაშქრად წასვლის მიზეზი ეკითხა.
თუმცა, არაბებს გარდა ქართლში საბრძოლო მწყობრით ვერავინ
გაივლიდა, ქართველებს არამცთუ საჭურვლისა და ცხენ-თარის,
ცხენზე ჯდომის უფლებაც კი არ ჰქონდათ. არაბი მეციხოვნენი,
მეზვერენი გაოცებულნი გასცქეროდნენ დაშქრად გამოსულ ქართ-
ველებს, მაგრამ რაკი მათ წინ დაუფარავად მოუძლოდნენ ქართ-
ლის უპირველესი ერისთავები, ფიქრობდნენ, აღბათ ნება მიუ-
ციათო, და თავიანთ მოვადეობას არ ასრულებდნენ.

მხოლოდ მცხეთის ჭიშკართან შეაჩერეს დროდვიდნი. ერის-

* ცხენისტიერფი — დღევანდელი დიდუბე.

თავებს არაბი ციხისთავი მცირე ამდით გამოეგება და ამირასა და საამიროს დასაცავად მცხეთედთა საბრძოლო მზადყოფნა აცნობა.

სხვა ვერაფერი იაზრა ციხისთავმა, დაეჭვება ვერ გაბედა, თავისი ჭკუით, შორიდან მოუარა. თუ ერისთავები ჯაჭვს ჩაიცვამდნენ, არაბთა დაშქარში უნდა ჩამდგარიყვნენ ერთურთს. ქართველთა დაშქარში კი ერთი არაბიც არ ერია. ურჩობის გაფიქრებისაც კი ეშინოდა ციხისთავს და ამიტომ შესთავაზა საბრძოლო მზადყოფნა.

ერისთავებმა ერთმანეთს გადახედეს. ციხისთავი დაშქრის წინ იდგა თავისი შუბოსნებით და პასუხს ელოდა.

— მზეთამზე ხადიფა სამშვიდდეს გამოცდა, ნაბრძანებია დაჩოქიდი დოღინი! — უთხრა უცებ აშოტ ერისთავმა ბრძანების კიდლოთი ციხისთავს. ნერსეს მოეწონა აშოტის ნაუსებათევი ნაზრევი. სწორედ ხადიფას ჩამოსვლის ამბავი აუმიღვრევდა ტვინს მუსლიმს. მართლაც, შიშისაგან, თუ სიხარულისაგან ციხისთავს დუღდული აუტყდა, ცხენიდან ჩამოხტა და ერისთავთ ჩოქვით მიუახლოვდა.

— მზეთამზე ხადიფა?! — გაოცებული თვალები მიაპყრეს ნერსეს, მხლებლებიც მყის ჩამოქვეითდნენ, მუხლებზე დაეცნენ, მექასკენ პირი იბრუნეს და ადაჰს მადღობა, შესწირეს. ციხისთავი ნერსეს არ აშორებდა თვადს, სთხოვდა, სიმართლე მითხარიო, დამის მის ცხენს ფეხებზე მოეხვია.

— ედამიწის მბრძანებელი საზარეთს მიბრძანდება, ქართლის მიწაზეც დაადგამს ფეხს, — დაუდასტურა ნათქვამი ნერსემაც.

— ადდაჰ! — ამოიგმინა ციხისთავმა, — მამასახლისს არაფერი უთქვამს, — თავი იმართდა ერისთავებისა და თავისი მხლებლების წინაშეც.

— გუარამ მამასახლისმა ტფილისს გაიგო ხადიფას ჩამობრძანება, — დაამშვიდა ციხისთავი აშოტმა.

ციხისთავი ფეხზე წამოიჭრა, მოახტა თავის ბედაურს, ყაღყზე შეაყენა, მოატრიადა და გაქუსდა. მცველებიც უკან მიჰყვნენ. ციხისთავს საყოველთაო დაჩოქების თადარიგი უნდა დაეჭირა, ამას ნიშნავდა მისი უეცარი გამოფხიზლება.

რასან მიჰიღობით გადარჩნენ, ერისთავებმა ერი სამთავრო-

სა და სვეტიცხოვდისკენ წაიყვანეს. ვახტანგ გორგასაღმა სამთავროში დაადგინა კათალიკოსი, კათალიკოსს დოცვა-კურთხევას თხოვნენ.

მირიანის დროინდელი სამეფო ბაღი, სადაც წმინდა ნინო მკვდრულანში ვაზის ჯვარი დასვენა და პირველად მეფის მებაღე და მისი ცოდი მოაქცია, სარკინოზებს წაებოდათ, ბაღში ქუდბაქები ჩაედგათ და მექუდბაქენი ჩაეყენებინათ.

როცა სვეტიცხოვდის ძეგლის საყდარი გამოჩნდა, გრიგოლი შედგა და პირჯვარი გადაისახა, ერმაც და ერისმთავრებმაც მას მიბაძეს. გრიგოლი ახალი ხედვასხმული იყო ხუცად, სწორედ რამდენიმე დღის წინ, აქ, ამ საყდარში, დასახა ხედი თვითონ სამოედმა და უფლება მისცა, ტაო-კლარჯეთს წასუდიყო. სამოედს და იოანეს უნდოდათ ეპისკოპოსად გაემწესებინათ, მაგრამ ჭაბუკმა არ ისურვა: პატივსა ვხედავ, მაგრამ პატიჟისაგან მეშინისო.

რაკილა აშოტი და ნერსე თბილისიდან აიყარნენ, ჯერ აფხაზეთს გადავიდოდნენ, თავიანთ დედა-წულთ მოინახულებდნენ. გრიგოლიც წავიდოდა მათთან ერთად აფხაზეთს, დედობირს მოიკითხავდა და შემდეგ შეუდგებოდა საოცნებო საქმეთა აღსრულებას, ეწვეოდა ალექსანდრე ქვეყანას — ტაო-კლარჯეთს.

ამ ბაღში, ამ არე-მარეში ყველაფერი წმინდა და საყვარელი იყო გრიგოლისათვის: აქ ეზიარა საღვთო საიდუმლოთ, აქ აკურთხეს ღვთის მსახურად, აქ მიანდეს საქვეყნო საქმეც.

გრიგოლმა დაიწყო და მიწას აკოცა. შემდეგ წამოდგა დოცვით და ერი და ერისთავები უფადს შეავედრა.

წარტყვევნიდ ბაღს სვეტიცხოვდის მიდამოებშიც ეტყობოდა მსახვრადი ხედი. ნერსე და აშოტი სარკინოზთა ნამოქმედარს გასცქეროდნენ მაღური რისხვით.

სამოედ კათალიკოსს გაეგო ერისთავების მობრძანება: სამუამ ჰკრეს ზარი სამთავროსა და თორმეტთა მოციქულთა საყდარში, მთავარდიაკონი კერეულებითა და საკუთმეფეოთ გამობრძანდა კათალიკოსი წინ წამოუძღვა ეპისკოპოსთა და ხუცესთ, — ერსა და მათ მეთაურებს შეეგებნენ.

გრიგოლი პირველი დაემხო სამოედის წინაშე და ფეხზე ეამბორა, ერისთავებმაც თაყვანი სცეს წესისამებრ.

კათალიკოსმა ერს ჯვარი გადასახა. არ იცოდა, რას მოასწა-

ვება შეაბჯრედ ერისთავთა გამოჩენა სვეტიცხოვლის წმიდა ეზო-მიდამოში.

ბაკი ფარ-შუბით აღჭურვილი ერი იხიდა, ევადებოდა დაედოცა მხედრობა და მამუდი თვისი.

ქართლის კათალიკოსმა ჯვარი მაღლა აღმართა, ღმერთს პატიება თხოვა და პირდაპირ შეუდგა შეჩვენებას. მსმენენი ყურს არ უჯერებდნენ, კათალიკოსი მოუწოდებდა, საჯაროდ, ერისა და ბერის თანდასწრებით, დღისით, მზისით წყევასა და კრუდვას უგზავნიდა სარკინოზებს, თვით ხადიფატსაც კი.

— მრევლო ჩემო, შვიდნო და ძმანო, ერო — სასოებაჲ და იმედო ივერთა! ქართუდი ეკდესია, ქართვედი ხუცეს-მონაზვნობა წყევითა და კრუდვით შეაჩვენებს ურჯულო მტერს, — აგარ მხევდის უკანონო შთამომავად! ჩვენი ხმაღია წყევა და შეჩვენება, დაე, ხმადზე უფრო გასჭრას შჯუდიერად აღმოფხვრამ და წარწყმედამ.

წყუდიმიც იყოს, ვინც ქართვედ ერს კირთების ულუდი დაადგა და გვემუდსა და წამებუდს ამყოფებს.

წყუდი იყოს და შეჩვენებუდ ღმრთისა და ყოვედთა მისთა წმინდანთაგან, შვიდის კრებისაგან და ოთხის პატრიარქისაგან, ვინც სამკვიდრო მიიტაცა ჩვენი და ყორნებსაებრ სჯიჯგნის დღენიადგ.

კვადად წყუდი იყოს და შეჩვენებუდ სისხდითა ქრისტესითა, ვინაც საპყრობიდეში სტანჯავს ტარიგსა ღმრთისასა — აბოს, ქრისტეს მიერ საყვარედს ჩვენსას.

წმინდა ნინოს მადრი გაუწყრეს, წმინდა გიორგის ბისხვა დაატყდეს თავზე, ენატრებოდეს იუდას შიშთვიდი, კვადად წყუდი იყოს და შეკრუდ სუდით და ხორციით ათორმეტთა მოციქუდთა მადრისაგან და ჩვენგან ყოვედთა მღვდედმთავართაგან, ვინაც შებიღწა წმიდა ადაგი ჩვენი, — ჯვარი და სვეტიცხოვედი.

კრუდ იყოს სახედი მათი და ჯოჯოხეთის ცეცხლში დაინთქეს ყვედა, ვინც დაარბია ჯაჭვის ეკდესია, აწამა მონაზვნები და წმიდა ონოფრეს ციდი სწამა.

უმკვიდრო იყოს სახედი მათი ცათა შორის და ქვეყანასა, განუხსნედ იყოს ხორცი მათი საძაგედი საფდავსა შინა და წარუმართებედ გზანი მათნი. ცანი დაიხშოს მათთვის იდიას მიერ მაგრიად.

წყევდი, კრუდი, შეჩვენებუდი და აღზორცოდ იყოს სახელი მათი აქა და მუნა, ეკრძაღოს ყოველი სუდგემუდი, ვითარცა გაცოფებუდი ძაღლსა.

და უკეთუ ვინმემ იკადროს დარღვევად შეჩვენებისა ამისა, მყის თანა ეწიენ მას რისხვა ღმრთისა, ძრწოდა კაენისა, მეხის-ტება დიოსკურე უკეთურისა, დანთქმა ნახეთქსა ჯოჯოხეთისა-სა.

ამიინ!

— ამინ, ამინ, ამინ! — იხუვდა ერმა. კათალიკოსის გუდიდან ამომავადმა წყევდამ დაიპყრო სპა-დაშქარი.

— დიდება მღვდელმთავარს ჩვერსას! — შეიძახა კილაკამ და ერმა დაიგუგუნა:

— დიდება! დიდება!..

გაოცებული ერისთავები ერთმანეთს უყურებდნენ, თვადებით შურტებს ეძებდნენ, სამოედს აქვე შეიპყრობნენო, ფიქრობდნენ. უცებ, შუა დაშქარში შეჩოქდნენ მუზარადიანი ვაჟკაცები, ქართული დროშა ამოაფრიადეს საიდანღაც და მალდა აღმართეს, შემდეგ წინ გადააწოდეს, წერსესა და აშოტის უკან დადგა მედროშე, მედროშეს გვერდით შუბოსანი დაუდგა ძველი ქართული წესისამებრ. ქართველთა დაშქრისათვის უკეთეს დოცვა-კურახე-ვას ვერც ინატრებდა ადამიანი.

სამოედმა ერს ერთხელაც გადასწერა ჯვარი და აღევებული გაეცადა იქაურობას, ეკლესიაში შევიდა და აღსავლის კარებში შეიმადა.

კარგა ხანს მღედვარებდა ერი სამეფო ბაღში. შემდეგ ერის-თავები მტკვრის სანახებისაკენ გაუშლნენ აბოხოქრებულთ.

მღედვარება ყვედას გადასდებოდა, ერისმთავარსა თუ ერის-თავანს. გრიგოდიც კი მზად იყო ჯვრის ნაცვლად ხედში ხმადი აელო, ავარდნიდიყო ჯუარზედაძნის მთაზე და მოძადადე სარკინოშები აეკაფა.

სწრაფად მოეგო გონს, პირჯვარი გადაისახა და ღმერთს პატიება თხოვა უკეთური ზრახვისათვის. ის უკვე ღვთისმსახური იყო, ხმადზე სხვას უნდა სჭეროდა თვალი, ფიქრიც კი ეკრძაღებოდა ამგვარი. დაიშოშმინა გუდი და მომავლისაკენ გაისედა.

გავერანებულ გაპარტახებულ ტაო-კდარჯეთსა და შავშეთს გადა-
ავდო გონების თვალი, პირველი თვითონ მივიდოდა და დაემკვი-
დრებოდა უდაბნოს, ძმებს შემდეგ მოიხმობდა. მტერზე შურს
ამით იძიებდა. მართალია, მიქაელმა უარი უთხრა, მაგრამ ჭეშ-
მარიტი ძმები სხვაგან ეგუდებოდა — საბა, თედორე და ქრისტე-
ფორე. ბოლოს და ბოლოს მიქაელსაც დაითანხმებდნენ, — თვითონ
წამოვიდოდა ტფილისში და წამოიყვანდა; მიქაელი მიმნდობი იყო,
კეთილი გულისა, ღლეს თუ სვად ნათედ გზას დაადგებოდა.

გრიგოლის ცხენი წინ მიუძღოდა ერისთავებს, ხედთ ჯვარი
ეპყრა, ჯვარი ერის დასაშოშმინებლად აღემართა მაღლა, არ უნ-
დოდა გრძნობას აჰყოლოდა, მაგრამ სამოედ კათალიკოსის სახე
თვადთაგან არ შორდებოდა. საქართველოს ეკლესიის საჭეთმყ-
რობელი გაფითრებული იდგა სამოთხის ბაღში, რისხვით ანთე-
ბოდა თვადები, აჯანყებოდა წუთისოფელს და ქართლის დამაქცე-
ვართ მთელი გუდით წყევდიდა. ჯერ არავის ენახა მწყემსმთავარი
ასე განრისხებული. შეიპყრობენო — ჩუმად დარდობდა გრიგოლი.
სარკინოზებს არც ღვთისა ეშინოდათ და არც სინდის-ნამუსი
შეაწუხებდათ. სტაცებდნენ ხელს და დიდევში ჩაადგებდნენ. შავ
ფიქრს ვერ იციდებდა ახადებდა ხუცესი.

უცებ მის ზურგს უკან აშოტ ერისთავის მეხრმღემ უწვერ-
ულმა, მაგრამ ნაადრევად დავაჟკაცებულმა მოყმემ, ხავერდოვანი,
გუგუნა ბანით სიმღერა წამოიწყო. გუდიდან ამოასკდა ჭაბუკს
სიმღერა და ქორული მზერით ამყოლთ დაუწყო ძებნა. ძებნა აღარ
დასჭირვებია „მუმლი და მუხასაო, გარს ეხვეოდაო...“ — იგრიადა
დაშქარმა. ერისთავებიც კი აჰყვნენ ჭაბუკ მსედრებს.

ეს არ იყო შემთხვევით წამოწყებული მგზავრული.

„მუმლი მუხასამ“ კვდავ დაატყვევა გრიგოლი და შავი ფიქ-
რი გაუმრავდა. თვითონაც ახყვა მომღერადთ, აღარ შეეძლო თავ-
შეკავება. თუმცა ჯერ ისევ მცხეთაში იყვნენ და სარკინოზები
გაკვირვებულნი ადევნებდნენ თვადს მათ ყოველ ნაბიჯს.

ქართველები გუდის ნადებს სიმღერით ამოთქვამდნენ. აბო-
ბოქრებულ, ყადყზე შემდგარ გუნება-განწყობას სიმღერა მიესა-
დაგა, სიმღერამ გუდი მოფხანა მოღაშქრეთ, დამის ხმაღი ეშიშ-
ვდათ და უკან გაბრუნებულიყვნენ საბრძოლველად.

აშოტ ერისთავმა ნერსესთან მიაგდო თავისი ცხენი და ფი-
ცხად უთხრა:

— ერისთავთერისთავო, — ძველი სახელი გაუხსენა, — გუდი ომს მეუბნება!

— გავბრუნდეთ! — თვადები დააკვესა ნერსემ და ცხენს თავი მიუღრიჯა.

— უფლისციხეს დავესხათ! — მოუდოდნედად თქვა აშოტმა. — აქაურობას ვერას დავაკდებთ! თუ უფლისციხეს ორი მხრიდან დავესხმით თავს, ჩრდილოეთიდან და სამხრეთიდან, იქნებ ბედმა გაგვიღიმოს, ვისაც ნამდვიდი ომი სწადიან არაბებთან, უფლისციხე ხედთ უნდა იგდოს.

მცირე თათბირი უმად დაამთავრეს, ერის ყურადღება აღარ მიიქცეის. მათრახი ჰკრეს ცხენებს და კვლავ თავში მოექცნენ მხედრიონს.

ერისთავთა განაზრახი თითქოს ერმაც იგუमानო, სიჩუმე ჩამოვარდა დაშქარში. კარგა ხანს მიდიოდნენ მდუმარენი, მიათხარიკებდნენ ცხენებს, წესსა და რიგს იცავდნენ მსვდელობისას, თან თვალი და ყური თავიანთი პატრონებისაკენ ეჭირათ.

ნერსეს ჭკუაში დაუჯდა აშოტის ნათქვამი. აშოტს ბრძოლის ათასი გეგმა ჰქონდა, შეეძლო დაუსრულებლად ესაუბრა არაბთა წინააღმდეგ ბრძოლის გეგმებზე. უფლისციხეზე თავდასხმა სუდ ახალი გეგმა უნდა ყოფილიყო.

— თუ ომს გადაწყვეტთ, დიდი კდდეკარიდან მე დავესხმი ციხე-ქადაქსა! — უთხრა ნერსემ გადაჭრით აშოტს. ცხენს მათრახი გადაუჭირა და ოთხახმით წაიყვანა. რაკი ნერსემ ცხენი ოთხზე გადაიყვანა, აზარვით მომავალი მხედრობაც უკან გამოუდგა მათრახების ტყდაშუნით.

დიდი კდდეკარიდან ნერსე უნდა დასხმოდა თავს უფლისციხეს, ამას თქმაც არ უნდოდა. აშოტმა ეს იცოდა, ეს არ იყო მთავარი, მთავარი ის გახდებოდა, რომ გუნებაში ნერსემაც ამჯობინა ომი, აშოტს დაეთანხმა, ქართლს უბრძოლველად ერისთავები ახდა თუ გაეცდებოდნენ, ეს დიდი უსამართლობა იქნებოდა. „დაე, დაიღვაროს სისხლი, თუნდაც დავმარცხდეთ“, — ფიქრობდა აშოტი დაჟინებით და ცხენდაცხენ მისდევდა ნერსე ერისთავს. უფლისციხის ხსენებამ ნერსე ერისთავი აანთო ბრძოლის ჟინით, ღამის ხმადი ამოეწვავდა და აქედანვე შეეძახნა სპათათვის — „ჰკა მაგასა!..“ თუმცა, უფლისციხემდე ჯერ კიდევ შორს იყო.

„ღმერთს მივყევართ საბრძოლველად, — გაუეღვა ნერსეს, — ის გვირჩევეს ომს“.

კათალიკოსის წყევლა-კრუდვის მოსმენის შემდეგ ნერსეს მუშპარეზობის გუნებაზე იდგა, აშოტმა თითქოს საკუთარი გულისნადები გაუმხიდა. თუ ბედი ეწეოდათ და მართლა შეძლებდნენ უფლისციხის აღებას, ციხე-ქადაქში გამაგრდებოდნენ. ჯერ თავს დაიცავდნენ, შემდეგ, ნედ-ნედა შემოიკრებდნენ მოღაშრეებს ქართლიდან, კახეთიდან, შეიძლება აფხაზეთშიც გაეგზავნათ კაცები, საღვთო კავშირზე საქმით ეზრუნათ.

ჭადაში რომ გავიდნენ, ერისთავებმა შეჩერება და თათბირი ბრძანეს. ჩამოხტნენ ცხენებიდან, მდაბიურად ჩაიმუხდეს მტკვრის პირას, ცხენებიცა და მხედრებიც შეასვენეს და თვითონაც მოითქვეს სუდი. აშოტმა ნერსეს, მხედართუფროსებს და ასისთავებს ბრძოლის გეგმა გააცნო. დაშქარი ორად უნდა გაყოფილიყო, ერთნი მუხრანის ველით წავიდოდნენ კუერნაქისაკენ, მეორენი მტკვარს აჰყვებოდნენ ქვახვრელამდე. ერთდროულ შეტევას ვერ შეძლებდნენ, მაგრამ, აშოტის აზრით, სწორედ ეს მოუტანდათ გამარჯვებას, უნდა ევლთ ერთნაირი სიჩქარით, მხოლოდ ერთხედ შეესვენათ; მზის ჩასვდა უნდა ყოფილიყო ბრძოლის დაწყების ნიშანი.

— აჰა, ძმანო! ციხე-ქადაქი აქ არის, — მიწაზე მათრახის ტარით საზავდა ბრძოლის გეგმას ერისთავი, — დავიწყეთ ომი ჩრდილოეთიდან, სამხრეთედ დაგვაგვიანდა. ისმაილელი უფლისციხის დამჭირვედ დაშქარს დიდ კდდეკარს მიაყრის, მცველად მცირე სპას დატოვებს.

ჩვენ, სამხრეთედნი, ორად გავიყოფით. მცურავნი მტკვარს პირდაპირ გადავჭრით, გვირაბის მცველთ წუმად მოვაშთობთ და მცირე კდდეკარისაკენ მომავად გზას გავუკაფავთ. აგ-მაგუგს* თავზარს დავცემთ. იფიქრებს, სრულიად ქართლი უფლისციხის წინააღმდეგ დაძრუდო და ჩრდილოეთით წასუდთ სამხრეთისაკენ მოუწოდებს. მაშინ ნერსეს მხედრიონი დაჰკრავს მტერს სასიკვდილო დახვარს და ერთობლივი ყიჟინით ციხე-ქადაქში შევიჭრებით.

* აგ და მაგუგ — „ქართლის ცხოვრებაში“ ბარბაროსის მნიშვნელობით იზარება.

აშოტმა თათბირი დაამთავრა, მივიდა გრიგოლთან, ჯვარს ემთხვია და ღმერთს შეევედრა: „ჰე, უფადო, დაშაბდებედო ყოვლისათ, შენ იყავ მწიდე ჩვენდა, რამეთუ არა ძადისად ჩვენისად მინდობიდ ვართ, არამედ მოწყალებისა შენისად, რამეთუ ძადი ქრისტესი ჩუენთანა არს და ჯუარი მისი პატიოსანი — სატურ-ვედ ჩუენდა“.

ერისთავებს შეჯავშნული ტაიჭები მიაართვეს. ვიგრის ტყავის ფარებით აღიკაზმნენ, ერთმანეთს. გამარჯვება უსურვეს, ნერსემა თავისი სპა მტკვარზედ კოწახურას ფონით მუხრანისაკენ წაიყვანა, აშოტმა მტკვრის ხეობით — ქვასვრედისაკენ.

გრიგოლი აშოტს გაჰყვა, აშოტთან ერთად უნდა წასულიყო ტაო-კდარჯეთს, ნერსე აფხაზეთს ცოდ-შვიდთან რჩებოდა დროებით, — ასე წამოვიდნენ ტფილისიდან, ტფილისში უფლისციხეზე თავდასხმა არავის უფიქრია. ერისთავები მხოლოდ თავდასაცავად ემზადებოდნენ, რაკი მდევარი არ გამოჩნდა, რაკი მცხეთას გასცდნენ, მდევარს უკვე აღარ მოედოდნენ, მაგრამ უფლისციხეზე თავდასხმა მდევარზე უარესს ჭირს მოუტანდა ქართველთა დაშქარს. მცირე სპა-მხედრობით უფლისციხეს ვერას დააკდებდნენ, ასე ფიქრობდა გრიგოლი. თან აშოტის გეგმაც მოსწონდა; იმედს აჩენდა ეს გეგმა, ჭეშმარიტს ჰგავდა. თან კათალიკოსის წყევლა-კრუდვა ჩაესმოდა ყურში, აბოს კვნესა, ჯვრის მონაზონთა გოდება დიდგეგებში, დანოქიდ ტფილისედთა ბოლმით სავსე გულების ფეთქვა და ისლა დარჩენოდა, უფლისთვის ვედრება აღუველინა, მამულისა და ერისთვის შეწევნა ეთხოვა.

როგორც მოსადოდნედი იყო, ომი ნერსე ერისთავმა დაიწყო, გრიგადივით შეიჭრა უფლისციხის კედლვან ვიწროებში და სისხლის ტბორი დააყენა.

აშოტის ვარაუდი მართდებოდა — უფლისციხისთვის ბრძოლა სწორედ მცირე სპა-მხედრობით სჯობდა, თუ მარჯვედ გამოიყენებდი ციხის მისადგომებს — კედეს, მთას, მდინარეს, გვირაბს.

დიდი კდდეკარიდან უფლისციხეში ვაჭართა ქარავნები შედიოდა, საომრადაც აქედან მიდიოდნენ უფლისციხედები. კდდეკარი ვიწრო არ იყო, მაგრამ სპათა სიმრავდე ომს მაინც ვერ მოიგებდა, ვერ გაიშდებოდა დაშქარი, სადი კდდეები მხოლოდ წინ

და უკან წასვლის ნებას იძლეოდა. მტერს ათი-თხუთმეტი მხედარი თუ შეებმებოდა, დანარჩენები მეწინავეთ უნდა დაეღებოდა. მცირერიცხოვან ქართველებს სწორედ ასეთი ბრძოლა აძლევდა ხელს. ოციოდე თავშეხედლებზე მეწინავეს უნდა გაეკაფა გზა, მტერს პირველნი ისინი უნდა ჰკვეთებოდა. ასეთები დაშქარში ბეღმად იყვნენ.

პირველი ჰოროდი ნერსეჲ ჰკრა, პირველი ფარი დაეწა და პირველი მხედარი ძირს დასცა. ტაიჭზე შემართული კაცი კდედ იქცა კდეთა შორის და ცხენ-კაცის გორი დააყენა, ედვასავით იქნევდა ხმაღს და ღომივით ბეღვინავდა.

მეწინავედ ნერსეს რჩეულთა შორის რჩეულნი ამოერჩია, თვადანი, ტანადნი, ღომგულნი და მკდავმაგარნი. ღომსა ძალით ვითარცა თიკანსა მოიყვანებდნენო, — ასე ამბობდნენ მათზე ერში და ასეთებად დარჩნენ ბრძოლის ჟამსაც. ხომ ბუზებივით ეხვეოდნენ მტრები, არ ებუებოდნენ, ერთი ნაბიჯით უკან არ იხევდნენ. კივიდით ხმადშემართულნი ხომ გამორბოდნენ სარკინოშები, კივიდითვე ძირს ცვიოდნენ თავმოკვეთილნი.

ეს იყო პირველი შეტაკება მეციხოვნეებთან.

ძირს, ციხე-ქადაქში საბრძოლო ბუკსა და დაფდაფებს დასცხეს. ციხისთავმა დამჭირველი დაშქარი ერთად დაძრა კდდეკარისაკენ. კდდეთა ორღობე მხედრებით გაიჭედა, გაჩაღდა სისხლისმღვრედი დიდი ღომი, თავგაჩეხიდ, გუდგანგმირულ მკვდრებს ვერ იტევდა კდდეკარი. ნერსე ერისთავმა უკან დახევა ბრძანა, ნედ-ნედა უნდა დაეხიათ უკან. კდდეებს შორის მომწყვდეულნი მზეს ვერ ხედავდნენ, მაგრამ მზე ჩასული უნდა ყოფილიყო. კდდეკარში ბინდი წვებოდა, მადე აშოტიც ჩაებმებოდა ბრძოლაში. ისევ ატყდებოდა ბუკისა და დაფდაფთა ცემა ციხის ქონგურებზე, დაშქრის ნაწილი უკან გამობრუნდებოდა აშოტ ერისთავის სპა-მხედრობასთან საბრძოლველად. მაშინ ნერსეც შეუტევდა წელანდებურად და გამარჯვებაც გარდუვადი იყო.

ასე ფიქრობდა ერისთავი, იბრძოდა ვითარცა უხორცო. გუდისყური კი ციხე-ქადაქისკენ ეჭირა. შვედას იქიდან მოედოდა. მაგრამ მოხდა ის, რაც ერისთავებს ამხედა გზის მშვიდობიანად გამოვლის შემდეგ ფიქრადაც არ მოსდიოდათ.

როცა მცხეთასთან ქართველთა სპა-მხედრობა ორად გაყვეს და სხვადასხვა გზას დაადგნენ, მცხეთაში მაშინ შემოვიდა

სწორედ ამირას გამოგზავნიდი ათასსხუთას კაციაში მდევარი, მდევარს დაავიანდა თბილისიდან გამოსვდა, — სტეფანოზი აბრკოლებდა მდევრის გაშვებას, ეგებ გაასწრონო, — ფიქრობდა, მართალია, ბიძებზე გაავებუდი იყო, მზად იყო თვითონ შეეპყრო და დიდგვში ჩაეყარა ისინი, მაგრამ სასიკვდილოდ მაინც არ ემეტებოდა. ჰაჯოჯ იბნ-ად-ბაბაქი ისეთ მდევარს აგზავნიდა, ცოცხალი არავინ გადარჩებოდა. სტეფანოზმა ათასი რაღაც მოიგონა, ამირასთან შევიდა, მართალია, ვერ გადაათქმევინა მდევრის გაგზავნა, მაგრამ შეაფერხა.

მდევრები მცხეთიდან რომ გავიდნენ, მტკვრის ჭაღებში მწყემს ბიჭს ჰკითხეს, აქეთ ქართველთა მხედრობას ხომ არ გამოუვლიაო. ბიჭმა მუხრანისაკენ გაიშვირა თითი. მწყემსი ბიჭი, როცა ერისთავები ჭაღაში თათბირობდნენ, გორაკზე გადმომდგარიყო და ნერსე ერისთავის თეთრ ცხენს გასცქეროდა. ცხენს კუდი და ფაფარი ჰქონდა შავი. ასეთი ცხენი ოცნებად ქცეოდა ბიჭს, მისთვის ამ ჭაღაში არავინ და არაფერი არსებობდა, გარდა იმ თეთრი ცხენისა. თეთრმა ცხენმა მტკვარი კოწახურას ფონით გადასცურა და მუხრანის ველებისაკენ წავიდა. დანარჩენი ქართველები თუ საით წავიდნენ, ბიჭს არც ახსოვდა. ცხენი ჩარჩენოდა გონებაში და იმ ცხენს აქ ედოებოდა. ეგებ აქეთობისას გამოიაროსო. იმ ბიჭის თითმა გადაწყვიტა ნერსეს ბედი. მდევარი ნერსე ერისთავს გამოუდგა. ნერსემ ვერ იგუშანა, უკან თუ მისდევდნენ, კდევკრამდე შორი-შორს სდია მდევარმა.

ზურგს უკან როცა დაშქარში ჩოჩქოდი და ყვირიდი ატყდა, ნერსე გონს ვერ მოეგო, რა უნდა ყოფიდიყო ზურგს უკან? სპა აირ-დაირია და თვადისდახამსამებაში ცოდვა-ბრადი დატრიალდა.

ნერსემ ცხენი მოაბრუნა და თავის შეთხედებულ სპა-მხედრობას გახედა. მტერი ზურგიდან უტევდათ. „მდევარი“ გაუეღვა ერისთავს და მხედრიონის გასამხნევებდად სმადამოწვდიდი იქეთ გაემართა. გვიანლა იყო. მტერს ყველა გზა მოეჭრა. რაკი ნერსემ ცხენი მდევრებისაკენ დაძრა, მეცისოვნებმა იმ წამს იმბდავრეს და შეუტყეს. ამჯერად მტრის მახვილით გუდგანგმირული ქართველები ცვივოდნენ პანტაპუნტით კდლოვან მიწაზე, ნერსე ერისთავის თვადწინ საზარდად ჩეხავდნენ, ცხენებით თქე-

რავდნენ დაჭრიდ მეომრებს. ქართველთა სისხლის ნიაღვარი და-
გა კდდებარში.

ნერსე ერისთავს ჭიდყვავებივით შემოესიენ სარკინოზნი.
ხმადღახმად ვერას გახდნენ, მაგრამ ცხენმა უმტყუნა. სიმტყუ-
ნეც არ ეთქმოდა ნერსეს თეთრონის საქციელს, — გვამების გა-
დათქერვა არ ისურვა ბედაურმა, დაფეთებულდი აწყდებოდა აქეთ-
იქით, თითქოს დაჭრილების კვნესა ესმოდა, ფშვინავდა და ჭიხ-
ვინებდა: ყურებაცქვეტიდი თავის ხმადშემართულ მხედარსაც
მარჯვენდ დაატარებდა და ძირს დაყრიდ ქართველთა გვამებსაც
ფეხს არ ადგამდა. ორ მხარეს თმი ცხენსაც გაუჭირდა, ველარ
გამოზომა, სწორედ ის მოხდა, რისიც ეშინოდა, უნებდიედ ძირს
დავარდნიდ დაჭრიდს დაახტა ატოტებულდი, დაჭრიდმა ამოიგმინა,
თეთრონმაც თავი ვერ შეიკავა, წაიფორხიდა, გვამების გროვას
გადააწყდა და მუხლებზე დაეცა.

ნერსე ერისთავი ცხენიდან ჩამოვარდა.

ძირს ჩამოვარდნიდ მეთაურთან ყადყზე შემდგარი ცხენი მი-
აგდო სარკინოზმა, უკნიდან სხვა მიეპარა და ზურგში მახვიდი
აძგერა. ხმადშემართული სარკინოზები ყიჟინით მისცვივნენ
ბრძოლის ვედზე მარტოღმარტო დარჩენიდ ერისთავს. მას უკვე
ბრძოლა აღარ შეეძლო. ზურგში ჩაცემულმა მახვიდმა სასიკვდი-
ლოდ წამოაწოქა ბერიკაცი. ვინ აცადა სიკვდილი მოდაშქრევმა
ცხენებით გადათქერეს, გადაჯეგეს ერისთავი. შემდეგ ჩამოსტ-
ნენ ცხენებიდან, სხვებმა არ მოგვასწრონო, დაჰკრეს ხმადი
ქედზე: თავი მოაჭრეს, ხურჯინში ჩააგდეს, მოახტნენ ცხენებს
და გაქუსდეს. ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქისათვის მიჰქონდათ ძვირფა-
სი ძღვენი.

აშოტ ერისთავის სპა-მხედრობამ თითქმის შეაღწია ციხე-
ქადაქში, გვირაბის მცვედნი მოაშთეს, სათვადღვადო კოშკს
დაესხნენ თავს და მაცნეები აკუწეს, შიდა ქადაქში გვირაბის
„საიდუმლო კარით“ შეიჭრნენ. გეგმის განხორციელებას არაფე-
რი აკდდა, ციხე-ქადაქი უპატრონოდ მიეტოვებინათ. მხოლოდ
ბუკისა და დაფდაფთა ცემა მოისმოდა შორიდან. მაგამი სწორედ
ამ დროს ჩრდილოეთის მხრიდან იხუვდა დაშქარმა და ნიაღვარი-
ვით მოსკდა მხედრობა, წვიმასავით დააყარეს ქართველებს ისრე-
ბი. აშოტ ერისთავი კდდებარიდან გამარჯვებულდ ნერსეს სპა-
მხედრობას მოედოდა, არაბთა ასეთი მოზღვავება ვერ დაიჯერე-

ბინა, თავი სიზმარში ეგონა. ისიც კი გაივლო გუნებაში, ად-
ბათ, ნერსე ამათ უკან მოსდევს...

მოუდოდნედ თავდასხმას აშოტმა თავგანწირული შეტევით
უპასუხა. მეომრებს მაგადითი უწვენა, ორსა და სამს კი არა,
ხუთ, ათ ურჯულოს შეება. სარკინოზთა დაშქარს ემატებოდა და
ემატებოდა. ქართველთა რაზმები კი თითქმის განახევრდა. სის-
ხლის ღვარი დაღვა ქართველთა. აშოტი ახლა უკან დასვენასაც არ
ითაკიდებდა, მაგრამ უბრძოლველად და უსისხლოდ უკანაც ვერ
დაიხვედა კაცი. ვერ გაერკვია რა მოხდა, ისეთი უთანასწორო
ბრძოლა გაჩაღდა. უკან დახევა კი არა, გაქცევაც სანატრელი
გაუხდათ, გასაქცევიც აღარსად იყო. თითო ქართველს თხუთ-
მეტი, ოცი არაბი მოდაშქრე მისეოდა. იმძლავრა აშოტმა, იქ
შევარდა, საცა ქართველებს უფრო უჭირდათ ვისაც მისი სმლის
წვერი მიწვდა, მანდიკურად გარდაჰკიდა ცხენზე. სისხლის ღვრით
გაიკაფა გზა მტკვრის პირისაკენ. იქ მათთვის მდოცვედი გრი-
გოდი ედოებოდათ. არ გაეჭრა ახადგაზრდა ხუცესის დოცვა-
ვედრებას, — ერისთავს თავისი განთქმული მარადი მცვედი სპა-
თაგან ათიოდე ჭაბუკი შერჩენოდა. ეღვასავით შეაგდეს ცხენები
მტკვრის მორევში, ფონიც არ უძებნიათ, უკან ყიჟინით მოს-
დევდნენ სარკინოზები, უკვე ჩამობნელებულიყო და წყალსა და
სიბნელებს უნდა ეხსნა ისინი.

მართლაც, მტკვარში ვერ გაბედეს შესვლა ურჯულოებმა, ნაპი-
რიდან დაუშინეს ისრები. სიბნელებში ისროდნენ უმიზნოდ, ისა-
რთა წუილ-შუილი შორი-ახლოს გაისმოდა, დტოდვიდნი სხვა მხა-
რეს მიცურავდნენ, ისრები სხვა მხარეს მიფრინავდნენ.

მტკვარმა უკუქცეულნი დიდხანს ატარა უგზო-უკვლოდ, ბო-
ლოს, სადღაც, მინდორში გამოვადნენ. ბნელი ღამე იყო. სიბნე-
ლე ერჩიათ, ბნელ ღამეში მტერს უკეთ დაემალებოდნენ, გზას კი
როგორმე გაიკვდივდნენ.

დასველებულები, დაღრიდ-დაქანცულები, შერცხვენილები მი-
დასდასებდნენ ბნელით მოცულ გორაკებზე, ზედავედისაკენ აიღეს
გეზი, იქიდან თრიალეთში აპირებდნენ გადასვდას, თრიალეთიდან
კი გზას კლარჯეთისას დაადგებოდნენ.

მეორე დღით ტოიდისელები კვდავ გამოირკეს დასაჩოქებ-
დად. კვდავ შეიკრიბა ხლვა ხადხი მტკვრის ორთავე ნაპირზე.

„დაიჩოქეთ!“ — გაჰვიოდნენ შურტები და ვისაც ფეხზე
მდგარს წაასწრებდნენ, მკაცრად სჯიდნენ — საჯაროდ, არგნით
სცემდნენ.

ერის მზადყოფნის შესამოწმებლად ამირა, ერისმთავარი და
შურტათმთავარი თავიანთი მხლებლებითა და პირადი მცველებით
მოსუდიყვნენ, ვიდრე თვითონაც დაიჩოქებდნენ, დაჩოქილი ერ-
უნდა შეემოწმებინათ.

ჩამოუარეს კადოუბნელებს, კადელებს, სოლდებელებს, ვე-
რისხეველებს, გარეთუბნელებს, ცხენისტერფელებს, ყურყუთე-
ლებს, კრწანისელებს, ახად-სოფდელებს, ხატის თედეთელებს,
ედიას უბნელებს, თაბორისა და მახათას მთიდან ჩამოსუდო,
დეღვთახევიდან და ვეძათხევიდან ამოსუდო...

ერი მზად იყო ხადიფასთან შესახვედრად. მთედ ტფიდისს
მუხდი მოეყარა. არა მარტო ტფიდისს, სრუდიად ქართლი ელო-
დებოდა დაჩოქილი, მაგრამ ერისმთავარი მაინც ვერ ცხრებოდა.
მსოღოდ და მსოღოდ დაჩოქილი ღოღინი საკმაოდ არ ეჩვენებო-
და. მისი აზრით, საამიროს წინა მოედანზე ცეკვა-თამაში უნდა
გამართუდიყო. ხადიფა ქართველებს ცეკვა-თამაშით უნდა დაეტი-
კბოთ. ერისმთავარმა მიქაელი იხმო და გუდისნადები გაანდო.
არავის, თვით ამირასაც კი არ უნდა სცოდნოდა ეს ამბავი. რო-
ცა ხადიფა ამირას სასახლეს გაუსწორდებოდა, დაჩოქილი ერიდან
უნდა წამომდგარიყვნენ გოგონები და ხადიფას ცხენისთვის
ცეკვით შემოერტყათ ადყა, ნარნარი ცეკვით უნდა „დაეტიყვე-
ბინათ“ ხადიფა. თვადით უნახავი მზეთუნახავები უნდა ამო-
ერჩიათ. თუ ბედი გაუღიმებდათ და ხადიფას მოეწონებოდა
რომელიმე მათგანი, ხაზარეთს თან უნდა გაეტანებინათ, თუ
ყვედა ერთად მოეწონებოდა, ყვედა ერთად უნდა მიეძღვ-
ნათ.

ამირა ოქრო-ვერცხლს მიართმევდა ხადიფას, სტეფანოზსაც
ხომ უნდა ეზრუნა საჩუქრისათვის. მისი აზრით, დამაზი ქართ-
ველი ქალები ოქრო-ვერცხლზე მეტიად ფასობდა ხაზარეთსა და
არაბეთში.

საიდუმლო სახსოვარი ჰაჯიჯი იბნ-ად-ბაბაქსაც ეშოვა, ნერსე

ერისთავის მოჭრიდი თავი ბაბაქიც გუდგაგუდ მადავდა ძღვენს. მასაც მარტოკას უნდა მიერთმია, ამირასაც და ჯამათის სხვა წევრებსაც მაშინ უნდა გაეგოთ, როცა ქვეყნის მბრძანებელი ნობათს ხელში აიღებდა.

ბაბაქმა ამირას უფრისციხესთან ქართველთა დამარცხების ამბავი ამცნო, ნერსე ერისთავის თავი ჩამომიტანესო — არ გაუმხედია. შუბი ხადთაში მაინც არ დაიმადა. მღევრებმა ქართველები უფრისციხესთან დახოცეს, ნერსე ერისთავის მოჭრიდი თავი ჩამოიტანესო, გრიგაღვით გადაურბინა დაწოქიდ ერს.

იოანეს დაწოქიდი მეზობლის პუტუნი არ სჯეროდა და ყურს უნდობლად უგდებდა ჭორს. მიქაელი მოიჭრა მამასთან, ასადი ღავადება მიეცათ, იმ დავადების შესასრულებლად გარბოდა.

— მართადი ყოფიდა, ცოცხადი აღარავინ დარჩენილაო, — უთხრა მამას საქმიანად და წედში მოხრიდი გაიქცა. მართადია, მას სცნობდნენ შურტები, მაგრამ სიფრთხილისთვის იხრებოდა წედში.

— ასისთავმა მითხრა, ცოცხადი აღარავინ დარჩენილაო, — უმტკიცებდა იოანეს მეზობელი, — გეცოდინება ეგ ასისთავი, წინია პაპას არაბს ეძახიან, ჩემთან ცხოვრობს, შავია როგორც შავი თათარი.

გუდითადად ესაუბრებოდა წინია პაპა იოანეს. მოხუცი მესათხვედრე ნერსე ერისთავის კარზე ენახა. გაეგონა კიდეც მისი ჯადოსნური ბადის ამბავი. იოანეს უყვარდა მდებორობები და თვადი ყოველთვის მათკენ ეჭირა, მაგრამ ახლა სუდ არ პქონდა წინია პაპას ენაწყლიანობის თავი.

— ერისთავები, ნერსე და აშოტი ცოცხლები აღარ არიანო? ასე თქვა? — შეშფოთებული შეაჩერდა წინია პაპას იოანე.

— თავი ჩამოიტანესო, კაცო! ცოცხლები როგორღა იქნებიან, — გაიოცა წინია პაპამ.

იოანემ ქუდი მოიხადა და ნედა წამოიმართა ფეხზე. თავი ჩაღუნა და გახევებული დადგა. ახლო მდგომმა შურტამ იმ წამს შეამჩნია და შორიდანვე დაუძახა, დაიწოქეო. იოანეს არ გაუგონია შურტას ყვირილი. თავჩაქინდრული დადგა დახოცილთა პატივსაცემად.

შურტა ედვასავით მოიჭრა, ცხენიდან გადმოიხარა და იოანეს

მათრახი გადაუჭირა სახეზე, მოვარდნენ ტაჯგანაგებით* მცემენიც.

— მაშაო, დაიჩოქეთ! — აყვირდა ნინია პაპა და თვითონ ორივე ხელები დაიფარა თავზე, მეც არ მიმაყოლონო.

იოანე არ შეერსუდა, პირჯვარი გადაიწერა მხოლოდ. ქვეითად მთარუდი, არგნის მცემელი შურტებიც დააცხრნენ თავზე და არგნითაც დაუწყეს ცემა. ხადხში ჩოჩქოლი და მითქმა-მოთქმა ატყდა, ბერიკაცი რატომ არ იჩოქებსო. იოანეს უკვე სისხლი ჩამოსდიოდა ცხვირ-პირიდან, საცაა ველარ გაუძღებდა და წაიქცეოდა. სწორედ ამ დროს, თითქოს დათქვესო, ერთად წამოდგნენ შორიანდოს ჩაჩოქილი ჭაბუკები. მათაც მოიშვილებს თავსაბურები და თავნაჭინდრუდნი დადგნენ. შურტები იოანეს გაეცადნენ, იმათ მისცვივდნენ, არგნები და ტაჯგანაგები დაუშინეს. იმ ჭაბუკებს ახლა სხვები ამოუდგნენ მხარში. იოანემ უკან მიიხედა, შურტები ვინ ჩამომაციდაო.

ცხვირპირდასისხლიანებული ვაჟკაცები ამაყად იდგნენ და პირჯვარს იწერდნენ, შურტები კი არგნით და ტაჯგანაგებით სცემდნენ. უკეთესს სახიდვედს იოანე ვერც ინატრებდა. მართალია, სუდ ათიოდე ყმაწვილი წამომდგარიყო, მაგრამ ეს ათი ათასს სჯობდა. იმ ვაჟკაცებს შორის, სუდ ბოდოს, ერთი უწვერუდი ჭაბუკიც იდგა. იოანეს მისი სახე ეცნო, თვადებს არ დაუჯერა. მეორეჯერაც მოხედა, კეწეწა იყო.

შიშის ზარი დაეცა ამირას და მთედ ჯამაათს. ჰაჯიჯ იბნად-ბაბაქი, წარამარა ეძახდა შურტებს და ჯორავდა, როგორ თუ ეს ღდაპები ვერ დააჩოქეთო. ერისმთავარს ვერ გაეგო, ვერ აეხსნა, თუ რატომ არ იჩოქებდნენ ჭაბუკები. მიცვადებულია პატივისცემა თუ უნდათ, სწორედ უნდა დაიჩოქონო! ქუდის მოხდა განა დაჩოქილი არ შეიძლებაო.

არ გასჭრა ცემა-ტყეპამ, არც მუქარამ, შურტებმა ვერასგზით ვერ დააჩოქეს ფეხზე წამომდგარნი.

იოანე უკვე აღარ იდგა ფეხზე. დგომა აღარ შეეძლო. სისხლს იწმენდდა დაჩოქილი, მაგრამ თვად-ყური ვაჟკაცებისკენ ეჭირა.

* მათრახი საქონლის ძარღვეებისაკენ.

„ნერსეს დაუწოქებედ სუდს სცეს პატივი, — ფიქრობდა იოანე და გუდი სიამაყით ევსებოდა. მაშ, სუდ მთლად განწირული ან იყო ქართვედი ერი, აქა-იქ მაინც თრთოდა სუდი ქართველთა, მაინც სუდ მთლად ვერ ამოეშანთათ, ვერ ამოეძირკვათ ჯიშო. უფლისციხესთან დაღვრილი სისხლი ჯერ კიდევ თბილი იყო, მაგრამ შედეგს უკვე იძლეოდა. იოანეს ზურგს უკან იდგნენ ნამდვირი გმირები, თვადებს ედვასავით აკვესებდნენ და მზად იყვნენ არგნის ქვეშ მომკვდარიყვნენ ფეხდგომედა.

სტეფანოზი იძულებული გახდა თვითონ აღეკვეთა უგუნური ურჩობა, ხომ შეიძებოდა ხადიფა სწორედ ახლა ვამოწენიდიყო და საკუთარი თვადით ენახა ურჩი ქართველები. სათიშაოღ ჩამოუარა ყვედას და შეევედრა, დაიწოქეთო. ცხვირპირდასისხრიანებულები, არგნით ნაცემნი და ნაგვემნი, როდის-როდის დაემხნენ დედამიწაზე და დაიწოქილი ღოდინი განაგრძეს.

მიქაელი იმ საზარელი ცემა-ტყეპის დროს ხადხში მიიკვდევდა გზას და დამაზ ქალებს ეძებდა; კიდი-კიდე მოიარა და თუ ვინმე დამაზი ეგუდებოდა, ერთად მოუყარა თავი. თავისი ანოც აქ მოიყვანა. ეამაყებოდა ერისმთავრის დავალების შესრულება, ესახელებოდა, თავისი სატრფო დამაზ ქალებში რომ გარია.

მიქაელს შიშიც კი იპყრობდა, ვაითუ ხადიფას ანო მოეწონოს და წამართვასო. მაგრამ უკეთესი შემთხვევა, მისი ანო მთელ ქვეყანას ენახა, როდისღა მიეცემოდა?!

ერისმთავარს თავისი თვადით უნდა ენახა დამაზი ქალები. მიქაელი ერისმთავრის მოსაყვანად წავიდა. სწორედ ამ დროს მაცნებმა ამბავი მოიტანეს, „მოდიანო“.

შურტებმა მრისხანე თვადი უკანასკნელად უჩვენეს ხადხს. უკანასკნელი აფუთფუთება, მისვლა-მოსვდაც, გადაძახებ-გადმოძახება შეწყდა. ერმა დაიწოქა. გაირინდა, სამარედ იქცა მთელი ტფილისი, გაიღო ქადაქის გადავნის კარი და რამდენიმე მხედარი შემოვიდა. ისინი ტფილისელი შურტები იყვნენ. სტუმრებს გზას უჩვენებდნენ.

ფეხოსან მეხრმდეთ წითელი ბაფთებით მოკაზმულ შავ ცხენზე მჯდარი ჭაბუკი მოჰყვებოდა. ჭაბუკს ერთი ჭარმაგი მხედარი ედგა გვერდით. ორივეს ცხენები ნელა მოჰყავდა. წინ ფეხოსან მეხრმდეთ შიშვედი ხმლები მალდა შეემართათ, თავიანთი ბატონი ტფილისში შემოჰყავდათ, მშვიდდოსნები უკან და-

ეყენებინათ, ისინიც ქვეითად მოაბიჯებდნენ. წითელი ბაფთებით მოკაზმული ცხენი ჭაბუკს მოჰყავდა და აქეთ-იქით იყურებოდა.

ამირა, შურტათმთავარი და ერისმთავარი ერთმანეთს გაოცებული მიჩერებოდნენ. ხადიფას ველოდით და მის ნაცვლად ეს ვინ ჩამოვიდაო. ხეირიანად ვერც კი ცნობდნენ ამ ჭაბუკს. ხადიფას კარზე არასოდეს ენახათ. ვეზირი მაინც გამოეგზავნათო, — ფიქრობდა გუნებაში ნაწყენი ამირა. მაგრამ ახლა უკვე ფიქრის დროც არ იყო. ვინც არ უნდა ყოფილიყო ჭაბუკი, მაინც ხადიფას კაცი ეთქმოდა. ამირა შესასვედრად გაემართა. დაჩოქილი ერი შუაზე გაიყო და სტუმრებთან შემხვედრთ გზა დაუთმეს. ოთხ კაცს მოჰქონდა დიდი ხონი ოქრო-ვერცხლით სავსე, ხონს უკან ამირა, ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქი და ჯამათის სხვა წევრები მოჰყვებოდნენ; ქვეშევრდომებმა ბატონებს სათანადო თაყვანი სცეს შორიდანვე. ამირამ ხონს მოჰკიდა ხელი, მაღლა შემართა და პირმცინარი სახით ბაღდადეგებს მიეახდა.

სტუმართა მენმრღეთუფროსმა ჩამოართვა ხონი და უკან გადააწოდა, არც ჭაბუკს და არც მის გვერდით მომავდს ხონისთვის ზედაც არ შეუხედავთ. ისინი ერს უცინოდნენ და ხედს უჩნევდნენ. ხადხს მოსწონდა ბატონების ასეთი თავმდაბლობა, ყოველ მათ ხედის დაქნევას ტაშისცემით ხვდებოდნენ. მეტაშე შურტები ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქს ბლომად შეერიო ერში. ტაშისცემას შურტები იწყებდნენ, შემდეგ ხადხიც კვერს უკრავდა. ტაშისცემით, სადამ-ქადამით ამირას სასახლეში მივიდნენ, სასახლის მოედანზე დაჩოქილებმა დიდი წრე შეკრეს, დასცხეს ტაშფანდურა და მზეთუნახავები ხედის კვრით გამოაგდეს საცეკვაოდ. იცეკვეს, მაგრამ რა იცეკვეს, სტუმრები კი არა, მასპინძლებიც კი გადარიეს. გაოცებულმა ამირამ ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქს გადახედა, ბაბაქმა მხრები აიჩეჩა, ერისმთავარი ილიმებოდა, ცადკე იდგა კმაყოფილი და ამირას თავს უქნევდა — ჩემი ნაღვაწიაო.

მოცეკვავე გოგონებმა ერთმანეთს ხელი ჩაჰკიდეს, ცეკვა-ცეკვით, ტანის ნაზი რხევითა და ყელის მოღერებით გარს შემოუარეს სტუმრებს. სტეფანოზისა და მიქაელის ერთობლივ ნააზრევს ხორცი შეესხა, გოგონებმა სიყვარულის აღყაში მოაქციეს ხადიფას კაცები. ეს იყო ერისმთავრის ჭეშმარიტი გამა-

ჩვენება, ხადხსაც ძადიან მოეწონა სანახაობა. მიქაედიც ბედნიერი შესცქეროდა თავის ანოს, ეგონა, რომ ის ყველაზე უკეთ ცეკვავდა. ჰაჯიჯი იბნ-ად-ბაბაქის ჯერი დგებოდა, ახლა მას უნდა გამოეჩინა თავი. მხედებებს თვალით ანიშნა, მოიტანეთო და უმად ხედში მიაჩვენეს სისხლიანი ხურჯინი.

ჰაჯიჯმა მოცეკვავეთა წრე გაარღვია და სტუმრებს ნერსე ერისთავის თავი ხურჯინით მიართვა. ამას კი თვით სტუმრებიც არ მოედოდნენ, შეჩოჩქოდნენ მესხმდენი და მოისარნი, ჩვენს უკითხავად ხადიფას კაცებთან რა საჩუქარი მიიტანეთო. „ნერსე?“ გაკვირვებულები ეკითხებოდნენ შურტათმთავარს სტუმრები. ჰაჯიჯი იბნ-ად-ბაბაქი ამაყად კქნევდა თავს. სტუმრები სისხლიან ხურჯინს ზიზღით უყურებდნენ, თან არაბუდად ერთმანეთს ედაპარაკებოდნენ. „ნერსე, ნერსეო“ გაიძახოდნენ. სტუმართა მცვედთაგან ერთი შუბოსანი წინ წამოდგა, სისხლიან ხურჯინს შუბი აძგერა, თავი შუბზე წამოავო, მაღლა შემართა და ხადხს უჩვენა. მოცეკვავე გოგონები შიშისაგან წიწილებივით დაიფანტნენ, ხადხმაც თვაღზე ხედი აიფარა და ჩოჩვა-ჩოჩვით უკან დაიხია.

სტუმრები ცხენებიდან ჩამოხტნენ და ამირას სასახლეში შევიდნენ. ამირა და ჯამაათის წევრებიც მათ მიჰყვნენ. სასახლის მოედანზე მარტო ის შუბოსანი დარჩა, ნერსე ერისთავის სისხლიანი თავით ხედში.

შურტებმა ხადხს ადგომა და შინისაკენ წასვდა უბრძანეს. ხადხიც ნედა წამოიშადა და მოედანს გაეცადა, უკან-უკან იყურებოდნენ შეშინებულნი, ერისთავის სისხლიან თავს ჩუმად ემშვიდობებოდნენ.

ბაღდადიდან ჩამოსულთაგან ერთი ხადიფას თანაშემწე — ბარიდი გამოდგა, მეორე კი, წითელი ბაფთებით მოკაზმულ შავ ცხენზე მჯდარი ჭაბუკი, ახალი ამირა — ადი ჰასანი. ხადიფას გამოგზავნილმა ბარიდმა მოიწვია ჯამაათი და ამირად ის ჭაბუკი ადი ჰასანი დაადგინა, ხოლო საიდ იბ-ად-ჰაისამ-იბნ-შუბი, ანუ როგორც თბილისში ეძახდნენ, ამირა საიდა, გადააყენა.

მიზეზი თვითონ არ უთქვამს და არც არავის გაუხედავს ეკითხა. ბაღდადიდან მოსული კაცის ყოველი სიტყვა კანონი იყო ტფილისისათვის.

ბარიდმა დატოვა ჯამაათი, ადი ჰასანს გამარჯვება უსურვა და ხაზარეთის გზას დაადგა, საკანთან მიჰქონდა ხადიფას წერილი.

საიდ იბნ-ად-ჰანსამ-იბნ-შუაბი თავისი ცოდ-შვიდით, ნათესავებითა და ახლობლებით იმავე სალამოს არაბეთს გაიქცა, შეეშინდა, ბაბაქი დიდევში წამაგდებოდა. რაკი ამირა საიდა ასე ცივად გადააყენეს, ხადიფას რისხვა არ ასცდებოდა, თუნდაც ქვესკნელშიც წამძვრადიყო, მაინც არაბეთს სიკვდილი ერწია ბაბაქის ხელში წავარდნას.

ამირას შეცვლით ხადიფა მოსე აღმუშნმა ქართველების გული მოიგო. ყველა სიავე, მათ შორის ჯვრის მონასტრის აკლესია, უფლისციხესთან ქართველთა გაჟღელა, თვით ნერსე ერისთავის სიკვდილიც კი ამირა საიდას დაბრადდა. ადი ჰასანმა ქართველებს მოწყადების თვადით შესედა. ჯვრის მონასტრიდან თავდა გამოაძევა და მონასტერი პატრონს ჩააბარა. სამართლიანობა აღადგინა.

იოანე საბანისძე ჯერ ეჭვით უყურებდა ახად ამირას, მაგრამ როცა მას მონასტერი მართლა დაუბრუნეს, ფრთაშესხმული სამოედთან გაიქცა და სასიხარულო ამბავი აუწყა. სამოედმა მადლი უფადს შესწირა და ქართველი ტანჯული მონაზვნებისთვის იდოცა სვეტიცხოველში.

იოანე-მონასტერში დაეყუდა, მოიძია წამებუდი ძმები, ისინი შიშით აღარ დაბრუნდნენ ჯვრის მონასტერში, უდაბნოს მიაშურეს, სარკინოზებს განეშორნენ. რაკი ახალი ამირა ასეთი ღვთისნიერი აღმოჩნდა, ქართველ მღვდელ-მონაზვნებს იმედი ჩაესახათ — იქნებ აბოც გამოუშვასო.

იოანე სტეფანოზს შეუჩნდა, ადი ჰასანს აბოს განთავისუფლება სთხოვეო. სტეფანოზმა დიდი ყოყმანის შემდეგ გაბედა და ამირას გული გადაუშადა. ადი ჰასანი შეპირდა აბოს თავისუფლებას, ოღონდ ვინმემ პასუხი უნდა აგოს აბოს შემდგომი საქციელისთვისო.

— გამოვუშვებ ერთის პირობით, — უთხრა ადი ჰასანმა სტეფანოზს — თუ თქვენ დაუდგებით თავდებად. სტეფანოზი ამას არ მოედოდა. აბოს ჩემი მტერი დაუდგა თავდებადო, ეს გაივლო გუნებაში, მაგრამ უარის თქმაც ვერ გაბედა, ზერედე, დაუკვირგებედ კაცად ჩამთვლისო.

— თქვენის ნებართვით მე თვითონ გამოვიყვან დიდგინ, — შეჰპირდა სტეფანოზი და მადლობა გადაუხადა ახად ბატონს.

ეს უკვე მართლა დიდი წყალობა იყო. არ სჯეროდა კიდეც სტეფანოზს, ადბათ მატყუებსო, ფიქრობდა, ბაბაქის უკითხავად აბოს გამოშვება შეუძლებლად მიაჩნდა. სტეფანოზმა იოანე მოძებნა და ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქს მიაკითხა, ამირას ბრძანება გადასცა. ბაბაქმა მედიდგეთუხუცესი იხმო და აბოს გამოშვება დაავადა. ცივად, უწადინოდ მოიშორა ქართველები. ეტყობოდა, არ მოსწონდა ახადი ამირას საქმიანობა, მაგრამ თავს იკავებდა, მუნჯად ასრულებდა ბრძანებას.

სტეფანოზი და იოანე ჯურღმურ-ჯურღმურ ატარა მედიდგემ და ბოლოს ურდულებით ჩარაზურ ერთ კარს მიაღგა. თორმეტი ურდული გამოაძრო, ანთოლ სანთელი და უკუნეთში შეანათა. შიგ შევიდა და სტუმრებიც შეიყვანა. ცივ მიწაზე თავდაღმა დამხობილი იწვა მოწამე. იოანემ ჭაბუკს ხელი დაადო ზურგზე და დაუძახა. „მომკვდარა“, — თითქოს ერთად აღმოხდათ სტეფანოზს და იოანეს, გადმოაბრუნეს შემოფოთებულებმა, ჭაბუკს სუდი ედგა, მაგრამ გონს ვერასგზით მოეგო. აბოს აქვე უნდა დაედო პირობა, რომ თავის სჯულზე მიიქცეოდა. ცოცხად-მკვდარს რას მოჰკითხავდნენ, რა პირობას დაადებინებდნენ, სტეფანოზმა ურემი მთაყვანიწა, ზედ ფრთხილად დააწვინეს და იოანეს ჩააბარეს. იოანემ ავადმყოფი მონასტერში წაიყვანა.

მონაზონს ახადი საზრუნავი გაუჩნდა, — აბოს პატრონობა. ერთხელაც გადადო თავის წმიდა საქმე და არანაკლები წმიდა მოვადელობა იტვირთა. სუდიერი მოწაფე საიქიოდან დააბრუნა. აქიმი მოუყვანა, უწამდა, საზრდოც მოუტანა და იდოცა კიდეც მისთვის.

ყმაწვიდმა გამოიხედა, მოძღვარს მადლობის თვადები მიაპყრო და გაკვირვებულმა ჰკითხა, სად ვარო. იოანემ უამბო რაც მოხდა, თან ისიც აუხსნა, რომ უნდა მოქცეულიყო თავის სჯულზე — ერისმთავარს სასახლეში ფიცი დაედებინესო.

მოწაფემ მოძღვარს გაუღიმა, გაჰკვირდა ფრად:

— ვისაც ერთხელ უწამებია, ვერ დაუტევებსო. — სუსტი ხმით უთხრა. იოანე საგონებელში ჩავარდა. განა აბოს გამოხსნა იმისთვის უნდოდა, რომ თავის სჯულზე მიექცია? რა ცაცხელიც დაგ-

ზნო, თვითონვე უნდა დაეშრიტა! თან სტეფანოზის ერიდებოდა, აბო მისი თავდებით იყო გამოშვებული. რომ არ გამოეშვათ, ღიღებში მოკვდებოდა, ვერავინ გაიგებდა მის სიკვდილს. აბო იყო უკანასკნელი მბუჟტავი შუქი, ამ შუქის ჩაქრობა არ უნდოდა, ამიტომ წვადობდა, ამიტომ აწყდებოდა აქეთ-იქით.

აბო საწოდში იწვა ფერგამქრადი, მონასტრის ჭერს შესცქეროდა შთაგონებული. ხანდახან დაუბრუნდებოდა მიწიერ საქმეთა მოძღვარს ჰკითხავდა:

— გრიგორიც არ დაბრუნდა?..

— გრიგორიც, — მიუგო იოანემ, — მკვდრებში ვერ ვიპოვეთ, არც ცოცხადი ჩანს...

იოანეს სტეფანოზის თავდებობა მოსვენებას უკარგავდა. აბო არ აპირებდა უკან მიბრუნებას. იოანეც ვერ მოსთხოვდა სჯულის შეცვლას. პირიქით, ქრისტიანი, ცოცხადი აბო სჭირდებოდა ერისთვის, მაშ, სტეფანოზს რა ეშვედებოდა?.. სტეფანოზს დასჯიდნენ.

— მაშინ ჩუმაღ იწამე, ჩვენს საყდრებში განცხადებულად ნულარ შეხვად, ეს ჩემი თხოვნაა... — თითქმის ჩურჩულით და ვედრების კიდოთი უთხრა იოანემ.

— მე უფაღსა ჩემსას ვესავ, მამაო, ქრისტიანობა ჩემი ქრისტეს მოძუდეთ უნდა ეუწყოს. შენ მასწავდიდი წერილის სიტყვებს: „არავინ აღანთის სანთელი და შედგის იგი ქუეშე ხვიშირსა, არამედ ზედა სასანთელსა დადგიან, რათა ენთებოდის ყოველთა“. — მე რისთვის დავფარო ჭეშმარიტი ნათელი, რომლითაც განმანათლა ქრისტემ, მაცხოვარმა ჩვენმა.

იოანეს გული სიამაყით აევსო. მის წინ იწვა ჭეშმარიტი მორწმუნე. ვერა კაცი, ვერც ერისმთავარი და ვერც ერისთავანი მას გზიდან ვერ გადააცდენდა. სულიერი ცხოვრებისთვის გაეჩინა ღმერთს, სხვა ცხოვრება არ შეეძლო.

იოანე მოწაფის თავსასთუმადთან იჯდა დასჯიდივით გაჩუმებული, რაც არ უნდა დამართოდა ერისმთავარს, აბოს სხვა რჩევას ვერ მისცემდა. რაც უთხრა, ისიც თაღის სისუსტიდ მიიჩნია და ღმერთს პატიება სთხოვა.

ნერსე ერისთავის დაღუპვამ ქართულ სამთავროებს შორის საღვთო კავშირი საბოლოოდ ჩაფუშა. სამოედ კათალიკოსმა და იოანე ბერმა კვდავ გააგზავნეს აღმოსავლეთსა და დასავლეთში მაცნენი და ნერსე ერისთავის დაღუპვა და აშოტის ტაო-კლარ-ჯეთისაკენ უკუქცევა ერის მესვეურთ აუწყეს. შობისთვის მცხეთაში დანიშნული თავყრილობა გადაიდო.

ქართლი მარტოკა შეეგება საუფლო დღესასწაულს. ბეთლემში ქვეყნიერების მხსნელის ხორციელად შობა მეადიდოებმა ამცნეს სოფედ-ქვეყანას.

საყდრებში ძეგებსა სცეს, კერეონები აანთეს, მწუსრისა და შუალამისანი იგაღობეს და შობა დიდაც გათენდა.

ქართველთა მთავარი საღოცავისკენ წინა დღითვე ზღვა ხადხი დაიძრა.

მცხეთა მღოცველებით აივსო.

სვეტიცხოვლის ტაძარში თვითონ მამაუფადი სამოელი სწირავდა.

შობის დღეებს ქართლში თოვდი და ყინვა მოჰყვა: სპეტაკი თოვდი იდო და ციოდა. მზეც დიდიდანვე გამოჩნდა ზეცაში მბჟუტავი.

აბო და იოანე ერთად მოვიდნენ საყდარში. იოანემ შეამჩნია, რომ მათ უთვადთვადებდნენ, მაგრამ აბოსთვის არ უთქვამს. აბო შთაგონებული იდგა მღოცველთა შორის და გადობას უგდებდა ყურს. „რომელი ქერუბინთა“... სმენასა და გრძნობას ატკობდა.

სამოელი იყო ჭეშმარიტი მწყემსი თავისი მრევლისა, მისი ყოველი გამოჩენა ერს იმედითა და სასოებით ავსებდა. „მშვიდობა თქვენდა“... ხშირ-ხშირად მიმართავდა თავის სამწყსოს მღვდელთმთავარი, მაგრამ ვერ იქნა და ვერ დამყარდა მწვიდლობა ქართლსა შინა. შობის ამ სასიხარულო დღესაც სამოედ ქართლის კათალიკოსისაგან მისი მრევდი სწორედ მშვიდობას, იმედსა და ნუგეშს მოედოდა.

შემოსვის შემდეგ კათალიკოსს ჯვარი მიართვეს. სამოედმა ჯვარი მარჯვენა ხელით, სანთელი მარცხენათი აღაპყრო და ჯვარი გადასახა ჯერ სამეუფო კარებს, ხადხს და შემდეგ

სვეტს — სამეფო ადგილს. აქ დღეს ერისმთავარი უნდა მდგარიყო, მაგრამ აღარ იდგა — ქართველ მეფეთა ნაცვლად ერისმთავარი მოდიოდა წირვაზედ, დღეს ისიც არ ჩანდა. იოანეს არ ეამა ეს ამბავი. ადბათ სიონში დოცუდობსო, დაიმშვიდა თავი. მეფეთა ადგილისაკენ თვალი მაინც გაუბრუნდა, გური წყდებოდა, ცარიელი რომ იყო. ნუთუ სვეტიცხოველი ქართველი მეფის შემობრძანებას ამიერიდან აღარ ისილავდა?

ამიერიდან კირთებაში უნდა დაეღიათ დღე და წუთისოფელი?..

კათალიკოსმა ხედები მაღლა აღმართა და დიაკონმა წამოიწყო დიდი, მშვიდობიანი „შეგვიწყადენი“...

ესლა დარჩენოდა ქართველ ერს — უფლისა მიმართ უნდა ელოცა და წყალობას უნდა დაედოებოდა. იოანეს თვალები ცრემლით ავსებოდა და წყნარად გადობდა.

ჩრდილოეთის კარებიდან სახარება შემოიტანეს და კათალიკოსს მიართვეს. სამოელი სახარებას ემთხვია, შემდეგ მსახურებმა მოჰკიდეს ხელი და წაიყვანეს საკურთხევედში. მთავარ ეპისკოპოსებმა, არქიმანდრიტებმა და წინამძღვრებმა იგადობეს ტროპარი, კონდაკი და „წმიდაო ღმერთო“.

„დოცვასაც აღარ გვაცდიან — გაიფიქრა იოანემ, როცა შურტებს ერთხელაც მოკრა თვალი, — საყდარი ურწმუნოებით არის სავსე, დადიან, ჩურჩულებენ, ამთქნარებენ. — დაჟინებით ფიქრობდა მონაზონი, — დაიდოცოს ღმერთო შენი სახელი... რა უნდათ, ღისთვის მოსუდან ჩვენს სადოცავში“... შურტებისა და სარკინოზთა გარდა ათასი ჯურის არტოშანი უამრავი ქართველი ურწმუნოც დაბოდიადობდა წინ და უკან, ისინი საკათაკმევდლოში უნდა მდგარიყვნენ, მაგრამ არ დაგიდევდნენ წესსა და რიგს. ჭეშმარიტი მორწმუნეთ ხელს უშლიდნენ, ფეხებში ებდანებოდნენ. იოანეს ქართული წირვა-დოცვისა და გადობის გაგონება ნეტარებას ჰგვრიდა. „უფლისა მიმართ ვიდოცოთ“ მისი საყვარელი დოცვა იყო. სვეტიცხოვლის დიაკვანს საამო, ტკბილი ხმა ამოსდიოდა ბაგეთაგან, „უფადო შეგვიწყადეს“ — წკრიადა ხმები გადობდნენ, ერთმანეთს ერწყმოდა, ესამებოდა ეს ხმები და მსმენელს ჟრჟოდას ჰგვრიდა. პირჯვარის გადასახვა რომც არ გნდომებოდა, უნდა გადაგეხახა, მიწიერთან წყვეტილი კავშირს და ზეშთას მიედტვოდი სულით და ხორციით.

მაგრამ ურწმუნონი ასე როდღი ფიქრობდნენ, სმენადანშუდ-
ნი, გუდგაქვავებუდნი დაძრხოდნენ წინ და უკან. შურტა იყო და
ეგადებოდა წირვა-დოცვისთვის თვად-ყური ედევენებინა. ზოგი
იმიტომაც შემოეგზავნათ, ურწმუნონი ბღომად ყოფიდიყვენენ.
ზოგს დავადებუდი ჰქონდა როგორმე, რითიმე ხედი შეეშადათ
მორწმუნეთათვის, ზოგს ჭორი უნდა გაეცრცელებინა, ზოგი ქარ-
თვედი იყო, მაგრამ მაჰმადს შედგომოდა და ახლა ქრისტიანთა
გადაბირება ეწადა, ზოგი ფარისევედი იყო, სხვის დასანახავად
დოცუდობდა, ზოგიც ჯერაც ძვედისძვედ ღვთაებებს გაცსა და
გაიმს ეთაყვანებოდა, ზოგი ისე შემოსეტიადებუდიყო, დროის
მოსაკდავად, გარეთ თოვდი იდო და ყინავდა, საყდარში თბილ-
და, თბიდი ადგიდი მოეძებნა და ერთობოდა.

იოანე ყვედაფერს ამას ხედავდა, როცა საყდარში ამდენი სსვა
რამ ხდებოდა, მდოცვედს უნებდიეთ თავისი ღმერთიც ეკარგე-
ბოდა და თავის თავიც. სსვა ფიქრი და გრძნობა იჭრებოდა სუდ-
ში, სსვა ფიქრი იპყრობდა მის გონებას. იოანე წუხდა, დარდ-
ბდა, რომ ასე იყო, მაგრამ რა ექნა. „ჩვენს საყდრებს ბედიარი
დაეპატრონა“, — ფიქრობდა მონაზონი, ერეკებოდა ბედიარს და
თავის ღმერთს შეერთვოდა.

წირვის დამთავრების შემდეგ სამოედმა წარმოთქვა ქადაგე-
ბა. ქართვედ მორწმუნეთა ერთადერთი იმედი ისევ სამოედი
იყო. მისი ღვთაებრივი ნიჭი და შინაგანი ძადა თუ იხსნიდა
აღმსარებელთ. ქადაგების დროს მშვიდი, დამარწმუნებელი კი-
ლო ჰქონდა, თვადები სიყვარულით ევსებოდა. ამბიონზე კი არ
დგებოდა, ერში შეერეოდა, გაუხსნიდა გუდს მორწმუნეთ და ოქ-
როპირობით ატყვევებდა. მის მოსასმენად ქართდის ყოვედი
კუთხდიდან, შორეუდი სოფდებდიანაც კი მოდიოდნენ, თოვასა და
ყინვას, ქარსა და წვიმას არ უშინდებოდნენ, მწყემსმთავრის
სიტყვა გაათბობდათ, დიფარავდათ, ფრთას შეასხამდათ...

სამობაო ქადაგება სამოედმა იმგვარად აავო, უფდისციხეს-
თან გაჟდტიდი ქართვედები მოიხსენია. აბოც კი შეამკო მორ-
წმუნეთა წინაშე, როგორც ქრისტესთვის თავდადებუდი. ჩამომ-
ხმარი, გაყვითდებუდი აბო ხადხს აჩვენა და საჯაროდ დადოცა
იმედი და სასოება ქართვედ ქრისტიანეთა.

იოანეს სისარუდისაგან სასე განათებოდა, ეამაყებოდა მის

მოწაფეს რომ აქებდნენ. შურტებს უკვე არაფრად აგებდა, მო-
ბეზრებოდა, შეჩვეოდა ზურგს უკან მათ ფუსფუსს.

თანდათან შურტებით და მოღაშქრებით გაივსო საყდარი,
სამოედის შესაშინებლად შუბოსნებიც კი შემოიღანდნენ საყ-
დარში.

აბომ მათ დასანახად პირჯვარი გადაიწერა.

სამოედსაც არ შეუწყვეტია ქადაგება. მორწმუნენი თითქოს
ვერ ამჩნევდნენ სარკინოზებს, დოცვასა და გაღობას განავრძო-
ბდნენ.

აბოს ამბავი ტფილისელმა მორწმუნეებმაც იცოდნენ და მცხე-
თელებმაც, მაგრამ რაკი კათალიკოსმა საჯაროდ, საშობაო ქა-
დაგებაში ახსენა და დალოცა კადეც, როგორც ქართვედ ქრისტი-
ანთა იმედი და სასოება, ჭაბუკი აბო მორწმუნეთა თვადში ერ-
თიორად ამალდდა.

წირვა-დოცვის დამთავრების შემდეგ, როცა მოძღვარი და
მოწაფე ჯვრის მონასტრის გზას დაადგნენ, ერი მათ ზურგს უკან
ჩურჩულებდა, თითოთ უჩვენებდნენ ერთმანეთს არაბ ყმაწვილს,
ვინც მპყრობელნი ამა სოფლისანი უარყო და ჩაგრულთ მიუდგა.

როცა აბო გამომჯლობინდა და საბოლოოდ ღონივრად დადგა
ფეხზე, მდეურებსა და შემასმენლებს მიაფურთხა და ტფილისში
თავისი პატრონის სასახლეს მიაკითხა.

ნერსე ერისთავის ციხე-კოშკსა და სასახლეს სარკინოზები
დაპატრონებოდნენ. დარბაზი აეკლთ, პადატთა კარები გაეგ-
ლიჯათ და მოღაშქრენი შიგ დათარეშობდნენ. შურტები ურმე-
ბითა და ჯორებით ეზიდებოდნენ ნაძარცვს.

კოშკის ქონგურებზე, სასახლის სახურავზეც კი აგარიანები
დადნდა, ნეტა იქ რაღა ესაქმებოდათ? ან ბროწეულის ბაღს რად
ჩეხავდნენ? — შორიდან გასცქეროდა აბო ერისთავისეულ სასახ-
ლეს და იცრემილებოდა. აქ, ამ ბროწეულის ძირას, აეხიდა თვა-
ლები, აქ გაცივო გრიგოლს, იოანეს... ერისთავებს... აქ შვიდი-
ვით შეიყვარეს, უპატრონეს, ქართული წიგნი ასწავდეს... აგერ
მონათა სადგომიც, მისი კუთხეც, — იქაც შურტები იბურჯგნე-
ბოდნენ.

ქრისტიანთაგანი არავინ ჭაჭანებდა ახლო-მიდამოში.

— აქ იგომა არ შეიძლება! — მოუდოდნებდა მიიჭნა შუბო-
ს.ნი შურტა და ყმაწვილს მკერდში ხელი ჰკრა. აბო დაბარბაცდა

და დაეცა. არ მოედოდა, არ ეგონა თუ უმიზეზოდ დომიგით კაცი დაეძგერებოდა.

აბო ზღაზვნით წამოიმართა. შურტამ დაუყვირა და თვადები დაუბრიადა.

— არ შეიძლება-მეთქი!

აბომ ერთხელაც მოავდო საწყადლობელი თვადები თავისი პატრონის გავერანებულ საყოფელს, ჯვარი გადაწერა ადგილ-მამულს და თვადებგადმოკარკელურ შურტას ფეხათრეული გაეცადა.

ადრე აბოს გამოჩენა საყდარში მორწმუნეთა მითქმა-მოთქმას იწვედა, ზოგს არ მოსწონდა ეს ამბავი: სად გაგონიდა ურჯულთა გაქრისტიანებაო, ურწმუნოდ შესცქეროდა ჭეშმარიტ მორწმუნეს, ზოგი აბოს თავისი სჯულისა და ქვეყნის მოღადატედაც კი რაცხდა. ჩუმ-ჩუმად ქირდავდა, თავისი სჯულის გამცემი არც სხვას დაინდობსო. ზოგი ამბობდა, ყმაწვილი ქართველებმა შეაცდინეს, სარკინოზები მადე მოარჯულებნო.

მას შემდეგ, რაც საპყრობილედან გამოვიდა და თვითონ კათალიკოსმა ახსენა, აბოს მეტი რწმენითა და ნდობით შეხედეს. რაკი ის კვლავ დადიოდა ქართველთა სადოცავში, იცოდა, რომ ამისთვის საზარელი სასჯელი ედოდა და წირვა-ლოცვას მაინც არ აკდებოდა, მორწმუნეთა თვადში თანდათან მაღდებოდა და თაზაგრძნობას იწვევდა.

როცა აბო დოცულობდა, საყდრის კარს კათაკმევდნი მოეჯარებოდნენ, მათ შორის ისინიც ერივნენ, ვისაც გულში ჩაგარდნოდა ქრისტეს სიყვარული, თავისი ღმერთისთვის ჯერ ვერ ითქვა უარი, ვერ გაებდა, აბოს კი ჩუმად შეჰნატროდა.

მოღაშქრე სარკინოზნი შურტებს ასელებდნენ, რა პირი დაგილიათ, ცხვირმოუხოცავმა ღდაპმა დამის მთელი ხადიფატი მოაქრისტიანოს, თქვენ კი შორიდან უყურებთო.

ჰაჯოჯ იბნ-ად-ბაბაქის ნებართვის გარეშე აბოს ხედს ვერავინ ასდებდა. ბაბაქი კი ამირასა და ერისმთავარს ელოდებოდა, ბაბაქი ვითომ მათი ბრძანების აღმსრულებელი იყო. დინჯად ადევნებდა თვარს აბოს საქციელს. სინამდვილეში შორს ჭკურტიდა შურტათმთავარი — ერისმთავრის შეპყრობა ჰქონდა გუნებაში.

სტეფანოზი ხომ ყოფილი ხადიფას გამოგზავნილი იყო ქართლში. თუ ბაბაქი სტეფანოზს ორგულობას დასწამებდა და შე-

იპყრობდა, ახადი ხადიფა ამას ირწმუნებდა, ბაბაქის სახელი კი განუზომდად გაიზრდებოდა ხადიფას კარზე.

მართალია, აშოტ და ნერსე ერისთავების სასტიკი დამარცხებისთვის ბაბაქმა ხადიფას მადლობა დაიმსახურა, მაგრამ ეს ხომ არ იყო ზღვარი? ახლა სტეფანოზი და იოანე ამოუღო მიზანში, ამიტომ აღარ აღუდგა წინ ახად ამირას, აღი ჰასანს, ნებაზე მიუშვა, თან მისი გული მოიგო, რა თვინიერი შურტათ-მთავარი მყავსო, აფიქრებინა. ერისმთავარი ფარვანასებრ თვითონ მიისწრაფოდა ცეცხლისაკენ, ბაბაქს ხელი რატომ უნდა შეეშალა? ხომ გამოაშვებინა აბო, თვითონ დაუდგა თავდებად, აბო კი მაჰმადს აღარ დაუბრუნებოდა. ბაბაქიც ხელახლა შეიპყრობდა და ერისმთავარს დააბრადებდა მის გაქრისტიანებას. თუ ვერ დაუმტკიცებდა, ეჭვს მაინც აღუძრავდა ახად ხადიფასა და ამირას, ეჭვი კი ხმადზე უფრო სჭრიდა.

გუდდაგუდ მოამზადა აბოს შემასმენენი, ათასი დავადება მისცა თითოეულ მათგანს და ამირასთან შევიდა მოთხოვნით, ერისმთავრის თანდასწრებით განესაჯა აბო. როცა ამირამ გაიკვირვა ერისმთავარს ნებართვას რატომ ვთხოვთ, აბო ხომ ქართველი არ არისო, ბაბაქმა მიუგო:

— ხელშემწყობი ის არის, დიდო მსაჯულო, კვადს მისკენ მივყავართ.

ამირა შეაკრთო ამ ამბავმა და საგონებედში ჩააგდო. ერისმთავარი იხმო და აბოს ამბავი ჰკითხა. ერისმთავარი ამირასთან თავისმართლებას მოჰყვა:

— აბო მონასტერშია, ქართლისა მბრძანებელო, ერთი ავად-მყოფი ყმაწვილია, შიში ნუ გაქვთ, გარეთ არ გამოდის... ვინ რა იცის, ვილაც აბოს გუდში რა უდეკს, ნუღარ გავჩხრეკავთ მიმქრად ლადარს, მსაჯულო ჩვენო... ძღვეს ხანძარი ჩავაქრეთ. ვაითუ კვდავ დავაგზნოთ ჩვენისა უმეცრების გამო... ერისმთავარმა ბაბაქს შეხედა, ბოდო სიტყვები მას ეკუთვნოდა. ბაბაქს ვითომ არ გაუგონიაო, შორს იყუნებოდა.

შემასმენედი შურტები კარს უკან ჰყავდა დამადული, ამირას ნიშანს ედოებოდა. შურტები ერისმთავარს ხმას გააკმენდინებდნენ. ამირასაც და ბაბაქსაც სახე გაქვავებოდათ, ნედ-ნედა იპყრობდათ მრისხანება, მაგრამ არ იმჩნევდნენ.

— არ მეგონა, თუ ის თქვენი აბო კიდევ გაბედავდა საყდარ-

ში შესვდას! — უთხრა დინჯად ამირამ ერისმთავარს და მსახურთ
გასძახა: — შემოიყვანეთ!..

პირველი შემასმენელი რიხიანად შემოვიდა, ერისმთავარს
წინ დაუდგა, თვალი თვადში გაუყარა და თითქოს ბრადს სდებ-
სო, უთხრა:

— თქვენი აბო საპყრობიდედან გამოშვების პირველსავე
დღეს, როგორც კი გონს მოეგო, იოანესთან ერთად შევიდა ჯაჭ-
ვის საყდარში და ჩემი თვადით ვნახე, როგორ დოცუდობდა, რო-
გორ იწერდა პირჯვარს!

შემასმენედს მეტი არაფერი ჰქონდა სათქმელი, ბაბაქს შე-
ხედა, რა ვქნაო. ბაბაქმა თვადით კარისაკენ ანიშნა. პირველი
შემასმენელი გავიდა, მეორე შემოვიდა. მეორემაც ერისმთავა-
რი ამოიღო ნიშანში. ბრმაც კი მიხვდებოდა, შემასმენელთ ბა-
ბაქი რომ აგუდიანებდა, ერისმთავართან ასეთ თავხედურ საუ-
ბარს ისინი ვერ გაბედავდნენ, უფროსების ნებართვა რომ არ
ჰქონოდათ.

— თქვენი აბო... — დაიწყო მეორეიაც. ერისმთავარს წაეცი-
ნა, აბო ჩემი კი არა, თქვენიო, გაიფიქრა გუნებაში, მაგრამ
არაფერი უთქვამს, გაფაციცებული უგდებდა ყურს შემასმე-
ნედს. — მე ვნახე სვეტიცხოვდის თორმეტთა მოციქულთა საყ-
დარში. იქ ნერსეს სულისთვის დოცუდობდა, ხსართან სუცესის
მეშველობით აწირვინა ნერსე ერისთავის სულისთვის კათალი-
კოსს.

მეორე შემასმენელიც გავიდა. მესამე შემოვიდა.

— თქვენი მენედსაცხებდე, — უთხრა ერისმთავარს მესამე
შემასმენელმა — გუშინ, შუადღისას, თავს დაესხა ნერსე ერის-
თავის სასახლის მცველთ. ერთ მათგანს მკერდზე ხედი ჰკრა და
წააქცია, დანარჩენებს მასვიდი მოუღერა, მოკვდით ემუქრებო-
და.

— რაო? — ველარ მოითმინა ერისმთავარმა, — თქვენ ამბ-
ობთ, რომ აბო ვილაცას თავს დაესხა? დაუჯერებელია!

— ყვედაფერი ჩემი თვადით ვნახე! — მიუგო შემასმენელ-
მა, — მოწმეებიც მყავს... — შემასმენელმა მოწმეები მოიხმო.
ორი მოღაშქრე შემოვიდა და შორიასდოს დადგა.

— მოღაშქრენო, — ჰკითხა შემასმენელმა მათ, — სომ თქვენი

თვადით ნახეთ, თუ როგორ დაესხა მენეღსაცხებდგ აბო ნერსე ერისთავის სასახლის მცვედთ.

— დიახ, ჩვენი ღრივე თვადით ვნახეთ! — მიუგეს მოწმეებ-
ი,

— ხომ გესმით? — ჰკითხა ამირამ ერისმთავარს, — თქვენ კი მიმტკიცებდით, მონასტერშია შემწყვდუდო და გარეთ აღარ გა-
მოდისო.

— ბატონო ამირა, — სიტყვა ჩამოართვა ბაბაქმა, — ჰკითხეთ
ერთი ერისმთავარს: ამ რამდენიმე ხნის წინათ, იყო თუ არა
ნერსე ერისთავთან და ჰქონდა თუ არა საუბარი სწორედ ამ
აბოსთან.

— მერე? — გაოცდა ერისმთავარი, — მე როდის ვმადავ ამას.

— რაზე გქონდათ საუბარი?

— აბო უნდა მიქცეუდოყო თავის სჯუდზე, — უთხრა ერის-
მთავარმა.

— თუ პირიქით? ჩვენ მოწმეები გვყავს... — ბაბაქმა ნიშა-
ნი მისცა, ორი მოწმე შემოვიდა, ერისმთავარს პირზე დადგ-
ნენ.

— თქვენ და ნერსე ერისთავი შთააგონებდით მენეღსაცხებ-
დგ აბოს, რომ თავის სჯუდზე არ მიქცეუდოყო... — უთხრა ერთ-
მა.

— თქვენ თათბირობდით ნერსე ერისთავის აივანზე, —
უთხრა მეორემ, — ჩვენ ყვედაფერი გვესმოდა.

— ეს ციდისწამებაა! — შესძახა სტეფანოზმა.

ბაბაქმა გაიცინა.

— ციდისწამებაა! თმჰუ... თმჰუ... — გაურკვევედი ბგერები
ამოუშვა და გამომცდელად მიაჩერდა სტეფანოზს, — მაჰმადიანი
აბო რომ ქრისტიანულ სადოცავებში დადის და დოცუდობს თქვენ
ამას უარყოფთ?..

— არა, ამას არა.

— კეთიდი, აბომ რომ ხადიფატის დაუძინებელი მტრის —
ნერსე ერისთავის სუდისთვის აწირვინა კათადიკოსს, ეს მიგაჩ-
ნიათ ციდისწამებად?..

სტეფანოზმა იფიქრა, აღბათ, ხსართან სუცესიც აქ ჰყავთო
და გაჩუმიბა არჩია. ბაბაქმა არ დაყოვნა და ბრძანა:

— შემოიყვანეთ ხუცესიცი

აკანკალებული ხსართაჲ ხუცესიც შემოვიდა.

— ხუცესო! — დაუძახა ბაბაქმა, — მოიტანა თუ არა აბო მსაყდარში ნერსე ერისთავის სულის მოსახსენებლად წანდილი?

ხსართან ხუცესმა ერისმთავარს შეხედა და დამნაშავესავით აღუღღღღა.

— სიცრუეს ჩვენი უფადი გვიკრძაღვს, ერისმთავარო!.. დი-ახ, მოიტანა.

ხსართან ხუცესს კიდეც რაღაცის თქმა უნდოდა, მაგრამ ბაბაქმა ხედით ანიშნა მსახურთ, გაიყვანეთო.

— თქვენი ხუცესისაც არ გჯერათ? — ჰკითხა ბაბაქმა ერისმთავარს. სტეფანოზს ხმა გაეკმინდა და კარისკენ იყურებოდა, კიდეც ვის შემოიყვანენო.

— შემოიყვანეთ იოანე! — ბრძანა ბაბაქმა. ერისმთავარი შეკრთა.

იოანეს არ ეტყობოდა შეკრთომა, თავი ღირსეულად ეჭირა, ღრითქოს დარბაზობაზე მიიწვიესო, ზედამდგომელთ თავმდაბლად მიესაღმა და შორიანდოს დაგვა თავმოდრეკილი.

— საპყრობიდიდან გამოშვებული აბო, — უთხრა ბაბაქმა იოანეს, — თქვენ წაიყვანეთ მონასტერში. იმავე დღეს მან მოითხოვა მსაყდარში წასვლა, თქვენ ერთად იდოცეთ ჯაჭვის მსაყდარში... მართალია ეს?

— დიახ, — მიუგო იოანემ უყოყმანოდ. ერისმთავარი ყურს არ უჯერებდა. გაკვირვებულმა შეხედა მოძღვარს. აბო ხომ მისი თავდებით იყო გამოშვებული, თუნდაც ედოცათ ერთად, სტეფანოზის აზრით, იოანეს ეს არ უნდა გაემხილა, ბერმა უფრო შორსაც შესტოპა.

/ — მეუფენო ქართლისანო, — დაიწყო მან დინჯად, — სახეილსა მიმართ მისისა ყოველი მუხლი მოდრკეს, ზეცისათანი, ქვეყნისათანი, ქვესკნელთანი და „ყოველმან ენამან აღუაროს“ სასედსა მისსა.

კარ ეწოდა, რამეთუ თქვა: „მე ვარ კარი ცხოვართა“. ჭეშმარიტად მორწმუნენი მისნი მის გამო, ვითარცა კარსა მას სასუფევდისასა შევადო. ცხოვარი აბო, კარსა მას უფდისავე ნებით მიედრვის. ჩვენ, კაცთ, ძადა არ შეგვწევს ღვთის ნების შეცვლის.

— ჩვენ შეგვწევს! — შეაწყვეტინა ბაბაქმა, ისედაც წითური სუდ მთლად წამოჭუნდა, მღელვარებისაგან ენა დაება. — მაშ „კარ“ ეწოდა!... — შესძახა უაზროდ, — ერისმთავარო! — სტეფანოზს მიუბრუნდა აღედგებუდი. ჩანდა, რომ იოანეს არაკმა გააცეცხდა — თქვენ, ხადიფას ერთგული მსახური, თავდებად დაუდექით მაწანწადა მენელსაცხებდეს, რატომ? ვინ გაიძუდათ?.. „კარ“ ეწოდა! — დაიღრინა ერთხედაც თავისთვის.

— არ მსურს თქვენთან საუბარი, მოწყადეთ ხედმწიფე! — ცივად მოჭრა ერისმთავარმა, — ხადიფას თვითონ ვეასდები და მოვასხენებ, ვინც მაიძუდა.

— ვიცით, უთქვენოდაც ვიცით, ვინც გაიძუდათ! — თქვა მშვიდად ამირამ, დავაში ჩარევას თავი აარიდა.

— მონაზონო! — იოანეს მიასო გაავებუდი თვადები, — თქვენს შეპყრობას დაჟინებით მთხოვდნენ და დღესაც მთხოვენ. მე და ერისმთავარმა დავიფარეთ, როგორც ჩანს, შევცდით.

— არა, უფადო, არ შემცდარხართ, არ გქონდათ მიზეზი ჩემი შეპყრობისა! — არც აცივა, არც აცხედა, პირში მიახადა იოანემ ამირას.

— ჩვენ გვაქვს ცნობები, რომ თქვენ აფხაზეთში ბრძანდებოდით, — მიაშვედა ამირას ბაბაქმა, — ისიც ვიცით, რისთვის!..

ერისმთავარმა იოანეს თვადით ანიშნა გაჩუმდით, არაფერი თქვაო. ზედამდგომედო მისი ყოვედი სიტყვა დახვარივით ესობოდა გუდზე. იოანემ ერისმთავარს არ დაუჯერა, ამოიღო დამამშვიდებელი ეპისტოლე და ამირა აღი ჰასანს წინ დაუდო, თან არაბუდად აუხსნა, რა ეწერა შიგ. ეპისტოლე უფლებას აძლევდა ჯვრის მონასტრის მონაზონს, მცხეთას ნაკურთხი მირონი ბიჭვინთას ჩაეტანა.

— ამ მიზნით გახდით ტაო-კდარჯეთშიც, შავშეთ-ერუშეთშიც, წანარეთსა თუ კახეთ-ჰერეთშიც, — თან ისიც დასძინა, — შეუძლებელია სხვა საბუთი რამ შურტათმთავარს გააჩნდესო...

— შეიპყარით აბო! — რატომღაც დაასკვნა გაცეცხლებუდმა ამირამ.

როცა ამირას სასახდიდან გამოვიდნენ, ერისმთავარმა იოანეს უთხრა:

— მე უკვე აღარაფერი შემიძლია... რაც მოგივათ, თქვენს თავს დააბრადეთ!..

იოანე ფიქრობდა, ვიდრე ჩემი ჯორი მცხეთას მიჩაქნაქდება, შურტები დამასწრებენ და აბოს შეიპყრობენო. მაგრამ ძაღიან გაუკვირდა, როცა სენაკში მოფსადმუნე დახვდა. უამბო ყოველივე, რაც ამირას სასახლეში თავს გადახდა და ურჩია:

— ქრისტეს მიერ საყვარელო, შვილო ჩემო, — შეევედრა მოწაფეს, — გეძიებენ შეპყრობად, ტანჯვად და გუემად. განერიდე მცირე ხნით მაინც.

იოანე ხვდებოდა, რომ აბო განგებ არ შეიპყრეს, მათ არ უნდოდათ აბოს სიკვდილით დასჯა, ქრისტესთვის წამებუდს ერი მოწამედ შერაცხდა და ამის ეშინოდათ. ქართველებისავე ხელით სურდათ ჭაბუკის მიქცევა მაჰმადის სჯულზე. როცა დაშინებით ერისმთავართან და იოანესთან ვერას გასდნენ, ხერხს მიმართეს, დააცადეს იოანეს, ამირას სასახლეში თავს გადამხდარს მოძღვარი თავის მოწაფეს უთუოდ უამბობს, მოწაფეც, ეგებ ჭკუას მოეგოს და ქრისტე უარყოსო.

— მე ტანჯვისთვის მზად ვარ, მოძღვარო! — უთხრა იოანეს აბომ. გაუხარდა ფრიად სასჯელი და სადოცავად ჯაჭვის საყდარში კი არა, სვეტიცხოვედში წავიდა. იქ, მცხეთაში, სარკინოზების დასანახად, უნდა შესუდიყო თორმეტთა მოციქულთა საყდარში და მათ თვადწინ ედოცა. თანამემაძევეთათვის ერთხელაც უნდა მიეცა მაგადითი. ხომ ნაბრძანები იყო შეპყრობა, — უფადს ესავდა და აღარ განეშორებოდა.

სვეტიცხოვლის საყდარში კვლავ ზღვა ხადხი ზიმზიმებდა. სამოედ ქართლის კათალიკოსისაგან წმიდა საიდუმლოს ზიარებას, ერი, ვით ღვთის წყალობას, მიედრებოდა. სვეტიცხოვლის საყდარი მდოცხვედ ვერ იტევდა, გარეთ, სამოთხის ბაღიც სადხით გავსებუდიყო.

სვეტიცხოვლის უბანში აბოს გამოჩენამ მორწმუნენი გაახარა, „აბო მოდის, აბო მოდის!“ — გაისმა ერში ჩურჩული, ჯერ გზა დაუთმეს და თაყვანი სცეს, შემდეგ უკან გამოუდგნენ და საყდრისკენ გაემართნენ. აბოს პირი უცინოდა. თვადები დხენით ავსებოდა, პირჯვარს იწერდა და მორწმუნეთ წინ მოუძლოდა. სვეტიცხოვლის ღვთის გდახებმა შორიდანვე შეამჩნიეს, რომ ჭაბუკს თავზე ნათელი ედგა, ჩოქვით გამოუდგნენ უკან, ნატერფადს ამბორს უყოფდნენ. ამასობაში აბო სადოცავის კარს მიადგა. კათალიკოსებმა გზა უტოიეს მოწამეს. ის-ის იყო ჭაბუკს

წმინდა საყდარში ფეხი უნდა შეეღვავა, იქით-აქეთ შურტები ამო-
უდგნენ, სედეები დაუჭირეს და გათოკეს. ერი შეჩოჩქოლდა და
გოდება აღმოხდა. ცხენოსანი შურტები მათრახების მხუილით
შემოიჭრნენ ხაღხში და მორწმუნენი ცემით გარეკეს. გაკოჭიდი
აბო შუაში ჩაიყენეს და ტფილისის გზას გაუყენეს.

ჭაბუკი ცხენოსნებს მისდევდა, თან აქეთ-იქით იყურებოდა,
შურტებისაგან დაშინებული ერისთავანნი შორი-შორს იდგნენ
მწუხარენი. უხამური გოგო-ბიჭები მისკენ მორბოდნენ და ხე-
ტყის უქნევდნენ, დედანი ლაწვებს იხახდნენ და იცრემდებოდ-
ნენ.

— გიხაროდეთ! — ეძახდა აბო შორიდან მორწმუნეთ, — გიხა-
როდეთ!.. შურტები ჯგროდ მისდევდნენ აბოს უკან, გვერდიგ-
ვერდ, და არგნით ემუქრებოდნენ, გაჩუმდიო. აბო მაინც წირს
არ იცვლიდა, ქედს არ იდრეკდა და მხიარული სახით ემშვიდობე-
ბოდა ხაღხს.

ვიდრე მოწამე სულ მთლად არ მიეფარა თვადს, იდგნენ მცხე-
თედები მტკვრის სანახებში, პირჯვარს იწერდნენ და ღმერთს
ევედრებოდნენ.

პირველი ლაშა

შელამებისას ჩამოვიდნენ ტფილისში. ცხენებს გამობმული აბო კადაუბანში რომ შემოიყვანეს, ძადაგამოდებული უკვე ძღვის მიღას დასდებდა, დაღდი-დაქანცული აქეთ-იქით აწყდებოდა. დაეცა კიდეც რამდენიმეჯერ, არავინ შეიბრადა, ჯერ თოკებით ათრიეა, შემდეგ მათრახის ცემით წამოაგდეს ფეხზე, ძღვის გათავდა წყეული გზა. აბოსთვის სუდერთი იყო, სად შეაგდებდნენ, რომედ დიდევში, ოღონდ ფეხზე არ მდგარიყო, ოღონდ როგორმე დაეღო მიწაზე გაწამებული სხეული. არგნით ცემაც კი ინატრა, ხომ დაწვებოდა მიწაზე, თუნდაც მოეკლათ ცემით, შვებას მოჰგვრია ეს ცემა.

თვარი აუხვიეს და კადაუბანში ისე შეიყვანეს, სადღაც-სადღაც ატარეს, ჯიკავ-ჯიკავითა და მუჟღუგუნებით ფერდები დაუდებეს, რკინის ურდულები გაარაჯგუნეს, ზურგში ხედი ჰკრეს და წყვდიადში შეაგდეს. აბოს თითქოს ბემა გაუღიმა, კედელა აღარ მიესადა ცხვირ-პირით, მიწაზე დავარდა. „მიწა“ გაუედვა თავში. დაემხო თავდაღმა, ფეხები მოკვეთილივით დაყარა გაქვავებულ მიწაზე. სიხარულისა თუ სიმწრის ცრემლი წასკდა. უკეთეს დიდევს ვერც ინატრებდა. ჩაინთქა წყვდიადში, სუდ ერთიანად მიეცა, ჩაიძირა უკუნეთში, წყვდიადი განუკურნავდა გაწამებულ სხეულს. თითქოს სიმძიმე დაკარგა და ბნელეთმა წაიღო სადღაც.

უცებ სისხლის სუნი ეცა, სისხლის სუნმა კვდავ „მიწაზე“ დააბრუნა. თბილმა სითხემ დაუსვედა ცხვირი, ტუჩები, დაწვები... „სისხლი“ — გაუედვა თავში, სისხლის გემომ მიახვედრა, რაც სჭირდა.

როცა ზურგში ხედი ჰკრეს და დიდევში შემოაგდეს, ხედებშეკრული გამხმარ მიწას დაასკდა ცხვირ-პირით. ცხვირი გაუსკდა თუ ტუჩი, სისხლმა იფეთქა. იმდენად დიდი იყო დაწოლის სიხარული, ტკივიდი არც უგრძნია. სისხლი თქრიადით სდიოდა, თავ-პირს უსველებდა, სისხლის გუბე დამდგარიყო, ცხვირ-პირი შიგ ჰქონდა ჩაყოფიდი. თავი წამოსწია, მშრადი ადვიდი მოძებნა ცხვირითა და იქ დადო.

კვდავ მიეცა წყვდიადით ტკობას, დაღდიდ სხეულს, წყვდია-
დის კადთაში ასვენებდა. ჩასთვლიმა კიდეც, აღარ ახსოვს, რაჟ-
დენ ხანს ეძინა. რომ გამოლევია (თუკი შეიძლება ამგვარ ყო-
ფას გამოლევია დაერქვას), უკუნეთიდან ადამიანის კვნესა,
სუნთქვა, შმაშური შემოესმა, ყურს არ დაუჯერა, წამოსწია თავ-
გარინდული ჩააჩერდა წყვდიადს. თითქოს სიბნელეს სუდი ჩაეღო
და მისკენ მოფორთხავდა. ფორთხვისა და ჩუმი კვნესის ხმა
თანდათან ახლოვდებოდა. აბო შიშმა შეიპყრო. ვინ უნდა ყო-
ფირიყო? ვინ ხარ, რა სუდიერი ხარო, უნდოდა დაეყვირა, მაგრამ
ხმა აღარ ამოსდიოდა, ჩაწყდომოდა ხმა. სიზმარი ყოფიდაო, გუ-
დი დაიმშვიდა. ასეთი რამ სიზმარში ემართებოდა, მაგრამ არა! —
სუნთქვა და ფათურისებური შრიადი სუდ ახლოს გაისმა, მისკენ
რაღაც თუ ვიღაც მოხოსავდა და... თავზე, კისერზე ხედი მოუ-
ვა იმ ვილაცამ... ახლა კი საზარელი ხმა აღმოხდა აბოს — „აა!“

— აბო!.. — გაისმა ჩურჩული სიბნელეში, — მე აბოს ვეძებ..
აბო ხარ?..

აბოს იმედი მოეცა, ადამიანის ხმა იყო.

— ვინა ხარ? — კანკადით იკითხა.

— ნუ გეშინია, ვააიპ!.. — უთხრა ხმამ სიბნელიდან.

აბო გონს მოეგო. მართლაც და რისი ეშინოდა? სიკვდილის?
აკი სიხარულით მოდიოდა სასიკვდილოდ? გაკიცხა სუსტი აბო და
სულის სიღრმეში მთვლემარე აბოს მოუხმო.

— კარიჭ კარიჭის ძე ვარ, — უთხრა კვდავ იმ ხმამ, — შენ
რომ პირველად შეგიპყრეს, მას აქეთ აქ ვგდივარ. დღეში რამდენ-
იმეჯერ შემოდინა და მცემენ. ქრისტე ღმერთი დააგდე და მაჰ-
მადს შეუდექო, ვააიპ!.. პირველად აქ გავიგონე შენი სახელი,
თურმე მაჰმადი უარგიყვია და ქრისტე გიწამებია. განა ასეთი
რა დაგიშავა საკუთარმა ღმერთმა, რომ სხვისას მიედტვი. შენი
გულისთვის მაწამებენ, უნდათ სამაგიერო გადაუხადონ ქრისტი-
ანებს, ვააიპ!.. ქრისტიანთაგან ვინმეს უნდა დაათმობინონ თა-
ვისი სჯული და მაჰმადი აწამებინონ. თურმე, ხადიფა მოითხოვს
ამას. ეს ვინმე მე აღმოვჩნდი. შემეპყრეს ქუჩაში, ვააიპ!.. და
მტანჯავენ, გინდა თუ არა, მაჰმადი იწამეო. ხომ აბო ხარ, შვი-
დო, ნამდვილად? მითხრეს, ამ საღამოს აქ აბოს შემოავდებენო..

— აბო ვარ... — ჩურჩულითვე უთხრა აბომ, თუმცა ბნელ დი-
ლეგში მათ გარდა არავინ იყო, მათი ხმა არავის ესმოდა.

— თუ აბო ხარ და თუ მართლა გწამს ის ღმერთი, — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად, კვნესით წარმოთქვამდა სიტყვებს — მიიქეც, შვიდო, შენს სჯულზე, ვააიჰ!.. შენც მოისვენებ, მეც მომასვენებ, ბევრ სხვასაც მშვიდ ძიდს არ გაუკრთობ... ამბობენ, ვააიჰ...ვააიჰ!.. შენი გულისთვის სხვებსაც სტანჯავენო.

— ჩემი გულისთვის? — შეწუხდა აბო, თავს ძადა დაატანა ჯაწამოჯდა.

— სწორედ შენი გულისთვის, ისეთ ქრისტიანს ეძებენ, ვინც მაქმადის სჯულზე მიიქცევა და მას საჯაროდ აღიარებს, ვააიჰ!.. ნებით რაკი არავინ გამოჩნდა, უნდათ ძადით მოაქციონ, ამბობენ, დიდებები სულ ქრისტიანებით აავსესო. ხვად დიდით გაიგონებ მათ კვნესას.

— კეთილ კაცო, — უთხრა აბომ კარიჭ კარიჭისძეს, — ხედები უკან შეკრული მაქვს, მაღლი ჰქმენ და შემისხენ, თოკი მიქერს...

— ხედებშეკრული შემოგადგეს? არამზადები!.. ველარ გიშველი, ჩემს ხედებს სიბნელეში ფათური შეუძლიათ, სხვა არაფერი... ფრჩხილები დამალდიტეს წამებაში, სადოკი თითი სულ მთლად მომაგრიჯეს, იარებზე ცეცხლი მეკიდება და ბაღლამი მდის... ვააიჰ! ნეტა ქრისტიანი არავინ გამოჩნდება ამ უკუნეთში, რომ მომკლას და მომასვენოს?..

„კარიჭ კარიჭისძე, — გაიმეორა აბომ გუნებაში. — აღბათ, მომიგზავნეს ეს კაცი“... — დაასკვნა და გადაწყვიტა ფრთხილად ყოფილიყო, არაფერი წამოსცდენოდა. კარიჭ კარიჭისძეც გაჩუმდა, რატომღაც. საზარელი ამბავი უთხრა, შენს გამო გვტანჯავენო. სიბნელეში მხოლოდ შმაშური და სუნთქვა გაისმოდა, აღბათ, კარიჭ კარიჭისძეც წამოჯდა.

— განა ამათ თავს ვაწამებინებდი, — გამოუტყდა სწრაფად აბოს კარიჭ კარიჭისძე, — ამდენ ხანს შევუდგებოდი მაქმადს, ჩემი ღმერთის რომ არ მეშინოდეს... თან ღმერთის მეშინია, თან წამებას ვერ ვუძღებ, ვითმენ, მაგრამ მოთმენასაც ხომ აქვს საზღვარი? ვააიჰ! — კიდევ უფრო დაუწია ხმას კარიჭ კარიჭისძემ, თითქოს ღმერთსაც ემადებო, ამბობენ, დედაწუღთაც გვიწოკებენო. რისთვის ადამის ძეო. ვმარხუდობ, ვდოცუდობ, ვისთვის რა დამიშავებია? რატომ არ ესმის ღმერთს ჩემი ხვეწნა... ვედრება, რატომ გამწირა ასე სასტიკად? ვაი, დედა ეგებ ჩვენა

მუსლიმანებად ქცევა სწორედ ღვთის ნებაა, ჩვენ კი ვერ მივ-
მსვდარვართ. ღმერთიც ამიტომ გვივდენს ტანჯვა-წვალებას.

— არა, ქრისტიანო, ღვთის ნება არ არის, — ჩურჩულითვე მი-
უვო აბომ, — სატანის ნებაა, სატანა გვტანჯავს და გვაწამებს,
ქართლი სატანებს უპყრიათ, ღვთისმშობლის წიღხვედრი ქვეყანა
სატანათა კერძი გამხდარა, მორწმუნეო, სატანა გადაპარაკებს!

— აბო! — შესძახა სიბნეღეს კარიჭ კარიჭისძემ, — განა არ
ვიცი, რომ სატანა მადაპარაკებს... თუკი ესეც ღვთის ნებაა? —
თუ მე ღირსი არა ვარ ქრისტიანი ვიყო და ღმერთი ნებას მრთავს
მაჰმადს შევუდგე?.. ეგებ ასე სჯობდეს, ეგებ მე ეს მიწერია?..

— როგორ, თქვენ, ქრისტიანი, აპირებთ მიიქცეთ მაჰმადის
სჯულზე? — ხმას აუწია აბომ.

— დიას! — შეჰლაღადა სიბნეღეს კარიჭ კარიჭისძემ. — შენ
გედოებოდი, მოწამევ, — უჰუ-ჰუ-ჰუ!.. მითხრეს, რომ ამ სალა-
მოს აქ მოგიყვანდნენ და დავითმინე.. შენა ხარ ჩემი უკანას-
კნელი იმედი, თუ მიიქცევი შენს სჯულზე, მე ჩემსაზე დავრჩები,
აჰ... ავაიჰ... აღარ მაიძულებენ მუსლიმად ქცევას. შენთვის უფ-
რო ადვილია უკან მიქცევა. შენ სომ უცხო ყვავიდი ხარ, უცხო
მიწაზე გადმორგული, ღმერთი გაპატიებს, შეგივრდომებს, მე კი,
მე უბედურს, ჯოჯოხეთის ცეცხლში დანთქმა მედის, წარწყმენდა
არ ამცდება.

— მოგავგზავნეს... დინარები ჩაგიჩხრიადეს!.. — ველარ მოით-
მინა აბომ. — იუდა ბრძანებულხარ!.. — აბოს ხმაში მრისხანება
გამოკრთა.

— სცდები, ჭაბუკო! იუდას ოცდაათი ვერცხლი მისცეს, ჩვენი
გახვეტიდ ყურუშსაც არავინ გვაძღვეს, ისე გვაქციეს იუდეზად,
ჩემისთანები აქ ბევრნი არიან... — ხავიდიო უთხრა კარიჭ კარი-
ჭისძემ. — მე კი მეტის მოთმენა არ შემიძლია!.. — ხვადიდან
მუსლიმი ვარ, ჭეშმარიტი მუსლიმი! სიცოცხლეში ჯოჯოხეთში
ყოფნას, ისევ სიკვდილის შემდეგ ჯოჯოხეთის ცეცხლში დანთქმა
მიჯობს. დაე, სიცოცხლეში გაიხაროს ჩემმა ცოდ-შვიდმა და სა-
იქიო ცხოვრება თქვენთვის დამითმია!..

— სატანა! ღმერთო ჩემო, ქვეყანას სატანა დაეპატრონა!.. —
შესძახა აბომ და ისევ დაემხო მიწაზე პირქვე.

დიდევში სიჩუმე ჩამოვარდა.

აბომ დოცვა წამოიწყო. ჩუმად, თავისთვის მიწაზე დამხო-

ბიდი დოცულობდა. „უფადო, შეგვიწყადე ჩვერ, რამეთუ შენ გესავთ... ნუ განმირისხდები ჩვენ ფრიად“... — ბუტბუტებდა გზნებით და წყვილიადში დაეძებდა მხსნედსა და მფარველს, ეგებ წამით მოდანდებოდა განსაცდელის ჟამს; თავდავიწყებით მისცემოდა დოცვას. „გვიხსენ ჩვენ მტერთა ჩვენთაგან, რამეთუ შენ ხარ ღმერთი ჩვენი და ჩვენ ვართ ერი შენი“... იოანეს ნასწავდი დოცვა იყო. მან გადმოიღო ბერძნულითგან და ასწავდა. იოანეს ხატებამ გაირბინა წყვილიადში. გაუხარდა, იმედი მოეცა, უმატა და უმატა დოცვას.

უცებ ჩურჩული შემოესმა სიბნელეში, ეგონა კარიჭ კარიჭისძე ეძახდა, დოცვა შეწყვიტა და ყური მიუგდო. კარიჭ კარიჭისძეც დოცულობდა, ისიც ჩუმად, თავისთვის ბუტბუტებდა „მამაო ჩვენოს“.

აბოს გუდზე მოეშვა, გაუხარდა, ღმერთმა დიდევში შემოიხედაო, იმედი მოეცა.

ჩუმად დოცულობდნენ. დიდამდე ერთმანეთისთვის ხმა არ გაუციათ, დოცვა-ვედრებაში გაატარეს ის ღამე.

დიდით აბო მედიდევებმა წამოაგდეს ზეზე. წასაყვანად მოამზადეს: ხელები შეუხსნეს, ადბათ, ზედამდგომელთან მიჰყავდათ. გამომშვიდობებისას კარიჭ კარიჭისძემ დაადევნა:

— აბო, იდოცე ჩემი ცოდვიდი სულისათვის, დღეს მე დღის სინათლეს ვიხილავ...

მედიდევებმა აბო ჯერ აბანოში წაიყვანეს, შემდეგ ასაუზმეს კიდეც. ბოლოს მედიდევთუფროსი მოვიდა ათიოდე შუბოსნის თანხლებით. პერობიდი ჩაიბარეს და გზას გაუდგნენ, ჯერ მიწისქვეშეთში მიჰყავდათ, შემდეგ გვირაბით გასასვლელში გააძვრინეს, მაღალი კიბე აღიმართა მათ თვადწინ, იმ კიბეზე ავიდნენ, ვიწრო დერეფნით ფართო დერეფანს მიაღწენენ. „მოჰყავთ, მოჰყავთ!“ — გაისმა აბოს ზურგს უკან. მისედ-მოხედვის ნება არ ჰქონდა, მაინც მიიხედ-მოიხედა ქურდუდად, ამირას სასახლე უნდა იყოსო, გაუეღვა გონებაში. მართლაც, სადღაც დიდ დარბაზში შევიდნენ. იქ ერთ კარს ორი მესრმდე, ორი შუბოსანი და ორიც მშვიდდოსანი იცავდა. ვანის მცველებმა აბო გვერდით გაიხმეს და გაჩხრიკეს. თვადის უპეებიც კი გაუსინჯეს.

აბო გაჰყვინდა ფრიად, როცა უთხრეს, რომ ამირასთან მიჰყავდათ, აბოს მსგავსთ, სხვა დროს და სხვათა ქვეყანაში, მუსლიმები პირდაპირ ისტუმრებდნენ საიქიოს. აბო კი ჯერ შურტათში ვარმა დაიბარა, ახლა თვითონ ამირა მოითხოვდა მასთან შეხვედრას. ჩანს, აბო უბრალო მოწამე არ იყო. სარკინოზები მაშინ მოქცევას უფრო დიდი მნიშვნელობას ანიჭებდნენ, ვიდრე სჯულის უარყოფას ან ახადი სარწმუნოების მიღებას.

აბოს ამირა გალიმებული შესვდა. პერობიდი თვალებს არ უჯერებდა, მას შემდეგ, რაც ქრისტე აღიარა, სარკინოზს ჩისტუის შუბღგახსნიდად აღარ შეუხედავს. ვინ გაბედავდა ადაჰისა და მაჰმადის მოლადატისათვის შუბღგახსნიდს შეესხა. როგორც მუხთადს, მუხანათს, არამზადას ისე უყურებდნენ, არგნითა სცემდნენ და აფურთხებდნენ. ამირა მუსლიმთაგან პირველი იყო, ვინც გაუღიმა. რას მოასწავებდა ეს ღიმილი?

აბო ხადიჩაზე დაემხო და ეთაყვანა. შუბოსნები კედელთან აიტიუნენ, კარებშიც ჩადგნენ, ამირას საყოფედში მათ უნებურად ახდა ბუზი ვერ შემოფრინდებოდა და გამოფრინდებოდა.

— შენზე ამბობენ, რომ ნათესავით და ტომით სარკინოზი ხარ, — უთხრა ამირამ ძირს დამხობილს მშვიდი კიღოთი, — თანაც სადიფას მედიდების შვიდი ყოფილხარ...

— კეთილს ბრძანებთ, დიდო მსაჯულო, — მიუგო აბომ, — ვმობიღვარ სარკინოზად, განსწავლული ვიყავ სჯუდითა მაჰმადისათა...

— დაგიტოვებია მამული, სჯუდი და ქრისტეს შედგომიხარ, ქრისტიანებს შეუცდენიხარ...

— ეგეც კეთილად ბრძანეთ, რომ მამული, სჯუდი დამიტოვებია...

„ქრისტიანებს შეუცდენიხარო“, აბომ უპასუხოდ დატოვა. არც კარგი თქვა და არც ავი, თითქოს არ გაუგონია.

— დიდი ერის შვიდი ხარ, ჭაბუკო, ჭკუა-გონებით შემკობიდი არაბი... სადიფატს სწორედ შენისთანები სჭირდება, უბედველი სადიფატი თქვენზე ამყარებს იმედს. შენ კი სხვას შედგომიხარ... ვინც თავის დედულ-მამულს ულადატებს, ის სხვასაც აღარ გამოადგება. არაბი ერი მსოფლიო ერია, თითქმის მთელი ქვეყანა არაბულ ენაზე მეტყველებს, მომავალი არაბისაა! შენ ეს რომ იცოდე, დედულ-მამულს არ ულადატებდი.

ამირა უკვე მღვდვარედ დაპარაკობდა, მოსწონდა თავისი ნამ-
ჭვერი და თანდათან უმატებდა სმას.

— ასადი ხადიფა, მოსე ად-მუმინი ასადგაზრდა კაცია, გარშე-
მო სუდ ჭაბუკები შემოიკრიბა, დიდი ვაზირიც კი ჩვენი ხნისა
ჰყავს, — მთლად გაუშინაურდა პყრობიღს, — რაკი ასეთი დიდა
ნდობა გამოგვიცხადეს ასადგაზრდებს, ჩვენც სისხდის ფასად უნ-
და გავამართლოთ ეს ნდობა, ხომ ასეა?.

— კეთიღს ბრძანებთ, — მიუგო კვლავ აბომ, — მე დიდი ერის
შვიდი ვარ, ხადიფატს ასადგაზრდები სჭირდება, ვინც მამულს
ულადატებს, ის სხვასაც არ გამოადგება, არაბი ერი მსოფლიო
ერია, თითქმის მთელი ქვეყანა არაბურ ენაზე მეტყველებს, და-
დი ხადიფა მოსე ად-მუმინი ასადგაზრდაა, თქვენც ასადგაზრდა
ბრძანდებით, რაკი ხადიფამ ნდობა გამოგიცხადათ, თქვენც ერთ-
გულება გმართებთ.

— თუ ეს ყვედაფერი იცი, მაშ, სამშობლოს რად ულადატე?
წამოდეთ, არ მიყვარს დაჩოქილი მუსლიმი!

აბო წამოდგა, რატომღაც შუბოსნებს გახედა ნაღვლიანად და
თქვა:

— მე... მოლადატე... არა ვარ, დიდო მსაჯულო.

ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ამოიღუღღულა. თავდასრიდი იყო, თავი
მაღლა მაშინაც არ აუწევია, როცა ამირა წამოდგა და ახლოს მი-
ვიდა. მძღავრმა თავი აუწია ჭაბუკს და თვადებში ჩახედა.

— როგორ? — გაოცდა ამირა, — მაშ ვინა ხარ?..

— მორწმუნე ვარ, უფადსა ვესავ...

— ვის უფადს, მტრისას?..

— რათა მტრისას, კეთიღო პატრონო, ქართვედი განა მტერია
არაბისა? ქართვედი, არაბიედი, სპარსი, იონი, ხაზარი ყვედანი
ღვთის შვილები ვართ, — ძმანი ხართო უფადმა გვითხრა და სა-
მოთხეში გაგვიშვა.

მოლადატე ის არის, ვინც ღვთის ნებას არ ასრულებს, ვინც
მოძმის ჩაგვრასა და ტანჯვაში თავის ბედნიერებას ხედავს. აღ-
ძრუდა მთელი ქვეყნის დასაპყრობად, რათა თვითონ იბატონოთ,
სხვა კი დაიმონოს.

— აბო, შენზე ამბობენ ჭკვიანი ჭაბუკიაო... ნუთუ შენ არ
იცი, რომ ღმერთმა მუსლიმი ბატონად გააჩინა და სხვანი კი მო-
ნებად.

— კეთილს არ ბრძანებთ, უფალო! ღმერთი სამართლიანია, ღმერთს უსამართლონი არ უყვარან.

არაბიელი აგარის შთამომავალია. მხევად აგარისაგან ეყოლა აბრაამს ისმაილი. მუსლიმების წინაპარი ისმაილია. ისმაილისა აბრაამი, აბრაამისა სემი, სემისა ნოე, ნოესი მათუსადა, ხოლო ყვედანი ადამის შთამომავადნი არიან, ღმერთს დაუდგენია ძეგ ადამისად.

როცა ძმა ძმის წინააღმდეგ აღიძვრის, ძმათა სისხლსა ჰღვრის და ძმათა წარსტაცებს დედუდ-მამუდს, იქ სატანის ხელი ურევია და არა ღვთისა.

მოღადატეც ის არის, ვინც თავის ერს ძმათა სისხლის დასაღვრედად, ძმათა მამუდის მისატაცებდად მოუწოდებს.

— ვინ მიგაჩნიათ თქვენ ასეთად, — გამომწვევად ჰკითხა აღი ჰასანმა. მას უკვე იმედიც დაკარგოდა და მოთმინებაც, ამ ატაცებულ ქრისტიანს რამეს შეასმენდა.

— თქვენ, ხადიფატი! — მოუდოდნედად მიახადა პირში ამირას აბომ. ამირა აღი ჰასანი გუდის სიღრმეში მოედოდა ასეთ პასუხს. ასეთი პასუხის შემდეგ ამირა ვადდებული იყო მოეხმო ჯადათები და აბოსთვის თავი მოეკვეთა. აღი ჰასანი ამირა საიდას არ ჰგავდა, მსხვერპლს დიდი მოთმენით ელოდებოდა. „უცებ დასჯა“ არ მიაჩნდა ჭეშმარიტი მსაჯულის საქმედ. რაკი მთელი ერის წინამძღოლად და მსაჯულად დაადგინეს, ყოველი მისი ნაბიჯი აქ, ამ უცხოთა ქვეყანაში, მოზომიდი, მოფიქრებული და აწონილ-დაწონილი უნდა ყოფილიყო. ძადა მოიკრიფა, სიმშვიდეს მოუხმო და ამ ახირებულ ქრისტიანს ერთხელაც შორიდან მოუარა:

— ცოფი შეგყრია! იქნებ იმის გამო, რომ შეჭირვებულად ცხოვრობდი აქ, უცხოთა შორის, მონა იყავ და ნიჭი და პატივი მოგაკდდა. მე ამა ქვეყნის პატრონი ვარ, მოგცემ ყვედაფერს, რასაც ინატრებ, ნიჭსაც და პატივსაც უხვად მოგაგებენ, მოღაშქრეთა ათისთავად დაგაყენებენ, ოქრო და ვერცხლიც გებოძება, ოღონდ ეგ სიშდეგე სხვას არავის უთხრა.

აბომ ჩაიცინა, აღი ჰასანი გაოცდა, რა აცინებსო.

— მე პატივს კაცთაგან არა ვეძიებ, — ჩაიდუდუნა თავისთვის აბომ, — არც ოქრო და ვერცხლი მწადიან — მაქვს ნიჭი ქრისტეს-მიერი, პატივი საუკუნოთა ცათა შინა. ოქრო და ვერცხლი თქვენთვის დამითმია წარსაწყმედელად.

— ბორკიდები!.. — თქვა ღმილით ადი პასანმა.

„ბორკიდები“ — გასძახეს ვანის მცველებმა ერთმანეთს და წინასწარ მომზადებული რკინის ხუნდები შემოიტანეს ჯადათებმა. ხელები და ფეხები შეუკრეს რკინის ხუნდებით და წაიყვანეს, ვიდრე ამირას საბძანებდიდან გავიდოდა, ამირასა და გარშემო შემოკრებილ სასახლის მცველთა, ჯადათთა და შურტათა გასაგონად ხმამაღლა თქვა:

„მადლობა შენ, უფალო და მაცხოვარო ღმერთო ჩვენო, იესო ქრისტე, რამეთუ ღირს მყავ განკითხვასა“...

ჯადათები მისცვივდნენ და პირზე ხელი დააფარეს. ქრისტე ღმერთის ხსენება ამირას სასახლეში ქვეყნის დაქცევას უდრიდა მუსლიმთათვის.

მეორე ლაშა

მძიმე ბორკიდების ჟღარუნით ნელა მიმოდიოდა სიბნელება და რკინის მღერას ყურს უგდებდა. გარეთ დღე იყო, დიდებში კი ღამე. როცა უფრო ჩამობნედა საკანში, ყურუმი გახდა სიბნელი, წყვილადი გახასხასდა, აბოშ გაიფიქრა: „აღბათ დაღამდა“.

პირჯვარი გადაისახა შებორკილი ხელებით, ღოცვაში გაატირებდა ამ ღამეს, დაედოებოდა აღსასრულს...

წყვილადში ჩაიძირა, კარიჭე კარიჭისძე წარმოუდგა თვაღწინ... ფრჩხილებდალდეტიდ კაცზე ფიქრი აეკვიატა. ეგონა, დიდებში დახვდებოდა, აღარ დახვდა, აღბათ, განაზრახი აღასრუდო, — გუდი დასწყდა. უფრო სხვების ბედი აწუხებდა, ვიდრე კარიჭისძისა. კარიჭისძეს ველარავინ უშველიდა, სული ეშმაკისთვის მიეყიდნა. „ამბობენ, ამ დიდებებში სუდ ქრისტიანები ჰყრიანო“, — ჩაესმოდა ყურში კარიჭისძის ხმა. იმ ქრისტიანთაგან ნუთუ კიდევ გამოერეოდა ვინმე კარიჭე კარიჭისძის მსგავსი?

გუდი დასწყვიტა კარიჭე კარიჭისძემ. რისთვის მარტვილობდა აბო, ვისთვის... თუკი ქართველები თვითონ მიატოვებდნენ თავიანთ სჯულს, აბოს თავგამოდება დარჩებოდა ხმად მლაღლებლისა უდაბნოსა შინა.

იქნებ სუდ ტყუილად აწამებინებდა თავს, იქნებ მართლა სჯობდა ჩუმად ჰყვარებოდა იესო ქრისტე, ჩუმად ედოცა მისთვის და პირჯვარიც ჩუმად ეწერა. აბოს ეგონა, რომ ქართველების-

თვის და არაბებისთვის სწირავდა თავს. მისი აზრით, ორი რჩეული ერი იდგა დაღუპვის პირას. ერთი დაპყრობილი იყო, მონობაში საკუთარი სახე დაეკარგა, დაჩივებულ-დაბეჩავებული სუდიერ გარყვნას და გახრწნას მისცემოდა, მეორე სხვათა დამონების, ძარცვისა და მიტაცების ვნებას შეეპყრო, გონებადბნელებულმა თვით არ უწყოდა, რას იქმოდა. აბოს მათთვის გადაედო თავი, მაგრამ არც ერთსა და არც მეორეს არათუ ვერ გაეგოთ ეს თავდადება, თვით ქრისტიანნიც ეჭვით უყურებდნენ საკუთარი ღმერთის უარყოფელს.

აბომ შეატყო, რომ ეჭვი შეეპარა თავის თავში, მცირედ მორწმუნეობისათვის თავი გაიკიცხა და ღმერთს პატიება სთხოვა, ჩაეფდო წყვდიადში და თავის მოძღვარს დაუწყო ძებნა. ნერსე ამოტივტივდა წყვდიადიდან, გაუღიმა მსახურს ერისთავმა და კვდავ წყვდიადში ჩაინთქა. ეს ღიმილი ხაზარეთიდან ახსოვს აბოს. იქ უთხრეს პირველად ნერსე ერისთავს აბოს ნათლისღების ამბავი. აბო მსახურთა შორის იდგა და შორიდან შესცქეროდა პატრონს, სომ არ გამირისხდებოდა.

— აბო! — დაუძახა ერისთავმა. გვერდით ამოიყენა, — ყოჩაღი ბიჭი ყოფილხარ, — მხარზე ხელი დაჰკრა. ნერსე ერისთავის ნათელი ღიმილი მზესავით ეღავდა წყვდიადში, ტოლივით დაჰკრა მხარზე ხელი თვითონ ნერსე ერისთავმა... რა ბედნიერი იყო მაშინ აბო!

ბედს ახლაც აღარ უჩიოდა, არც ბორკილი აშინებდა, არც დიდები, სიკვდილისთვისაც მზად იყო, მაგრამ, ვაითუ, ამაო იყო ყოველი. მარტოკა მარტვილობდა, პირადი ნეტარებისთვის ტანჯუკი არ ენება, სხვებისთვის ეწამებოდა, მთელი ქვეყნიერებისათვის სწირავდა თავს, თავის ჭკუით. ეს ფიქრი ძაღას ჰმატებდა, იმედსა და ნუგეშს აჩენდა. როცა კარიჭ კარიჭისძე შემოიჭრებოდა წყვდიადში, იმედის მომცემი ის დამაზი ფიქრი უმად უქრებოდა, ცრემლით აევსებოდა უპენი და სასოწარკვეთას მიეცემოდა.

— აბო! — ეძახდნენ წყვდიადიდან, დეონ აფხაზთა მთავრის კაცები დარბაზში იწვევდნენ ყმაწვიდს. ეს თითქოს დაუჯერებელი იყო — სახედგანთქმული დეონ მეორე — მპყრობელი აფხაზეთისა, ეგრისისა, ჭანეთისა, არგვეთისა... ვილაც მენელსაცხებდეს აბოს იხმობდა სადარბაზოდ.

ქარის საყდარში ძედსა სამგზის სცეს, სასახლის წინ მთავრის მარადი მცვედი მონა-სპა გამწკრივდა, აბო თვალსა და ყურს არ უჯერებდა: თურმე წერსე ერისთავს უთქვამს აფხაზთა მთავრის-თვის აბოს ნათლისღების ამბავი, დეონ აფხაზთა მთავარი მე-ნელსაცხებრის საქციელს აღტაცებაში მოუყვანია, საპატიო სტუმრის მეფურად მიღება უბრძანებია.

წყვდიადიდან აბოს გაბრწყინებული თვალები ანათებდა, პყრობილი აბო იმ ბედნიერ აბოს უმზერდა, აფხაზთა მთავრის სასახლეში ზეიმით რომ შედიოდა.

საპატიო სტუმრის სანახავად მთელი სასახლე შეკრებიდნენ. ყმაწვილს თვითონ მთავარი შემოეგება. აბომ მაშინაც მოჰკრა თვალი წერსე ერისთავის მცინარე სახეს. პატრონი დარბაზის ერში იდგა და სახე ღმიძრით განათებოდა, — ამაყობდა თავისი მსახურით. აბო მთავრის წინაშე დაემხო და კაბის კაღთაზე ეამბორა, დეონმა აბო დარბაზის ერს წარუდგინა. დეონმა მაშინ თქვა, რომ აბო არის მისაბაძი ყმაწვილი ქართველთათვის და არაბთათვისაც.

აბომ არ იცოდა, დღის სინათლეს იხილავდა თუ არა, რაკი ამარა განურისხდა, აღბათ, ამ დიდებიდან ცოცხალი ველარ გამოაღწევდა. ამიერიდან წყვდიადი იყო მისი სამყოფელი. მაგრამ ის ნათელი დღეები თვადთაგან აღარ შორდებოდა, წყვდიადით კი არა, იმ დღეებით ცხოვრობდა აქ, დიდგმიც.

დეონ აფხაზთა მთავარი აბოს, როგორც ტოდს, დაუმეგობრდა, აბოს რცხვენოდა, არ ჰქონდა ისეთი აღზრდა, მთავარს გაშინაურებოდა. მსახურად იყო გაჩენილი და ყველას სამსახურს სთავაზობდა. დეონ მეორე კი წარამარა იბარებდა აბოს სასახლეში და ნათლისღების ამბებს ჰკითხავდა. აბოც თავმოდრეკილი უყვებოდა, თუ როგორ აღეძრა სურვილი ქრისტეს შედგომოდა.

აბო აფხაზეთის მთავართან და წერსე ერისთავთან ერთად დადიოდა ღვთისმშობლის საყდარში და მათთან ერთად დოცულობდა. აფხაზეთის ეპისკოპოსნი და ხუცესნი აბოს ქრისტესმოყვარეობას მორწმუნეთ ამცნობდნენ და მის სასელს ქადაგებაში მოიხსენიებდნენ.

ყმაწვილი ღმერთსა ჰმადლობდა, რამეთუ ისიდა ქვეყანა სავსე ქრისტეს სარწმუნოებითა, ურწმუნოთაგანი არავინ იპოვებოდა მისაზღვრამდე ქადლისა. „კეთილ არს ბაძვა კეთილისათვის მარა-

დის“, — წმიდისა მოციქულისა სიტყვისამებრ, გარდამეტებულ ღვთისმოყვარე კაცთ მიბაძა, განეშორა ქადაქს და უდაბნოში სამი თვე დაჰყო მარხვითა და ღუმიდით.

ღეონ აფხაზთა მთავარი აფხაზეთის ეპისკოპოსნი და ხუცესნი უფრო აღივსნენ სიყვარულით ნეტარისა აბოს მიმართ და სთხოვეს მას დარჩენა თავიანთ ქვეყანაში.

— ქვეყანა ქართლისა სარკინოზთა უპყრიეს, — უთხრა გუდითადად აფხაზეთის მთავარმა, — შენ ხარ ბუნებით სარკინოზი, მეშინია, ვაითუ განგდრიკონ სარწმუნოებისაგან უნებლიეთ და ესოდენი შრომა შენი წარსწყმიდო.

აბოს დიდგმობაც გარკვევით ჩაესმოდა ღეონ აფხაზთა მთავრის კეთილი ხმა, „ვაითუ განგდრიკონ“.

— ქართლში შემიწყნარა უფადმა ჩემმა, იესო ქრისტემ, — ეს იმ ჭაბუკი აბოს ხმა იყო, აფხაზები ხედისგულზე რომ ატარებდნენ. — იქ განმაშორა ბნელს, უმეცრებას ჩემსას და უკვდავ ნათელს მაზიარა. ვერა განმდრიკოს ვერავინ, ვერცა მაცდუნოს. მომცენ ოქრო-ვერცხლი, გინა ტანჯვითა და გვემით განმიკითხონ, ვერ განმაშორონ უფლისა ჩემის სიყვარულს. გვედრები განმიტევე იქ, საცა უფადმა ჩემმა შემიწყნარა, რათა ეუწყოს ქრისტესმოძულეთ ქრისტიანობა ჩემი.

— შვიდო, სარკინოზთა სჯულისკანონი სჯულის უარყოფედს სიკვდილს მიუხჯის. — უთხრა ბოლოს აფხაზთა ერისმთავარმა მოუწიებლად.

— აბოს არავის დავანებებთ! — უთხრა ღეონს ნერსე ერისთავმა.

აბოს თვალები ცრემლით აევსო. ნერსე ერისთავი დაუდგა თვადწინ, ის ნერსე კი არა, თოკით შეკრული და დაშანთული, თავის აივანზე მოფუსფუსე, სტეფანოზ ერისმთავრის წინ, აბოს გამო, დამნაშავესავით ატუზული წარმოესასა. ვითომ არაფერია იცოდა აბოს ნათლისღებისა, ვითომ პირველად ესმოდა მისი მსახურის გაქრისტიანება. როგორ უნდოდა ჭაბუკს დაემადა, არ ეთქვა, რომ ქრისტიანთა სადღაცავში დადიოდა. ახლა დიდგვიდან უხდიდა აბო ბოდიშს, საყვარელ პატრონს ვაწყენინეო, გუნებაში დარდობდა.

მაგრამ მთავარი მაინც მოსასხამი იყო! ეგვიპტური ჭრელი მოსასხამი შემოფრიალდა დიდგმში.

აფხაზთა მთავარმა აჩუქა გამომშვიდობებისას. როცა ნერსე ერისთავმა თქვა, აბოს ჩვენ არავის დავანებებთო, დღონმა სტუმრებისათვის საბოძვრის გაცემა ბრძანა: ნერსე ერისთავს ღირსებად წყვილი ბედაური მოართვეს და ხადიბური გვადი. ერისთავის ასისტანტებსაც ჩამოურიგეს შეკაზმული ცხენები. მსახურს, ქრისტესმოყვარე არაბიელს (ასე გამოაცხადეს მაშინ), ყმაწვილ აბოს ეგვიპტურ მოსასხამს უბოძებდნენ. აბოს ფრთა შეესხა, განუზომელმა სიხარულმა გული აუფრთხიდა. ნერსეს საპატიო ამიდაში იდგა თვადებგაფართოებული და მოთმენით ეღოდა, როდის მთარმევედნენ ეგვიპტურ მოსასხამს.

ჭრელი, შრიადა მოსასხამი გულში ჩახუტებული ჩამოიტანა თბილისში და იოანეს მიაბარა. მას შემდეგ იქ, მონასტრის სკივრში, თვადისწინივით ინახავდა ძვირფას საჩუქარს. მასზე ძვირფასი არაფერი ებადა, სუდგმულივით ეფერებოდა ეადერსებოდა. აფხაზეთმა გაახსენა მოსასხამი, ისიც ზომ იმ ნათელი დღეების ერთი ნაგლეჯი იყო, ამიტომ ფრიალებდა წყვილადში.

დიდგის კედელთან მიყუჟდიყო, ჩამყუდროებული უკეთ წარმოთქვამდა საგადოებებს, ფსადმუნობაში გაათენებდა ღამეს, ჟამიდან ჟამად კი წყვილადიდან ნათელი დღეები ამოდიოდნენ, ნათელი სახეები იდანდებოდნენ და ღვთაებრივ ტკობას მიწიერით ცვდიდნენ. ნეტა რა დრო იყო? დრო გადიოდა თუ არ გადიოდა? ყურუმი სიბნელე ჯერ მურუჟლით არ შეცვდიდიყო, არც მამღების ყვირი ისმოდა არსადიდან, მამღების ყვირი იქ, ჯოჯოხეთურ მახრჩობელა დიდგეში გაიგონა, აქ რატომ არ უნდა გაეგონა?

— ადბათ, ჯერ შორს იყო განთიადი...

უცებ აღმოაჩინა, რომ კარიჭე კარიჭისძე მოენატრა. თვით კარიჭისძეც კი სჯობდა შავ მარტოობას. წყვილადში დაიწყო ძებნა, ვერ იპოვა. წუხანდელი ღამე გაიხსენა. კარიჭე კარიჭისძის ადგილას სიბნელე იყო, ადამიანის სახე არ ჰქონდა, კარიჭე კარიჭისძე შავ ღრუბელს ჰგავდა, შავ ორმოს... სიშავე დაპარაკობდა წყვილადიდან.

შავი ორმო უამბობდა საზარელ ამბებს — შენს გამო დიდგებში ქრისტიანებს აწამებენო, გახვრეტიდ ყურუშსაც არავან გვაძღვს, იუღებად ისე გვაქციესო. ის მოდაპარაკე შავი ორმო ერწია ურჩხულის ხახასავით ჩაშავებულ დიდგეს. ისევ წარსულს მიუბრუნდა, აწმყოსა და მომავალში არაფერი ეგუდებოდა ნუგე-

შის მომცემი. წარსულით უნდა ეცოცხდა, წარსული მხარში ედგა განსაცდელის ჟამს, განუყრედ მაისთან იყო თავისუფლებაშიც და პერობილობაშიც, დიდებში არც აწმყო იყო, არც მომავალი, იდგა მხოლოდ წყვილიადი, მძიმე, შავი მარტოობა ჩამოწვებოდა და აბოს ეგონა, ხანდახან თვითონაც არ იყო აქ, იყო მხოლოდ და მხოლოდ შემზარავი სიშავე, როცა წყვილიადიდან წარსული ამო-
ტივტივებოდა, მაშინლა გრძნობდა საკუთარ გვამს, საკუთარ არსებობას მაშინლა ამჩნევდა.

სადიდევო ამირას მტკვარს გაღმა ჰქონდა, ქადაქის ბოდოს. დიდით, ადრე, სადიდეგოს შავით მოსილი მონაზონი მიადგა და ვანისმცველს მედიდეგეთა უფროსთან შეხვედრა მოსთხოვა. ვანისმცველმა — უფროსი არ არისო, — ცივად მოიშორა კუნკუდიანი ბერი. მაშინ მონაზონმა ვანისმცველს მისი შეპყრობა და დიდებში ჩასმა უბრძანა. ვანისმცველი გაოცდა, ყურებს არ დაუჯერა. აღბათ, ვინმე ჭკუაზე შემცდარიად და ხედის კვრით დაუპირა გაგდება სადიდეგოდან.

მონაზონი ვანისმცველს გაექცა და პირდაპირ დიდებებისაკენ გაქანდა. ვანისმცველმა ყვირილი ასტეხა. თავიანთი სადგომებიდან გამოცვივდნენ სხვა ვანისმცველნი, მედიდეგენი და თვით მედიდეგეთუფროსიც გამოჩნდა. ამასობაში მონაზონმა კარლა დიდები იპოვა და შიგ შევარდა.

შეიძრა, შეირყა სადიდეგო, მსგავსი რამ არავის ენახა და არც არავის გაეგონა. ადამიანი თავისი სურვილით ჯდებოდა დიდებში და კარის დაკეტვას მოითხოვდა. ვინ უნდა ყოფილიყო ეს უცნაური, კუნკუდიანი მონაზონი? მედიდეგეთუფროსი გამუს-
ლიმებური ქართვედი ყოფილიყო, იცნო ერისმთავართა კარის მოძღვარყოფილი — იოანე საბანისძე, გაუკვირდა, შეეშინდა კიდევ, რიდით მიეახდა და ჰკითხა:

— რას მივაწეროთ თქვენი ჩვენთან მობრძანება, მამაო...

იოანეს მოეწონა თავაზიანი კიდე და ასევე თავაზით მიუგო:

— კეთილ კაცო, შემიკარით ხედები და წესისამებრ დამატყვევეთ...

— ჩვენ უფლება არა გვაქვს ვინმე შევიპყროთ, მით უფრო — თქვენ, მამაო...

— მაშინ მომიყვანეთ ის, ვისაც ამის უფლება აქვს!..

— დიახ, შევატყობინეთ ვისაც ჯერს არს, მაგრამ ვიდრე მოვ-
დენ, მიბრძანეთ, რით გემსასურთო, იქნებ გარეთ, სუფთა ჰაერ-
ზე გამოსუდიყავით და იქ დადოებოდით უფროსებს.

იოანემ თავაზიან მედიდევითუფროსს ცივი უარი სტყვიო.
სადიდევოს შურტები მოვარდნენ შეშინებულნი. იოანემ ისინიც
არ მიიკარა.

— მოვითხოვ შეპყრობას, მე დამნაშავე ვარ! — უთხრა მათაც
დაბეჯითებით.

ყვედა დიდეს, გარდა მედიდევებისა და ჯადათებისა, თითო
შურტა ჰყავდა მიჩენილი, მათ თავიანთი შურტათუფროსი განა-
გებდა. სადიდევოს შურტათუფროსი საგონებელში ჩავარდა, ასე-
თი შემთხვევა არასოდეს ჰქონიათ, არ იცოდნენ რა ელონათ, რა
მოემოქმედათ, ჰაჯოჯ იბნ-ად ბაბაქისთვის უნდა ეცნობებინათ
ეს საკვირველი ამბავი, სხვა გზა არ იყო. ვინ იცოდა, ბაბაქი რა
თვადით შესედავდა სადიდევოს შურტებს ამის შემდეგ.

მედიდევითუფროსმა მსახური ერისმთავართან გაგზავნა,
შურტებმა ჰაჯოჯ იბნ-ად ბაბაქთან აფრინეს კაცი.

ერისმთავარს ზარი დაეცა, ვერ გაეგო ვერასგზით, თუ რატომ
მოითხოვდა საბანისძე შეპყრობას, კიდევ რაღაც საშინელებას
მიმზადებენო, იფიქრა, მიქაელი იხმო საიდუმლოდ, გაანდო მა-
მამისის საკვირველი საქციელი. არავის უთხრა, იქნებ ჩავაჩუ-
მოვო, — უჩურჩულდა და სადიდევოსკენ გასწია.

სტეფანოზი და მიქაელი ერთად მივიდნენ სადიდევოში, მაგრამ
იოანესთან ერისმთავარი შევიდა. მიქაელმა ვერ გაბედა მამას
დანახვებოდა.

ბნელ დიდევში სინათლე ღია კარიდან შედიოდა, კარიც საღო-
რესებურად შეებათ საპყრობილისათვის, წელში მოხრიდი უნდა
შესუდიყო ადამიანი. ერისმთავარი შედრკა, დიდევში შესვლა არ
შეეფერებოდა მის დიდებულებას. წელში მოხრიდმა შეიხედა შიგ-
ნით, არაფერი ჩანდა. ერისმთავარს უკან მოსდევდა მედიდევით-
უფროსიც, სადიდევოს შურტათუფროსიც. ერისმთავარმა მათ
მოხედა.

— შებრძანდით, იქ არისო, — უჩურჩულეს მხედრებმა. ერის-

მთავარმა ერთხელაც დალუნა თავი და დიდევში ჩავიდა. სინათლეში დადგა და სიბნელეში მყოფ იოანეს თვადით დაუწყო ძებნა,
— იოანე! — დაუძახა ხმადაბლა.

— კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება, ერისმთავარო, — სიბნელიდან მოესალმა იოანე, ერისმთავარმა დაინახა, თუ როგორ წამოდგა ფეხზე მოძღვარი. „იჟდა, — გაუედვა თავში სტეფანოსს, — მიწაზე იჟდა მდაბიორივით“.

— წავიდეთ, იოანე, მე ყველაფერს მივხვდი, წავიდეთ!.. — დაუყვავა შორიდანვე ერისმთავარმა, — იქ ვისაუბროთ, სასახლეში.

— უბრძანეთ, უფალო, ბორკილები მოიტანონ! — შეაწყვეტილა ცივად იოანემ.

ერისმთავარი დაფრთხა. „უარს მეუბნება“, — გაუედვა თავში და კიბო გამოიცვალა.

— გთხოვთ, წავიდეთ სასახლეში, ვიდრე საამიროში გაიგებენ!.. — ჩურჩუდით უთხრა სტეფანოსმა.

— ვერ წამოვად... უბრძანეთ, მოიტანონ ბორკილები!

— კარგით, მაშინ... — შეყოყმანდა ერისმთავარი, მიიხედ-მოიხედა რატომღაც, დიდევში ჩასასვლელ კიბეზე მოურიებლად დაჟდა, — ის მაინც მიბრძანეთ, რატომ ისწრაფით ბორკილების დადებას?

— დამნაშავე ვარ, — პირდაპირ დაიწყო საბანისძემ — ვერც მონაზვნობამ მიშვედა და ვერც ჩემმა უფალმა იესო მაცხოვარმა. ვერ შევეგუე მძღავრობას ზედამდგომელთა.

— მოძღვარო, — შეაჩერა ერისმთავარმა იოანე, — თქვენ ცოდვილი ყოფილხართ და არა დამნაშავე, საყდარში უნდა მიბრძანდეთ, განა ჩემგან გესწავდებათ; — ერისმთავარს გაუხარდა, გამოსავალი ვიპოვეო — გაიფიქრა.

— არა, ჩემო ხელმწიფე, სულიერო შვილო ჩემო, ცოდვილი ის გახდავთ, ვინც ღვთის ნებას არ ასრულებს. მე როცა ზედამდგომელთა წინააღმდეგ ბრძოლა მწადიან — ეს ღვთის ნება გახდავთ. ღვთის ნების აღსრულებას კი თქვენი კანონი მიკრძალავს. მე თქვენი კანონის დარღვევა მიდევს გუნებაში და არა ღვთისა.

— განა ამისათვის დიდევში ჩაჯდომა ერთადერთი გამოსავალია?

— ერთადერთი გახდავთ... — უცებ ხმა გაუტყდა ბერიკაცს, სიბნელიდან გამოვიდა, ერისმთავარს თაყვანი სცა, და შეევედ-

რა, — გემუდარებით, უბრძანეთ ჩემი შეპყრობა, მე სომ თქვენთვის არაფერი მითხოვია!.. დღის სინათლის ხიღვა არ მსურს, მონათა შორის სიცოცხლეს სიკვდილი მიჯობს! სიკვდილის ნებას კი ჩემი უფადი არ მაძლევს... ნუთუ მაინც ვერ მიხვდით, ჩემს გულში რა ცეცხლი ტრიალებს! სად არის იმედი და სასოება, ქართლისა პატრონო! პატიოსანმა კაცმა თვალი ვით გაახილოს!.. — ხმას ოდნავ აუწია იოანემ და უღონოდ თავი ჩაკიდა.

საბანისძე მოსული ტანის კაცი იყო, ფართო შუბრითა და ძლიერი სახის ნაკვთებით ყურადღებას იქცევდა. ერთხელ მნახველს მისი სახე არასოდეს დაავიწყებოდა. დაბადი, გუგუნა ბარიტონი ამოსდიოდა პირიდან, რაც კიდეც უფრო ამშვენებდა მის პიროვნებას. პატიოსანმა კაცმა თვალი ვით გაახილოსო, როცა თქვა, მას მხარბეჭი შეუტოკდა, თავჩარგული იდგა ჩოქზე, პირისაზე არ მოუჩანდა, — გაბურღულ თმა-წვერს დაეფარა, მხრები უთრთოდა მხოლოდ. ერისმთავარმა ბერიკაცი წამოაყენა:

— ადამიანს საპყრობილეში აგდებენ რწმენისათვის! მე, იმ პყრობილის აღმზრდელს, სუდიერ მოძღვარს მისას, უფლება არა მაქვს წინ აღვუდგე ზედამდგომელთა თავგასულობას!..

— ისევ აბო! — შესძახა სტეფანოზმა და კვდავ ჩამოჯდა დილეგის კიბეზე, სასოწარკვეთილმა თავზე ხელები შემოიწყო და გმინვასავით აღმოხდა — ვიცოდი, რომ ისევ აბოსთან მივიდოდი!

— დიას, საყვარელო შვილო ჩემო, ისევ აბოსთან უნდა მივიდეთ, მაგრამ ამჯერად თქვენ არაფერსა გთხოვთ. მე თვითონ ვიცი, რაც მევადება!.. თუ თქვენ ჩემი შეპყრობის ბრძანების ნება არა გაქვთ, სთხოვეთ ამირას, რომ შემიპყრონ და აბოსთან ერთად მეც განმსაჯონ.

— თხოვნა არ დამჭირდება, როგორც კი თქვენს საქციელს გაიგებენ, მაშინვე ამ კარს რკინის ურდულს დაადებენ... მიქაელი გარეთ გედოლებათ.... — მიაკერა უადგილოდ ერისმთავარმა.

— არა უშავს, დამედოლოს... — მიუგო ცივად იოანემაც, თითქოს ედოლო მიქაელის ხსენებას.

— სხვისთვის თავს სწირავთ და საკუთარი შვილი აღარც კი გახსოვთ?..

სტეფანოზი უკანასკნელ ფანდს სცდიდა, უკანასკნელ მახეს უგებდა იოანეს.

— განა შვიდზე უფრო გიყვართ გადამთიელი აბო?.. ერთხელ მაინც დაინდეთ საკუთარი შვიდი, იზრუნეთ მის მომავალზე, რაკი თავის გაწირვა გუადვილებათ, შვილისთვის გასწირეთ თავი...

— ჩემო კეთილო, — ჩაიცინა მოუდოდნედად იოანემ, წავიდა და კვდავ სიბნელეში დადგა, — მე თავს ვწირავ სწორედ შვილისთვის... შენთვის, ჩემთვის...

ერთ არაკს მოგახსენებ, იქნებ ამ არაკით მოვფინო ნათელი ჩემს ნააზრევს.

ერთი დათვი რკინის გაღიაში ემწყვდია. მშიერ-მწყურვალა იყო, მაგრამ ხმას არ იღებდა, თათებზე ედო თავი და ეძინა. რკინის კედლებს მაინც ვერ გავანგრევო, ფიქრობდა. შეგუებოლა ტყვეობას, დღეც ეძინა და ღამეც. ერთი კეთილი კაცი იყო, შეეცოდა დათვი და გადიის კარი გაუღო, დათვი მაინც არ იძვროდა, იმედი არ ჰქონდა თავისუფლებისა, მაშინ კეთილმა კაცმა გაღვიძება დაუწყო, დათვმა გაიღვიძა, გამოიჭრა გადიიდან და პირველად ის კეთილი კაცი დაგვიჯა. წავიდა ტყეში და ძველებურად დაიწყო დათვობა. ეგრეთვე, მე და აბომ უნდა გავალვიძოთ დაძინებუდი ქართველი. გაღვიძებუდი ადამიანი, როგორც გაღვიძებუდი მხეცი, პირველად საშიშია. შესაძლოა, იმ კეთილი კაცის ბუდი გვერვოს ორთავეს, მაგრამ გაღვიძებუდი იმ დათვისა და დათვობისა არ იყოს, ბოდოს და ბოდოს მაინც დაიწყებს ადამიანობას, ჩვენც მეტი არა გვინდა რა...

სტეფანოზი გაბრუებუდი იჯდა დიდების კიბეზე, არც არაკა მოუსმენია და არც მისი აზრი გაუგია. სურ იმას ფიქრობდა, რა ეთქვა ამირასთან. საკვირველი და აუხსნედი მაინცდამაინც ჩემს სამთავროში უნდა მოხდესო, ფიქრობდა. არაბი აბოს გუდისთვის ქართველი ბერი შეპყრობას და დიდეგში ჩაგდებას რისთვის მოითხოვსო, არ იკითხავდა ახადი ამირა? ნარიგ აეხსნა, რა პასუხი მიეგო ერისმთავარს?

— რა ვუთხრა ამირას! — ამოიკვნესა ერისმთავარმა და საწყადლობედი თვადებით მიაჩერდა მონაზონს.

— უთხარით, რომ შემიპყრონ, როგორც აბოს აღმზრდედი. იოანე მიწაზე დაჯდა მდაბიორივით, სიბნელემ მისი დიდი, ძდიერი სხეუდი დააპატარავა, კუთხეში მიგდებუდივით იჯდა და გაჩუმებუდი ჩასცქეროდა მიწას.

ერისმთავარი დიდეგიდან გავიდა, ცოცხად-მკვდარი გაეცადა

სადიდგოს და მიქაელიც თან წაიყვანა. იოანემ არ ისურვა შვიდ-თან შეხვედრა, მიქაელსაც ეშინოდა მამასთან შეხვედრის. დაწო-ქიდი დოდინის შემდეგ, მამა-შვიდს შორის ცივი კედელი აღიმარ-თა რიდისა. იოანე შვიდსაც გაემიჯნა. რაკი მამას არ სურდა შვიდის ნახვა, მიქაელს თავშეკავება მართებდა, მამამისს ისეთი რამ განეზრახა, რაც შვიდისთვისაც გაუგებარი იყო, აღზრდი-ლისთვისაც და ქვეყნის პატრონისთვისაც.

ერისმთავარმა მედიდგეთ და სადიდგოს შურტებს დაუბარა, ამირას ბრძანებას დავედოდათ, მე არაფერი შემოძლიათ.

იოანე კარლია დიდგეში დატოვეს, ეგებ მოეგუნებოს და გა-მოვიდესო.

მესამე ლაშქ. წყადი

„წყადი“... — წრიალებს დიდგეში აბო. მესამე დღეა წყადი არ დაუდევია. მოსწყურდა, მოსწყურდა, მთელი დღე ითმინა, გუში-ნაც ითმენდა, აქამდე არ გასჭირვებია მოთმენა. ამ ღამით გაუ-ჭირდა, რატომ გაუჭირდა, რატომ ვერ ითმენს, ნუთუ სორცმა იმ-ძღვარა „წყადი!“ — შიგნიდან ეძახის, შიგნიდან ითხოვს ვილა-ცა. მაინც რატომ არ მისცეს წყადი, იქნებ სადმე დგას კუთხეში და ვერ იპოვა. დადის, დადის კუთხე-კუთხე, ეძებს, დაფათურობს ბორკილების ჟღარუნით, არ ჩანს, არსად არ არის წყადი. რატომ არ არის? — ეგებ წყურვილით სიკვდილი გადაუწყვიტეს. თუცა.. წყადი იქაც არ იყო... — გაახსენდა მახრჩობედა დიდგე: იქ არ მოსწყურებია, რომ მოსწყურებოდა, კედლებს გადოკავდა, წყადი მოჟონავდა. აქ წვეთი არ ჟონავს არსად. კედლებზე აფათურებს ხედებს, აფათურებს გუდინჯად, საქმიანად. ჟამიდან-ჟამად ბორ-კიდი ჟღარუნებს, ხედების თითები კი გაშმაგებით დაეძებენ წყადს. არა, არსად არ წვეთავს, არსად არ ჟონავს. პირი უშრება, ენა უხმება, ყელი უხმება. ხმოზა ტუჩებიდან ეწყება და ყელში გადადის, ყელიდან გუდ-ღვიძელს მოედება, იქიდან მთელ სხეულს და როგორც კდრის თავზე მდგარი ხე ხმება უწყდოდ, აბოს სხე-ულიც ხმება წყვილადში. „წყადი... წყადი... წყადი“... — გუგუნე-ბენ ყრმის სასმენედნი, „წყადი... წყადი... წყადი“... — ჩურჩუდე-ბენ კედლები. წყადი კი კარიდან უნდა შემოვიდეს. კარი დუმს, რკინის ურდულები ადევს და რკინასავით გაქვავებულა, მედი-

დეგეს ეშინია, კარს არ ადებს. ამ დიღით აბოს ყვირილს: „წყადი წყადი!“ — ჯერ ჯაჯლანით უპასუხა, როცა პყრობიღმა ვერ მოისვენა მედიღეგეთუფროსი ახმობინა, მედიღეგეთუფროსმა არგნით ცემა ბრძანა. მედიღეგე შემოვიღა, ორი ჯაღათი შემოჰყვა, წამოაქციეს და სცემეს. „ხომ გეუბნებოდი, გაჩუმდი-მეთქი“, — ბურტყუნებდა მედიღეგე, თან არგანს დანდობიღად სცემდა. აბოს აზრით მედიღეგე კეთიდი კაცი უნდა ყოფიდიყო, ჯაღათები სცემდნენ დაუნდობღად, მედიღეგე კი ჯოხს უცაცუნებდა. „აქ დიღეგია, ჩემო ძმაო, პურის საჭმეღად კი არ მოუწვევიხართ, უნდა მოითმინო... არ მოითმენ? — შენს თავს დააბრადე“ — თავს იმართლებდა მედიღეგე. აბოს ყურში ჩაესმოღა იმ მედიღეგის გაბზანუღი ხმა, ამ ხმის იმედი ჰქონდა, ეს ხმა წყადს მოუტანდა. ნაცემ ნაგვემს ფერღები სტკიოღა, ზურგი და საჯდომი ეწვოღა, მაგრამ „წყადი“ მაინც საბედისწეროღ აკვიატებოღა. რომ მოეკღათ ცემით, წყადი როგორმე უნდა დაეღია. საღ, როგორ, რა გზით. რა ხერხით უნდა ეშოვა წყადი? — შუალამეს ეღღებოღა. ლამით, როცა უფროსები შინ გაიკრიფებოღნენ, გააღვიძებდა მედიღეგეს და წყადს თხოვდა. ითმენდა, ითმენდა, სუღი კბიღებით ეჭირა „წყადი!“ — გუგუნებდა დიღეგი, თითქოს უღაბნოში იყო, ერთი წვეთი წყადი არ იშოვებოღა ქვეყანაზე. ავაღ ხომ არ იყო? თავქედი ხომ არ შეეყარა? ციებ-ცხეღებამ შეიპყრო?.. გუღღვიძღი ეწვოღა, შიგ ყიაში ესხა მღუღარე და შიგანს ის უხრუკავღა, შიგნის ცეცხღი მოსღებოღა ყელსა და პირ-ბაგეს, ეს ცეცხღი უხმობღა ყელს, უშრობღა პირს და წყადს თხოვდა. წყადი კი წყვიღადში მიჩხრიაღებღა, მიჩხრიაღებღა, მიშრიაღებღა უხუნაკადღ, თეთრ ჩქერებად, აბო თეთრ ჩქერებს მისღევღა, მაგრამ ვერ ეწვოღა, როგორც სიზმარში, აღგიღზე გარბოღა, წინ წყღის ჩქერებისაკენ ველარ მიჰქონდა სხეუღი.

„წყადი! წყადი!“ — თხოვდა გვამის ყოვეღი ასო. „წყურვიღით უნდათ გამტესონ“, — გაუღღვა უცებ თავში. „იციან, რომ ქრისტიანს შიმშიღით ვერას დააკღებენ, წყურვიღი მომისაჯეს“.

წამოღღა ჯაჭვების ჟღარუღით. იწყო ნეღი სვღა სიბნეღეში წინ და უკან. რკინის მღერას მიუგღო გუღისყური და წყვიღადში ჩქრიაღით მომავად წყღის ნაკადს თვადი მოსწყვიტა. მიღის და მოღის, მიღის და მოღის... დრო კი თითქოს გაქავღა, აღარ იძვრის, „წყადი!“ — გაიძახის დროც და ერთ აღგიღას ღგას. როღემ-

დე, როდემდე იბრძოდებს ასე, როდემდე დათრგუნავს შიმშილს, წყურვილს, სიცივეს, ტკივილს, ავადობას...

გარეთ აღბათ თოვდი დევს, ცივა. დიდევშიც ცივა, მაგრამ აბოს, გარდა წყურვილისა, არაფერი აწუხებს, წყურვილმა სიცივეც სძლია, ცემისაგან დაღურჯებული ფერდების ტკივილიც, შიმშილისგან დასრუკული მუცლის გვრემაც და მთლიანად დაუფლავამს. როგორც ნალვერდარი თივაში, უცებ გაღვივდა და კოცონივით აბრიალდა. აბრიალდა, აგუზგუზდა მინავლული წყურვილი სიცოცხლისა, დაჟინებით, ისეთივე ვნებით, როგორც მარტვილობა, წყადი მოითხოვა.

როგორ მიიღტვოდა სიკვდილისაკენ! სიცოცხლე არად მიაჩნდა, ოღონდ ადამიანური ღირსება გადაერჩინა, არ ელადატა რწმენისათვის, არ ელადატა თავისი ღმერთისათვის. ვერც ამირა, ვერც ერისმთავარი, ვერც ქრისტეს მესავი, ვერც მუსლიმი წინ ვერ გალაუდვა, ერთხელ არჩეული გზიდან ვერავინ გადაახვევინა და წყადი კი... უბრალო წყადი, ვით წყდისფერი ეშმაკი, უხიაგად წინ გადაელბა. „წყადი!“ — უწოდდა სასმენელი და კვდავ წყვდიადში დაეძებდა ხსნას. როგორ დაეთმინა, რა ელონა, წყვდიადს უნდა გაეცა პასუხი, მაგრამ წყვდიადიც ღაღატობდა, — წყვდიადში მძლავრ, თეთრ ჩქერებად მოედინებოდა წყდის ნაკადი და მარტვილს უფრო აწყურებდა. რატომ სწყუროდა ასე გაშმაგებით, რატომ ვერ იოკებდა წყურვილს? სწყუროდა და რა ექნა, ვერ უარყოფდა იმას, რაც სჭირდა. აღბათ, ესეც განგების ნება იყო. ჩანს, სიკვდილისაკენ სიცოცხლისათვის იღტვოდა. სიკვდილის დათრგუნვაც სიცოცხლისათვის ეწადა.

ფეხაკრეფით წავიდა კარისაკენ. „დროა“, გაიფიქრა კართან. ფრთხილად დააკაკუნა, მარტო მედიდევს უნდა გაეგო. თანდათან მოუმატა რაჯგუნს. ჯერ სველება მოისმა შორიდან, შემდეგ ფეხის ხმა. გაიტრუნა, ყური მიუგდო ფეხის ხმას. კარს მიღმა მედიდევს ფრანტუნ-ფრანტუნი ახდა საამოდ ეჩვენებოდა.

ფეხისხმა მიწყდა. „მოადგა კარს... — გაიფიქრა აბომ, — ახდა გააღებს“...

— რა იყო?.. — დაიხრიწინა მედიდევში.

„აღარ გააღო“, — გუდი დაწყდა, დიდებიდან ძნელი იყო გუდქვა ადამიანის დარწმუნება.

— მამაჩემს გაუხარო!.. — აღმოხდა აბოს გუდთბიდი სიტყვე-

ბი. — გესმით? — თქვენ მამაჩემს გავსართ!.. — უფრო ხმამაღლა დაუძახა.

— ამისთვის გამაღვიძე?.. — გაავებული ხმა იყო. — არგანი მოგენატრა?..

— ხმით გავხართ მამაჩემს! გეფიცებით, სიმართლეს გეუბნებით! — მამაჩემი მედიდებოდა...

— გავაღვიძო ჯდაღათებიც! — უფრო მკაცრად დაიღრინა მედიდებემ.

— შვიდი გყავთ? არ წახვიდეთ, გემუდარებით, არ წახვიდეთ! მიპასუხეთ, გყავთ თუ არა შვიდი?..

— მაგ სიტყვებით გულს ვერ მომიღობო, იცოდე!.. ოცი წელია ჩემს საქმეს პატიოსნად ვემსახურები!..

— იმიტომაც დაგიძახეთ, მივხვდი, რომ პატიოსანი კაცი ბრძანდებით...

— რა გინდა, კარს ვერ გავაღებ. მორჩა. ვთქვი და გადავჭერი!

— წყადი... — ხმის კანკალით უთხრა აბომ. თითქმის ყოველი ბგერა ცად-ცადვე წარმოთქვა, — წყადი. — იმდენი სიყვარული, იმდენი ვედრება, იმდენი ტანჯვა ჩააქსოვა ამ ერთ სიტყვაში, მედიდებს მოეჩვენა, რომ კარი თავისით გაიხსნა, აბოსაც ეგონა, რომ რკინის კარი გადღვა და პირველი სხივი ურთიერთგაგებისა რკინაში გაძვრა.

— ვიხრჩობი, ბატონო... ადამიანიც არ გწამთ?! — დაადევნა იმ ობოლ სხივს აბომ. დუმილი ჩამოწვა დიდებუიდან და დიდებს გარეთაც. აბოს იმედი მოეცა, — მედიდებე ფიქრობდა. რაკი ფიქრი გაბედა, რაკი სხვათა სიტყვები გულთან მიიტანა, ეგებ საკეთის ქმნის სურვილიც დაბადებოდა.

— სამი შვიდი მყავს! — ამოიოხრა მედიდებემ. — იმიტომაც არ მომაქვს წყადი, დუკმა პურს დავკარგავ... ნუთუ შენ ეს არ გესმის?! — მედიდებემ წყდის ნაცვლად საყვედური და მუქარა ერთად შეუგდო დიდებში აბოს და ჩქარი ნაბიჯით გაეცადა იქაურობას.

— ამას ვერავინ გაიგებს! — სასოწარკვეთით დაადევნა აბომ უკან, მაგრამ მედიდებე აღარ მობრუნებულა.

მწყურვად, მშიერს, ნაცემ-ნაგვემ აბოს, როცა უკანასკნელი სასოებაც გამოეცადა და ფესისხმაც მიწყდა, დაემხო მიწაზე და

ბავშვით ატირდა. დიდხანს ტირიდა, ცრემლით გული მოიოსხა, აბორგენული სუდი ჩაიწყნარა და კვლავ წყვილადში ჩაიძირა: არ მიიკარა, არ შეუშვა წყვილადმა თავის წიაღში. „წყალი!“ — ჩაესმოდა წყვილადშიც და თხლიშინით მოვარდებოდა დიდი ნაკადი. აბო კი, როგორც სიზმარში, ადგილზე გარბოდა, წინ, წყლის ნაკადმდე, ვერ მიჰქონდა გაწამებული სხეული.

ისევ მედილეგეს უნდა ესხნა. თუ ამ სალამოს ერთ ყელზე წყადს დაღევდა, სვად უკეთ შეებრძოლებოდა ბაბაქისა და ამირას კაცებს. უწყლოდ კი, როგორც ნაპირზე ამოგდებულ თევზს, ამ სალამოს თუ არა, სვად გაძვრებოდა სუდი. დღისით მედილეგენა ახლოს არ მიიკარებდნენ, ამ სალამოს უნდა მოეჯადოვებინა მედილეგე და წყალი ეშოვა.

„ყაყბებს მივცემ, — უცებ გადაწყვიტა. ჩაფიქრდა, დააკვირდა თავისთავს, — ცოდვას ხომ არ ჩავდივარ? — დაეჭვდა. — გასამრჯელოს ვაძლევ“, — გაიმართდა თავი და შებოროტი სედების ფათურ-ფათურით შეატყუა ყაყბები. ცადი სელით მარჯვენდ აიღო და ამჯერად უფრო თამამად მიადგა დილეგის კარს. მთელი ძალით აუტესა ჯაჯგური. აჯაჯგურა, აჯაჯგურა და გაიდურსა, მედილეგის ფეხის სმას უგდებდა ყურს. მედილეგემაც აღარ დაყოვნა, მოვიდა, მაგრამ ვაი ამისთანა მოსვდას. იგინებოდა, იდანძლებოდა, იმუქრებოდა, ცოფს ჰყრიდა პირიდან.

— ეშმაკი შეგაჯდა არა მხარზე? სიკვდილის ანგელოზი გესტუმრა და აღარ გაძინებს!.. საიქიოში წასვლა გეჩქარება? მოვიტან კაცპელატს* და ჩაგაყუდებ, შენისთანები ჩამიწვენია!..

— კეთილთ კაცო, ყაყაბს მოგცემ... — უთხრა აბომ კვლავ ვედრების კიდოთი — ნამდვილი არაბული ყაყაბია სარის ტყავისა...

— ყაყაბს? — ჩაფიქრდა მედილეგე.

— ჰო, ყაყაბს სარის ტყავისას, მსუბუქია ვითარცა ბუმბული და გამძლეა ვითარცა ქვა..

მედილეგემ რკინის ურდული გამოსწია. როგორც ცის გახსნა, დილეგის კარი გაიღო და ზღურბლზე მხსნელი გამოჩნდა სანთილით ხელში. აბოს სინათლემ თვალი მოჭრა, შებოროტი სედები ყაყბებიანად აიფარა. მედილეგემ თავი შემოპყრო დილეგში და აბოს ყაყბები გამოსტაცა. გამოსტაცა და კარიც ცხვირწინ მიუხურა.

* კაცპელატი — „ჭურჭელით, კაცს შთასდებენ და განსერხვენ“ (საბა).

აბოს იმედი მოეცა, სიხარულმა მოიცილა სუდ ერთიანად და მედი-
ლეგეს მიაძახა:

— დოქით მოიტანე! დოქით!..

ფეხის ხმა მიწყდა. აბო კართან დადგა, ზედ მიადო ყური რკი-
ნას და მედილეგეს დაედოდა. ახლა კი ჟამი გაგრძელდა, გაიწედა,
ოცნებაც გაუმარტივდა და წყვილიადშიც, გარდა წყდისა, არაფერს
ხედავდა. ააჟღარუნა ბორკილები, ბოდთის ცემას მოჰყვა, ნაბი-
ჯებს ითვლიდა... დაჯდა უეცრად მიწაზე. წამოდგა ისევ, მიადო
კვდავ ყური რკინის კარს და გაიტრუნა.

ნანატრი ფეხისხმა შემოესმა, აბორგდა ისევ, მოუთმენლობამ
შეიპყრო. გაირაჯუნა რკინის ურდულმა.. კარი გაიღო და მედი-
ლეგემ ყაყბები შემოაგდო:

— მე პატიოსანი კაცი ვარ, ჩემს უფროსს ვერ ვუღალატებ! —
თქვა და კარი თვადისდახამხამებაში ჩარაზა. აბოს ედდა ეცა.
მედილეგის ამგვარმა მოუდოდნებმა საქციელმა ენა წაართვა და
სიტყვა ვერ დაძრა, ღმუილივით აღმოხდა ხმა და ძირს დავარდა.
სასო წარეკვეთა, თითქოს ძაღაც გამოედია. დაწვა მიწაზე და
თვადები დახუჭა. ტირილი უნდოდა და ვერ ტიროდა, ცრემლიც კი
გაშრობოდა. ეჭვებმა შეიპყრო, რომ შესცოდა, რომ ვერ დაიოკა
ხორციელი სურვილი და გატყდა, სატანა ჩაუვიდა გვამში და მისი
მსახური შეიქმნა. „ღმერთო, განმწმინდე მე ცოდვილი...“—წამოდ-
გა და იღოცა, პატიება სთხოვა უფადს. დოცვამ სუდს სიმშვიდე
მოჰგვარა, წყურვილი ვერ გაუქრო, მაგრამ კარისკენ ყურებას
თავი მიანება, ბედს შეურიგდა. ხედის ფათურით მოძებნა ყაყ-
ბები, ჩაიცვა, კედელთან მიჩოწდა, წყვილიადს თვალი გაუსწორა და
შიგ ჩაინთქა. იოანე ამოტივტივდა წყვილიადში, ჯორს მიუძღო-
და წინ. ხელი მოჰკიდა აბოს და მარიამწმინდაში წაიყვანა.

საოსტიგნეში შევიდნენ, იქ მიქაელი და გრიგოლი დახვდნენ,
დღეს მოთმენის გაკვეთილები ჰქონდათ. გამოიტანა მოძღვარმა
ფეტვით სავსე პატარა ჯამი წყადკურთხევისა. დააპნია ფეტვი
სოხანეზე და აბოს უთხრა: აკრიფე და ჯამში ჩაყარე, ერთი მარ-
ცვალი არ დაგრჩეს აუკრეფავიო... მიქაელსა და გრიგოლსაც მისცა
დავადება და წავიდა.

აბო ნეტარებით შესცქერის საოსტიგნეში ჩაცუცქუდ აბოს,
რა გუდმოღგინედ, რა გაფაციცებით კრეფს ფეტვის მარცვლებს!
რა უბრადო რამ ყოფიდა მოთმენის სწავლა! ილობით მომთმენი

უნდა იყოთო, — უთხრა მოძღვარმა თავის მოწაფეებს. სული უნდა წვრთნან მოთმენისათვის. ერთად მოხვეტის ნება არა აქვს, სათითაოდ უნდა შეავდოს ხელი და ჯამში ჩააგდოს. კი არ სწყინდება, მოსწონს კიდეც ეს საქმე. შორი-შორს გაანეუდან მარცვლები, აკრიფა. აჰა, ესეც უკანასკნელი მარცვალი.

მოძღვარი შემოვიდა. მიიხედ-მოიხედა. „გიჩქარია“, — ჩაიღუდუნა, კუთხეში ერთი მარცვალი იპოვა. აიღო და აბოს უზვენა. ახდა უფრო მაღლა ასწია ფეტვით სავსე ჯამი, გადმოაპირქვა, კვდავ დააპნია სოხანეზე, მარცვლებიც უფრო შორი-შორ მიიპნ-მოიპნენ...

აბო გაწითლდა, შერცხვა. ამჩატებული ვკრეფდი, იმის ბრალიო, — გაიფიქრა. უფრო გუდღინჯად შეუდგა მოკრეფას. მადუღად გრიგოდ და მიქაელისაკენ გაიხედა. ისინი მოძღვარმა საოსტიგნედან გაიყვანა. „შეუმცდარად აკრიფეს“, — გაიფიქრა აბომ. ფეტვის მარცვლებმა უთხრეს მაშინ, რომ მოთმენაც უნდა ესწავდა და სიღინჯეც. თითქოს ასწავდა კიდეც იოანემ. ადბათ ამ დღისთვის ასწავლიდა...

— მამაო იოანე! — შესძახა წყვილიაღს აბომ. — შევცოდე?.. მითხარით ღვთის გულისათვის, შევცოდე?..

მოუდღენედ რკინის ურდუდმა გაირაჯგუნა. აბო ფეხზე წამოიჭრა ბორკილების ჟღარუნით არ მოედოდა კარის გაღებას. ვინ უნდა ყოფილიყო?.. „გათენდა, ადბათ, და შურტებთან მიყვარით“. არა!.. გაიჭრიადა რკინის კარმა და ზღურბლზე სანათით ხელში მედიდევე გამოჩნდა.

— ჰა! — თქვა მან და აბოს დოქი გაუწოდა, — ახდავე დადიე, დოქი უნდა წავიღო!

აბო გაშმაგებით დააცხრა დოქს. პირდაპირ ისხამდა ხასაში და თვალებადმოკარკდური ყდაპავდა. როცა გური იჯერა, დოქიან ტუჩს პირი მოსწყვიტა და მედიდევეს უთხრა:

— ღმერთი გადაგიხდის...

— ჩქარა! — შეუღრინა მედიდევემ. — მომეცი დოქი, დავვინახავენ.

აბომ ერთხელაც მოიყუდა, სამარესავით განუმებუდ სადიდვოში დიდხანს გაისმოდა დოქის ყელის რაკრაკი. როგონც იქნა, მოიკლა წყურვიდი პერობიძმა და მედიდევეს დოქი გაუწოდა.

— კეთილო კაცო, სახელი მაინც მითხარი შენი.. თხოვა აბომ.

- რად გინდა ჩემი სახელი!
- უნდა ვიდოცო შენთვის...
- ხოსრო აბუ იუსუფი.
- არაბი ხარ?
- არა.
- ქართველი?

— მამაჩემი მურვანყრუს ჩამოჰყოლია. აქ. წარმოშობით მგონი სპარსელები ვართ... პაპაჩემი ამბობდა სომეხი სპარსელები ვართო. რაც მთავარია, მუსლიმი ვარ, ერთგული მსახური თბილისის ამირასი...

— შინ რა ენაზე დაპარაკობთ?..

— არაბულად, სპარსული მამაჩემმაც არ იცოდა. მედინაში დაბადებულა და გაზრდილა.

— მეგონა, არაბი იყავ და წყადი იმიტომ მომიტანე.. — უთხრა გაოცებულმა აბომ.

— რომ მოკვდე, უარესია ჩემთვის... — ჩაიბუზღუნა მედიდემ, — დაიწყებენ გამოძიებას. რატომ მოკვდა.. როდის მოკვდა, როგორ მოკვდა... შურტები სუღს ამომაძრობენ. დიდით გამოვიკვდები, სხვა მედიდემე მოვა და იმასთან გინდა მოკვდი და გინდა დარჩი. ჰე... ჰე... — ჩაიცინა.

— ეს ყაყბები წაილე...

— არ მინდა ყაყბები. გარეთ თოვს... ფეხშიშვედა ცივ მიწაზე გაიყინები. განა უგულო ვარ, მედიდემე რომ ვარ იმიტომ?.. — ეწყინა მედიდემეს, — მართალია ბაბაქი, თქვენი დანდობა არ შეიძლება!..

კარი გაბრაზებით მიახეთქა და ზედ ურდულები გაუყარა. „რამდენი მაღაყბა“, — შემოესმა აბოს კარს იქიდან.

როცა მედიდემის ფეხის ხმა მიწყდა და დუმილი ჩამოწვა საპრობიდეში, აბომ გაიფიქრა: „ღმერთმა ჩემი დოცვა-ვედრება შეისმინა“. სული იმედით და რწმენით აეცსო. იდოცა ხოსრო აბუ იუსუფის სულისათვის. ევედრა ღმერთს ცოდვათა მიტევება.

იოანეს საქციელმა მთელი საამირო შეძრა. სასახლეში კაცი არ დარჩენილა, ჩუმ-ჩუმად არ გამოეკითხა საკვირველი ბერის ამბავი.

ჰაჯიჯი იბნ-ად-ბაბაქი ცოფშეყრილი დარბოდა წინ და უკან,

სან შეპყრობის ბრძანება გასცა, ხანაც ადგილზე მოკვდისა, ხანაც საჯაროდ წამებისა, მაგრამ ამირას დასტური ვერ მიიღო. ამირა უფრო შორს იყურებოდა, ვიდრე შურტათმთავარი. იოანეს დასჯა კეთიდ ნაყოფს არ გამოიღებდა. ქართველი ბერი თავს ებოძა არაბი ყმაწვილისათვის. იშვიათი შემთხვევა იყო. ხადიფატის ისტორიას არ ახსოვდა, ვინმეს უცხოტომეღისთვის თავი გაეწირა. ისე როგორც აბოს მოქცევა იყო გაუგონარი ამბავი, იოანეს საქციელმაც შიშის ზარი დასცა ქართლის მბრძანებელთ.

არაბიეღისათვის ქართველი ებოძა თავს. განა არაბებს უნდა დაესაჯათ მათთვის თავდადებული ადამიანი? ჯოჯოხეთურად გადაბმოდა ერთმანეთს სიავე და სიკეთე. ამირას უჭირდა გამოსავლის პოვნა, მაგრამ მტკიცედ სწამდა: თუ იოანეს თავს მოჰკვეთდნენ, საღხი მას წმიდანად შერაცხავდა. წმიდანთა მომრავლებისათვის. ხადიფას ეშინოდა. წმიდანი მის გარშემო იკრებოდა მაჰმადის მტრებს. წმიდანის გაჩენა ხადიფატის მტრების გაჩენას უდრიდა. ხადიფა მკაცრად სჯიდა ყველას, ვინც ვერ აღკვეთდა თავის სამბრძანებლოში მოწამეთა მომრავლებას. ამირას ბაღდადის ეშინოდა, თორემ ამდენ ხანს აბოსაც და იოანესაც თავს წააცდიდა და მოისვენებდა. ჰაჯიჯ იბნ-ად ბაბაქი ამირას არწმუნებდა, იოანეს თავი ჩუმად მოკვვეთოთ, ამას არავინ გაიგებსო. ამირა ბაბაქს არ ენდობოდა. იცოდა, რომ სწორედ ბაბაქი შეატყობინებდა ხადიფას: ახალი ამირა წინდაუხედავად იქცევა, უდანაშაულო ქართველებს თავს სჭრის, საამიროს თქვენს წინააღმდეგ ამხედრებსო.

ადი ჰასანის მტკიცე მოთხოვნა იყო, შურტებს უფრო გონივრულად და დამარწმუნებლად ემუშავათ, რადაც არ უნდა დასჯდომოდათ, აბო მაჰმადის სჯულზე მიექციათ, იოანე კი პანდურის კვრით გამოეგდოთ სადიდგოდან.

როცა ამირამ თავისი გადაწყვეტილება ბაბაქს გააცნო, შურტათმთავარმა გაიკვირვა: ასეთი თავსებობა ვილაც ბერს როგორ ეპატიოსო.

— არამზადა ბერმა არამცთუ ჩვენ გამოგვჭრა ყელი, მე და თქვენ, თვით უძლევედ ხადიფატს ჩასცა დახვარი. ვერც ერთი მუხლიმი ამას ვერ მოითმენს! — ბორგავდა შურტათმთავარი.

— რას ვიზამთ, ჩვენი ბრადია, რაც მოხდა, — უთხრა ადი ჰასანმა მუქარის კიღოთი ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქს, — კერძოდ, თქვე-

ნი!.. და თქვენი მუშაკების... როგორც კი გაიგეთ აბოს მოქცევის ამბავი, იმ წამს უნდა გაგექროთ ის ბიჭი. რაკი საქმე აქამდე მიიყვანეთ, ახლა აღშფოთება დაგვიანებუდია. ფრთხილი და ჭკვიანური მოქმედება გვმართებს. ყური კარგად დამიგდეთ, ხადიფას სახელით გედაპარაკებით. დღეს ქართლში ცეცხლის ორი კერა აპირებს გაჩაღებას: აბო და იოანე. ორივე უნდა ჩავაქროთ ისე, რომ არავინ გაიგოს. იოანე უნდა დავაბრუნოთ მონასტერში. აბო თავის სჯუდზე მოვაქციოთ. იმოქმედეთ!..

დაუფერებელი რამ ხდებოდა, ეს ყმაწვილი კაცი ხომ თავის ჭკუაზე მართავდა საამიროს, ჯამაათსაც არაფერს ეკითხებოდა, თვით ბაბაქსაც პატარა ბიჭივით დაარბენინებდა. ჰქონდა კი ამდენის უფლება? ადი ჰასანი ხადიფას სახელით მოქმედებდა, ბაბაქი ვიდრე არ შეამოწმებდა ხადიფასა და ადი ჰასანს შორის გადებულ ხიდს, მანამდე უნდა ეთმინა და ადი ჰასანის ბრძანებები უნდა შეესრულებინა, ამას მოითხოვდა წესი და რიგი, ყურანიცა და შარიათიც.

ახლმა ამირამ ბაბაქის ყოვლისშემძლეობას წყადი შეუყენა, თვითონ შურტები შეიპყრო შიშმა, ვაითუ ბაღდადმა ახალი შურტათმთავარი გამოგზავნოსო. რაკი ადი ჰასანმა ბაბაქი მოთოკა, სხვა ვერც ვერავინ გაუბედავდა ურჩობას.

თუ ამირა საიდასთან ბაბაქს განუსაზღვრელი უფლებები ჰქონდა, ადი ჰასანმა თვით აიღო ხედში ეს უფლებები. ბაბაქი ბევრს ეცადა, მაგრამ ახალ ხადიფასთან კავშირი ვერ დაამყარა. შენ შენი უფროსი გყავს და იმას მიმართეთ. ბაბაქი ხადიფატის შურტათმთავართა მთავარს დღე და ღამ უგზავნიდა ადი ჰასანის სამხილებს, მაგრამ არც შურტათმთავართა მთავარი აბარტყუნებდა ყურებს. დღესავით ნათელი იყო, რომ ხადიფა ადი ჰასანს წყალობდა, ეს იცოდნენ ბაღდადში და ბაბაქის სამხილებს არად აგებდნენ.

სხვა გზა არ იყო. ბაბაქი ბედს უნდა შერიგებოდა, ძველი პატივი და დიდება დაევიწყებინა და ამირას ყურმოჭრიდ მონად ქცეულიყო. გამოსდებოდა ხანი და ძაღუფდებას დაიბრუნებდა, გამოცდილებით იცოდა, დრონი მეფობდნენ და არა მეფენი. ადგა და თვითონ წავიდა სადიდეგოში, იოანეს გამოძევებას პირადად უხედმძღვანედა.

შელამებისას შურტები და ჯაღათები ჯიქურ შეცვივდნენ იო-

ანესთან. დიდების კუთხეში მიწაზე მჯდარ ბერიკაცს თავზე და-
სხტნენ, ხედები უკან გადაუგრისეს, თოკით მაგრად შეუკრეს,
თავზე შავი პირსაბური ჩამოაცვეს, ჯიკავ-ჯიკავით გამოაგდეს
დიდგიდან, თავისი თეთრი ჯორი მოჰკვარეს, ზედ შესვეს და
მცხეთის გზას გაუყენეს. იოანეს ეგონა, რომ შეიპყრეს და საპყ-
რობილეში მიჰყავდათ.

ჰაჯიჯ იბნ ად-ბაბაქს იოანესთვის ზედ არ შეუხედავს, ისე
გაუძლვა წინ თავის კაცებს. კუდგანასკვუდ ბედაურზე იჯდა, ჩქა-
რობდა, ამ ღამით უნდა აღსრულებულიყო ამირას ნება, უნდა ჩა-
სულიყვნენ მცხეთაში, ენახათ კათალიკოსი და პყრობიდი ჩაემა-
რებინათ. ეს „ჩაბარება“ სამუდამოდ უნდა დამახსოვრებოდა ქარ-
თვედ მღვდელ-მონაზვნობას. ერთხედ და სამუდამოდ ჭკუა უნდა
ესწავლებინათ მათთვის. ბაბაქმა იცოდა, რომ სამოედთან სიტყ-
ვით ვერაფერს გახდებოდა, ძალითა და დაშინებით უნდა აე-
დაგმა.

შუალამე გადასული იყო, როცა საკათალიკოსოს დაესხნენ
თავს. მსახურნი გათოკეს, მძინარე კათალიკოსი წამოაგდეს, სა-
კათალიკოსოცა და საყდრებიც მის თვადწინ გაჩხრიკეს. სამოედს
ემუქრებოდნენ, უდიერად ექცეოდნენ, ღვთის მსახურთ ეგონათ,
რომ დადგა სწორედ აღსასრულის უამი, როცა მწყემსმთავარმა აღ-
შფოთების გამოთქმა დააპირა, მას ავაზაკივით პირი აუკრეს,
ხედებზე ბორკიდები დაადეს, აქეთ-იქით ამოუდგნენ და გუარამ
მამასახლისის ციხე-კოშკისაკენ წაიყვანეს. იქ პადატიში მარტო
დატოვეს გათენებამდე.

რიჟრაჟზე მასთან ჰაჯიჯ იბნ ად-ბაბაქი შევიდა. პირაკრული
და ხედებშებორკიდი კათალიკოსი რომ დაინახა, აღშფოთდა. თვი-
თონ თავისივე ხედებით შეუხსნა პირსახვევი, ბორკიდებიც თვი-
თონ აჰყარა და დამნაშავე შურტების კათალიკოსის თვადწინ გა-
ჯოხვა ბრძანა.

სამოედი თვადსა და ყურს არ უჯერებდა. შურტები მართლაც
წამოაქციეს ჯაღათებმა და არგნით დაუწყეს ცემა.

— კათალიკოსი ხედშეუხებელია! — გაჰკიოდა ბაბაქი, — მისი
შეპყრობის ბრძანება თქვენ არ გქონდათ!.. — ჯორავდა მეთაურ
შურტებს და მათ სამსახურიდან გაგდებით ემუქრებოდა. გაოცე-
ბული შურტები არაბუდად ბურტყუნებდნენ, აშკარა გამოდავებას
ვერ ბედავდნენ, მხარების აჩეჩვით და თვადებით გამოთქვამდნენ

საყვედურს, უთქვენოდ ჩიტიის შეპყრობის ნება არა გვაქვს, კათალიკოსისას როგორ გავბედავდითო.

სამოედს გუდწირფედად ეგონა, რომ შერტებმა უფროსების ნებართვის გარეშე ჩაიდინეს უკეთური საქციელი და ბაბაქს მადლოზას უხდიდა.

ბაბაქიც თავის მხრით ებოდიშებოდა კათალიკოსს, ძველი ამბებიც გაიხსენა, ჯვრის მონასტრის აკლება ამირა საიდას გადააბრადა, თავი იმართდა. ასეთი კეთილი, სამართლიანი ბაბაქი ჯერ არავის ენახა, ადმათ ჭკუა ასწავდესო, გაიფიქრა სამოედმა, ნაცემი შურტები ნელ-ნელა გაიყვანეს პადატიდან.

დანიშნულ დროს გუარამ მცხეთის მამასახლისი შემოვიდა, იოანე საბანისძეს შემოუძღვა. იოანესთვისაც შეეხსნათ ხელუბი. კათალიკოსი რომ დანახა, ბერმა თავყანი სცა და ხელზე ემთხვია მწყემსმთავარს...

— შემიხედეთ, მეუფეო! — შეჰლაღადა.

სამოედმა ჯვარი გადასახა.

ბაბაქმა ღვთის მსახურთა და გუარამ მამასახლისს საიდუმლოდ უთხრა:

— უკანასკნელად გაფრთხილებთ მცხეთელებს და ყველა ქართველს! ბაღდადს მისდის ცნობები, რომ აშოტ ერისთავს საიდუმლო კავშირი აქვს მცხეთასთან, კერძოდ, ქართველ მღვდელ-მონაზვნებთან. თუ ეს კავშირი დადასტურდა, იცოდეთ, ხადიფა სასტიკად იძიებს შურს. ორასათასიანი დაშქარი მზად არის საქართველოს ასაკლებად.

„ნეტა არსებობდეს ეს კავშირი“, — გაიფიქრა სამოედმა და იოანეს გადახედა. იოანემ დააპირა რაღაცის თქმა, მაგრამ ბაბაქმა შეაჩერა:

— თუ ქართველობა ურჩობას არ მოიშდის, იცოდეთ, ახად ხადიფას საზარელი გეგმა აქვს. ქართველობა უნდა აპყაროს და სპარსების უდაბნოში გაასახლოს, ხოლო ქართულ მიწაზე არაბობა დაამკვიდროს... — მღელვარედ, ვითომ თანაგრძნობით თქვა ბაბაქმა და წასვლა დააპირა:

— ზედამდგომელო! — მიაძახა იოანემ, — მე მოვითხოვ ჩემს შეპყრობას, განა ეს ურჩობაა?..

— ურჩობა გახდავთ სწორედ, აბო სარკინოზია და თქვენ არა-

ვინ გკითხავთ მის დაცვას. — წამით მობრუნდა, მაგრამ თვალი მაინც კარისაკენ ეჭირა, რატომღაც ჩქარობდა.

— მბრძანებულო! — ახლა სამოედმა შეაჩერა ბაბაქი, — არ დავიწყებდეთ, რომ აბო ჩემი მრევლია, ქართული ეკლესია მარადის დაიცავს მას.

— მე თქვენ ყველაფერი გითხარით, ისიც კი, რისი ნებაც არ მქონდა, თუ წინდახედულებას არ გამოიჩინეთ, ქართული ეკლესია შეიძლება სვადიდანვე აღიგავოს პირისაგან მიწისა. მამასახდისო! — დაუცაცხანა გუარამს ბაბაქმა, — რად განუმებუდხართი და არწმუნეთ ბერიკაცები, რომ მათ ღვთისმსახურება ევალებათ და არა ხადიფატის წინააღმდეგ ბრძოლა, — განრისხდა შურტათმთავარი და მტკიცე ნაბიჯებით გაემართა კარისაკენ. ყველა კედლიდან შურტები გადმოცვივდნენ. თურმე პადატის კედლებს საგანგებო დატანებული, შეუმჩნეველი კარები ჰქონია. კარს უკან შურტების სამაღავი ყოფიდა. თვით გუარამისთვისაც კი მოულოდნელი იყო მათი გამოჩენა. კედლებიდან სატანებივით მოხტოდნენ, ზოგს ხმალი ამოეწვავდა, ზოგს შუბი შეემართა. უცებ აივსო შურტებით პადატი.

თავზარდაცემული ღვთისმსახურნი გუარამს შესცქეროდნენ — ეს რა ამბავიაო. დაბნეული მამასახდისი აქეთ-იქით აცეცებდა თვალებს, იატაკიდანაც ხომ არ ამოძვრებიანო. სწორედ იატაკივ გაიხსნა რამდენიმე ადგილას და შუბოლნები იქიდანაც ამოხტნენ.

ბაბაქს უკან არც მოუხედავს. მცირე მცველი მონა-სპა ეზოშიც ედოებოდა, სწრაფად მოართვეს კუდგამონასკვეული არაბული.

გათენებუდიყო. ცხენოსანი შურტებით გარშემორტყმული ბაბაქი თბილისის გზას დაადგა.

მართხე ღამე, მახუთა დღე. მამა

აბო მთელი დღის ნაწამები გუდწასული ეგდო კუთხეში. ღონე-მიხდიდი კვნესოდა. ნედ-ნედა მოდიოდა გონს. რაც უფრო ფრჩხილებოდა, მით უფრო აუტანელი იყო ტკივიდი, კვნესასაც მით უფრო უმატებდა. არ უნდოდა გამოფხიზლება, გონწასული უკეთ გაუძლებდა ტკივიდს, სიკვდილისებური ძიდი, — ბურანი სანატრელი გაუხდა. იქ წყვილიადა და შავს არაფრობაში ყოფნა ერჩია, მაგრამ

ტკივიდი აფსიზდებდა, ტკივიდი არ აძლევდა წყვილიაღში მშვიდად ყოფნის ნებას. „რა მტკივა?“ — ჰკითხა თავისთავს და უცებ სულ მთლად გამოვიდა ძიდ-ბურანიდან. მთელი სხეული სტკიოდა, „მცემეს თუ ხორცი დამაგდიჯეს!..“ — ხელი გაატოკა, ადბათ ფერდების მოსასინჯად, მაშინლა გაახსენდა, რაც სჭირდა.

საზარელი წამები გაახსენდა და ისევ დაკარგა გონება. კარგა ხანს იწვა გაჩუმებული, სუნთქვაც კი შეუწინებდა, თითქოს მოკვდა... ნედ-ნედა შეირხა, კვდავ აღმოხდა, უსასოო კვნესა... ტკივილია გამოაფხიზდა. საკვირველი კი იყო, ტკივიდი კვდაა და ტკივიდი აცოცხდებდა!..

დიდიდანვე დიდებში არ მჯდარა, ხან ერთი შურტა იბარებდა და ხანაც მეორე. ყადისთანაც კი მიიყვანეს. ყვედანი იოანეს ამბავს ეკითხებოდნენ. როგორ შეხვდა პირვედად, სად შეხვდა და რატომ შეხვდა.

როცა სიცრუე ვერასგზით ათქმევინეს, შურტა გამოუტყდა თქვი, რომ იოანემ შეგაცდინა და ხედს არ გახდებოთ.

— სიცრუეს უფადი მიკრძადავს, — მიუგო აბომ.

— თუ შენს მოძღვარს უფრთხიდლები, ნერსე ერისთავს გაადაბრადე, ნერსე ერისთავი ხომ მკვდარია!..

— მოგვეხმარე, აბომ, — დაუყვავეს შურტებმა, — სიკვდილი არ აგცდება, იცოდე, თუ გაჯიუტლები. თუ ყურს დაგვიგდებ, შენთვისაც უკეთესია და ჩვენთვისაც. არ გინდა მაჰმადის სჯულზე მოიქცე? — კეთილი და პატიოსანი, ის მაინც აღიარე, რომ შეგაცდინეს. თუ აღიარებ, დღის სინათლეს იხიდავ...

— თუ არ შევუცდენივართ? თუ ჭეშმარიტების გზაზე თვითონ ღმერთმა დამაყენა?..

ეს იყო და ეს. ღმერთია მოწმე, ამის მეტი არაფერი უთქვამს. შეირყნენ, შეიშადნენ შურტები. ყვიროდნენ, მუშტებს იქნევდნენ, გარბოდნენ და გამორბოდნენ... მოჰქონდათ ჯაჭვები, რკინის სადტეები, ჩუგდუგები, ჩაქუჩები, ნემსები... „რას მიპირებენ?“, — ფიქრობდა აბომ და დაფეთებული დასცქეროდა ხედსაწყობებს.

რკინის სადტეებითა და ჯაჭვებით ისე გუდდაგუდ შეკრეს, სუნთქვა უჭირდა. შებორკილი ხედები და ფეხები შემოუსადტეს, ჯაჭვები შემოახვიეს, შეშასავით დადეს მიწაზე. ჯაჭვებიდან და რკინებიდან ხედის მტევნები გამოუძვრინეს და გუდდაგუდ მიუჯ-

დნენ, ფრჩხილებში მახათის ხედა ნემსები გაუყარეს. ნედ-ნედა უყრიდნენ გულისწამლებად, თითქოს გუდში ჩხვედებდნენ, შიგ გუდში უყრიდნენ ფოთის ნემსებს. როცა ფეხის ფრჩხილებს მიაღვნი, აბო უკვე ამ ქვეყანას აღარ იყო. თვალთ დაუბნედა და წყვილადში ჩაინთქა.

„ფრთხილი წამება“ აღი ჰასანის მოგონილი იყო, ადამიანი ისე უნდა ეწამებინათ, გარედან არაფერი დატყობოდა. თუ მანამ მოწამეს მარწუხებით ავდეჯდნენ ხორცს, ამის ნებას არ იძლეოდა ახალი ამირა.

ადულებუდი ზეთის პირში ჩასხმა, ან თავში რკინის სადტის მოჭერა უფრო „კეთილი“ წამებად მიაჩნდა, ვიდრე თვალთა დათხრა ან ასოთა მოკვეთა.

აბომ შურტებისაგან გაიგო ახალი ამირას განაზრახი.

აღი ჰასანის „კეთილი“ წამებას შურტები დასცინოდნენ, მას-ხარობდნენ და დაზლანდარობდნენ, ძველი ერჩიათ, მარტივი იყო, სამუშაოდაც ადვილი.

„რატომ გამწარდნენ შურტები?“ — ფიქრობდა აბო, ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ფიქრობდა. გაბმული ფიქრის ნებას ტკივილი არ აძლევდა. „იქნებ ნემსები შიგ ჩამოიტოვებს...“ შეაკრთო ამ ფიქრმა. ნედა ასწია ცალი ხელი და დაკოდილი თითები ფრთხილად შეახო მეორე ხელის ფრჩხილებს. „არა“, — გაუდგა თავში, იმედი მოეცა, რაკი ნემსები ამოელთ, იარებიც მადე მოუშუშდებოდა. „ნეტა სვად რა მედის“, — ამოტივტივდა უცებ გონებაში. რაკი სვადინ-დედ დღეზე დაიწყო ფიქრი, ეს კარგის ნიშანი იყო. „ტკივილი ხომ არ ჩამოცხრა?“ — ღრმად დააკვირდა თავისთავს და აღმოაჩინა, რომ ტკივილი ოდნავ ჩაცხრობოდა, ტკივილის შიში კი დარჩენილიყო. ეს შიშიც უნდა გაერეკა. შიში ტკივილს აძლიერებდა.

წამოჯდომა სცადა, იდაყვს დაეყრდნო და წამოჯდა. ქუსლები ედგა მიწაზე. ადგომა არც უფიქრია. „ნეტა რა დროა? ჩემს დიდებში ვარ თუ სხვა დიდებში გადამიყვანეს?“ — ხედები მუხლებზე დაიწყო, მტკივანი თითები ჩამოჰკიდა და წყვილადს მისცა თავი. ტკივილმა არ დაანება უზრუნველი ხეტიადი წყვილადში, არ აეხიდა გულის თვალი. ჩჩუ... საკვირველება! — ფსაკუნი შემოესმა. „დიდებში ჩემ გარდა სხვაც არის... „კარიჭე კარიჭისძე“. სიბნელეს დაყურა. სამარესავით გაჩუმებულ სიშავეში იძვრისი არ ტოკავდა. „მომესმა“. — კვდავ მიუგდო გულისყური სიბნელეს, კვდავ

გაფაციცდა და დაიძვრა. „ვილაც დგას კუთხეში“.. — შიშმა აიტანა. ნეტა რისი ეშინოდა! განა ვინ უნდა ყოფილიყო შურტებზე და ჯაღათებზე საზარელი! ხედავ მოვლო გონს, გაელემა კიდეც საწყადლობად, „მაინც რომ აღამიანად ვთვლი თავს“...

„ვინა ხარ, რა სუდიერი!“ — ჩურჩულით ჰკითხა სიბნელეს. პასუხად სიბნელემ ერთხელაც გაიფანჯრნა და დადუმდა. „თქვი, ვინა ხარ! ჩემსავით ტანჯული იქნები ან მოგზავნიდი!“

კარიჭე კარიჭისძემ ასე გაიფანჯრნა პირველად. დიდხანს უგდებდა ყურს ახადი კარიჭე კარიჭისძის გამოჩენას, მაგრამ ამოღ... „ნუთუ იქ არავინ დგას...“ ერთ კუთხეს მისჩერებოდა. ჩაყურებულად დანდი, მისი აზრით, იქ იდგა. ხმას არ იღებდა?.. აღამიანი არ იყო? მაშ, რა იყო?.. სამარესავით დუმდა დიდგვი. ტკივილი გადაავიწყა ამ ფანჯრ-ფანჯრულს. ახადი სატანჯვედის მოლოდინი უფრო საშიში ყოფიდა, ვიდრე უკვე განცდილისა და გამოტანჯულისა „ურჩხული შემომიგზავნეს ადბათ“, — კუთხეში ჩაყურებულად დანდი მანამ თუ აღამიანს ჩამოჰგავდა, ახლა ურჩხულისებურად აიზღაზნა. „ამათგან ყველაფერი მოსადიდებია... შიშველი ხედებიც არა მაქვს, რომ შევებრძოლო, ხელ-ფეხი წამართვეს, კუნძად მაქციეს, ურჩხული შემომიგზავნეს და ახლა ედღეობიან, როდის გადაწყდაპავს“.

აბომ წყვილიადში „ურჩხულის დაღებულად ხახაც“ კი დაინახა... თურმე წყვილიადში წასულა, გულის თვადი ჩუმად ახელია და ურჩხულს უმზერდა, ურჩხულთან ედვასავით მოაგდო თავისი თეთრი რაში წმიდა მხედარმა.

აბოს გული სიყვარულით აევსო. ზეციურ მხედარს იმედის თვადით შეხედა. აჰა, იძრო მახვილი წმიდანმა და ურჩხული განვიგირა. „წმიდა გიორგი გამომეცხადა“, — გაუხარდა, გული სიამოვნით აევსო. რაკი წმიდანმა მოაკითხა, მაშ, მარტვილობას ამოღო არ ჩაუვდია, სულის მიერ წინაპართათვის ხმა მიუწვდენია, სულს გაუდვია ხიდი წარსულსა და აწმყოს შორის... ეს გამოცხადება სიზმარს ჰგავდა. „სიზმარია“, — დაასკვნა აბომ და გამოელვია.

ჩჩჩ... — კვლავ გაისმა ის მოჯადოებული ფანჯრი კუთხეში...

— ვინა ხარ?! — ხავიდივით აღმოხდა შიშისაგან, რაღაც ძაღამ უბიძგა და წამოაყენა. ქუსლებზე დადგა, გაეჭიმა, დაეჭიმა კუნთები, დაეჭიმა წინ გაფარჩხული დაკოდილი თითებიც და ტკივილმა მოკრუნჩხა, მარჯვენა ხელის გული მოიშვედია და წელა და-

ემვა მიწაზე. „არ შემიძლია... ტკივიდი მომკლავს“, — გადაიფიქრა კუთხესთან მისვლა. „რა უნდა იყოს?“ — მოსვენებას არ აძლევდა ფიქრი. „ეგებ ეშმაკია, წყდისფერი ეშმაკი, გუშინ წყდის სახით ჩაუვიდა გვამში, დღეს სხვა სახე მიიღო, კუთხეში დგას და ფსაკუნობს“.

თითები ვერ შეჰყარა პირჯვრის საწერად, მარჯვენა ხელი ასწია მაღლა, რახან შებოროტი იყო, მარჯვენას მარცხენა ააყოლა და მაინც გადაისახა ჯვარი... სამჯერ გადაისახა და სამჯერ წარსთქვა: „სახელითა მამისათა“... — მკაფიოდ, ნათლად და ატაცებით.

თითქოს კუთხეში მდგარი ეშმაკის გასაგონად წარმოთქვამდა დაწყებით დოცვას. ეშმაკი დოცვით უნდა უკუეჩცია.

მართლაც, მიწყდა ფსაკუნი დიდების კუთხეში, ეგონა, რომ ეშმაკი დიდებიდან გააძევა. წყვდიადში კვლავ გამოისახა წმინდა გიორგი თავისი უძლევედი მახვილით ხელში. წმიდა მხედარი წყდისფერი ეშმაკს გამოუდგა მახვიდშემართული. წმიდა გიორგის თეთრი რაში ეშმაკის დანახვაზე აჭიხვინდა წყვდიადში და ყაღყზე შედგა. წმიდა გიორგიმ ეშმაკს მახვილი ჩასცა, მაგრამ წყდისფერი ეშმაკი მახვიდჩაცემული გაიქცა და წმიდანს სიცილი დააყარა... „ეს, ადბათ, სიზმარია“... შიშმა გამოაღვიძა. გამოაღვიძა და თავის შავს დიდებში დააბრუნა, მახვიდჩაცემული ეშმაკის ხარხარი მაინც ჩაესმოდა ყურში... უპპ!.. თავი შეარხია, სიზმარი გამოიბერტყა, თვადებდათხრიდვით გაიხედ-გამოიხედა. გარემოს შეგრძნება სწყუროდა. დაკოდიდი ხედები გააფათურა სიბნელეში.

— ჩუუუ!.. — ფსაკუნი სუდ ახლოს გაისმა და შიშვედ ფეხებზე ტანტადით გადაურბინა ცოცხალმა არსებამ. „თაგვი“. — გაუეღვა გონებაში, — ჰა, ჰა, თურმე თაგვის ეშინოდა! — გაელღიმა. — მუთუ ამ ჯოჯოხეთში თაგვი ბინას დაიდებდა? ნეტა რაღირი თაგვი იყო? ეგებ ეშმაკი გამომეცხადა თაგვის სახით? ასეთ ციკ, გაფხევიდ ჯურღმულში თაგვიც კი არ მოიცდის... — კვლავ შეიპყრეს ეჭვებმა.

იმ ერთ წამს იხსენებდა, საკვირველმა თაგვმა შიშვედ ფეხზე რომ გადიტანტადა. დანდისთვისაც კი არ მოუკრავს თვალი, მაგრამ თაგვი ჩვეულებრივზე დიდი მოეჩვენა. „ვირთხა იყო ადბათ“. — წონიდა წარმოდგენაში შიშვედ ფეხზე შემხტარ თაგვს. „დიდების ვირთხა“, — სახელიც გამოუძებნა. სწორედ ამ დროს

თავზე დაახტა რალაცა, ედენაკრავი წამოვარდა ფეხზე! ახლა კი სულ არ უგრძვნია ტკივილი, ნაბიჯიც კი გადადგა კარისაკენ. „ნეტა რა იყო? ნუთუ ჭერიდანაც ვირთხები მოხტიან?“ — სულ ერთიანად აიტანა შიშმა, „ვირთხების შემოსევა!“ — ყვირიდს ავტომატო იფიქრა, მაგრამ ამასობაში გონს მოეგო: შემომიყარეს ვირთხებიო, — დაასკვნა და უცებ, დამშვიდდა. აბო ღვთის მოშიში იყო, ღვთის გამოგზავნილისა ეშინოდა, თორემ ადამიანის — ვერას დააკდებდა. სულის წარწყმედა არ უნდოდა, სულის გადარჩენისთვის გადაედო თავი, ხორცი კარგა ხანია დაეთმო. „შურტებმა გამოგზავნეს?“ — სიბნელეს გაუბა ხმამალადი საუბარი. — „მობრძანდით, მობრძანდით“, — ეპატიჟებოდა თავებს. ისევ დაჯდა მიწაზე, დაკოდილი ფეხის თითები ისევ ააშვირა მალდა, ხოლო ხედის მტევნები მუხლებს დააყრდნო და ჩამოჰკიდა. სიბნელეს დააყურა, თავებს თუ ვირთხებს ელოდებოდა თავის ჭკუით. დამკბენენ, ჭირს შემყრიან, სულს უფადს მივაბარებ და მოვისვენებო. საკუთარი გვამი თითქო ხედისგულზე დაიდო და შემოსულ ვირთხებს შესაჭმელად გაუწოდა. სასწაულიც მაშინ მოხდა, ვირთხებმა პირი იბრუნეს და თავიანთ სორლებში ჩაძვრნენ.

მთელი ღამე ღანჯვაში გაატარა, როგორც კი ბრძოლა შეწყვიტა და უშიშრად დათმო სხეული, თავგებიც გაქრნენ. „ხმის შეშინდათ, — გაიფიქრა აბომ, — სიბნელეს საუბარი რომ დავუწყო, მიიმაღნენ... დეშს დაეძებდნენ... დეში ვეგონე“...

ცისკრისა იდოცა, ყურუმი სიბნელე მურუჟლით შეიცვალა და დიდების კართან ფეხისხმაც გაისმა. წასაყვანად მოვიდნენ.

არ ეგონა, თუ ნაბიჯს გადადგამდა. დასტაცეს ხედი და გამოათრიეს დიდებიდან. გრძელი დერეფნით წაიყვანეს, ფრთხილად ადგამდა შიშველ ფეხს მიწაზე, მაგრამ მაინც ტკიოდა. ტკივიდს ითმენდა შეძლებისდაგვარად, ჩქარ-ჩქარად ადგამდა ნაბიჯებს, თან უკან-უკან იყურებოდა, ჯადათმა ხედი არ მკრასო. თუ ხედს ჰკრავდნენ, თავს ვერ შეიმაგრებდა და დაეცემოდა, თუ დაეცემოდა, ხედებს ხომ ვერ მოიშველიებდა, ცხვირ-პირით დაასკდებოდა გამხმარ მიწას.

დერეფანი მიწის ქვევით იყო თუ მიწის ზევით, კაცი ვერ გაარკვევდა, დღის სინათლე კი აღწევდა საიდანღაც.

ამ დერეფნით ჯერ არ წაეყვანათ, ჯადათებს შეავდო თვალი:

გვერდ-გვერდით ორი დახვაროსანი მოსდევდა, უკანაც ორი მოჰყვებოდა, წინ ერთი მიუძლოდა — ის მედიდევე იყო. ხუთ კაცს მიჰყავდა ერთი პყრობიდი, პყრობიღს ხედ-ფეხზე ბორკილები ედო, თანაც შებორკილი ხედ-ფეხი ნემსებით ხქონდა დახვრეტილი. აბოს მთელი გუდისყური უკან, ჯადათებისკენ, მიეპყრო, — ხედი არ მკრანო, თან წინ მიმავად მედიდეგეს ხოსრო აბუ იუსუფის ამბავს ეკითხებოდა. მედიდევე გახევებუდიყო, ხმას არ იღებდა. დღეს დიღით ხოსრო აბუ იუსუფს უნდა ჩაებარებინა ცვლა. აბოს ხოსროსთვის დავადება უნდა მიეცა, რატომღაც სჯეროდა, რომ ხოსრო ღვთისნიერი კაცი იყო და შეუსრულებდა ოხოვნას.

— ხოსრო აბუ იუსუფი ხომ უნდა მოსულიყო ამ დიღით? — ეკითხებოდა აბო მედიდეგეს, მაგრამ მედიდევე დუმდა.

— არ იცნობთ, ხოსრო აბუ იუსუფს?..

მედიდევე დუმდა.

— არ შეიძლება არ იცნობდე.. ამოიღე ხმა, კაცი არა ხარ?

მედიდევე დერეფნის ბოლოს შეჩერდა. რკინის გადიას მიაღება. კარი გამოაღო და აბოს ანიშნა, შედიო, აბო შეჩერდა, დაბნეულად გაიხედ-გამოიხედა, უნდობლად გადადგა ნაბიჯი გადიისაკენ, „ნეტა რას მიპირებენ?“ — ჯადათებმა ხედი უბიძგეს და შიგ შეაგდეს. მედიდევემ კარი ჩაკეტა და წავიდა. ჯადათებიც უკან მიჰყვნენ. გადიას კედლებად რკინის ლობურები ჰქონდა. მსხვილი მავთულებისაგან ორფად მოექსოვათ ლობური, ლობურებიდან გადიის მეორე თვადიც მოჩანდა. იქ არავინ იყო. არც დერეფანში ჭაჭანებდა სუდგმული. აბო მარტოკა იყო მსხვილით გამომწყვდეული გადიაში. როგორც კი შიგ შევიდა, მაშინვე იატაკზე დაჯდა, იატაკით ვამბობ თორემ, სადღა იყო იატაკი! მიწა გადაეფსიკათ და ტკიდის ფართო-ფართო ნატეხები და ღოდები დაეგოთ. ქვაზე დაჯდა, დაკოდიდი ფეხები შეასვენა, დიდი მანძილი არ გაუვლია, მაგრამ ჭრილობები მაინც ასტიკვდა. თავჩარგული იჯდა და ჩასისხდიანებუდ ფრჩხილებს ჩასცქეროდა. გადიის მეორე თვადიდან ხმაური შემოესმა. თავი აიღო და გახედა. ვილაც შემოაგდეს იმ თვადში და ჯადათებიც შემოჰყვნენ. „აღბათ ამისთვის შემომიყვანეს აქ“, — გაიფიქრა თუ არა, — მამა-ო, — შეჰყვირა მისდაუნებურად. ის კაცი, ვინც მეორე თვადში შემოაგდეს, აბოს მამა იყო. „მამა!“ — რკინის ლობურს მოაწყდა აბო. „შვილო, აბო!“.. — მამამაც შესძახა იქიდან და ახდა ის მოიჭრა მავ-

თურის კედელთან. მათ ერთმანეთისაგან ორჯა მავთულის კედელა ჰყოფდა.

— ნუთუ შენა სარ? როგორ გამოცვიდიხარი როგორ დავაჟაკ-ცებუდხარი.. — მამას ქვედა ყბა უკანკადებდა და სიტყვებს ძღვის წარმოთქვამდა.

— მამა!.. მამა!.. მამა!.. — გაჰყვიროდა აბო და მავთულის ლო-ბურში ფართო სამზერს ეძებდა, მამა უკეთ რომ დაენახა, სიტყ-ვებს ვერ პოულობდა აღტაცება და მწარე სინანული ერთად გამო-ეხატა, მოზღვავებულ გრძნობას დაემუნჯებინა, მამის სიტყვებ-მა მოიყვანეს გონს.

— ქუსლებით რატომ დადიხართ... ხედებიც გტკივა?.. რა დაგ-მართეს, შვიდო?!.. რამ დაგამუნჯა! მითხარი რამე...

— ეს არაფერია! — სედ-ფესზე დაიხედა აბომ. — თქვენ როგო-რა ხართ, მამა? დედა როგორ არის, ბავშვები როგორ არიან?..

— ეჰ, ჩვენს ყოფნასაც თუ ყოფნა ჰქვია, მაშინ არყოფნა რაღა არის! ვიფიქრე, ერთი შვიდი მაინც გზაზე დავაყენე, გურ-ჯების ხადიფას პირად მსახურს სასმელ-საჭმელი არ მოაკდებდა, თავშესაფარსაც და სამოსსაც არ დაუჭერენ, — ადამიანს მეტი რა უნდა! ქვეყნებს ნახავს, კაცი დადგება-მეთქი!.. ეს რა ჩაიდინე, აბო!.. თავი არ გებრადება, მაგრამ ჩვენ რას გვემართლები?.. — მამამ ხედები ასწია და აბოს ბორკილები უჩვენა.

— მაგის ნება არა აქვთ! — შესძახა აბომ, — შენ ხადიფას მე-დიდებე სარი.. ხადიფას ნებართვის გარეშე არ შეიძლება შენი შებყრობა, ხადიფას მადლად წამოგიყვანეს, აღბათ...

— ამათ ყვედაფრის ნება აქვთ!.. — ვაი, დაღუპულ შვიდო! ვაი, უბედურო ყმაწვიდო!.. შენ არ იცი ამათი ამბავი — დედაშე-ნი, შენი და-ძმანი საპყრობილეში ჰყრიან აღბათ. შენ კი სიკ-ვდილი მოგედის! თუ საჯაროდ არ გაწამეს, დიდებში მოგახრჩობე.

— სახდ-კარი თავზე დამექცა, ხადხო! ამომიწყდა ტანჯვით შექმნილი ოჯახი!.. — ჯადათებს უთხრა.

— სიკვდილი არაფერია, მამა! — უცებ გამომკვირცხდა აბო.

— რაო? სიკვდილი არაფერიაო. მართლა თქვი თუ შემომესმე, შვიდო?.. ადაჰ, სიკვდილი არაფერიაო! შენ რა იცი, რა არის სიკვ-დილის სიკვდილის ამბავი მე მკითხე, მე! მეფურ სიკვდილს ძალ-დური სიცოცხლე სჯობია, საუკუნო ძიღს — წამიერი თვადის გა-სედა! არ მოგატყუონ, შვიდო, არ წაგაქეზონ! ახდა შენ წამქეზე-

ბედიც გეყოლება, ყური არავის დაუგდო, არ დამლუპო! აგერ ამ ჯაღათებს უთხარ, რომ შეცდი, რომ ჩვენი ღმერთი ადამი იყო, არის და იქნება!

აბო მოწყვეტით დაეშვა ძირს, დაჯდა ქვის იატაკზე და თავი ჩაჰკიდა. გულის სიღრმეში მოედოდა ამ შესხვედრას... რა ეთქვა ახლა, მამა რით ენუგეშებინა?.. უკან დაეხია?.. ვილაცა ექაჩებოდა უკან, მამა კი არა, გუდი ექაჩებოდა, გუდი ეძახდა. აბოს თვათონ არ სჯეროდა საკუთარი გულის ძახილისა. გუდი ეძახდა თუ დედა, თუ თავისი პატარა და-ძმები... მამაც თითქოს აქ არ იყო ახლა, მამაც ბაღდადიდან ეძახდა, მწუხარე სახით იდგა სადიდე-გოს წინ და გურჯების ქვეყნისკენ იყურებოდა, შეტოკდა, შეტორტმანდა აბო. მამის დანახვამ სუდი შეუძრა, შეურყია სულა. თითქოს მარტო აბო კი არა, მთელი ქვეყნიერება შეიცვალა იმ ერთ წამს. განა რა უთხრა მამამ ასეთი? არა, სიტყვის ძალით კი არ შედრკა მოწამე, სიყვარულის ძალამ შეანჯღღრია, სიყვარულის ძალა გადაუდგა წინ და შეატორტმანა.

— აბო, აბო! — ჩაესმა მამის ხმა, — რად გაჩუმდი, ხმა ამოიღე! შენს ერთ სიტყვას ედოლება მთელი ბაღდადი. თუ ჭკუა სულ მთლად არ დაგიკარგავს, თქვი, რომ შენს ღმერთს აღიარებ და კარს ახლავე გაგიღებენ! აქვე ჩემი თანდასწრებით გამოგიშვებენ, მოგკიდებ ხელს და შინ წაგიყვან!.. იცი, ამისთვის რამდენი ვიწწადე, მე თვითონ ვიყავი ამირასთან, ვევედრე, მუხლები დაუშოვცნე და შენი თავი გამოვითხოვე..

მამა მავთულის ღობურს მოებლაუჭა შებორკილი ხელებით და მოუთმენდად დაედოდა პასუხს.

— შენ თვითონ იყავი ამირასთან? მუხლები დაუშოვცნე!.. — ჩაიდუღუნა აბომ.

— ჰო, ბაღდადიდან ისე წამომიყვანეს, შენი შეპყრობის ამბავი არც ვიცოდი, მითხრეს, ბიჭმა სჯული შეიცვალა, მამა ხარ და გზაზე დააყენეო. აქ რომ ჩამოვედი, ხელებზე ბორკილები დამადვეს... აქეთ ვეცი, იქით ვეცი, მე ხადიფას მედიდებე ვარ, უფლება არა გაქვთ-მეთქი!.. ხადიფას მედიდებე რომ ბრძანდება, სწორედ იმიტომ უნდა შეგიპყროთ, ხადიფას მედიდებეს მოლაღატე შვიდი არ უნდა გაგეზარდაო. ამიყვანეს და სასიკვდინე ხაროში ჩამადვეს. ავტეხე ყვირილი, მაჩვენეთ ჩემი შვიდი, ჩემი ხელით გამოვჭრი ყელს-მეთქი!.. ვილაც კაცები მოვიდნენ და ამი-

რასთან წამიყვანეს. ამირამ მაჩუქა შენი თავი და ახდა შენ იცა, თუ არ წამიჭერ ყეღში თოკს... თქვი ჩქარა, რაც საჭიროა და წავიდეთ აქედან...

აბოს ერთი წამით დაუძახა გუდმა უკან, მშობლიური ბუდისაკენ, ერთი წამით შედრკა, როგორც კი თავისი მედიდევე მამის ძველი სახე დაინახა, უმად გამოაძევა გუდიდან პირადი, კერძო, მხოლოდ თავისი; ღმერთს პატიება თხოვა იმ წამიერი შებორძიკებისათვის და უარის ნიშნად თავი გააქნია.

— არ წამოხვად? შენი მშობლიური სახლი არ მოგენატრა? დედა... ძმები... დები...

აბომ თავი ჩაღუნა, არაფერი უთქვამს. გაქვავებული იჯდა ერთ ადგილას.

— დედაშენს ყოველდღამე ესიზმრები... თქვი რამე, ბიჭო! რამე გაგიქვავა გუდი!.. მიყვარათ უკვე...

ჯადათებმა პყრობიდ მამას ხელი მოჰკიდეს და წაიყვანეს, უკან-უკან იყურებოდა. აბო ფეხზე წამოდგა, ლობურს მიადგა, ხედის გულები მიაღო და ხარბად დაუწყო ყურება მიმავალს. ადბათ, უკანასკნელად შესცქეროდა მამის მწუხარე სახეს, უკანასკნელად გაიგონა მამის ნალვდიანი ხმა... რამდენიმე წამში მამა თვალს მიეფარებოდა და საბოლოოდ გაწყდებოდა კავშირი არა მარტო მშობედ მამასთან, მშობლიურ ბუდესთან, დედასთან, ძმებთან, ნათესავებთან და ახლობლებთან, თითქმის მამამ ჩამოუტანა დედის ადერსი, მშობლიური სითბო და ახდა უკან მიჰქონდა...

— მამა! — შესძახა აბომ უკანასკნელ წამს — მე თქვენ ყველანი ძადიან მიყვარხართ! მე გუდი არ გამქვავებია!.. — მავთულის ლობურს მტკივან ხედებს ვერ ჰკიდებდა, ცხვირ-პირით და მკერდით მიაწვა და ცრემლი გადმოყარა. ლაპალუპით ჩამოსდოდა ცრემლები, როცა მამა გაიყვანეს, იქვე ჩაიკეცა ღონემიხდილი.

მეხუთე ლაქი. მკვდარი

შუალამით დიდუგში ჯადათები შეიჭრნენ, წამოაგდეს პყრობილი, ყაყბები ჩაიცვიო, უბრძანეს. ფეხი მტკივა, გინდათ მომკადით, ვერ ჩავიცვამო, მიუგო. ყაყბები მხარზე გადაჰკიდეს და

ფეხშიშვედა წაიყვანეს ბნელი ღერეფნით. შენობიდან რომ გავიდნენ, აბომა შიშველი ფეხი მოხრაშუნე თოვლს რომ დაადგა, გაიფიქრა: „სასიკვდილოდ მივყავართ...“

ფეხებზე თითქოს დოღები დაეკიდა, ვერც აწევა შეძლო, ვერც გადადგმა, შიშველი ქუსლებით ჩაესო თოვლში და გაჩერდა. „ახლა მომკლავენ, ამ მინდვრის ბოლოში“...

ჯაღათებმა ზურგზე ხელი ჰკრეს და წინ წაიგდეს, წაბარბაცდა და დაეცა. მოყინული, ხრაშუნა თოვლი ეფინა მიწაზე. ადგომა არ უნდოდა. დასტაცეს ხელი და წამოაყენეს. როცა ზურგზე ჯაღათის ტორი მოხვდა, ეგონა მახვილი დაჰკრეს. „უნდა მომკლან“.. — დაჟინებით ფიქრობდა, არ უნდოდა ამაზე ეფიქრა და მაინც ფიქრობდა.

შესცივდა. კანკალი აუტყდა. შიშის კანკალი იყო თუ სიცივის, თვით ვერ გაერკვია. ყინავდა. ციოდა, ფეხები სუღმთად გაეთოშა. ქუსლებს არჭობდა თოვლში და ბორძიკით, ნელა მიდიოდა. ფეხის თითები დასიებოდა, სტკიოდა და ტერფის დადგმა მიწაზე უჭირდა. თოვლი ხან ხრაშუნობდა ფეხქვეშ, ხან არა, ადგა-ადავ იდო ადბათ, თოვლში სიარული უფრო უჭირდა, ცივი მიწა ერჩია. უცებ ჯაღათები ერთ ადგილას შექუჩდნენ. მიწაზე დაუწყეს რაღაცას ძებნა.

„მეხუთეში, მეხუთეში“, — ერთმანეთს გასძახეს არაბუდად. აბოს არაფერი ესმოდა, იგი ყოველ წუთს მოედოდა მახვილის ჩაცემას ან თავის მოკვეთას. სიტყვა „მეხუთეში“ გაიგონა, მაგრამ ვერაფერს მიხვდა. არც დაფიქრებულა იმაზე, თუ რა უნდა ყოფილიყო ის მეხუთე. შენობიდან რაკი გაიყვანეს, აბოს აზრით, ეს უკვე ნაღდი სიკვდილი იყო. ჯაღათები იმაზე მსჯელობენ, თავი როგორ მომკვეთონო, ფიქრობდა. სიბნელეში ამოძრავებულ დანებს გაფაციცებული შესცქეროდა, ვინმე უკანიდან არ მომეპაროსო.

სიბნელეში მოფუსფუსე ჯაღათებს ორნი გამოეყვინენ, მივიდნენ აბოსთან, მოჰკიდეს ხელი და წაიყვანეს. „მორჩა“ გაუეღვა თავში აბოს. წარმოდგენით გადაიწერა პირჯვარი, ღმერთი დასენა და სასიკვდილო ნაბიჯები თამამად გადადგა, „ერთი... ორი... სამი...“ — შესძახეს ჯაღათებმა, პერობილი მიწას მოსწყვიტეს და კუბრივით უფსკრულში ჩაუშვეს. აბოს ეს სიკვდილი ეგონა. ადბათ, ასეთი სიკვდილი გადამიწყვიტესო — იფიქრა. რო-

ცა მტკივანი ფეხებით უფსკრუდის ფსკერს დაახტა, მაშინღა მიხვდა, რომ ხაროში ჩააგდეს. ისე ასტკივდა ფეხები და ხედები, მოიკუნტა და გმინვა აღმოხდა, „სიკვდილ მისჯილთა ხარო“. ასეთი ხარო ბაღდადში ენახა. მამამისის სადიდეგოს უკან, მინდორში, გაემართათ სასიკვდინე ხაროები. „აღარ მომკდეს“, — ფიქრობდა გამადებით. „მოკვდის ბრძანება არ ჰქონიათ“. უხაროდა, რომ ხაროში ჩააგდეს და აღარ მოკდეს... ფეხები გუდისწამლუბაჲ სტკიოდა. ციოდა ხაროში. კედლები ყინვას მოედო და უჰაერობა მახრჩობედა საკანს აგონებდა, მაგრამ ხარო მაინც ერჩია იმ საკანს. „არც ისე ღრმაა, ცოტა ხანს მოვფრინავდი“, ხედისგუდები მიაღო ხაროს კედლებს. გუდგაგუდ სინჯავდა. ხარო ქვევიდან ზევით ფართოვდებოდა. გრუხუნნი და ბრახუნნი მოისმოდა ზემოდან, „სარქველი დაარქვეს“. ხაროს ფსკერს დაუწყო სინჯვა ფეხებით. როცა ხაროში ჩამოაგდეს, ძირს დაცემისთანავე რაღაცა წამოედო, ფეხები ისე ეტკინა, თავი დაავიწყა, ახლა ცოტა მოსუდიერდა. უნდა გაეგო, რა იდო იქ, ხაროს ფსკერზე. მტკივანი ფეხის ტერფი ფრთხილად მოაფათურა. იქ, მართლაც, რაღაც იყო. რა უნდა ყოფილიყო? რბილია. სამოსი აცვია... ადამიანია?... აბო დაიხარა და ხედის შეხება მოიწადინა, ეშინოდა, მაგრამ ფრთხილად შეახო ხელი. „ადამიანია“. დაასკვნა. ჰე, ჰეი! ჰეი! — შეჰყვია შიშისაგან. ხმა არავინ გასცა. ვინ უნდა ყოფილიყო აქ, ასეთ დროს, ასეთ უფსკრულში!.. „აღბათ მკვდარია“... ამ აზრმა ტანში გაბურძგდა. ხაროს ფსკერზე ორ ადამიანზე მეტი არც დაეტეოდა. ერთი ძირს ეგდო მკვდარი, მეორე აბო იყო. „ვინ იცის რა ხნის მკვდარია“, — გაიფიქრა. ამან კიდევ უფრო შეაძრწუნა. რა უნდა ექნა? ებლავდა, ვინმე გაიგებდა ამ ღამით მის ყვირილს? „ეგებ არ არის მკვდარი“... — ახლა ეს ფიქრი აეკვიატა. ფეხის ტერფი მიაღო კვდავ. ცადი მხრით მიეყრდნო ხაროს კედელს, სინჯავდა გვამს ტერფით. ვერაფერი გაიგო იმაზე მეტი, რაც უკვე იცოდა. „მაშინებენ“... — გაიფიქრა აბომ და ღოცვას შეუდგა. იმის ძადაც არ ჰქონდა, ატაცებუდს ედოცა. ტკივილს, შიმშილს, წყურვილს, სიცვივს ძადა წაერთმია, ძლივს გასაგონად ბუტბუტებდა ღოცვას. სიცვისაგან და შიმშისაგან გუდი უკანკადებდა და აძაგძაგებუდი, კბილების კაწკაწით წარმოთქვამდა სიტყვებს.

ამ საღამოს ორჯერ მოკვდა. პირველად მაშინ, როდესაც ხეშეხეშა თოვდს შიშველი ფეხი დააკარა, მოსაკლავად მივყავართო,

გაიფიქრა. მეორედ: როცა ხაროში მასთან ერთად კიდევ იყო ვი-
ლაც და ეს ვილაც მკვდარი აღმოჩნდა.

დოცვას მორჩა. ასლა როგორმე ამ მკვდრის ამბავი უნდა გა-
ეგო. გაბედა და მიუცუცქდა პირდაპირ. ხედის გუდი მოაფათურა
სიბნედეში. სამოსზე ხელი შეახო, თავი მოუძებნა, „მოხუცია
თუ ახადგაზრდა?“ — გვამი ქვაღქცუდიყო, სიბნედეში სიმაგრის
მეტს ვერაფერს გაარჩევდა ადამიანი. თავზე ხელი რომ გადაუ-
ვა, გუდმა უმატა ძვერას რატომღაც, გუდმა რაღაც უთხრა თით-
ქოს, მაგრამ პერობიღმა ვერ გაუგო გუდს.

„აღბათ გაიყინა“.. — თვითონაც ძაგძაგებდა სიცოცხესაგან,
შიშვედი ფეხები მაინც სულ მოეყინა, ყაყბები მოიძია. როცა
ჯადათმა ხელი ჰკრა და დაეცა, ყაყბები დაუვარდა, მაგრამ იქ არ
დაუტოვებია, რატომღაც წამოიღო. მაშინ ამისთვის აზრი არ
მიუცია, რომ წამოაყენეს, ხედს აჰყვა, მხრიდან გადმოცურებუ-
დიყო და თანმით ეკიდა მკვდრზე, აღარ დააგდო. ახლა, რაკი აღ-
მოჰკვეთეს თავი, სიცოცხეს უნდა გამკვავებოდა, შიშვედი ფეხე-
ბი რითიმე შეემოსა, უნდა ემარჯვა და ყაყბები ჩაეცვა. ძირს,
მკვდრის გვერდით ეგდო მისი ყაყბები. მოძებნა, გაშეშებული
ხედების ფათურით ჩაცმა დააპირა... პირვედივე ცდა გუდის შე-
ღონებით დამთავრდა. გამწარებული დავარდა ძირს, ზედ დაემხო
ყაყბებს აკვნესებული. ხაროს კედლისკენ გაჩოჩდა, მკვდართან
წოდას გაყინულ ცივ მიწასთან წოდა ერჩია, მოიკუნტა და ხაროს
კედელს მიაწვა. მკვდრის სუნი მაინც სცემდა და მკვდრის სამოსს
მაინც ეხებოდა. დაწოდას ისევ ფეხზე დგომა სჯობდა. დაწოდისას
უფრო სციოდა. ტანჯვითა და კვნესით წამოდგა. ფეხზე დგომა
ტკივიდმა არ დაანება, ისევ დაწვა. „ნუთუ, უფადო, ასეთ სატან-
ჯვედს შენ თვითონ გვიგზავნი ადამის ძეთ!“ შეჰლაღადა უფადს და
უმად პირზე ხელი მიიფარა. უფადმა უკეთ იცოდა, რასაც იქმოდა.
აბოს ევადებოდა მოთმენა, ბუზლუნის ნება არ ჰქონდა. აღბათ,
წინაპართა ცოდვებს აზღვევინებდა ღმერთი. თვითონ უცოდვედი
იყო, ვითარცა კრავი. გარდა სიცოცხლის წყურვილისა სხვა ცოდვა
არაფერი ედო კისერზე. სიცოცხდე კი ღვთის წყადობა გახდდათ.
რახან ღვთის ხელი ერია დედამიწაზე სიცოცხლის სუფევაში, სი-
ცოცხლის წყურვიდი ცოდვად არ ჩათვლებოდა, მაშ, სხვათა ცოდ-
ვებს აზღვევინებდა ღმერთი, სხვისთვის ეწამებოდა. ამ ფიქრმა
შეება მოჰკვარა, ძაღა შეჰმატა.

როგორ ციოდა, როგორ არაკუნებდა ძვლებს ხაროს ფსკერზე, რა მწარედ სტიკოდა იარები...

„ეს ცხედარი აქ შემთხვევით არ დამხვედრია“, — უცებ გაჰყრა გონებამ, აღმოაჩინა, მიაგნო, რაც ახლა ყველაზე უფრო სჭირდებოდა. მკვდარს ხომ კაბა ეცვა. ფეხებს მაინც თუ ჩაითბუნებდა, ეგებ ეს ჯოჯოხეთური ტანჯვა შენედეზიდა. პირჯვარი გადაისახა, ხომ არ ვცოდავო, მკვდრის სულის ხომ არ შევაწუხებო, დაეჭვებუდმა გააცურა ფეხი ცხედრისაკენ, გუდაგუდ მიუწოდა მკვდარს, ჯერ დასიებული მტკივანი თითები შემადა კაბის კაღთაში. ნედა-ნედა, ფრთხილად კოჭამდე შეჰყო, შემდეგ წვივამდე... შეისვენა, ხედისგულებით მოსინჯა მკვდრის კაბის კაღთა საკრებოდა, თავისი ფეხები სად იყო, გაშდიდი ხედის ზურგი კაბის ქვეშ შეჰყო, აუწია კაღთა, კბილებით მიწვდა და მოქაჩა, მუხდამდე შეძვრა შიგ, იმდენი უხერხა, იმდენი უტრიადა, ისე მოიკუნტა, სუდ ერთიანად შეუძვრა მკვდარს სამოსში. მოძებნა თავისი ყაყბები, თავქვეშ დაიდო და გაყურდა. დაძაბული, დაჭიმული მოქმედებდა სიბნელეში, ხედი არაფერს გავკრა, ფეხზე არაფერი წამომედგოს — შიშობდა, როცა თავი დადო ყაყბებზე, უკვე აღარ კანკალებდა. შეხურებუდიყო „მუშაობაში“.

„ნეტა რა დროა? გათენდა თუ ისევ ღამეა?“. ფიქრობდა კატასავით მოკუნტული და მკვდრის კაბაში შემძვრადი. „ვიდოცებ და დოცვაში დრო სწრაფად გავაო“, — გადაწყვიტა.

გუდმა ისევ უმატა ძგერას. ყური მოუგდო გუდს. „მამა“, — ეს ერთი სიტყვა გაჩნდა საიდანღაც ხაროში, „სასიკვდილო ხაროში ჩამაგდეს“, — მამის ხმაც ჩამოიჭრა და... მკვდრის კაბიდან უმაღლამოძვრა. „მამა“, — შეიპყრო ეჭვმა. ნამდვილად მამაა. შემფოთებული აქეთ მიაწყდა, იქით მიაწყდა, ზედ დაემხო ცხედარს და გუდში ჩაიკრა: „მე მოგკადი, მამა, მაპატიე, ჩემო საწყადო, ჩემო გატანჯულო“... — ადამ-მართადი ბლავიდი მორთო. დიდხანს ტიროდა, შემდეგ კვდავ ფრთხილად გააცურა ხედი სიბნელეში და სინჯვა დაუწყო: „პატარა კაცია“ — გაუჩნდა უცებ იმედი. „არ ანის მამა“... მართალია, მამამ უთხრა: სასიკვდილო ხაროში ჩამაგდესო, მაგრამ რაკი ეს უთხრა, იმ ხაროს ხომ გადაურჩა? მეორედ არ მაგდებდნენ, უკან ბაღდადში გააბრუნებდნენ... ხადიფას მედიდესს ასე, კატის კნუტივით, ვერ მოგუდავდნენო, ფიქრობდა. ცრემლი მაინც სდიოდა, ეჭვი რჩებოდა. „ეჭვს რომ მოვეკადი, ამის-

თვის ჩამაგდეს ამ ხაროში“... გაუედვა თავში და ამ ფიქრმა და-
ამშვიდა, დაუწყნარა გუდი.

არ შეეძლო იმის დაჯერება, რომ მისი გუდისთვის მამა მოკ-
დეს და ხაროში ჩააგდეს, მკვდარ მამასთან ერთად იწვა ერთი
ღამე. „არა“ — გაჰკიოდა სიბნელეში. „უფადი ამას არ დაუშვებს!..“

მთელი ღამე იბრძოდა, ებრძოდა ეჭვებს, ფიქრებს... ტიროდა,
ტიროდა... მოსთქვამდა, მკვდარს ხმამაღლა ედაპარაკებოდა.

თანდათან ძადა გამოედია, ხმაც ჩაუწყდა, გუდის კანკაღმა და
ძაგაძგმა უმატა და ღონეშიხდიდი ჩაიკეცა, წედ-წედა მიესვენა
ცხედარზე, წყვდიაღში ჩაინთქა ერთიანად. ვინ იცის გუდწასული
რამდენ ხანს ეგდო, არაფერი ახსოვს: რა მოხდა, როგორ ამოიყ-
ვანეს ხაროდან, სად წაიყვანეს და რა გადაუწყვიტეს. თვადი რომ
გაახიდა, ცეცხლის პირას იწვა, თავზე ექიმი ადგა. გუდ-მკერდს
უზიდავდა და ნივრით შეზავებულ თბილ წყადს ასხამდა პირში.

ავადმყოფი გონს რომ მოეგო, ექიმმა ჯადათებს უთხრა. აჭა-
მვთ რამე, თორემ ისევ მოკვდებაო. ჯადათებმა აბო კვდავ ძველ
დიღეგში შეაგდეს.

შ ო ნ პ ყ რ ო ბ ი დ ი

ახადი წედი იმ წედიწადს ქართლში დარებით დაიწყო. მართა-
დია, საშობაოდ თოვდი დადო, მაგრამ წაახადწდევისთვის თოვდი
მხოლოდ მათათა ფერდობებს შემორჩა. ღამ-ღამობით ყინავდა,
დღით კი მზე ამოდრიოდა.

იოანეს ყოველ დღით გამოჰყავდა თავისი ავადმყოფი ცხვა-
რი სუფთა ჰაერზე და ფერდობებზე აძოვებდა. მონასტრის ბე-
რებს ხვასტაგი გაშვებულდი ჰყავდათ, თოკით პირუტყვს აზავიწ
აძოვებდა. იოანეს კოჭდ ცხვარს სსვა ტვირთი ეკისნებოდა. ვი-
თომ აძოვებდა იოანე, ძოვება-ძოვებით მტკვრის ნაპირამდე ჩა-
მოდიოდა.

როცა ჰაჟიჯ იბნ ად-ბაბაქმა იოანე მცხეთაში შეპყრობიდი
ჩამოიყვანა და კათალიკოსსა და მცხეთის მამასახლისს მუქარიო
ჩააბარა, იოანე გუდში ფიქრობდა: არაფერია, ხვად თბილისში
წავად, თვითონ ამირას ვესტუმრები და შეპყრობას მას მოკ-
თსოვო.

მეორე დღით, მართლაც, შეკაზმა თავისი ჯორი და წასასვდე-

დად გაემზადა, მაგრამ მონასტრის ეზოდან ფეხი არ გადმოადგმევინეს. წინ დახვაროსანნი შურტები გადაუდგნენ და ბაბაქის ბრძანება გადასცეს: ქართლის უმაღლესი მსაჯული ამირა, ყადი და შურტათმთავარი იოანე მონაზონს მონასტრიდან გამოსვლა უკრძალავნო.

ეს იყო და ეს. ამის შემდეგ ყოველი ცდა მონასტრიდან გამოსვლისა მარცხით მთავრდებოდა. ამიტომ გამოჰყავდა თავისა კოჭდი ცხვარი და სუფთა ჰაერზე ასეირნებდა. ცხვარს, მართლაც, ტკიოდა ფეხი, მეწვედი იყო და იოანე შვიდივით უვდიდა. შურტები ბერს ცხვრის ძოვებას ვერ დაუშდიდნენ. ცხვრის მძოვებელ ბერს რას ეტყოდნენ! ცოტა ხანს ადევნებდნენ თვადს, ბეზრდებოდათ და სხვა საქმით ერთობოდნენ. იოანე ამით სარგებლობდა და შორს მიდიოდა, იქნებ გზად მიმავალი ვინმე ვიპოვო და თბილისის ამბები გამოვკითხოვო. ერთხელ ასე ძოვებ-ძოვებით მცხეთამდე ჩავიდა, საკათალიკოსომდე მიაღწია, მაგრამ სამოედთან შეხვედრა მაინც ვეღარ შეძლო. თურმე, სამოედსაც უკრძალვდნენ საკათალიკოსოდან გამოსვლას. კათალიკოსიც შინაპრობიდი იჯდა, იოანე საგონებელში ჩავარდა. ერთადერთი იმედიღა რჩებოდა. ეგებ მიქაელს მამა გაახსენდეს და სანახავად ჩამოვიდესო. მეხუთე დღე იწურებოდა, რაც აბო წაიყვანეს. ვინ იკათხავდა აბოს ამბავს, თუ არა იოანე. ნერსე ერისთავი, აბოს პატრონი, მიწაში იწვა. აშოტ და გრიგოლისაგანაც არაფერი ისმოდა... ქართვედ ქრისტიანთა მეთაურიც შინაპრობიდი იჯდა საკათალიკოსოში. სტეფანოზ ერისთავთერისთავს აბოს ხსენებაც კი არ უნდოდა. რაკი ასეთ მკაცრ ზომებს მიმართავდნენ, კათალიკოსსაც კი შინაპრობილობა მიუსაჯეს, აბოს ბედი გადაწყვეტილი იყო. სიკვდილი არ ასცდებოდა. ახლა უნდა ამოსდგომოდა მხარში ჭაბუკს სუდიერი მოძღვარი, რათა არ გადაედრიკათ გზიდან, არ გაეტეხათ. აბო მომზადებული იყო ამისათვის, მაგრამ განსაცდელის ჟამს მრჩევედი და თანამდგომი იმედსა და სიმხნეს ჰმატებდა ადამიანს. ამიტომ წრიადებდა, ამიტომ დაარბენინებდა კოჭდ ცხვარს აღმა და დაღმა. ეგებ მიქაელისათვის მაინც მიეწვდინა ზმა და მოეხმო. მიქაელს აღარ დასჭირდა მოხმობა, სტეფანოზმა გამოგზავნა მამამისის სანახავად.

იოანემ შორიდანვე შეიცნო აღმართზე ამომავალი შვიდი. მონასტრისაკენ არ გადაუხვიოსო, ხედი დაუქნია და დაუძახა.

მიქაელმა ფერდობზე გადამდგარ მამას მოჰკრა თვალი და მისკენ გაემართა. იოანემ ცხვარი ჩირგვს გამოაბა, თითქოს ცხვარი ხელს შეუშლიდა საუბარში. აქ, გაშლილ ადგილას, ერჩია შვიდთან შესვენრა, მოდარაჯე შურტას უკეთ შეამჩნევდა.

ორი მოზრდილი ქვა მოაგორა, საცა ცხვარი დააბა იქ, ვაკეზე ერთმანეთის პირისპირ დააღა და გაიხედ-გამოიხედა. შურტები ხომ არ მითვადთვადებენო... ახლო-მახლოს არავინ ჩანდა, მართლ მიქაელი ამოდითდა ფერდობზე.

მზიანი დღე იყო. იანვრის მზე ცივად და ზვიადად მიზოზინობდა ცაზე. ბერიკაცს მზის გუდზე ყოფნა მაინც სიამეს ჰგვირდა. ცხვარი ბაღახის ძირებს წიწქნიდა გადხობილ მიწაზე.

მიქაელმა გზიდან გადაუხვია, პირდაპირ გადმოჭრა ფერდობი, ციცაბოზე იარა, აღმართი თვალის დახამხამებაში ამოათავა, ჩქარ-ჩქარა სუნთქავდა, მამას მღეღვარედ უამბობდა თბილისის ამბებს:

— წუხედ ორი ათასი მოღაშქრე ჩამოვიდა ბაღდადიდან... ხუთასი მცხეთაში გამოვგზავნეთ, ათას ხუთასი თბილისელებს ჩავუყენეთ... ყოვედ მოსახლეს შინ თითო მუსლიმი მოღაშქრე ჰყავს.

იძულებული გავხდით ზოგან ორ-ორიც ჩაგვეყენებინა. ერი დრტვინავს, ლეღავს — არ უნდათ შინ მოღაშქრეთა შეშვება. ხარკის გადახდა ურჩევნიათ. აყრასა და სხვაგან წასვდასაც კი ამჯლო ბინებენ მუსლიმი მამაკაცის დედაწუდთან ყოლას.

ერისმთავარი შემოფოთებუდია. ერი პირდაპირ მოითხოვს, თურმე, იმათ დასჯას, ვინც თავისი ურჩობით ხადიფატს ამხედრებს ქართველთა წინააღმდეგ.

იოანე თავის მოტანიდ ქვაზე ჩამოჯდა და შვიდიც მიიპატიჟა.

— დაჯექი, მიქაელ, დაისვენე... აგერ დაჯექი, მოითქვი სუ-რი.

— ფხიზდად იყავითო, შემოგითვადათ ერისმთავარმა, — უთხრა მიქაელმა და ქვაზე დაჯდა, თან სხაპასხუპით დაპარაკობდა, — შენ და სამოელს შემოგითვადათ. იმასაც ამბობენო, ამოტ ერისთავი იონთა ხედმწიფესთან კავშირს კრავს და ქართლზე დაშქროდ ემზადებაო. თურმე, ხადიფას ყურამდე მისუდა ეს ამბავი — ამოტს სიკვდილი არ ასცდებო, ერისმთავარმა გამანდო საიდუმლოდ.

— აბოსი რა იცით? — შეაჩერა იოანემ მიქაელი.

— არაფერი, — ცივად მიუგო მიქაელმა, — აკი გითხარ, მავ აბოს გუდისტვის ორი ათასი მოღაშქრე გამოგზავნეს-მეთქი!

— აღარ გინახავს აბო?..

— არა.

— შენ სომ გაქვს სადიდეგოში შესვლის უფლება?

— ახლა აბოსთან მისვლის უფლება არავის არა აქვს, მამა! იქ ჩემი მისვლა დალუპვას უდრის...

— შვილო მიქაელ, უფადი იტყვის „მრავალნი სცდებოდნან და მრავალთა აცთუნებდენ“. ვით შეგიძლია შენ, ჩემს შვილს, აბოსთან თანშეზრდილს, შენს სულიერ ძმას ერთხელ მაინც არ მიაკითხო განსაცდელის ჟამს. მოციქული პავლე მიუწერს ტიმოთესა, „ჭეშმარიტებისაგან სასმენელნი გარემოიქცნენ და ზღაპრება მიიქცნენ“... ეჰ, შვილო მიქაელ, შენი სასმენელნი დაიხშნენ ჭეშმარიტებისათვის... შენ თვით უფადი ჩვენი, იესო ქრისტე არა გწამს, თორემ მის მოძღვრებას არ გადახვიდოდი.

— მამა! — შესძახა მიქაელმა და მუხნებზე მოეხვია. მამამ ფეხებთან დავარდნილმა, პირჯვარი გადაიწერა.

— შემინდე, მამა... მე მჯერა, რომ უფადიც შემინდობს!..

თითქოს მიწიდან ამოძვრათ, მამა-შვილს თავზე შურტა დაადგა. ყმაწვილი კაცი იყო. ეტყობოდა, ერბინა, ღოყები ასწითებოდა, ხშირ-ხშირად სუნთქავდა...

— მე... ნება არა მაქვს, რომ არ მოვიდე... მეც მითვადთვადებენ... — შურტამ მინდვრისაკენ გაიხედა. მართლაც, იქ ვილაც იდგა. იოანემაც და მიქაელმაც გაიხედეს იქითკენ.

— აი, სომ ხელავ?... — უთხრა იოანემ შვილს, — განა უმჯობესი არ არის საპყრობილეში ვიჯდე?.. ეს მონასტერი, შენ გგონია, საუფლო სახლია? ცხენები გამორეკეს და შემასმენელებითა და შურტებით აავსეს. ჭეშმარიტი ძმანი, ვინც ამირას დიდებებს გადურჩა, უკან აღარ მობრუნებულან, ზოგმა გარეჯს შეაფარა თავი და ზოგმა მღვიმეს. ჯვრის მონასტერი დარბეულია, მართო კედლებილა დგას მთაზე.

— მაღლობა ღმერთს, შენ თვითონ ამბობ ამას! — ძადა აღმართსა ხნავს. — მიქაელმა შურტას გახედა მადუდად და მამას ხმადაბლა უთხრა: — თუ ქართლისთვის ჭეშმარიტი სიკეთე გვწადიან, უნდა დავემორჩილოთ ამ ძადას, ჩვენს ღმერთსა და შენს

თავს ვფიცავ. ეს მე ღრმად მწამს და ხსნას მხოლოდ და მხოლოდ ამაში ვხედავ. ქართველობას მორჩიდება დაიხსნის. დრო სჭირდება იმას, რაც თქვენ განგიზრახავთ. დღეს ჩვენ უხადიფატოდ ერთ თვესაც ვერ გავძლებთ. ან იონნი დაგვიპყრობენ, ან ჰრომნი, ან ზაზანნი; ხადიფატი უძღვევდი ძადაა, ეს ძადა გამოვიყენოთ და შთამომავლობას შევუნახოთ ჩვენი დედუდ-მამუდი.

— ეს ერისმთავრის სიტყვებია! — შეაჩერა მიქაელი იოანემ.

— სწორედ! — მიუგო მიქაელმა ამაყად.

— ყური დამიგდე, მიქაელ, მე მამა ვარ და მევალება გითხრა: მხოლოდ უზნეო ადამიანებს შეუძლიაა დღევანდელს ჩვენს ყოფას შეურიგდნენ. ისინი თავიანთი სიღაჭრის გასამართლებლად ყველა-ფერს კადრულობენ: დამონებას მფარველობას ეძახიან, ძარცვა-გლეჯვას — ძმობასა და მეგობრობას, ტანჯვა-წამებას — მშვიდობიან ცხოვრებას...

ისიც კარგად ვიცო, ჩემო მიქაელ, რომ ჩემი შვიდი სუფთაა, ვითარცა მთის წყარო. მის უზნეობას საფუძვლად უდევს სათნოება, — ერისმთავრის სიყვარული. ეს სიყვარული აცდუნებს მას. ეს სიყვარული, აღბათ, დიდი ერთგულების ღირსიც არ არის, მაგრამ ის მაინც სიკეთეა. კეთიდ ნერგზე კი უკეთუბნება ვერ იზარებს. დღეს იქნება თუ სვად, ჩემი შვიდი კეთიდ გზას დაადგება, მხოლოდღა იმის მეშინია, გვიან არ იყოს...

მიქაელს გული აუჩუყდა, თავი ჩაჰკიდა და გაჩუმდა. მამამ ისეთი სიმართლე უთხრა, ისეთი დიდი გულის საიდუმლო გამო-უმჟღავნა, გამოუტანა დღის სინათლეზე, თვადსაც კი ვერ უსწორებდა. თავჩარგული იჯდა და მიწას ჩასცქეროდა. დიდხანს, დიდხანს ისხდნენ მდუმარენი, დუმდიტ თითქოს უფრო მეტად დაპარაკობდნენ, უკეთ აგებინებდნენ ერთმანეთს თავიანთ გულის დარდს...

შურტა შორიახლოს სცემდა ბოდთას. ჩირგვზე მიბნულ ცხვარს თოკის გაწვდენაზე ბადახის ძირები ამოეწიწკნა და ახლა მზეზე თებოდა, ხანდახან გახედავდა მდუმარე პატრონს და მიაბლავებდა — ხომ არ დაგავიწყდით.

ბოდოს მიქაელი წამოდგა და უცებ დაეშვა თავდაღმართზე სირბილ-სირბილით, მამას გაექცა.

იოანე ფერდობზე გადადგა.

როცა მიქაელმა თავდალმართი ჩაირბინა, უკან მოიხედა და მამას მთელი სმით ამოსძახა:

— ნასვამდის, მამა!..

იოანემ შვიდს სედი დაუქნია.

მეექვსე დღე

აბომ დიდებში თავი რომ შეჰყო, სიბნელებში ვიღაცამ ჩაახვედა, შემდეგ ბორკილების ჟღარუნიც მოესმა.

— სადამ აღეიქუმ... — გაისმა ნაცნობი ხრინწიანი ბაწი სიბნელებში.

— აღეიქუმ... — ჩაიდუღუნა აბომ, ძლარ დააბოღოვა მისადმე-ბა, ხმა ეცნო. ვინ უნდა ყოფილიყო?..

— ვინა ხარ? — ჰკითხა სიბნელეს ქართულად.

— ხოსრო აბუ-იუსუფი. — მშვიდად მიუგო სიბნელები.

— ხოსრო აბუ-იუსუფი? — მედიდებე?..

— ჰო... — თქვა მედიდებემ და ბორკილები ააჟღარუნა. — ჩამაყუდეს, — ჩაიხვიხვინა გუდიანად. გაჩუმდა. — ასეა... რას ვიზამთ, ამათ ვერც წაღმა მოფხან და გერც უკუღმა...,

— არაფერი მესმის... — წაიდუღდულა აბომ.

— ჩამაყუდეს-მეთქი, ვთქვი და გადავჭერი!.. იმ ღამეს წყაღა რომ მოგიტანე, ხომ გახსოვს? თურმე შურტა მითვადთვადებდა მტაცეს ხედი და გამკოჭეს.

ხოსრო აბუ-იუსუფი ტანსრული, ბრგე მამაკაცი იყო, ბორკილების ჟღარუნით, სამოსის შარიშურით, ქშენითა და ქსიტიწით მიხვდებოდა ადამიანი, რომ დათვივით კაცი დაჯდა მიწაზე. აბოც გუდღაგუდ მიუწონდა, მოსასმენად მოემზადა.

— პირდაპირ გეტყვი... — უცებ მუქარის კიღო გამოკრთა ხოსრო აბუ-იუსუფის ხმაში, ოღონდ აბოს კი არ ემუქრებოდა, გილაც სხვას არ უდებდა ტოდს, ვიღაც სხვას ეტაბიკებოდა.

— მე, ამ დიდებების რისხვას, მამად მგელს“ მეძახდნენ თავის დროზე. პყრობიდი კაცის მჭამედი რომ ყოფილიყო, რომ შემგზავნიდნენ, ხედად აბრეშუმად ვაქცევდი, რკინისმკვნეტელები მომიყვანია ჭკუაზე, ქვაქცეუდი კაცი გამომიტიხნია. თვითონ ვთქვი უარი ჩემს ხედობაზე. უბრალო მედიდებეობა ვარჩიე. ასდა

რაკი დანაშაუდში დამიჭირეს, მაიძუდეს ძველი ხელობა გამეხსენებინა. ბორკიდები დამადეს და შემომგზავნეს. სულში უნდა ჩაგოძვრე და გამოგტეხო ან სხვა ჯადათური ხრიკი ვიხმარო და მოგაქციო. ჯეელობაში მე ეს შემეძლო, ახლა უკვე ბავშვი აღარ ვარ, არ მსურს უკეთური საქციელი ჩავიდინო. მეყოფა, რაც ჩამადენინეს, უსამართლონი ჩვენს ღმერთსაც არ უყვანს.

წყადი მოგიტანე, სხვა ხომ არაფერი დამიშავებია ღვთისა და ქვეყნის წინაშე? ამისთვის დაე, დამსაჯონი რასაც ვაკეთებდი, იმას არ გავაკეთებ, ვთქვი და გადავჭერი... იმიტომ კი არა, გუდზე რომ მახსტიხარი არა, მეჯავრები, შენ გამო ხიფათს გადავყარე, დიდი სიამოვნებით მიგახრჩობდი კიდეც, მაგრამ გუდი უარს მეუბნება. სიბერე შემეპარა აღბათ, აღამიანი მეცოდება... შენ კიდეც ჯადათური ხრიკი გინდა? კაცმა სული რომ შეგიბეროს, წაიქცევი, ნაცემ-ნაბეგვი, უსმელ-უჭმელი შეიძლება შემომაკვდე კიდეც... სიკვდილის ღირსი კი ხარ ნამდვილად, მაგრამ მე არ შემიძლია შენი მოკვდინება... არ მსურს, არ მინდა, ვთქვი და გადავჭერი!

უცებ კარზე ურდულმა გაირაჯგუნა. დიდების ის კედელი გაიხსნა, სადაც ხოსრო აბუ-იუსუფი და აბო ისხდნენ, ერთდროულად შემოცვივდნენ ჯადათები და შურტები, მედიდებთ მაშხადები ეკავათ ხელში, ჯადათებს — ტაჯგანაგები და არგნები, შურტება ბრძანებებს იძლეოდნენ.

ხოსრო აბუ-იუსუფმა წამოდგომაც კი ვერ მოასწრო, ჯადათები ჯგროდ მისცვივდნენ, წამოაქციეს, სამოსი შემოაძარცვეს და ტაჯგანაგები და არგნები დაუშინეს.

აბო ჯადათებმა კუთხეში მიაყენეს და განძრევის ნებას არ აძლევდნენ. დიდები ჯადათებით და შურტებით აივსო. ხოსრო აბუ-იუსუფს ხუთი კაცი იჭერდა, შებორკიდი ფეხებითა და ხელებითაც გააფთრებით ებრძოდა ჯადათებს. წაქეუდეს იმდენი კაცი მისეოდ, აბო ვერაფერს ხედავდა, მარტოკა ტაჯგანაგებისა და არგნების შხუიდი ესმოდა და ხოსრო აბუ-იუსუფის კვნესა და გინება არაბუდად. აბო ჯერაც ვერ მოსუდიყო გონს. ისე სწრაფად, თავბრუსდამხვევად ხდებოდა ყველაფერი, თავი სიზმარში ეგონა. ჯერ იმას ვერ მიმსვდარიყო, რატომ დახვდა დიდებმა ბორკიდგაყრიდი თვითონ მედიდებე, ან რატომ სცემდნენ ასე დაუზოგავად თავიანთ მსახურს, ან რა დავადება ჰქონდა, „შეიძლება შემომაკვდე კიდეცო“, რომ უოსრა.

— გამაგრდი, ძმაო! ნუ გეშინია, ღმერთი გვიყურებს მაღლიდან! — დაუყვირა მისდაუნებურად, ვითომ ხმას მივაწვდენ და გავამსნევებო, იფიქრა. მცველებმა პასუხად წიხლი ამოარტყეს მუცელში და კუთხეში მიაგდეს. ზღაზვნით წამოდგა ფეხზე, იქი იყურებოდა, საცა აბუ-იუსუფს სცემდნენ.

მეარგნე ჯადათები დაილაღნენ ცემით, გვერდით მიდგნენ, მუტაჯგანაგეებს დაანებეს პყრობილის შიშველი სხეული. ასე რიგრიგობით ენაცვლებოდნენ ერთმანეთს, ხვითქი გადასდიოდათ შუბღზე და თავზე.

„ჯადათთა ჯადათი!“ — ატყდა უცებ ჩურჩული დიდეგში.

კიბეზე, მართლაც, გამოჩნდა კოხტად ჩაცმული კაცი, ჯადათისა არაფერი ეტყობოდა, მხოლოდ თვალებს აკვესებდა ბოროტად, თვალები იუწყებოდნენ სიავეს.

დიდეგში ჩამოდგა ფეხი, შეჩერდა, გაიხედ-გამოიხედა, ჯადათები, შურტებიც კი სმენაზე დადგნენ. მოეცადნენ მიწაზე დაგდებულ შიშველ პყრობილს. ჯადათთა მეუფეს დაუთმეს გზა.

ხოხრო აბუ-იუსუფმა თავი აიღო, რატომ არ მცემენო, გაუკვირდა. ჯადათთა ჯადათი რომ დაინახა, კბილები გაახრჭიადა:

— აა, მოხვედ, სისხლისმსმელო?.. — გაჭირვებით ამოთქვა. თავს ძაღა დაატანა, ერთხელაც ასწია თავი და ამოიხრიადა: — სისხლი აღარ მდის, რას დაღევ?..

— სისხლს გამოვადენო, ეგ არაფერია. — თქვა მშვიდად ჯადათთა ჯადათმა, გადახედა აკანკალებულ ჯადათებს და ერთი სიტყვა გადაუგდო: „ურო!“ — შურტებს მიუბრუნდა და მხიარულად უთხრა:

— ამასთან არგნით ვერას გახდებით, ძაღლის ძვალი აქვს! — გაიცინა თავის სუმრობაზე და მსხვერპლს შემოუარა.

ჯადათთა ჯადათს მიართვეს ურო, მანაც არ დააყოვნა და უმაღლესხო თავში მიწაში თავდაღმა ჩამხოზიღს. ჯადათთა ჯადათის ხედის ყოვედ განძრევას სიკვდილი მოსდევდა. ეს ახდა აქ, დიდეგში, ყვედამ იცოდა, უროს თავში ჩაცემასაც, რასაკვირველია, უმაღლესოდის გატევება უნდა მოჰყოლოდა. ეჭვი ამაში არავის შეჰპარვია. მართლაც, ხოხრო აბუ-იუსუფის თავიდან სისხლმა შადრე-ვანივით იფეთქა და დარტყმას საზარელი სკდომის ხმაც მოჰყვა. ჯადათთა გამოცდილი თვადისთვის ნაცნობი სურათი იყო: ოსტატმა თავისი საქმე უნაკლოდ შეასრუდა. არავინ განძრეუდა,

არავის ხმა არ ამოუღია, შესცქეროდნენ თავიანთ მეთაურს, ვისაც ურო უკვე დაეგდო ცაღკე გამდგარიყო, თავისი უპირატესობით გაამაყებული არწივივით დასცქეროდა მსხვერპლს.

სწორედ ამ დროს შეირხა ხოსრო აბუ-იუსუფის სისხლით შეღებილი თავი. შეირხა თუ არა, ჯადათები მისცვივდნენ და არგნები თავში დაუშინეს, მხოლოდ თავში სცემდნენ. ჯადათთა ჯადათმა არ იკადრა მეორედ უროს ხედში აღება, გატრიალდა და გავიდა დიდგვიდან.

ჯადათები ისე მისეოდნენ ხოსრო აბუ-იუსუფის დიდ თავს, როგორც უხსენებელს მიესევიათ და თავს უჭყდელენ, თავში სცემენ, რადგან მისი მოკვდინება მხოლოდ ამ გზით შეიძლება. როგორც კი ჯადათთა ჯადათმა ხოსრო აბუ-იუსუფს ურო ჩასცხო, აბოს თვადთ დაუბნედა, მცველს გამოუსხდტა და ხოსროსკენ გაქანდა, მაგრამ ხედავ შეკრეს, პირში ბურთი ჩასჩარეს, არ იყვიროსო, და მიწაზე დადეს.

აბო გაფართოებული თვადებით შესცქეროდა ხოსრო აბუ-იუსუფის საზარელ სიკვდილს და მხოლოდღა ყედში ხაოდა.

„მოკდეს“... — დაასკვნიდა აბო გონებაში.

„მოვუღეთ ბოდო“, — დაასკვნიდნენ ჯადათებიც და შეაჩერებდნენ არგანთა ცემას, შეისვენებდნენ, სუდს მოითქვამდნენ, სწორედ ამ დროს გაიკდაკნებოდა ბედდამწვარი და ჯადათებიც ახადი ძალით სცემდნენ. ცემით სიკვდილი გადაწყვიტათ და იარაღს ვერ იხმარდნენ. ჯადათთა ჯადათმა თავისი ნებით ჩასცხო თავში ურო, გამოცდილებით იცოდა, ხოსრო აბუ-იუსუფისთანა „მამად მგელს“ არგანთა ცემით სუდს ვერ ამოხდიდნენ, თუნდაც ორი დღელამე ეცემათ. როცა ჯადათებს გაუჭირდათ, თვითონ უფროსმა დაარღვია ბრძანება და ურო მოატანინა. უროს ცემაც ხომ ცემად ჩაეთვდებოდა ან ვინ გაიგებდა, ამ ღამით რა დაჰკრეს თავში მოლადატე ხოსრო აბუ-იუსუფს. მთავარი ის იყო, რომ სახედდახედო განაჩენი — ცემით სიკვდილი აღასრუდეს.

ბოდოს და ბოდოს მიწყდა არგანთა ცემა, ჯადათთა შეძახილები, ქშენა და ღრჭენაც მიჩუმდა. ჩააქრეს მაშხადები. ხედფხ-შეკრული, პირში ბურთჩაჩრიდი აბო მიწაზე მდებარე, ხოდო მკვდარი სისხლში მცურავი დატოვეს, გაიხურეს კარი, ურდულები გაუყარეს, ცოცხადიცა და მკვდარიც წყვილიადში დატოვეს და წავიდნენ.

დიდით გაათრიეს ცხედარი, გამოასუფთავეს დიდები, აბოა ხედ-ფეხზე შემოჭერიდი თოკი შეუხსნეს, პირიდან ბურთი გამოუღეს და ყადისთან წაიყვანეს.

ყადი აბოს მარტოკა ესაუბრა. არც შურტები შეუშვა შიგ, ანკ ჯადათები. მარტო მცველები იდგნენ კარებში.

დიდი ხნის განმარტოების შემდეგ ყადიმ მცველები ისმო და უბრძანა, აბოსთვის ბორკიდი ქედზეც დაედოთ. იმ წამსვე შემოიტანეს ჯაჭვი და ბრძანება იქვე აღასრუდეს. ხედ-ფეხებზე ბორკიდი, ქედზეც ჯაჭვდადებული შეაგდეს დიდებში. აბოს არც ყადის გაავება გაკვირვებია და არც ახადი ჯაჭვის დადება ქედზე. ამდენ ხანს რომ არ ჰკლავდნენ, ის აკვირვებდა. ნეტა რას უმზადებდნენ? კიდევ რას მოითხოვდნენ ან რას დააბრადებდნენ? ძადაგამოდებულს უკვე ფიქრის თავიც აღარ ჰქონდა, მთელი დღეები მკვდარივით იწვა. მედიდების დამახიდზე თავს მაღლა არ სწევდა, ედოდებოდა, როდის დასტაცებდნენ ხედს, როდის წამოაგდებდნენ ფეხზე და ხედის კვრით როგორ გამოაგდებდნენ დიდებიდან. შეჩვეოდა ამგვარ ყოფას...

მეშვიდე ლამეს ასე არ მოხდა. კარი ფრთხილად გაიღო. ვილაც შემოვიდა დიდებში. აბოს თავი არ აუწევია. ცოცხად-მკვდარი ეგდო მიწაზე.

სხვარიგის ფეხისხმა ჩაესმა, მედიდებისას არ ჰგავდა. ხედიც აღარავინ დასტაცა, ზურგზე მოუთათუნა და ჩასძახა: „აბო!“ — გაოცებულმა აიღო თავი. მედიდებე მართლაც არ იყო. თვითონ მედიდებეთუფროსი მობრძანებულიყო, ხედში სანათური ეკავა და თავზე დასდგომოდა.

— წამოდი, საქმე გვაქვს შენთან! — ჩურჩულით უთხრა.

აბოს გუდი აუღებდა. დაუჯერებელიც კი იყო მედიდებეთუფროსი შუალამისას, დიდებში პერობიდს ადამიანურად აღვიძებდა და თხოვდა საქმე მაქვს შენთანო. რა საქმე ჰქონდა უფროსს აბოსთან?.. თანაც საჩუმათო! — ადბათ, მოსადოდნედი უბედურება თავს ამგვარად უნდა დამატყდესო, გაიფიქრა და ჯაჭვებისა უღარუნით უკან მიჰყვა. გასაკვირი ის იყო, მედიდებეთუფროსს მცვედი არ ახდდა, არც ჯადათი წამოდევანა. უკან არც იყურებოდა, აბო ძდის მიდასდასებდა, ძადაგამოდებულს ბორკილების თრე-

ვაც კი უჭირდა, ცნობისწადიდიც დიდი იყო — სად მიჰყავდა მედიდგეთუფროსს, რა საქმე ჰქონდა, რამე იცვებოდა მის ყოფაში?... უკანასკნელ ძადას იკრებდა და დასიებული ფეხებს ძლივს მიათრევდა. ძველებურად უკვე აღარ სტიკოდა ხედ-ფეხი, მაგრამ ყაყუბებს მაინც ვერ იცვამდა. სიარულიც უჭირდა.

მედიდგეთუფროსი შეჩერდა, აბოს მოჰკიდა ხელი და ჯურ-ღმუღში ჩაიყვანა. შეანათა სანათური და საიდუმლო ოთახში შეუშლვა, იქ სანთლები ენთო და თბილდა.

— მიქაელ! — შესძახა აბომ და სიხარულისაგან თვადები გაუბრწყინდა.

— ჩუმად! — გააფრთხილა მედიდგეთუფროსმა.

მიქაელმა აბო ვერ იცნო, ცოცხად-მკვდარი ადამიანი იდგა ფეხზე. „თვადებილა დარჩენილა“, — გაიფიქრა მიქაელმა და დაღურჯებულ, დამსკდარ, ბადლამით სავსე ფეხებს თვალი მთარიდა, ხედის გაწოდებაც კი ვერ გაუბედა. გახევებული იდგა და შესცქეროდა, ხმას ვერ იღებდა. „მოუკდავთ კაცი“... რცხვენოდა, თავს დამნაშავედ გრძნობდა.

მედიდგეთუფროსი საიდუმლო კარით ფეხაკრეფით გავიდა ოთახიდან და ჭაბუკები მარტო დატოვა.

აბო კიდეც უფრო განცვიფრდა, თვითონ მიეახდა მიქაელს და ხმადაბლა ჰკითხა:

— რას ნიშნავს ყველაფერი ეს?

— ქრთამი ჯოჯოხეთშიც ჭრის, — უთხრა ჩურჩულით, — შემეძლო პირდაპირ მოვსუდიყავ, მაგრამ შურტები დამასმენდნენ. ახდა ჩვენს შეხვედრას არავინ გაიგებს, მითხარ სწრაფად, რა გინდა, მამაჩემიცა და კათალიკოსიც შინაპყრობიღნი სხედან, ვერაფერს დაგეხმარებიან, მე უნდა მითხრა, თუ რამე სათხოვარა გაქვს, მამამ გამომგზავნა შენთან.

აბოს გაუხარდა, თვადები ცრემლით აევსო, უცებ დაიხარა და ხედზე ემთხვია.

— შემინდე, მიქაელ, შემინდე!.. — შეჰლაღადა სტუმარს.

— ჰო, კარგი, კარგი!.. — უთხრა მიქაელმა და წამოაყენა.

— მამა იოანესთან, ჩემს სკივრში, ეგვიპტური მოსასხამა მაქვს, — დაიწყო ჩურჩულით აბომ, — აფხაზთა მთავრის ნაჩუქარი, იქ არის ჩემი სხვა სამოსელიც. ღვთის გულისათვის, სავაჭროდ გაიტანეთ, მონაგები ფულით სანთელად კერეონები და სა-

კუმეველი მიყიდეთ, დანარჩენი კი ქვრივ-ობებს დაურიგეთ.

ჩემი სუდი და გული სანთელივით არის ანთებული ღმრთის ჩემის სიყვარულითა და სარწმუნოებით. ნათლისღება ახლავდება ქრისტიანმა ნათლისღების დღესასწაულს მაცხოვარს სანთელვით არ ავუნთო? ეგებ ერისმთავარმა ამირას ნებართვაც გამოთხოვოს... მხოლოდ ერთ ღამეს, ნათლისღების ღამეს ამანთებინონ კერეონები და წესისამებრ მადოცვინონ. უფადს პირნათელი მინდა შევხვდე...

მიქაელი ყველაფერს მოედოდა და ამგვარ სათხოვარს კი არა, ამირასთან აბოს ხსენებას კიდევ ვინლა გაბედავდა!

— იცი, რა, აბო, — აფორიაქდა მიქაელი, — შევეცდები, ძაღლონეს არ დავიშურებ... არ ვიცი... ეს როგორ... — ადულდულდა საწყალობად და წასვდა დააპირა.

— ნახვამდის, აბო... გამაგრდი... ნუ გეშინია... — არეულ-დარეულად მიუგდო ეს სიტყვები და კარისკენ გაემართა. უცებ შეჩერდა. თითქოს რაღაც გაახსენდაო. მობრუნდა. შიშითა და კრძალვით მიუბრუნდა და ჰკითხა:

— ეგებ შეგეცვადა გუნება და გრცხვენია, ჰა, აბო?.. მე მათხარი, მარტო მე... შენც გეშვედება და ჩვენც, დამიჯერე...

აბო თავჩარგული იჯდა. მიქაელისთვის არც შეუხედავს. დიდხანს ედოდა მიქაელი წედში მოხრილი, ეგებ ხმა გაიღოსო, მაგრამ ამაოდ. აბოს ამაზე სიტყვის ჩამოგდებაც კი არ უნდოდა. დუმდიმა მედიდგეთუფროსი შემოიყვანა, იფიქრა, აღბათ მიქაელა წავიდაო. მიქაელი მედიდგეთუფროსს დაემშვიდობა და ფეხაკრეფით გავიდა ოთახიდან.

მედიდგეთუფროსმა აბო იმავე გზით წაიყვანა, ჩანდა, რომ მას აქ ათასი საიდუმლო ხვრელი ჰქონდა და მრავალი სხვადასხვა მიზნისა და დანიშნულების ოთახი.

სადიდეგოში, მართლაც, ჩიტი ვერ შეფრინდებოდა. ყოველ საკანსა და დიდებს თავისი მცვედი ჰყავდა, თავისი რამდენიმე ჯაღათი, მოთვადთვადე შურტა. ღამ-ღამობით მორიგეობა იყო დაწესებული, მედიდგეები ცვდით მუშაობდნენ და მაინც მედიდგეთუფროსმა ისეთი დრო შეარჩია, ისეთი გზით წაიყვანა და უკან დააბრუნა პყრობილი, არავის არაფერი გაუგია. ამის გაკეთება მხოლოდ მედიდგეთუფროსს შეეძლო და მიქაელმაც სწორედ ის გამოძებნა, მას ჩაუჩხრიადა დინარები ჯიბეში და მშვი-

დობიანად, გულის სეთქვის გარეშე, შეუსრულა მამის ახირებული სურვილი.

აბო დიდებულში დაბრუნდა. მაშინვე დაემხო ცივ მიწაზე და წყვილადში ჩაინთქა. ხოსრო აბუ-იუსუფისთვის ეს უნდა ეთხოვა. წერილს გაუგზავნიდა იოანეს და სამოსის გაყიდვას თხოვდა. უკვე ნათლად სედავდა, რომ სამოსი ამიერიდან აღარ დასჭირდებოდა. თუ თავს არ მოჰკვეთდნენ ან ძალით არ მოაკვდინებდნენ, მაინც მოკვდებოდა, აქ მოკლავდნენ დიდებულში შიმშილით. „შეიძლება ამაღამაც ვერ გავათენო“... — გაიფიქრა ნაღვლიანად, ფეხები სტკიოდა, ნაცემი ფერები სტკიოდა, ჭიბს ქვემოთ, ჯალათმა ფეხი რომ ჩაარტყა, ის ადგილი სტკიოდა, ყიაში თითქმის აღესიდი დანა ედო, შიგანი სტკიოდა, თავი სტკიოდა, თავბრუ ეხვეოდა, თვადებრჭყვიოდა ესხმოდა.

მეჩვე ლამე

მთელი დღე ეგდო დიდებულში, არავის მოუკითხავს, არავის გახსენებია. ლამით დააცხრნენ თავზე, ადექო, უბრძანეს; ვეღარ ადგა, წიხლების ცემით ააგდეს და თითქმის გაათრიეს დიდებულში. ჯურღმულში ჩაიყვანეს. ჯურღმული კი არა, ნამდვილი ჯოჯოხეთი იყო, ჯოჯოხეთი სწორედ ამგვარად ესახებოდა. იოანესაგან იცოდა, თუ რა იყო ჯოჯოხეთი, თღონდ ის ჯოჯოხეთი საიქიოში ეგუდებოდა, იქ მკვდრებს ასამართლებდნენ, სააქაოს ჯოჯოხეთი კი ტფილისში, სადიდგოს ქვემოთ, ჯურღმულში გაუმართავთ ზედამდგომედთ და შიგ თურმე ცოცხად ადამიანებს ასამართლებდნენ, უფრო უკეთ აწამებდნენ, აქ სამართაღს არავინ დაუძებდა. სააქაოს ჯოჯოხეთი, ჯოჯოხეთზე უფრო დიდი ჯოჯოხეთი უნდა ყოფილიყო...

პირველი, რაც აბოს თვარში ეცა, ბული იყო, თვადის გახედა ჭირდა, ისეთი კვამლი და ბული იდგა. ჯურღმულში ორად ორად სარჩამავადი ქვაბი თუხთუხებდა, ერთი კუპრისა, მეორე ზეთისა. ეს ქვაბები აყენებდნენ ბულს... ჯურღმულის სიღრმეში სახრჩო-ბედები მოჩანდა, რამდენიმე თოჯნე კაცი კონწიადობდა.

აბოს ერთი თვადის გადავლებით უნდოდა ყვედაფერი დაენახა, სარბად აცეცებდა თვადებს, სატკივარი დავიწყნოდა.

აქამდე სამოთხეში ვყოფიდე — გაიფიქრა.

ჯადათებმა აბო შურტას მიუყვანეს. შურტა შემალდებულ ადგილას იჯდა და გარს ჯადათები ეხვია.

ჯურღმულს სუდ სამი ასეთი შემალდებული ადგილი ჰქონდა, სამგანვე შურტები ისხდნენ და ჯადათები ეხვივნენ.

ერთგან შიშვედ აღამიანს ტაჯგანაგებით სცემდნენ...

აბო ხარჩამავად ქვაბს არ აციდებდა თვადს. იმ ქვაბში ზეთი დუღდა. ადუღებული ზეთის ეშინოდა. სწორედ ეს ქვაბი იდგა ახლოს. შეშინებული შესცქეროდა ჯადათებს. ეგონა, უცებ ებერებოდნენ და პირში ადუღებულ ზეთს ჩაასხამდნენ. ასე არ მოსდა, შურტამ ხელი აიქნია და ჯადათები ხელად წავიდ-წამოვიდნენ. ორად ორი დახვაროსანი დარჩა აბოსთან. „მაშასადამე, მკლავენ“, — გაიფიქრა აბომ. მოკვდინებას არ სჭირდებოდა მრავალი ჯადათი.

— გუდწოფედად აღიარე დანაშაული და ადუღებული ზეთის პირში ჩასხმა აგცდება, — უთხრა პირდაპირ შურტამ, — აღიარე როდის მოვიდა შენთან აშოტ ერისთავის გამოგზავნილი კაცი და რა მოიტანა?.. — უფრო სწორად, როდის მოვიდა მონასტერში, იოანე ბერთან აშოტ ერისთავის გამოგზავნილი კაცი და რა მოუტანა მას.

ვიმეორებ: თუ სიმართლეს იტყვი, ადუღებული ზეთის პირში ჩასხმა აგცდება...

— ღმერთო! — შესძახა აბომ, მაღლა აიხედა და პირჯვარი გადაისახა. — პირველად მესმის... — ჩაიდულდულა...

— რა გესმის პირველად? — ჰკითხა ცივად შურტამ.

— რაც თქვენ ბრძანეთ... — შიშისაგან მუხნღები აუკანკაღდა.

— რა ვბრძანე მე...

— აააა... — ენა დაება აბოს.

აბო შურტას მუხნღებზე დავარდნილი ედაპარაკებოდა, ახლა სუდ მთლად განერთხო მიწაზე. აშოტ ერისთავის გამოგზავნილი კაცის ამბავი გაეგონა, თუმცა თვადით არ ენახა, არც მისი მოტანილი წერილი წაეკითხა. მაშინ აბო საპყრობიდეში იჯდა. კაცმა ამბავი ჩამოიტანა, თურმე ცოცხლები არიან და მოლვაწეობას შეუდგნენო, ასე უთხრეს საპყრობიდედან რომ გამოვიდა. რა ეთქვა აბოს ახლა? სიმართლე? — არ ივარგებდა.

თუ იტყოდა, ის კაცი რომ ჩამოსულა, მე საპყრობიდეში ვი-

ჯექიო, საიდან იცოდნი ვილაც კაცი რომ ჩამოსუდაო, — ჩააცივ-
დებოდნენ. ამ კითხვას კიდევ სსვა კითხვა მოჰყვებოდა, ვინ გი-
თხრა ეს ამბავიო, როდის, რომედ დღეს გაიგეო... გერ იტყოდა
სიმართლეს, სიცრუე ეთქვა? — სიცრუე აბოს პირიდან არ ამოდი-
ოდა. ვერც მოიფიქრებდა დამაჯერებელ სიცრუეს. ისევ პერობი-
თაგან ათასჯერ აწონიდ-დაწონიდი, გამოცდიდი პასუხი „არ ვი-
ცი“ უნდა მიეგო და თავი მით დაეცვა.

ჩანდა აშოტ ერისთავის გამოგზავნიდი კაცის ამბავი შურ-
ტებს აქამდე ვერ გაეგოთ. აქამდე აბოსთვის არაფერი უკითხავო
ამაზე. „როდის მოვიდა თქვენთან აშოტ ერისთავის გამოგზავნი-
დი კაცი“... — ეკითხებოდა შურტა, ვითომ დანარჩენი ყველაფერი
იცოდა და მხოლოდ და მხოლოდ დრო ჰქონდა დასადგენი. აბოს
ამგვარი დაკითხვების გამოცდილება შეეძინა, თუ ფიზიკური
გამძლეობა ეყოფოდა, არაფერი დასცდებოდა, ყოველი სიტყვა, რაც
აშოტსა და იოანეს შეესებოდა, შურტასთვის ძვირფასი უნდა ყო-
ფილიყო, — გერ ეღირსებოდა ვერც ერთ სიტყვას!

— მიპასუხე, როდის მოვიდა მონასტერში იოანე ბერთან
აშოტ ერისთავის გამოგზავნიდი კაცი... — ჩასძახოდა შურტა
დამხობილს. აბო ხმას არ იღებდა და თავსაც არ სწევდა მაღლა.
დასგაროსნებმა აიძულეს თავი აეღო, შურტას მაინც არ შესედა
თვადებში, დამნაშავესავით გვერდით იყურებოდა.

— არ ვიცი! — თქვა ბოდოს ყოჩაღად, ჩანდა, რომ რაღაც დას-
ძლია, რაღაც მტკიცე გადაწყვეტილება მიიღო, — არაფერი არ ვი-
ცი!..

— როგორ, არც გაგიგონია, რომ აშოტ ერისთავმა იოანე ბერს
კაცი გამოუგზავნა?

— არა.

— კეთიდი და პატიოსანი, — თქვა შურტამ მშვიდი კილოთი, —
მაშინ ის მიბრძანეთ, სად არის აშოტ ერისთავი.

— არ ვიცი.

— რატომ არ იცი. შენი ბატონის მეგობარი უგზო-უკვლოდ
დაიკარგა, ნუთუ ერთხედ არ დაინტერესდი და არ იკითხე?..

— არ მიკითხავს.

— რატომ არ გიკითხავს?..

— მე უბრალო მსახური ვარ.

— მაინც, მაინც სად ბრძანდება, შენი აზრით.

— ან ვიცი.

— რა ან იცი? — გაცეცხდდა შურტა.

— ან ვიცი.

— მოიტანეთ ადულებული ზეთი! — იყვირა შურტამ.

ჯადათები თვადისდახამხამებაში მოვარდნენ, აბოს მისცვივდნენ და უმად წამოაქციეს. ქვაბიდან გრძელტარიანი საპით გადმოიღეს მოთუხთუხე ზეთი, პირში მახვილი აძგერეს და გააღებინეს. საპი ცხვინთან მიუტანეს...

შეყოვნდნენ, შურტა და უფროსი ჯადათი თათბირობდნენ. აბო პირალმა იწვა, მტკივან შებორკიდ ხელებზე და ფეხებზე ჯადათები მუხდებით შემდგარიყვნენ, ზოგი თავს უმაგრებდა, — ან გაინძრესო.

აბოს პირი ღია ჰქონდა, შიგ საყბე გაეწხირათ. საყბე მოკდედ გადაჭრიდი, გათდიდი ხის საწამებელი იარაღი გახდდათ. ადულებული ზეთის ჩასხმის დროს, ადამიანს პირს ხანჯლის წვერით ან მახვილით გაუხსნიდნენ, შიგ საყბეს ჩაუდგამდნენ, ან დამუწოსო და ცხედ ზეთს ასხამდნენ ხახაში.

„მერე სურ ვერაფერს გვეტყვის“, — ჩაესმა აბოს არაბუდად ნათქვამი. შურტას ხმა უნდა ყოფიდიყო. ბჭობდნენ, ჩაესხათ თუ არ ჩაესხათ. „მაშინებენ“ გაეუდვა აბოს თავში და იმედი მოეცა. მართლაც, რატომ უნდა ჩაესხათ ადულებული ზეთი პირში? თუკი მათ აშოტსა და იოანეს შორის კავშირი უნდა დაედგინათ, აბო ცოცხადი უნდა ჰყოდოდათ. თუ ვინმემ იცოდა, ისევ აბომ, რაც მათ სჭირდებოდათ. აბოს შეეძლო ამ კავშირის არსებობა დაედასტურებინა. „არ ჩამასხამენ“, — ფიქრობდა პირდალებული და მალე, ჭერს ქვემოთ ჩამოწოდიდ კვამის და ბულს გასცქეროდა.

„ყურში ჩავასხათ“, — მიეშვედა საგონებელში ჩავარდნილ შურტას ჯადათი.

„ყურში?“ — მოეწონა შურტას ჯადათის ნააზრევი.

აბომ თვადები დახუჭა. „ახლა მტაცებენ ყურში ხელს და ადულებული ზეთი ტვინს გამიბურღავს...“ ადულებული ზეთივით ჩაეღვარა სურში ცხედი ზეთის შიში.

სურ ახლოს ვილაცას აწამებდნენ. იმ კაცის კვნესაც გუღს უწურავდა, პირში გაჩრიდი ხის საყბეც ახრჩობდა, იარებიან ფეხებსა და ხელებზე ჯადათები მუხდს აჭერდნენ და სური მაინც არ სძვრებოდა...

„ტაჯგანაგები“, — ჩაესმა აბოს და გუდმა უგრძნო, რომ ამ სიტყვას სიკეთე უნდა მოეტანა. მართლაც, შურტამ თავისი გააწყვეტილება: ადულებუდი ზეთის პირში ჩასხმა ტაჯგანაგების ზურგში ცემით შეცვალა.

აბოს პირიდან საყბე გამოგრიჯეს, გააშიშვლეს, პირდაღმა ღვამსეს და ტაჯგანაგები დასცხეს. ტაჯგანაგებით ცემა არგნით ცემას სჯობდა, ცემას მიწვეოდა, ტაჯგანაგების მსუიდი დედის წანასავით ჩაესმოდა. დიდხანს აღარ უცემიათ. წამოაგდეს, თავისი ბრანძიძველები ჩააცვეს და ჯურღმულიდან გაიყვანეს. ერთ ამოშავებულ გვირაბის ყელთან შეაჩერეს: შეძვერიო, უბრძანეს. აბო ოთხზე დაეშვა, წელში მოხრილიც გერ შეეტეოდა ადამიანა. აბო ხვრელში შესოხდა. იმ წამს ზურგს უკან გრუხუნი გაისმა და წყვიადი ჩამოწვა, აბომ უკან მიიხედა, გვირაბს ჯადათებმა სარქველი დაარქვეს, ადბათ დოდი მოაგორეს და მოაყუდესო — გაიფიქრა. ამგვარი სამწყვდევი აბოს არც გაეგონა. „ნუთუ აქ მამყოფებენ“... — დაჯდომაც კი არ შეიძებოდა, ან უნდა ეხოხა, ან წორიდიყო ყინურივით ცივ დოდზე. დაწვა, ვითომ დაისვენა. ტაჯგანაგებით ნაცემ ფერდებსა და ზურგს უკვე არაღ თვდიდა, ადულებუდი ზეთის პირში ჩასხმის შიში გაექრო შავ ხვრელს, მაგრამ ახდა სხვა შიში ჩამდგარიყო სუდში. მოდოდინის შიში: რას უმზადებდნენ ამ შავეთში? თუ უბრადოდ აწამებდნენ... „ჩემს ღმერთზე რომ არ გიფიქრო, სუდ რაღაცის მოდოდინში რომ გიყო, იმიტომ დამატარებენ ჯურღმულ-ჯურღმულ“... — ფიქრობდა მოწამე და სწორედ თავის ღმერთს — ერთადერთ იმედსა და სასოებას ევედრებოდა, დაეხსნა ამ ჯოჯოხეთიდან და წაეყვანა. „ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, რაისათვის დამიტყეებ მე“, — აგონებოდა წიგნის სიტყვები და მთელი ძალით გრძნობდა ჯვარზე გაკრული იესო ქრისტეს წრფედ სურვილს, ბოლო მოღებოდა სატანჯვედ. „ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, რაისათვის დამიტყეებ მე“, — ბუტბუტებდა წყვიადში უფლის სიტყვებს.

მეცხრე ლაშა, მუქაქსა საიდუმლო

იოანე საბანისძის დიდგში ძალით შეჭრა და მოთხოვნა — როგორც აბოს მოძღვარი შემოიპყართო, არა მარტო მცხეთასა და ტფილისს, სრულიად ქართლს უმად მოედო. მოძღვრის საქციელმა

მითქმა-მოთქმა გამოიწვია ერში. ზოგი მას გმირად მიიჩნევდა, სუდ მთლად განწირულნი არ ვყოფილვართ, ქართლში კეთილი ზნის ერთი ადამიანი მაინც გადარჩენიდაო, ზოგს თავისი სიღარბე და უზნეობა რომ დაემადა, ხედავ თვლიდა, კამერის მოჭიდავე ხანსაო, დაბუზლუნებდა და ამტკიცებდა, რომ საბანისძეს შინაყრობილობას არ დააჯერებენ, თავის მოწაფეს მიაყოლებნო. ზოგი იმასაც ამბობდა, იოანე ბერს არც კაცი უყვარს და არც ღმერთო, თავისი ადგილ-მამულების დაბრუნება სწადიან და მისთვის აღძრულაო.

იოანეს მამულები პირველი შეპყრობისას ჩამოართვეს, თავისუფლება რომ უბოძეს, ბერად აღიკვეცა და საკუთარი მამულისთვის არც უზრუნია. უფრო დიდი საზრუნავი ჰქონდა, უფრო დიდი მამულისთვის იბრძოდა. ავგუდა და ავენა ადამიანები ავ ჭორებს თხზავდნენ, საბანისძის კეთილი საქმენი კი თვითონ ლაღებდნენ სიმართლეს.

შეპყრობილი იოანე საბანისძე და სამოედ ქართლის კათალიკოსი შურტათმთავარმა მცხეთის მამასახლის გურამს რომ ჩააბარა, ეს ამბავი ერში ველარ დაიმადა. ღამით, საიდუმლოდ, დაატყვევეს იოანეცა და სამოედიც, მაგრამ ჭირმა თავი მაინც იჩინა. იმავე ღამ მთელმა მცხეთამ გაიგო წმიდა მამების შეპყრობა.

ქალებმა გამოიღეს ხელი, მართალია, ქმრებსა და მამებს ვერ უბედავდნენ წაქეზებას, შვილებს კი ჩააგონებდნენ, საბანისძისთვის მიუბაძათ.

თვითონ ღმერთმა გამოგვიგზავნა ტარიგი, ტფილის-ქადაქის მისი ცოდვით იწვის, ქართლი კი დუმს, იმის უნარი არ შესწევს, მოწამეს გვერდში ამოუდგეს, საბანისძემ ყველა ქართველი ვაჟკაცის ვადი მოიხადა, საკუთარი სიცოცხლე მიიტანა სამსხვერპლოზე, სასიკვდილოდ განწირულ აბოს მხარში ამოუდგაო — სოფედ-ქვეყანაში ჩურჩულ-ჩურჩულით დადიოდა ამბავი.

გურამის სასახლე მოექცა ყურადღების ცენტრში, რადგან საბანისძეც და სამოედიც აქ შეიპყრეს, აქედან გავიდა ერში ჭორიცა და მართალიც.

ნათლისღების წინა დღეებში, სასახლეში უწყება მოიტანეს; ნათლისღებას ტფილის-ქადაქში აბოს აწამებენ, სრულიად ქართლი იქ უნდა შეიკრიბოსო.

შავით მოსიდი ანო კარის საყდარში ჩამოიჭრა, იღოცა აბოს სუდისტვის, მოძღვარს აღსარება უთხრა და გუდის კანკადით საიდუმლო გაანდო:

— მამაო, ქრისტემან საპყრობილით ჯოჯოხეთისა აღმოგვიყვანა, ჩვენგან საპყრობილესა მყოფთათანა მისვდასა ითხოვს...

შავ თავსაფარს ქვემოდან დიაცს გიშრისფერი მრგვალი თვალები ჯადოქრუდად უბზინავდა და ნელსაცხებდის სუნი ფშოოდა სამოსიდან.

კარის მოძღვარი ხსართან ხუცესი შეცბა. ანოსაგან არ მოედოდა ამგვარ სიტყვებს. მართალია, ანოც, გუარამიც და მამათიც მისი აღზრდილი იყო, მაგრამ ისინი ხომ სარკინოზებს ემსახურობდნენ? განა მცხეთის მამასახდისის დას მისცემდნენ უფლებას, ხადიფას ორგული მუსლიმი საპყრობილეში ენახა? დახეთ საკვირველებას! ანომ ერთხედაც შეანათა თავისი გიშრის თვალები ხუცესს და შეჰლაღადა:

— მოწამე აბო ისმაილტყოფიდს ხვად მოაკვდინებენ, აღასრუდეთ ნება ღვთისა — მე და აბოს ჯვარი დაგვწირეთ!

ხსართან ხუცესმა ყურები დაიცო, შეშინებულმა გაიხედ-გამოიხედა საყდარში, მუხდზე დავარდნილი ასული ფეხზე წამოაყენა და დაუყვავა.

— იღოცე, შვიდო, იღოცე... დოცვა უშვედის შენს ვარამს...

— გევედრებით, მამაო, ახლავ წავიდეთ ტფილის-ქადაქს, ჯორები გადავანს გადალმა გვედოებთან.

ხუცესმა ანოს პირჯვარი გადასწრა.

— ჩუმაღ! — უჩურჩუდა, — თავს იღუპავ და სხვასაც ღუპავ ე მაგ სიტყვებით... გვამში ეშმაკი ჩაგსვდია და ის გადაპარაკებს...

— თვითონ უფადი მირჩევს აბოსთან წასვდას, მამაო, უფდიანებით ავიდგი ენა... — ანო მოძღვარს ხედზე ემთხვია და კვდავ დაემხო მის ფეხებთან, — უფადი ჩვენი, მაცხოვარი იესო ქრისტე მზეა, — შეჰლაღადა ხუცესს ქადწუღმა, — მე და აბო ვით ორი ქვესკნელის პეპედა, მისკენ მივისწრაფით. იმად მივდივარ ტფილის-ქადაქს....

— გაჩუმდი-მეთქი, წერას ატანიდო, ქართვედი მღვდელ-მონაზვნებისათვის ჯერ იოანეს აღძვრა არ უპატიებიათ, არავინ უწყის ხვად რას გვიმზადებენ, ასლა კიდეც ეს უცნაური ჯვარის-წერა! მოგაკვდინებენ, იცოდე!

— დე, მომაკვდინონ, პაპაჩემის, მამაჩემის, გუარამის, ჩემი ძმის, ცოდვიდი სულები უნდა გადავარჩინო.

— გეყოფა გაჩუმდი!

აზრასდა ხმამაღლა ხუცესი, შერცხვა მაღალი ხმის, მიუბრუნდა დანანებით და ხმადაბლა ჰკითხა:

— ჰყვარობდით ერთმანეთსა?

— არა, საკანში გავეცნობი და ჯვრისწერას შევთავაზებ...

— სიკვდილისჯიღს შესთავაზებ ჯვრისწერას?

ანო უფდის ხატს მიეახდა და პატიება თხოვა მუხღმორიძე.

— მისხენ და მომიტევე, ღმერთო, ცოდვანი ჩემნი ნებსითნა და უნებლიეთნი, საქმითნი, სიტყვითნი, გულის სიტყვითნი და ზოგონებითნი, ღლისითნი და ღამითნი, გონებით და გულის-ხმისყოფით, ყოველივე ცოდვანი ჩემნი შემინდევე, ვითარცა სა-ხიერმან და კაცთმოყვარემან.

თვადთაგან ცრემდმა იწვიმა.

ხუცესმა ჯვარი გადაწერა.

— ძმისგან მადუდად? — დამფრთხადმა ხუცესმა ჩურჩულით ჰკითხა.

— ფარუდად ყოველთა, — მიუგო მტკიცე ხმით.

— პყრობიდან გსურს ფარული ჯვარისწერა? — ხსართან ხუცესს თვადები გადმოეკარგდა, — ტიპიკონი გვიკრძადავს! არა! — აზრასდა კვლავ ხმამაღლა ხუცესი, სამკვეთლოში შევარდა უზროდ, გამოფათურდა იქიდან და ანოს თითქოს პირვედად ხედავს, გონებაამღვრეული მიაშტერდა:

— უნდა განვუდგე ჩემს პატრონს, მფარველსა და მწყალობელს, შენს ერთადერთ ძმას — გუარამს?.. — ლეღვისაგან მოხუცს ხედები უთრთოდა და ჯვარს მაღლა-მაღლა სწევდა. თითქოს მართლა ეშმაკეულს ედაპარაკებოდა.

— უფადს, იესო მაცხოვარს განუდგები?! — კითხვას კითხვითვე მიუგო ანომ.

ხსართან ხუცესმა თვადები მაღლა აღაპყრო, პირჯვარი გადაისახა და „სახელითა მამისათა“ წართქვა.

— განუდგები უფდის მცნებათ. მშიერსა ეცით ჭამადი, წყურბიერსა ასვით. შიშვედი შემოსეთ. უცხო შეიწყნარეთ. სნეულსა მისხედეთ. საპყრობიერსა მივედით.

ანო ხუცესს ატაცებუდი მისჩერებოდა, მოხუცს მისი ეში-
ნოდა და თვაღს არიდებდა.

— საბანისძემ, ერთადერთმა ზნეკეთილმა ქრისტიანმა, აღას-
რულა უფდის ნება, „მივიდა საპყრობილესა“, ჩვემ რასა ვიქმთ! —
ერი და ბერი?.. შიშით სოროში ვიმაღებით, ვითარცა ქურცინა
და თავენი.

ჩურჩუდ-ჩურჩუდით გამოვიდნენ საყდრიდან. ანო წინ გაიქცა,
კდის პირზე გადადგა და ხსართან ხუცესს უთხრა:

— აი, ამ კდდიდან თავსა გარდავიქცევ, თუ ახლავ ტფილისის
გზას არ დავადგებით.

მცხეთის მამასახლისის სასახლე სამი მხრით გადავნით იყო
შემოზღუდული, საღი კდდეები ერტყა, იქ აევით კარის ეკდესიაც,
ხუცესს შეეშინდა, ანოს ხელი წაავდო.

— გუარამს, შენს ძმას ვკითხოთ, ღვთის სუდო, — შევედრა
მოხუცი, — სხვა რიგ არ ეგების... ჩემს ჭაღარას ეცი პატივი...

ანოს მოხუცი შეებრდა, გადაწყვიტა, მარტოკა წასუდიყო
ტფილისში, მიქაელი მოეძებნა, მისი დახმარებით მღვდელიც
ეშოვა და აბოსთანაც შეელწია.

— მე თქვენთან დოცვა-კურთხევისათვის მოვედ, მამო, ჭეშ-
მარიტი ქრისტიანი სუდიერ მოწაფეს თვისას ბნედში არ დასტო-
ვებს... — უთხრა მბრძანებლის კილოთი, თავსაფრით სუდ მთდად
დაიფარა პირისახე და გადავნისაკენ წავიდა.

ხუცესი უკან გამოუდგა დულდულით.

— თვით მოწამემ რომ არ ისურვოს ჯვარისწერა? — უკან და-
ადევნა.

— იყოს ნება მისი... — მოაძახა ანომ მშვიდად და გზა განაგ-
როძო.

— ანო! — დაუძახა ხუცესმა, — მომისმინე!..

— მე ტფილისს მივდივარ, მოძღვარო... ჯორები გადავანს გა-
დაღმა მედოდებიან... — ერთხელაც მობრუნდა ანო.

სასოწარკვეთილმა ხსართან ხუცესმა სასახლისაკენ მიიხედა,
გუარამის რიდი ჰქონდა, რას იტყოდა მამასახლისი, მისი და
ჯვარს იწერდა სიკვდილისჯიღთან, კარის მოძღვარს ხელი არ
შეეშადა?

— ეგებ კათალიკოსს ვკითხოთ, გუარამს თუ ადა? — კვდავ შე-
ვედრა ხუცესი, — ღმერთი გვიწყენს თვითნებობას...

— ღვთის ნებით მივედივარ აბოსთან, მამაო, თვით უწმინდესიც ვერ შემაწერებს, — თქვა ანომ მტკიცედ და ბჭისკარისკენ კი არ წავიდა, საიდუმლო კარს მიაღგა. მსახურმა შეთქმულებით სწრაფად გაულო კარი და სწრაფადვე ჩარაზა, სუცესმა ძღვის მოასწრო გასვლა.

განა ანოს მიატოვებდა, ჯვარსაც დასწერდა, თუ დასჭირდებოდა, მისთვის თავსაც დასდებდა, მაგრამ პატრონების უკითხავად არასდროს გადაედგა ნაბიჯი, ყმაწვილის აყოლა არ შეეფერებოდა, — ეგებ გზაში დავიყოლიო და უკან გავაბრუნოო, თვისა საქციედის გასამართლებლად მოიგონა ეს. გადავნის გადაღმა ანოს შეკასმული ჯორები და მხდებლები ეღოებოდნენ, სიტყვა არავის უთქვამს, უბრად ამხედრდნენ და ტფილისის გზას დაადგნენ.

ხსართან ხუცესი ფიქრობდა. გზად შემხვედრი მეზუერენი გუარამს შეატყობინებენ დიდადრიან მისი დის საეჭვო მგზავრობას და უკან დაგვაბრუნებენო. აღარ გამართდა ეს ვარაუდი, რაკი ჯორებზე ისხდნენ, წესი არ ირღვეოდა, მეზუერენიც არ დაეჭვებუდნენ, ანოსთვის ხელი არ შეუშდიათ ტფილის-ქადაქს ისე ჩავიდნენ, არავის არაფერი უკითხავს სად, რისთვის მიდიხართო.

ერისმთავრის სასახლეს ჯოროსნები რომ მიაღგნენ, მსახურთა ერისმთავრის სტუმრები ეგონათ, მცხეთის მამასახლისის და მესტუმრეთუხუცესმა იცნო და პატივით გამოეგება.

ანომ მიქაელი იკითხა.

სასახლის მსახურთ გაუკვირდათ, როცა სტუმარმა თავი დაადლო და მიქაელის ბინას მიაშურა.

მიქაელი სიხარულით ცას ეწია: თავი სიზმარში ეგონა, ის, რაც თვითონ, ვაჟკაცმა ვერ გაბედა, ასუდმა აუცხადა, — თავისი ფეხით მოვიდა!

მიქაელი ჯერ ხსართან ხუცესს ეამბორა ხელზე, ჯვარზე, შემდეგ ანოს ფეხებთან დავარდა და ფეხისტიერფებს ზედ დააკვდა. თავის აწევას არც აპირებდა.

— ადექ, ყრმაო, — უთხრა ანომ ცივად, — აბო უნდა ვნახოთ, ახდავე, ამისთვის მოვედი..

მიქაელი არც განძრეულა, არ გაუგია. ანომ რა უთხრა. ერთად-

ერთი სიტყვა ჩაეჭრა სუდში უსიამოდ „აბო“. ამ სიტყვამ წამოა-
ყენა ფეხზე და ანოს თვალებში ჩახედა.

— მე მინდოდა გუარამთან მოსვდა... მაგრამ... ვერ... გავბე-
და... დამაგვიანდა... მე... — აღუღდუღდა ვაჟი.

ქადის სიახლოვემ რეტი დაასხა, გაბრუებული იდგა და ხედო-
და. ანოსი მხოლოდ ხმა გაიგონა. ამ ხმის სიტკბომ გონება
დაუბნედა. ნეტარებას მიეცა, გონწართმეუდს ერთადერთი სიტყვა
შერჩა ხედო, იმ ერთადერთმა სიტყვამ დააბრუნა მიწაზე. ჯერ
იფიქრა, მომესმალა, მაგრამ ის სიტყვა დიაცს შუბლზე ეწერა:
„აბო“. მეჩვენებოდა, თავი გადააქნია.

— წავიდეთ, მიქაელ, — ახლა უკვე გარკვევით ჩაესმა ქადის
ხმა,

მიქაელი არც წასვლაზე ფიქრობდა, არც დარჩენაზე, გაოცებუ-
ლი შესცქეროდა ანოს, ის ახლა შებრუნებულიყო, კარისკენ მი-
დიოდა. თავს ზემოთ კი კვდავ გრძელი ასომთავრულით ეწერა
„აბო“.

— სსაად წავიდეთ? — ენა დაება მიქაელს. „აბო“ — ახლა უკვე
ნამდვიდად გაიგონა ყმაწვიდმა. ანოს ტუჩებმა წარმოთქვეს ეს
სიტყვა. რატომ წარმოთქვეს, სხვა სიტყვები რა თქვა ქადწუდ-
მა, მიქაელს კვდავ აღარ გაუგონია. რატომ ახსენებდა წარამარა
პყრობიღს, სიკვდიდმისჯიღს ამირას მოხედის და? განა ანო აბოს
იცნობდა?.. ბრუდასხმუდ მიქაელს ხსართან ხუცესი მიუახ-
ლოვდა, ხედი მოჰკიდა, გვერდით გაიყვანა და საიდუმლოდ
უთხრა:

— ამაღამ როგორმე აბოსთან უნდა შეგვიყვანოთ, სხვა გზა
არ არის. ჯვრისწერას მთხოვს...

ხუცესმა არ იცოდა მიქაელის ტრფიადის ამბავი, პირდაპირ
მოახდა, რისთვისაც ჩამოვიდნენ მცხეთიდან.

— რა ჯვრისწერას? არ მესმის.. ვინ იწერს ჯვარს? — ჰკითხა
მიქაელმა.

— ანოსა და აბოს ჯვარი უნდა დავწერო ამაღამ, — მიუგო
ხუცესმა.

— ანოსა და... აბოს... — ამოიხრიადასავით მიქაელმა, — ანო! —
მოამახა კარში გასუდ ანოს სასოწარკვეთილმა.

ანო ბინაში შებრუნდა.

— ხვად აბოს სიკვდილით დასჯიან... — უთხრა მიქაელმა თა-

ნადმოვით, თითქოს აბოს სიკვდილი დაიხსნიდა. თავსდატეს ი უბედურებისაგან.

— იმიტომაც ვიწერ ჯვარს, — ამაყად მიუგო ანომ, — ერთადერთი მამაკაცი გვყოდა და ისიც იმ ქვეყანას მიდის... უნდა მოვასწრო, ამაღამ უნდა ჯვარი დავიწერო.

— სომ იცი ამისთვის რაც მოგედის... გონს მოდი, ანო! — მიქაელი კვდავ დავარდა მის ფეხებთან, — ამაღამვე შეგიპყრობენ, შენ, შენს ძმას გუარამს, მთელ საგვარეულოს!.. ქართველ დედათაგან ჯერ არავის სმენია ასეთი საქციელი.

— დღეიდან ისმინონი — მიუგო ატაცებუდმა, — როცა მამან მასვიდს ძირს სრიან, დედათა უნდა აღაპყრონი..

ანომ ზიზღით დახედა ძირს დამხობილსა და გავიდა, მხლებლები გარეთ ედოებოდნენ.

მიქაელი მოკდეს, თავის ვიწრო ბინაში, ძირს დამხობილა ზურგში ჩასცეს მასვიდი და სული გააფრთხოვინეს. ქართლსა შინა ერთადერთი მამაკაცი გვყოდა, უნდა მოვასწრო, ამაღამ ჯვარი უნდა დავიწერო — ნუთუ ანომ არ იცოდა, რომ მიქაელს უყვარდა, ნუთუ ამაოდ ყურყუტებდა მისი სასახლის კარიბჭესთან, ნუთუ ტყუილად შესცივინებდა ვითარცა მზეს, ანოც ამაოდ უღიმოდა შავთავსაფარს ქვემოდან და ღერწამტანის ნაზი რხევით ამაოდ უკოდავდა ყმაწვილკაცს გუდს.

დამცირებული, მიწასთან გასწორებული, პირქვედამხობილი ეგდო იატაკზე მიქაელი და თავის აწევა არ უნდოდა.

— წავიდეთ, შვიდო მიქაელ, ანოს შენი იმედი აქვს... — ზურგზე დაადო ხელი ხსართან ხუცესმა და წამოაყენა,

— მამო, გადაათქმევინეთ, გემუდარებით, გადააფიქრებინეთ, — ხელები დაუკოცნა ხუცესს მიქაელმა.

— ღვთის ნებას ვასრუდებო... არ ისმინა ჩემი სიტყვები... — საიდუმლოსავით უთხრა ხუცესმა.

— მაშ, რა ვქნათ?

— მე ბედს შევურიგდი, სჯობს ამ საქმეს შევეწირო, ვიდრე შემდეგ ცოცხლად ვიარო, — თქვა ნაღვლიანად ხუცესმა.

— წავიდეთ! — უცებ გადაწყვიტა მიქაელმაც, აბოსთვის განკუთვნილ კერეონებსა და საკმევლებს დაავდო ხელი და შდეგოვით გავარდა ბინიდან.

მიქაელმა სტუმრები სადიდგოში წაიყვანა. მედიდგეთუფროსი მოძებნა. ქრთამად ათი ვერცხდი მიუტანა კერეონები და საკუმევედი გადასცა — როგორმე აბოს მიაწოდეთ, თან საკანში შეშვება სთხოვა, ხუცესს და მის ქადიშვილს უნდათ პყრობიდა ნახვალ — იცრუა. ჯვარისწერის ამბავი ვერ გაამხიდა.

მედიდგეთუფროსი ტფილისში განთქმული ვერცხდისმოყვარე იყო. და ერთი ვერცხდის გუდისთვის ქვას გახეთქავდა, ცოდ-შვილს გაყიდდა, ერთხელ მიტანიდი ქრთამით მედიდგეთუფროსს უამრავ საქმეს აკეთებინებდნენ, მიქაელმა კი ათი ვერცხდი მეორე მიუტანა. მედიდგეთუფროსს ფრთა შეესხა, ვერცხდი ზომ ვერცხდად ფასობდა, მაგრამ უფრო გასახარელი ის იყო, რომ ქრთამს ქართლის ერისმთავრის მდივან-მწიგნობარი უბრალ მედიდგეთუფროსს აძედვდა. მიქაელს ყველა სიკეთეს შეჰპირდა, კერეონებსა და საკუმევედს აბოს მე თვითონ გადავცემ, საკანში კი ამ სალამოს ვერავის შეგიშვებთო. სვად აბო უნდა დასაჯონ, ამაღამ მის საკანს გაძდიერბული დაცვა დარაჯობსო.

ხსართან ხუცესი, ანო და მისი მხედებები მიქაელს სადიდგოს გარეთ ჰყავდა დამადული, თუ მედიდგეთუფროსი ნებას დართავდა, მაშინ მათ საიდუმლო გვირაბით შეიყვანდა სადიდგოში. აქაური ყველა სვრელი იცოდა, მაგრამ ამ სალამოს ეს სვრელები საგუდღაგუდოდ დაეგმანათ. რა ეთქვა ანოსთვის? უბრალ მუამავლობაც კი ვერ შეგძლებიაო, არ ეტყოდა? სადიდგოდან ცოცხადი ვერ გამოვიდოდა, ატაცებუდ ანოს პირში ჩადაგამოვლებული ვერ დაენახვებოდა. მედიდგეთუფროსს დაელრიჯა და ათი ვერცხდი კიდევ დაპირდა.

— თუ შურტებმა გაგვიგეს, გახსოვდეს, ჩემი სახელი არ ახსენო! — უთხრა მედიდგეთუფროსმა და მიქაელს წინ გაუძღვა საკნებისაკენ. მიქაელმა ხსართან ხუცესი, ანო და მისი მხედებები შემოიყვანა, მედიდგეთუფროსმა სტუმრები მიწისქვეშ ჩაიყვანა და ბნელი გვირაბის გავლით მიაღგნენ აბოს საკანს.

— ა, აქედან დაედაპარაკეთ... მეტი არაფერი შემიძლია, — უთხრა მიქაელს მედიდგეთუფროსმა, ხედისგუდისოდენა არმანა გამოალღო და სიბნელეში ჩასძახა:

— აბო!.. აბო!..

სიბნელეში ბორკიდების ჟღარუნი ვაისმა.

აბო თავის დიდევში ახდახან დააბრუნეს. მიშვედ მიწაზე ეგ-

დო სასომისდები. თავის სახელი რომ გაიგონა (მედიდგეთუფროსი ჩურჩულით ეძახდა), წამოფათურდა და ბორკიები ააჟღარუნა. რაკი ჩურჩულით ეძახდნენ, კარგის ნიშანი უნდა ყოფილიყო. თავს ძადა დაატანა და დასდასით მოადგა არმანას. მიქაელი კერეონები და საკუმეველი უმად გადასცა.

— ნაშუალამევს, ჯადათები და შურტები როცა დაიძინებენ, — უთხრა მედიდგეთუფროსმა, — ჩემი მედიდგე მოგაკითხავს, იმას დაედოე, კერეონებს ის აგინთებს. — თქვა და უმად გაუჩინარდა სიბნელეში.

— მიქაელი ხარ? — დანდს ჰკითხა აბომ არმანიდან.

— ჰო, ჩვენა ვართ, ხსართან ხუცესი, ანო და მისი მხლებლები.

— ანო? — გაიოცა აბომ.

— ანო... — მოწიწებით წარმოთქვა მეორედ. მიქაელი მოშორდა არმანას და გვერდით მიდგა. არმანას შუბლი ანომ მიადო.

— აბო... — ამოიდულდულა ქაღმა, დაიბნა, სათქმელი ვერ უთხრა. — თქვენ უთხარით, მამაო... — არმანას მოციდდა.

— ამ ჯოჯოხეთში ღვთისმსახურება როგორღა აღვასრულო, — ხმა აუკანკაღდა ხსართან ხუცესს, — სანთელი მაინც აგვინთონ! მედიდგევე! — გასძახა არაბუდად სიბნელეს, საითაც მედიდგეთუფროსი წავიდა. — სანთელი აგვინთეთი..

— ჩუმად, თორემ ახდავე წაგიყვანთ აქედან! — გაისმა სიბნელიდან.

— ჩუმად! — უბრძანა მიქაელმაც ხუცესს.

— ღმერთო ჩემო, მაპატიე, რას ჩავდივარ, თვითონ არ ვაცი, — დაიწყო დულდული ხსართან ხუცესმა, არმანას შუბლი მიადო და აბოს ჩასძახა:

— შვიდო, აბო, მცხეთის მამასახლისის გუარამის დას, ჩემს აღზრდილს, ღვთისმოსავ ანოს სურს დაწინდება შენთან და გვირგვინის კურთხევას მთხოვს... აგერ დგას ახლა, შენს საკანთან და ტირის, გუდისწადილი ვერ გაგიმსიდა.

ანო ჩუმად ტიროდა სიბნელეში.

— დაწინდება სურს ჩემთან? — გაისმა არმანიდან აბოს გაკვირვებული ხმა, — მამაო, თქვენ მართლა ხსართან ხუცესი ხართ, თუ ეშმაკეული გამომეცხადა სიკვდილის წინ, მიქაელ, შენ რაღ

დუმბარ, ნამდვიდი ხუცესის ბაგენი მაუწყებენ საკვირველ ამ-
ბავს?

— გუარამის დას, ანოს სურს შენთან დაწინდება, ხსართან
ხუცესს ჯვრისწერას სთხოვს, — მიუგო მიქაელმა.

— დამთავრეთ, ჩქარა! — გაისმა სიბნელიდან მედიდგეთუფ-
როსის ხმადაბალი ბრძანება. შორიასდღოს დარაჯობდა, ღამის
სტუმრები შურტებს არ დაენახა.

— თუ თანახმა ხარ, არმანიდან ხელი გამოუწოდე! — არმანაშა
შესძახა აბოს ხსართან ხუცესმა.

— ბორკიდი მადევს, მამაო... — გაისმა პასუხად, — მაგრამ...
აჰა... — ჯერ ბორკიდის ჟღარუნი გაისმა, შემდეგ ხელის მტევანი
აფათურდა არმანაში. ხსართან ხუცესმა ანოს ხელი მოჰკიდა,
წყვიდი შეაერთა, როგორც კი აბომ ქადის ხელის შეხება იგრძნო,
ხმის კანკადით ჰკითხა ქადს:

— რისთვის?.. რისთვის?.. მე ხვად აღარ ვიქნები... ნეტარო
ასურდი!

— სწორედ ამისთვის... — უჩურჩულა ანომაც.

— დაიწინდვის მონა ღუთისა აბო და ანო სახელითა მამისათა
და ძისათა და წმინდისა სულისათა, აწ და მარადის უკუნითი უკუ-
ნისამდე, ამინ!..

ხუცესმა ჯერ აბოს ჩამოაცვა მტკივან თითზე ოქროს ბეჭე-
დი, შემდეგ ანოს ვერცხლისა.

— დაიწინდვის მხევადი ღუთისა აბო და ანო სახელითა მა-
მისათა, და ძისათა, და წმინდისა სულისათა.

შეერთებულ ხედებს ჯვარი გადასახა. ჯვრისწერის გრძელ წეს-
სა და რიგს ამოკდებდა, უფდისა მიმართ აქ ველარ იდოცებდა,
ვერც იოანეს სახარებას წაიკითხავდა, რაც აუცილებელი იყო, ის
უნდა ეთქვა.

— აკურთხე, უფადო, წინდობაცა მონათა ამათ შენთა აბო
და ანო, დაამტკიცე ამათ ზედა აღთქმა სიტყუათა ამათთა და გა-
ნაძლიერენ ესენი შენმიერიითა წმიდა შეერთებითა...

დაამტკიცენ წინდობათ ამათი სარწმუნოებით და ერთობით,
ჭეშმარიტებით და სიყვარულით.

მედიდგეთუფროსი სიბიბიით მოვარდა, მოდიან, ჩქარა, ჩქა-
რად, — ანოს ხელი აბოს გამოგდიჯა, თითქოს ძადით წაათრია
ქვესკნელისაკენ, მიქაელი და ხსართან ხუცესი გააფრთხილა ხედა

მომიკიდეთ, და ისე მომყევით, თორემ დაიბნევიტო. მართლაც, ერთმანეთზე გადაბმულები ჯურღმურში ჩაცვივდნენ, საღლაც სველ გვირაბში შეპვრნენ თავგებივით. აქ შურტები აღარ ჩავიდოდნენ, ჩქამგაულებდად ისხდნენ შიგ და სიბნეღეს ყურს უგდებდნენ. ჩამიწუმი არსაიდან ისმოდა. მედიდგეთუფროსი ჩურჩულის ნებასაც არ იძლეოდა, სუ-სუო პირზე აფარებდა ხელს სტუმრებს. დიღა ხნის ყურყუტის შემდეგ წამოდგა, წინ გაუძღვა წედში მოდრეკილ და შიშისაგან გადუქდ მქქორწილეთ და სამშვიდობოს გაიყვანა.

მიქაელი ღმერთს მადლობას წირავდა, რომ მშვიდობიანად გადარჩნენ, მართალია, ანოს საქციელით გუდმოკდული იყო, მაგრამ იმედს მაინც არ კარგავდა. აბოს ხვად მოაკვდინებენ, ანოსაც მადე გადაავიწყდება ახირებული ჯვრისწერა და გუდი ჩემკენ მოუბრუნდებო, — ფიქრობდა.

აბოს არ სჯეროდა, რაც მოხდა. ანოს თითების სიღბო და სითბო დარჩენიდიყო საკანში, მას ხომ არასოდეს ენახა მცხეთის მამასახლისის დამაზი და, მარტო ყური მოეკრა, გაეგონა ანოს სახელი.

ბეჭედს უსვამდა ხელს გაოგნებული. რა გრძნობა იყო ეს? რა დაუუფდა? სიყვარული? არა (ხორციელი სიყვარული ხილული იყო). თანადობა და მადლიერების გრძნობა, თუ სიამაყე დაუუფლა მაჰაკაცური.

უმად გონს მოეგო, მიწიერ საქმეთათვის არ ეცადა, უნდა გაშწმენდიდიყო ცოდვათაგან და სუდით ზესთას შერთვოდა.

„მიწიერ სიყვარულს არ მოუყვანია ანო ჩემთან“, — უცებ აღმოაჩინა, გუდზე მოეშვა, გაუხარდა.

ძირს დაემხო და იდოცა.

აბო ძირს ეგდო ღონემიხდიდი, კერეონები და საკუმეველა გუდში ჩაიკრა და შუალამეს ედოებოდა.

როგორ გამოათრიეს გვირაბიდან! — რა უწყადოდ ახეთქებდნენ აქეთ-იქით!.. — თავი დასიებოდა გვირაბის კედლებზე ნახეთქები, ცხვირ-პირი და მკდავები დაეტყავებინა ქვებზე ნაპორტყადები.

წყვიდადში იწვა და იარებს იშუშებდა. ანოზე ფიქრობდა... მიქაელზე... ხვადინდედ დღეზე, ხვად ნათდისლება იყო. სუდის წმინ-

დის გადმოსვდას ყოველთა ზედა წყადთა ქრისტიანი მარხვითა და ღოცვით უნდა შეხვედროდა. აბოს სედ-ფესი პქონდა შეკრული, თორემ სუდი ზომ თავისუფადი რჩებოდა, სუდს ზომ ვერ დაადებდნენ ბორკილებს. თუ სანთლების ანთების ნებას არ მისცემდნენ, სუდი იღოცებდა, როგორც სხვა ღამეებში, ამ ღამესაც მხოლოდ-ღა სუდი იღოცებდა, მხოლოდღა სუდი იფსადმუნებდა.

მაგრამ ღოცვის წინ უნდა განწმენდიდიყო. წმინდა გუდიო უნდა ელოცა, მორიდებოდა ყოველსავე გუდისწყრომას, უნდა დაევიწყებინა საპყრობიდე, ბორკილები, შურტები, ჯადათები, მისაფხებით მთრევედნი და არგნით მცემენი, უნდა ამოერეცხა გუდიდან რისხვა, „ნუ ჰრისხავ, არამედ ჰლოცვე“, აბორგებუდი სუდი უნდა ჩაემყუდროვებინა და ღირსებით ელოცა.

მიწყდა სადიდეგოში ფაცა-ფუცი და ნაბიჯების ხმა. „აღბათ დადგა ნანატრი შუალამე“, გაიფიქრა აბომ. სანთლების დიფდიფა და საკუმევედის სუნი მონატრებოდა, მოუთმენდად მოედოდა იმ წამს, როცა მედიდეგე შემოვიდოდა, აუნთებდა კერეონებს, საკუმევედს დაწვავდა და დიდეგში საყდრის სუნი დადგებოდა. საღვთო საიდუმლოთ ნაზიარებ ქრისტიანს არ შეეძლო უსაყდროდ, უსანთლოდ და უსაკუმევედოდ ცხოვრება. მართალია, აბოს ცხოვრებას ცხოვრება არც ეთქმოდა, მაგრამ სუდი ზომ ედგა! ღოცვა იყო სუდის პური. სუდს სხვა რამ საჭმელ-სასმელი არ სჭირდებოდა, გარდა ღოცვისა. ღოცვას კი სანთელ-საკუმევედი ღვთისკენ მიმავად გზას უნათებდა.

ვით აკლებუდი საყდარი, დუმდა სადიდეგო. აბო სიჩუმეს უგებდა ყურს და შიშს შეეპყრო: ვაითუ მედიდეგე არ მოვიდესო.

უცებ გაიხსნა დიდეგის კარი. აბოს ფეხისხმა არ გაუგონია, არც ურდუდის რაჯგუნი სმენია, მედიდეგე ფეხაკრეფით ჩამოვიდა დიდეგში, აქანდაზით ღვედფი დადგა ძირს საკუმევედისათვის, აბოს სანათური მიანათა და უჩურჩუდა:

— მომეცი სანთლები!

— აბომ კერეონები გაუწოდა, სიჩუმეში ბორკილებმა გაიჟღარუნეს.

— ჩუმაღ! — უბრძანა მედიდეგემ, — ჩუმაღ, თორემ შურტები გაიგებენ... ნაბრძანებია ჩუმაღ ყოფნა...

მედიდეგემ სანთლები აანთო და წავიდა. ფრთხილად გაიხურა

დიდების კარი, ურდულებიც უხმაუროდ გაუყარა და ფეხაკრეფით გაიპარა.

აბომ მტკივანი თითები შეჰყარა პირჯვრის საწერად, „სახე-
ლითა მამისათა“ შეჰლაღადა უფადს, საკუმეველიც აკმია დიდების
კედლებს. ანთებული სანთლების წინ დადგა ჩრდილად ქცეული და
ფსადმუნობას მოჰყვა:

„მიწყადე მე ღმერთო, რამეთუ დამთრგუნა კაცმან, მარადლე
ბრძოლითა მაჭირვა, დამთრგუნეს მტერთა ჩემთა მარადლე, რამე-
თუ მრავად არიან რომენი მბრძვანან მე მაღლით. არა მეშინია
მე, რამეთუ შენ გესავ. ლუთისა მიერ ვაქნე სიტყვანი ჩემნი,
ღმერთსა ვესავ, არა შემეშინოს, რა მიყოს მე ხორციელმან...

მახე განმზადეს ფერხთა ჩემთათვის და დაამდაბდეს სული ჩე-
მი, თხარეს წინაშე პირსა ჩემსა მთხრებდი და იგინივე შთაი-
თხივნეს. განმზადებულ არს გუდი ჩემი შენდამი, ღმერთო, გან-
მზადებულ არს გუდი ჩემი, გაქებდე და გიგალობდეს შენ დიდები-
თა ჩემითა. განილვიძე, დიდებაო ჩემო, განილვიძე ფსადმუნითა
და ებნითა, მე განვილვიძე განთიად. აღვიარო შენ ერსა შორის,
უფადო და გიგალობდე შენ წარმართთა შორის, რამეთუ განდიდნა
ცამდე წყადობა შენი და ღრუბელთამდე ჭეშმარიტება შენი. ამაღ-
ლდი ცათა შინა, ღმერთო, და ყოველსა ქუეყანასა ზედა არს დიდე-
ბა შენი...”

სუდ ზეპირად იცოდა დავითნი, ბეჯითად შეესწავდა მარიამ-
წმიდაში, ცრემლის ღვრით გადობდა იმ ფსადმუნებს, როცა უცხო
თესდთაგან შეპყრობილი დავითი ღმერთს ევედრებოდა თავისუფ-
ლებას.

„იხსენ სუდი ჩემი სიკუდილისაგან, თუადნი ჩემი ცრემლთა-
გან და ფერხნი ჩემნი ბრკოლისაგან...”

მიწყადე მე ღმერთო, მიწყადე, რამეთუ შენ გესავს სული
ჩემი...”

კერეონებს დიდები გაენათებიანათ. აბოს ჩურჩულს დადარაჯე-
ბული ყური თუ გაიგონებდა. პირჯვარს იწერდა და ბორკილებია
ქლარუნით და დოცვით ვერ ძლებოდა. თავს ყანას სცემდა მაღი-
მად და ღმერთს ედაპარაკებოდა.

ბედნიერი იყო იმ წუთებში, არ ახსოვდა ნაცემ-ნაგვემი სხე-
უდი, არც იარები სტიკოდა, არც შიმშიდი, წყურვიდი, სიცივე

აწუხებდა, თითქოს დიდებუნი კი არა, სადღაც უკიდევანო სივრცეში ერთო კერეონივით და ზეცას შეერთვოდა.

საკუმევედის სუსტი კვამლი ანთებუდ სანთლებს სუღივით გარს ეხვია, სუნენდიც იქვე, აბოსთან და სანთლებთან ტრიალებდა.

სიჩუმეში ატაცებუდი ქრისტიანის აღტკინებუდი ჩურჩული გაისმოდა...

აბომ კარგად იცოდა, რომ მის დიდებს დღე და ღამ უთვად-თვადებდნენ. აქ სანთლების ანთება და დოცვა ფიქრადაც კი არ უნდა მოსვლოდა ადამიანს. მაგრამ რახან მიქაელმა უთხრა, ქრთამი ჯოჯოხეთშიც ჭერისო, რახან თვითონ მედიდებემ აუნთო სანთლები, მთელი სადიდეგო მოქრთამუდი უნდა ყოფიდიყო.

აბო ხმადაბლა დოცუდობდა, მთელი გუდით, მთელი არსებით განიცდიდა, რასაც მიედტვოდა, რისკენაც მიექცია სუდი.

განთიადამდე არ დაცხრებოდა, არ ჩაქრებოდა ანთებუდი სუდა, ხვადინდედ დღეს კოცონივით აბრიალებუდი უნდა შეგებებოდა.

გუდი უგრძნობდა, თითქოს ზეციდან ვილაც შთააგონებდა, რომ სისხდით უნდა ელო ნათედი, სასოებით მოედოდა ხვადინდედი დღის გათენებას. ნათლისლებას, მდინარე იორდანის პირას მოხდა სასწაუდი — კაცობრიობის სუდიერი დაბადება. ხვად, 73^ე წდის ნათლისლებას, ტფიდის-ქადაქში, მტკვრის პირას მენედი-საცხებდე აბოს სისხდით ნათდის ღება უნდა მოჰყოლოდა. წინასწარმგრძნობი გუდი ეუბნებოდა ამას და ჩქარობდა, წუთი არ დაეკარგა. გათენებამდე ედოცა, საუფლო დღესასწაულს სუდიერიდ მომზადებუდი შეხვედროდა.

იოანე თქროპირის დოცვებს ბუტბუტებდა. ეკდესიის დიდა მამა გრიგოლმა შეაყვარა... მისი ყოვედი სიტყვა სიყვარულით აღაესებდა, რწმენას უმტკიცებდა... მართლაც რომ თქროპირი იყო და გუდთამჰყრობედი, მისი დახმარებით უფადს უკეთ ედაპარაკობოდა.

მოუდოდნედად დიდებუნი, მკვდრუდ სიჩუმეში, საყვირის ხმა შემოიჭრა. მორიგე შურტა საყვირის აყვირებდა.

აბოს დიდები თვადისდახამხამებაში ჯადათებით აივსო. დოკვა მაინც არ შეუწყვეტია. სანთლების წინ იდგა, შებოროკიდი ხედები მაღლა აღეპყრო და ღმერთს პატიებას თხოვდა.

ჯადათებმა კერეონები ჩააქრეს, დამტვრიეს და ძირს დაე-

რეს, საკუმევდიან აქანდაზს ფეხი ჰკრეს... აბო პირჯვარს იწერდა და დიდების ჭერს შესცქეროდა.

ჯადათებსა და შურტებს შორის ის მედიდგეც ერია, ვინც აბოს კერეონები აუნთო, თვითონ მედიდგეთუფროსიც მოსუდო, შურტებს ეჭვი რომ არ აეღოთ, ბრძანებებს იძლეოდა და აბოს სიკვდილით ემუქრებოდა, მაგრამ მღოცველს ხელს არაფერი უშდიდა. ჯადათთა უფროსს ელოდებოდნენ. ასეთ დროს სასჯელი მას უნდა გამოეტანა. ჯადათთა უფროსმაც არ დააყოვნა. ორი მემამსხადე უნათებდა გზას და დახვაროსნები უკან მოსდევდნენ. დიდგეში მედიდურად ჩამოვიდა, შურტებს, ჯადათებს, მედიდგეებს, თვითონ სადიდგოს შურტათმთავარს და მედიდგეთუფროსს ამაყად გადახედა, ახლა ამ წუთას მხოლოდ და მხოლოდ ის იყო მბრძანებელი და ბრძანა:

— ეკლებიანი არგნებით სიკვდიდამდე!..

ეკლებიანი არგნებით აბო ჯერ არ ეცემათ, ერთხელაც გადმოწერა პირჯვარი, მოასწრო პირჯვარის გადასახვა. ჯადათებმა მიწაზე დამხეს, გააშიშვლეს და ეკლებიანი არგნები დასცხეს. რამდენიმე წამში სისხრმა იფეთქა, გადმოაბრუნეს და გუდ-მუცეფზე დაუწყეს ცემა. ეკლებიანი არგნებით ცემას თავისი წესი ჰქონდა, როგორც კი სისხრი ბარაქიანად დაიწყებდა დენას, სხეულის სხვა ნაწილზე გადაინაცვლებდნენ, ყოველი ასო ეკლებით უნდა დაეწვდიტათ.

გუდ-მუცეფიც სისხლით შეელემა და ბარბაყებიც, თავ-პირმა დაუშინეს... „აღსრუდა“ გაიფიქრა აბომ.

ისე გაშმაგებით სცემდნენ, სიკვდილის აჩრდილს ჭვრეტდა წყვილიდში. „ეს უკვე ნამდვირი სიკვდილია“... ჩურჩულებდა თავდაღმა დამხობილი, ახლა მუხლებს ქვემოთ სცემდნენ...

სუდ მთლად ჩამოხრებდა, წყვილიდმა მოიცვა მთელი ქვეყანა, მიწყდა ეკლიან არგანთა შხუილიც, ჯადათთა ქმენა, ფსვიტინი და კბილების ღრჭილიც ჩაინთქა წყვილიდის მდუმარებაში...

— მოკვდა! — თქვა ჯადათმა და არგნის ცემა შეწყვიტა. დიდგეში მყოფნი შეჩოჩქოდნენ.

— სიკვდილის ნება არა გაქვთ! — თქვა მრისხანედ სადიდგოს შურტათუფროსმა.

— ნუ გეშინიათ, — თქვა ჯადათთა უფროსმა, — ეკლიანი არგანი არ კლავს, მივიდა აბოსთან, გადმოაბრუნა, თვალი ძალით გა-

წულო, სისხლიანი ხედი გაიწმინდა და თქვა: ცოცხალია. ჯადათთა
წუფროსი გატრიალდა, თავისთავში დარწმუნებული, აჩქარებულ,
მაგრამ მტკიცე ნაბიჯებით გავიდა დიდუგოდან.

ყვედანი უმაღ გაიკრიფნენ საპყრობიდედან, სისხლში მცურავი
აბო წყვილიაღში დატოვეს.

უკიდევანო წყვილიადი, ქვესკნედს და ზესკნედს შორის გაწო-
დიდიყო და შავად სუფევდა. მარადიული შავეთი, აღბათ, ასეთი
უნდა ყოფიდიყო. სიჩუმეც არ ჰგავდა მიწიერს. წყვილიადის მღუმა-
რება იდგა, სიჩუმესაც მარადიული იერი მიეღო. აბო ამ წყვილია-
საც ხედავდა და ამ მღუმარებასაც ისმენდა, მაგრამ საკუთარ თავს
ვერ პოულობდა, შავ მასად ქვეუდიყო და წყვილიადს შერთვოდა. რა
იყო ეს? ყოფნა თუ არ ყოფნა? საკუთარ თავს დაეძებდა გაფა-
ციცებით, უნდოდა დაეყვირა — აბო! წყვილიადის მღუმარება პირი-
დან აცლიდა ბგერებსა და ნთქავდა. წყვილიადის მღუმარებით გამო-
ხატავდა თავის ყოფნას. წყვილიადის მარადიული სუფევა თანაარსს
გულისხმობდა, აქ საგნებს ერთბაშ სახედედებოდა, ერთისა ბუნე-
ბისანი იყვნენ. მიწიერს ვერ შეითვისებდა, ვერ მიიღებდა, თუ
მარადიულად არ გადაიქცეოდა.

უცებ, ვითარცა ედვამ, უკიდევანო წყვილიადი სუსტმა სხივმა
გააბო და აბოს წინ დაეცა, მოწამემ სხივს ახედა, ზესკნედიდან
მოდიოდა, შუაში აპობდა ქვესკნედსა და ზესკნედს შორის ჩა-
წოდირ წყვილიადს და იქ თავდებოდა, სადაც თვითონ იწვა. სხივს
ნათელი ჩამოჰყვა და დიდუგში კაშკაშა სინათლედ ჩამოიღვანა.
აბოს თვალებს სჭრიდა სინათლე, კაშკაშს ხედავდა და ვერც ხე-
დავდა.

ხიღვა იყო წამიერი, წამით გამოჩნდა წყვილიაღში და იმ წამ-
სვე გაქრა თუ აბომ დაკარგა ხიღვის უნარი...

საკუთარმა გულისბგერამ დააბრუნა მიწაზე, სიცვიისაგან ძაგ-
ძაგებდა, შიშველ-ტიტველი ეგდო დიდუგში და სისხლში ცურავდა.
„ნეტა რა იყო, რა სინათლე ჩამოიჭრა ზეციდან“, — ფიქრობდა
გამადებით. თავისთავი აღარ ახსოვდა. ატყობდა, რომ სსვაგვარ
ყოფაში იყო, წამიერი ხიღვაც ამან დაბადა. სიბნელეში ხედის
ფათურით მოძებნა სამოსი, სისხლით სვედ ტანზე დააპირა ჩაც-
მა, ვერ ჩაიცვა, მხრებზე შემოიბურა, ოდნავ დაიწყნარა აძაგძა-
გებული გუდი, საბოლოოდ „დაბრუნდა“ დიდუგში, მშრალი ადგილი
მოძებნა, და იქ დაწვა, უღონობისაგან გუდი ედუოდა, თავბრუ
ეხვეოდა...

შეუმჩნევდად მოსუდიყო განთიადი. სადიდეგო უცებ ახმაურდა. ჯაღათებისა და მცველების ფეხების ბრაგუნ-ბრაგუნი და შეძახილები შემოიჭრა დიდევში.

— შენელსაცხებდე აბო ამირასთან! — შემოესმა გონებაში დიდს.

— მპარავთა ჯგუფი შურტათმთავართან!..

მორიგე შურტა თან ზარს რეკავდა, თან დღის განრიგს ამცნობდა სადიდეგოს.

— მოლაშქრე იესე ყადისტან!..

„ამირასთან?“ — უცებ გაუნათდა გონება, — ამირასთან იხმობდნენ. ყველა პყრობილი ამირასთან როდი მიჰყავდათ. ამირასთან წასვლა დიდი პატივი იყო. ან თავისუფლებას უბოძებდა ამირა, ან სიკვდილს, სხვა სასჯელისთვის მასთან არ იბარებდნენ.

დიდეგის კარი გაიღო, მედიდეგე და ჯაღათები შემოვიდნენ.

— აბანოში! — გამოაცხადა მედიდეგემ. აბოს გაუხარდა, თბილ წყალში ჩაწოდა მოარჩენდა, იარებსაც დაუამებდა და გუდსაც გაუთბობდა. რახან ამირასთან მიჰყავდათ, აბანოს სხვა სიკეთეც მოჰყვებოდა. ბორკილებს შეხსნიდნენ და ჩაცმის ნებას მისცემდნენ, მაგრამ წამოდგომას შეძლებდა? ფეხს გადაადგამდა?.. რააკ არ უნდა დასჯდომოდა, უნდა წამომდგარიყო, წასუდიყო აბანოში, ამირას ჰხლებოდა და ტანჯვა-წვალებისათვის დაესვა წერტილი. წამოიფორხიდა, წამობობლდა ბორკილების ჟღარუნით. ერთი ნაბიჯი გადადგა მედიდეგისაკენ და დაეცა. მედიდეგემ წამოაყენა, ჯაღათები მხარში ამოუდგნენ და დიდეგიდან გარეთ გაიყვანეს. მეტი ველარ შეძლო, დღის სინათლე როგორც კი იხიდა, ძირს დავარდა და ველარ ადგა. მოიყვანეს ურემი, ზედ დააწვინეს და აბანოში მაინც წაიყვანეს.

ასეთი ნათლისლება ტფილის-ქადაქს არ ახსოვდა. ხადხს საყდრებში დოცვა და წყდის კურთხევა არ აცადეს, ამირას სასახლის წინა მოედნისკენ გარეკეს. მიერეკებოდნენ ყველას განურჩევლად, დიდსა თუ პატარას, მდიდარსა თუ ღარიბს, ქართველსა თუ არაქართველს, ხადხს საკუთარი თვადით უნდა ენახა, თუ როგორ იხვებოდა სჯულის უარმყოფელი მუსლიმი.

ქადაქმა კარგა ხანია იცოდა, რომ შურტების ჯურღმუდებში იტანჯებოდა ნერსე ერისთავის მსახური, მენეღსაცხებზე აბო, მაგრამ მის სიკვდილს არ მოედოღნენ, ფიქრობდნენ, რომ ყმაწვიდი, ბოდოს და ბოდოს, გონს მოეგება და თავის სჯულს დაუბრუნდებათ. სარკინოზები ასეთებს არ სჯიდნენ, ხადხს ეუბნებოდნენ: ხომ ხედავთ, მავანი და მავანი მუსლიმი იყო, ქრისტეს შეუშდა, ვერ შეეგუა ცრუმოძღვრებას, კვდავ მაჰმადს დაუბრუნდათ.

როცა ხმა გავარდა, მენეღსაცხებზე აბო სიკვდილით უნდა დასაჯონო, ტფილისელები მეტი სიყვარულითა და პატივისცემით განიშტვადნენ უცხო ყმაწვილისადმი.

სასახლის წინა მოედანი ხადხით გაივსო.

ნათლისლების ცივი ამინდი იდგა. თოვდი არ იდო, მაგრამ ყინვას მოედანი მოედოა, მზეც ხან გამოიხედავდა ღრუბლებიდან და ხან არა.

ჯგუფ-ჯგუფად იდგნენ, შემცივნებულები ხედებს იორთქლებდნენ და ქადაქურ ჭორებს ჰყვებოდნენ.

სარკინოზებს ნათლისლება იმისთვის ამოერჩიათ, რომ ტფილისის საყდრებში ამ დღეს უამრავი ხადხი იყრიდა თავს არა მარტო ტფილის-ქადაქიდან, ქართლის ახლომახლო სოფლებიდანაც. სვეტიცხოვედი და სიონი იყო ქართლის მთავარი სადოცავი, ხადხიც აქ იკრიბებოდა.

შურტებსა და მოღაშქრეებს მცხეთიდან მღვდელ-მონაზვნობა თავისი მრევლით წინაღლით აეყარათ და უკლებრივ აქ ჩამოეყვანათ.

ზოგი აქ, ამირას სასახლის წინ, განაგრძობდა დოცვა-ვედრებას, პირჯვარსაც მოურიდებდად იწერდა. მწყემს-მთავარი — სომოედ ქართლის კათალიკოსიც აქ იყო და ბერი იოანეც მოეყვანათ. მათთვის მცველები მიეჩინათ და ცად-ცადე იდგნენ ხადხში, ახლოს თვით ეკლესიის მსახურთაც კი არ უშვებდნენ. მათი ამგვარი ყოფა მღვდელ-მონაზვნებმაც იცოდნენ და ხადხმაც, ამიტომ შორიდან შესცქეროდნენ, ახლოს მისვლას და დოცვა-კუთხევის მიღებას არც ცდილობდნენ.

იოანე მიქაელს დაეძებდა თვადით, მაგრამ მიქაელი ხადხში არ ჩანდა. ერისმთავარი სტეფანოზი და მიქაელი სასახლეში იყვნენ. ისინი ჯამაათთან ერთად გამოვიდოდნენ სასახლიდან, როცა ბრადებუდს დასასჯელად გამოიყვანდნენ.

აბო არ იყო ჩვეულებრივი სიკვდილისჯიდი. თვითონ ამირამაც კი არ იცოდა, სიკვდილს გადაუწყვეტდა თუ არა. ამირამ აბოს მოყვანამდე ჯამაათის შეკრება ბრძანა. ერისმთავარი ჯამაათს ესწრებოდა და მიქაელიც თან ჰყავდა.

ჰაჯიჯი იბნ-ად-ბაბაქმა ჯამაათის სხდომაზე აღშფოთება გამოთქვა: ხადისი ორი დღეა ელოდება, როდის მოვიყვანთ სჯულის უარყოფელსა და შარიათის მისედვით სიკვდილით დავსჯით, რაღა დროს შეკრება და მსჯელობააო.

ამირა ადი ჰასანმა ჯამაათს გონიერებისაკენ მოუწოდა. ცხრადღე და ღამე მთელი საამირო მუშაობდა პყრობილთან, ეგებ შედეგი გაიოილოს ჩვენმა მცდელობამ და ყმაწვილი სჯულს მიუბრუნდესო. თუ ეს მოხდება, მით უკეთესი ჩვენთვის, ჭეშმარიტი გამარჯვებაც ეს იქნება, ხადისსაც ამას ვაუწყებთო.

ამირას ყადიმ და ვაზირმა აუბეს მხარი, ერისმთავარმა თავშეკავება არჩია. ბაბაქი დაჟინებით მოითხოვდა სიკვდილს, განსასჯელი შარიათით ამას იმსახურებსო.

ამირას სიტყვა ჯამაათში შეუცვლელი იყო, აბოს სიკვდილს გადაუწყვეტდა თვითონ ამირა.

ამიდმა ჯამაათის გადაწყვეტილება საჯაროდ გამოაცხადა:

— დიდ არს ადაჰი და ადაჰის სახელით ვიქმთ სიკეთეს. შარიათი ყველა მუსლიმისათვის წმიდათაწმიდა კანონია. შარიათის კანონები ადაჰის კანონებია. ვინც საღვთო კანონებს არ შეასრულებს, შარიათი სიკვდილით სჯის, ადაჰი ბრძანებს ამას და ყველა მუსლიმი ემორჩილება.

დედამიწაზე ადაჰის მოციქული მაჰმადია, მაჰმადის მოციქული — ხადიფა, ხადიფას მოციქული — ამირა.

ამირა სიკეთისმოყვარეა, ადაჰს უყვარან სიკეთის მოყვარულნი ამირას ნება-სურვილია შარიათის წესისა და რიგისამებრ, მენდესაცხებდეს აბო სიკვდილის წინ თვითონ განსაჯოს, თუ განსასჯელი წარსუდს უარყოფს და სჯულზე მოიქცევა, აპატიოს დანაშაული.

შარიათი ბრძანებს: ამირა უმაღლესი მსაჯულია.

ამიდმა ჯამაათის გადაწყვეტილება ჯერ სასახლეში შეკრებილთ გამოუცხადა, შემდეგ სასახლის წინა მოედანზე გამოვიდა და ხადისს აუწყა, ყოველი ერი პატივისცემით განიმსჭვადეს ახადი ამირასადმი. ყველას ეგონა, რომ აბოს სიკვდილი გადაწყვეტილია.

იყო, ხადხი ედოდებოდა თუ როდის მოჰკვეთდნენ თავს მოწამეს, ამირამ კი იმედი გააჩინა, თუ აბო სიკვდილის წინ დაფიქრებოდა, უკანასკნელ წამს მაინც მოუხმობდა გონიერებას და სჯულზე მიიქცეოდა, დანაშაულს აპატიებდნენ, ამაზე დიდი სიკეთე განა რომელიმე ზედამდგომელს ჩაედინა?.. გაავებუდი ხადხის გუდა ამირამ ერთის დაკვირვით მოინადირა, ასეთ დიდ დათმობას არავინ მოედოდა, იმ ბიჭსაც კეთილი უნდა ენება და სჯულზე მიქცეულიყო, — ასე ამბობდნენ ხადხში.

— მოჰყავთ, მოჰყავთო, — დაიძახეს აქეთ-იქიდან.

სასახლის წინა მოედანზე ჯაღათებითა და შურტებით გარშემორტყმული ურემი შემოვიდა. ურემს ხმადამოწვდილი ჯაღათი მოუძლოდა წინ. ჯაჭვებით შებორკილი აბო ურემზე თოკით დაეკრათ, გუდალმა იწვა ურემზე და განძრევის ჩარა აღარ ჰქონდა.

ხადხი აჩოჩქოდდა, ურმისკენ დაიძრნენ, კისერწაგრძელებულთა დიდი ტაღლა მიაწყდა მცველებს.

ცხენოსანი შურტები ტაჯგანაგების ცემით შემოვარდნენ ხადხში და ურემს გზა გაუკაფეს სასახლისაკენ.

როცა აბო ურმიდან გადმოჰყავდათ, ხადხმა ერთხელაც იხუკდა, მაგრამ ამჯერად შიშის გმინვა და ოხვრა აღმოხდათ, ერთხმად იბრუნეს პირი ზურგს უკან, აბო ყველას გადაავიწყდა — მწყობრი მარშით სასახლისაკენ მოდიოდა ბაღდადიდან ახადჩამოსული დამსჯელი დაშქარი.

ხადხში ჩუმ-ჩუმი ბურტყუნი, ბუზღუნი, დედის გინებაც კი გაისმა დაშქრის გამომგზავნთა მისამართით.

დამსჯელი დაშქარი ქართლში ერთი კვირის წინ ჩამოსუდიყო. ტფილისელებმა იცოდნენ დაშქრის ჩამოსვლის ამბავი, ცადკეუდი მოღაშქრენი ენახათ ტფილისის ბაზრებში მოსეინნენი, მაგრამ საბრძოლო მწყობრით მომავად, ერთად თავშეყრიდთ, პირველად ხედავდნენ და გუდი ბოლმით ევსებოდათ.

დაშქარი რამდენიმე წამით შეჩერდა ერთ ადგილას, შუა გაიყო და საპირისპირო მხარეს ნედა გაიშადა, გაისმა მეთაურთა შეძახილები არაბურ ენაზე და სასახლის წინ შეკრებილი ეს ზღვა ხადხიცა და თვით სასახლეც თვადისდახამხამებაში ადყაში მოექცა.

დაშქრის დანახვამ ითანე აღაშფოთა. „ერთი ყმაწვილის გულისთვის — დამსჯელი დაშქარი!.. — მოურიდებლად წამოიძახა საფ-

ხის გასაგონად. — ძღვეამოსიდ სადიფატს მენედსაცხებდე აბოსი ეშინია?.. თუ აბო საბაბია და ქართველი ერის პირისაგან მიწისა აღგვის მიზნით სჩადიან ამას“.

„ორი ათასი მშიერი მოღაშქრე! — ახდა თავისთვის ბუტბუტებდა, — ჩანს, სადიფატს ქართველი ერის შიგნიდან გატყევა სწადიან, შინ, საკუთარ სახლში, შემოგისახდებდნენ, ღუკმაპურს წაგართმევენ; საწოდში ჩაგიწვებიან, ედაწურს გაგირყვნიან, ვაჟაც თავზე დაფს დაგასხამენ... ქართველ ერს ედაწურით უღვას სური, ედაწურია მისი მტკიცე ბადავერი. აი, ამ ბადავენს ანგრევს, ამ ბადავერზე მოაქვს იერიში“...

გარშემო შემოკრებილთ გუდგავუდ აკვირდებოდა. „ყოველი მეორე კაცი უცხოტომედია, ან არაბია, ან სპარსი. ტფილისი უცხოტომედებით გაივსო. ზოგი აქ დაბადებული და გაზრდილია, თავის შვილებსაც აქ ზრდის, დაეფუძნა ჩვენს მიწაზე, თავის ქვეყანაში წასვდას არ აპირებს. სამოთხეში დაემკვიდრა, უდაბნოში რისთვის დაბრუნდება!..“ — ჩურჩულებდა გუდგასიებული, სამოედისაკენ აპარებდა თვალებს — ნელა ქართლის მწყემსი რას ფიქრობსო. ერთადერთი თანამოზიარე შერჩენოდა და იმასთანაც ვერ მივიდოდა, მცველები ნებას არ მისცემდნენ.

კათალიკოსსაც გუდისყური იოანესკენ ეჭირა, არ ეგონა, თუ აქ მოიყვანდნენ.

იოანეს უფრო მკაცრად მეთვადყურებოვნო, ფიქრობდა. მასაც ორი დახვაროსანი ედგა გვერდით, მასთანაც ვერავინ მივიდოდა უნებართვოდ. იოანეს ასეთი ყოფა კათალიკოსს უფრო აწუხებდა, ვიდრე საკუთარი შინაპრობილობა. სამოელი გარე ქრისტიანულ სამყაროს იოანეს მეშვეობით უკავშირდებოდა, ახდა, ამ განსაცდელის ჟამს, იოანეს ანტიოქიაში გააგზავნიდა, ანტიოქელი მამები მთელ საქრისტიანოს დააყენებდნენ ფეხზე — მწყემსმთავრისთვის მწყემსობა დაენებებინათ. იოანე სამოელის მარჯვენა ხელი იყო და სწორედ მარჯვენა მოჰკვეთეს მაგოგებმა. სამოელი თავმოდრეკიდი იდგა ხადლში და როგორც კი რისხვა გულში ჩაესახებოდა, პირჯვარს იწერდა და ღმერთს შენდობას თხოვდა. ხადლიც თავის კათალიკოსს ჰბაძავდა, მასთან ერთად „სახელითა მამისათას“ ბუტბუტებდა.

აბო მცველებმა სასახლისაკენ წაიყვანეს. ჭეშმარიტი მორწმუნენი მის ნაფეხურს კოცნიდნენ და ღმერთს ავედრებდნენ.

მცირედ მორწმუნენი ირყეოდნენ, ვითარცა ღერწამნი ქართაგან ძლიერთა. ხან აბოს მხარეს იყვნენ, ხანაც ამირას სამართლიანობას და დიდსულოვნებას იწონებდნენ. ურწმუნონი ერთხმად უარყოფდნენ აბოს საქციელს, „გამყიდველს“, „ქართველთა უპირველეს მტერს“ ეძახდნენ.

სასახლის კართან აბო შედგა, ღოცვითა და ფსადმუნობით შევიდა სასახლეში.

მთელი სასახლე მის სანახავად ტადანებსა და ღერეფნებში გამოფენილიყო. ჯამაათზე შეკრებილი ხადხი და თვით ჯამაათიც, ამირას კარების წინ, აბოს ელოდებოდა. ამირას მოწამესთან მარტო შეხვედრა ებრძანებინა.

მცველებმა ამირას დარბაზის კარები გახსნეს. აბომ ჯვარი გადაწერა შესასვლელ კარებს, თვითცა დაიბეჭდა ჯვარი და თვალები სასახლის ჭერს მიაპყრო.

ჯადათებმა შუბები მიაბჯინეს ზურგზე, უბიძგეს და დარბაზში შეიყვანეს, ამირას წარუდგინეს.

აბომ თავი ყანას სცა ბორკილების ჟღარუნით. ყმაწვილისათვის, სიკვდილ-მისჯილთა წესისამებრ, უმკლავებო ჯვაროს კაბა გადაეცვათ, ბორკილები არ ჩანდა, მხოლოდ ჟღარუნი ისმოდა.

ამირა აღი ჰასანი ოქროს ტახტზე იჯდა და გატანჯულ-გაწამებულ ჭაბუკს მშვიდად ათვალიერებდა.

ამირას კარის დაკეტვა არ უბრძანებია. იქ ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქი და ჯამაათის სხვა წევრებიც იდგნენ.

წესით და რიგით ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქი გვერდით უნდა პყლოდა, მაგრამ აღი ჰასანმა ნება არ დართო, დასაჯა ბაბაქი. ამირას აზრით ბაბაქმა „აბოს საქმეს“, საერთოდ „ქართველების საქმეს“, თავი ვერ გაართვა, ამიტომ, კარებში უნდა მდგარიყო ვანისმცვერივით და ეს მთელ სასახლეს უნდა დაენახა.

— სჯუდით მუსლიმო! — დაიწყო აღი ჰასანმა ხმამაღლა და მკაფიოდ, რათა მისი ნაუბარი კართან შეკრებიდ სასახლის მსახურთ გაეგონათ — შენ აშოტ და ნერსე ერისთავების შეთქმულების ერთ-ერთი მონაწილე ხარ. ნერსე ერისთავს მიეგო საკადრისი სასჯელი. აშოტი კვდავაც განაგრძობს ჩვენ წინააღმდეგ ბრძოლას, კუთვნილი მასაც მიეზღვება, შენ ტომით არაბიედა ხარ და სჯუდით მუსლიმი, ვიცი, რომ ქართველებმა შეგაცდინეს,

მაგრამ კანონი კანონია, შარიათი შენს საქციელს მიიწნევს ღა-
დატად და მოკვდინებას ბრძანებს.

— მსაჯულო ამირა, მე ნერსე ერისთავის მსახური ვიყავი
მხოლოდ და მხოლოდ... — მიუგო აბომ ჩვეუდი სიმშვიდით.

— დასტოვე სიცოფე, ყმაწვილო... აშოტ ერისთავი დღესაც
აგრძელებს შენთან და შენს მოძღვართან საიდუმლო კავშირს.
ჩვენ ეს ვიცით, თავს ტყუილუბრადო იკატუნებ.

აბომ თავი ჩაქინდრა. ეს შურტების წამოყენებული ახალი
ბრადდება იყო და რა ეპასუხა, არ იცოდა.

— ხადხი და ჯამაათი დიდი ხანია ბეჯითად მოითხოვს შენს
მოკვდინებას. მე არ მიყვარს სისხლისღვრა და შფოთი, მე დაგა-
ცავი აქამდე და მომავადშიც დაგიცავ, თუ არ გაჯიუტდები, ყუ-
რად იღებ ჩვენს ბრძანებას და დაგვემორჩილები.

— ურჩი არასდროს ვყოფილვარ, დიდო მსაჯულო, ჩემს ღმერთს,
ვესავ, სხვა ავი ზრახვა გუდში არ მიღვეს.

— ყური მიგდე, აბო, აქამდე რაც მოხდა, მოხდა, შენც დაი-
ვიწყე და ჩვენც დავივიწყებთ. ყვედაფერს გაპატიებთ, ოღონდ
ქრისტი უარყავ და სჯულს დაუბრუნდი...

აბო გაჩუმდა. ამირა წამოდგა, თავზე დაადგა ყრმას გუდითა-
დობისათვის.

— ქართლის ამირა დახმარებას გთავაზობს, მუსლიმო, ქრის-
ტიანების ნუ შეგეშინდება, როგორც კი ქრისტიეს უპრყოფ, ბალ-
დადში გაგაქანებთ, ხადიფას კარზე გამსახურებთ... ეს ხადიფას-
თან შეთანხმებულდია... გესმის, ჭაბუკო, რას გთავაზობთ?..

აბო კვდავ დუმდა. ამირა ადი პასანი კედელს მიეყრდნო ცაღი
მხრით და შეგონება განაგრძო:

— ხადიფას ჩირადაც არ უღირს შენი მოკვდინება, გინდა
სიკვდილი? საკმაოა ჯაღათებს ნიშანი მივცე და თავს უმად
მოგკვეთენ...

აბომ თავი ასწია, ამირას შეხედა და გაუღიმა:

— მსაჯულო, ვითარცა კედელსა, რომელსაც მიყრდნობიდა, ჩემთა
ჩემთა არ ესმით ცუდნი სიტყვანი შენში... ჩემი გონება
ქრისტიესთანა არს, ზეცას.

— ადაჰ, — შესძახა ამირამ და სასახლის ჭერს მიაჩერდა, თით-
ქოს მართლა ადაჰს ედაპარაკებოდა. — მოწმე სომ ხარ, რომ ყმაწ-
ვილი თვით ისწრაფვის სიკვდილისაკენ... გესმით, დარბაზის ერ-

ნო! — ამირა კართან შეკრებიდ ჯამათის წევრებს და მსახურთ მიუბრუნდა, — ყმაწვილი სიკვდილს არჩევს ჩვენთან ყოფნას...

— აგვევსო მოთმინების ფიადა! — შესძახა ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბა-ბაქმა და ხმალი იძრო. — ნუთუ მუსლიმებს სისხლი წყლად გვექცა! არაბთა დიდებას უჯიშო მედიდების შვილმა დაფი უნდა დაასხას?

მოედანზე! დაუყოვნებლივ მოედანზე!..

— სიკვდილი გამყიდველს! — დაიძახა ხადხში ვილაყამ. აბოშ კართან მოჯარული ხადხისკენ გააპარა მზერა. ამათი უფრო შეეშინდა, ვიდრე ამირასი.

— სიკვდილი არაბთა შემარცხვენელს!..

— სიკვდილი, მოლადატეს!..

ისინი შურტები იყვნენ, ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქის კაცები, ამირას ამიღები, მდივან-გამგებლები, მუჰთასიბები, სასახლის მსახურნი, ვანისმცველები, ჯადათები... შუბებს სწევდნენ მაღლა და დამფრთხად აბოს თვალებს უბრიალებდნენ. ხადხში აბომ ერისმთავარსა და მიქაელს მოჰკრა თვალი. ერისმთავარი პირვედ რიგში იდგა ბაბაქისა და ვაზირის გვერდით, მიქაელი ხან გამოჩნდებოდა და ხან არა. როცა სასახლის მსახურებმა ყვირილი ატეხეს, ერისმთავარიცა და მიქაელიც კარს უკან გაუჩინდნენ.

ამირამ ხელი ასწია და სიჩუმე ბრძანა, კართან აყაყანებუდი ხადხი უმად დაწყნარდა.

— მაინც რისთვის იწამე სხვათა ღმერთი, ჩვენს ენაზე ვერ ამიხსნი? — მრისხანებას შეეპყრო ამირა, — ეგებ თავის მოკვეთა ჩამოხრჩობით შეგიცვადო?..

— არ აიხსნება, დიდო მსაჯულო, სიტყვებით ვერ გამოვთქვამ იმას, რასაც ვგრძნობ... აი, თქვენ ხომ მჩაგვრელი ხართ... ხომ კმაყოფილი ხართ და ბედნიერი, მე ბორკიდგაყრიდი ვგრძნობ თავს ბედნიერად. მჩაგვრედად ყოფნა არ მინდა და ვერც მჩაგვრედად ხადხის ღმერთს ვიწამებ. მას შემდეგ, რაც ეს გადაწყვიტიე, ჩემი თავის ამირად ვიქეცი...

თუ გინდა ჩასწვდე ჩემს გულს, თუ გსურს, დიდო მსაჯულო, ის ნეტარება იგემო, რაც მე ვიგემე, იწამე მაცხოვარი ჩვენი იესო ქრისტე და ნათედ ილე მის მიმართ.

დარბაზი კვლავ აჩოჩქოვდა. მენედსაცხებლე აბო კი არ ძრწოდა და და პატიებას კი არ ითხოვდა, თვითონ ამირას მოუწოდებდა, სჯული დასტოვე და ქრისტეს შეუდექით — შირიათით ეს უფრო

მძიმე დანაშაული იყო, ვიდრე ქრისტეს აღიარება. ამის მოთმენა უკვე აღარ შეიძლებოდა.

ამირა დინჯი ნაბიჯებით გაეშურა ტახტისაკენ, დაჯდა ზედა ახდა მის ყოველ სიტყვას კანონის ძადა ჰქონდა, გადახედა ხელქვეითთ და ბრძანა: — აღსრულდეს!..

აბოს ჯადათები მისცვივდნენ და უმად გაიყვანეს დარბაზიდან. დერეფანში სიკვდილმისჯილს ხადხი გამოუდგა. აფურთხებდნენ, თავში სცემდნენ, აგინებდნენ და ხელში რაც მოხვდებოდათ, ესროდნენ. ჯადათები იცავდნენ პერობის ხადხისაგან. აბომ კარგად იცოდა, ვინც იყვნენ მოკიცხარნი და მაგინებენი, მათ სასუბებს ცნობდა, მოსწონდა კიდევ რომ ჰნერწყვავენ და ჰკიცხავდნენ. ასე უფადი მიდიოდა გოდგოთას გზაზე. „ჯვარი აღმათ ბორკილება“, — გაიფიქრა ამაყად დერეფანში თავდახრით მიმავალმა. თავიდანვე, ქრისტეს ცხოვრებას რომ გაეცნო, მხოლოდ სიკვდილი შემიძლია ქრისტესებურიო, გაიფიქრა. და გოდგოთისაკენ მიმავალ გზას ვინ იცის, ოცნებით რამდენჯერ შეუდგა ჯვრის თრევით. მადე ოცნება სინამდვილედ იქცა: პირველი შეპყრობა და პირველი შეხვედრა სიკვდილთან, მძიმე ავაღობა და შიში მეორედ შეპყრობისა, მეორე შეპყრობა, საზარელი ცხრა დღე და ღამე და ბოდოს ჭეშმარიტი გოდგოთის გზაც, ოღონდ ამირას სასახლიდან, თხემისა ადგილისაკენ მიმავალი. ჯერ სასახლის დერეფნებს არ გასცილებია და უკვე გრძნობს ზეამტაცი წუთების მოახლოებას. მას სცემენ ყვრიმადლებში, თავ-პირში, ჯადათები სიკვდილმისჯილს იფარავენ, მოსეუდთ ერეკებიან და ტუქსავენ. ისინი მანუ მოიწევენ მისკენ და გაავებუნნი სახეში აფურთხებენ... „სამშობლოს მოღადატეს“ ეძახიან. რამ გააბოროტათ, რამ გაახედათ, ნუთუ მართლა მისმა საქციელმა? ეგებ მართლა სჯერათ რომ აბო გამყიდველია. არა. თვითონ არიან მოსყიდულნი და თავიანთი უზნეობა რომ დაფარონ, ვითომ სამშობლოსთვის ზრუნავენ. აბო ხედავს რომ სიმართლე იმასთან იბოვება, ვისაც აფურთხებენ. უფრო მეტიც! — აგერ, კედელთან ატუზუდან ახმახი არაბები, ისინი არ დანძლავენ, არც არაფერს ამბობენ, გულის სიღრმეში მხარს უჭერენ მოწამეს. აბო მათ თვალებში კითხულობს ამ მხარდაჭერას, მათ არ შეუძლიათ არაფერი, ერთ სიტყვასაც კი ვერ წაიდუღდულებენ აბოს სასარგებლოდ. შორს ერისმთავარი დგას თავდასხრიდი, მიქაელიც აქ არის, შირიდან უმზერს შეშინებული თვა-

დებით, ახლოს მოსვდას ვერ ბედავს. არაფერი არ უნდა გამორჩეს, ვერც სასახლეს, ვერც ამ ხაღხს ვერასოდეს იხიდავს. ვითომც აქ არაფერიაო, თავდახრიდი, ბორკილების ჟღარუნით მიჰყვება ჯაღათებს, მაგრამ გუდი სიყვარულით სავსე აქვს და ზიზღით ჯაღათებსაც კი ვერ უყურებს. ახსენდება უფლის სიტყვები: „მამაო, მიუტევენ ამათ, რამეთუ არა იციან, რასა იქმან“.

ჯაღათებმა აბო სასახლიდან გამოიყვანეს, მორწმუნეები წინ შემოსვდნენ და ნაკურთხი წყადი და ზეთი მიართვეს. აბომ წყლით პირი დაიბანა და ხაღხს მიმართა:

— ქრისტიანებო, დღევანდელი დღე ჩემთვის ჭეშმარიტი ნათლისღებაა..

არ აცადეს სიტყვის თქმა. ჯაღათები მისცვივდნენ და პირზე ხელი დააფარეს.

— აცადეთ! ათქმევინეთ! — გაისმა ხაღხში. მაგრამ ჯაღათებმა წრე შეჰკრეს, აბო შუაში მოიქციეს და მორწმუნენი ახლოს არ მიუშვეს. აბო ჯაღათებს შეჰპირდა, კრისტს არ დავძრავ, ოღონდ ქრისტიანეთა წესისამებრ ზეთის წაცხების ნება დამრთეთო. ჯაღათებმა დართეს ნება და აბომ ზეთი თავზე წაიცხო, თან ჯაღათებს გაუბა საუბარი: მე თვით ვიყავ მენდისაცხებდე, კეთილად შემზადებული სურნელოვან საცხებედთა... — ჯაღათები გაკვირვებულნი უყურებდნენ სიკვდილისჯიღს, რალა დროს ნედსაცხებედზე საუბარიაო, აბო განაგრძობდა: — ამიერიდან აღარა ვიცხო განქარვებადი მწირობისა ჩემისა ზეთი, არამედ ვითარცა „ქებასა შინა ქებათასა ბრძენმან სოლომონმა მასწავა: „სუდნელებასა ნედსაცხებედთა შენთასა ვრბიოდი“, ქრისტე. შენ აღმავსე სუდნელებითა სარწმუნოებისა..

ჯაღათებმა „ქრისტე“ გაიგონეს თუ არა, უმად სტაცეს ხელი და წაათრიეს სიკვდილის მოედნისაკენ.

— მუსუდმანებო, სიკვდილი არაბთა შემარცხვენელს! — დაიძახა ხაღხიდან ვილაცამ. აბოს ხმა ეცნო. ეს კაცი სასახლის დერეფანშიც გაჰკიოდა, სიკვდილი არაბთა შემარცხვენელსო.

— სიკვდილი მაჰმადის მოლაღატეს!.. — შემოესმა მოწამეს.

ხაღხს სწრაფად შეეცვადა გუნება-განწყობა. პირველად ურემზე გაკრული შებორკილი კაცი რომ დაინახეს, სიბრადულით განიპსჭვადენ მისდამი. შემდეგ ეს სიბრადული თანდათან გაუქარწყდათ. ქართვედ ქრისტიანებსაც კი გულს ეთანაღრებოდათ, რა-

კი მუსლიმანები დაბეჯითებით ამტკიცებდნენ, ყმაწვილი სამშობლოს მოლადატეაო. რად გვინდა სამშობლოს მოლადატე ქრისტიანი, ადამიანი საკუთარ სამშობლოს ღადატობს, სხვისას როგორღა უერთგულებსო, ბუზღუნებდნენ.

რაც მთავარია, ხადხი დაიტანჯა დოდინით, ჩამოწყდა ფეხზე დგომით, მცხეთიდან და ახდომახდო სოფლებიდან ჩამოსულნა, ღამენათევნი, შეცივებულნი, გამწარებულნი მზად იყვნენ, ვინც არ უნდა ყოფილიყო სიკვდიდმისჯიდი თვითონ დაესაჯათ და ბოლო მოეღოთ წამებისათვის.

დამსჯელი დაშქრის გამოჩენამ ხომ სუდ მთლად აავსო მოთმინების ფიადა. როგორც კი ერთმა ორმა მოსყიდულმა მუსლიმმა დაიძახა: სიკვდიდი მოლადატესო, ხადხიც უმად აჰყვა მას და დასასჯელს დანძღვა-გინებითა და მუშტების ქნევით მიჰყვა უკან.

აბო მ ხადხში იოანეს მოჰყრა თვალი. იოანე თვადებანთებუდი შესცქეროდა მოწამეს. აბო მისკენ მიღრიჯა თავი და მთედი ხმით იყვირა:

— დოცვასა მომიხსენეთ, მოძღვარო!..

იოანეს ცრემლი წასკდა და უნებლიეთ ცრემლის წმენდით რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა მისკენ.

შურტებმა ხედი სტაცეს მოძღვარს და შეაკავეს. იოანეს გვერდით შავით მოსიდი ანო იდგა და მდუმარე ცრემლით ტირიდა. აბო გუდით ხვდებოდა, ცხარედ მოტირადი ანო უნდა ყოფილიყო.

— ნუ სტირით, არამედ გიხაროდეთ! — კვდავ გაისმა აბოს განწირული ხმა, — ჩემს უფადთან მივად, დოცვით წარმგზავნეთ!..

იოანემაც, კათადიკოსმაც და ანომაც აბოს ხმა რომ გაიგონეს, პირჯვარი გადაისახეს და უფადს ყმაწვილის თავი შეავედრეს.

გაავებუდი ბრბო და სარკინოზნი თანდათან მძღავრობდნენ, ჭეშმარიტ ქრისტიან მორწმუნეთ აბოსთან ახლოს არ უშვებდნენ, გზას უღობავდნენ, ერეკებოდნენ. პყრობიღს მუშტების ქნევით, გინებითა და ყიჟინით მისდევდნენ, აშინებდნენ, ჩაქოდვით ემუქრებოდნენ.

აბო უშიშრად, ვითარცა ხორცშემოძარცვული, თავაწეული მდაბიჯებდა სიკვდილის გზაზე, ხვირთით მცემელთ, მწერწყვავთა და მოყიჟინეთ არად თვდიდა, ავად მოზიმშიმედ ჭიალუად ტაცხდა,

მორს იყურებოდა: საკუთარ აღსასრულს უმზერდა აქედან, საკუთარ გვამს ჭვრეტდა, თითქოს საკუთარ ცხედარს მიაყრებოდა გულ-სხეულადკრეფილი, მწუხარე მიჰყვებოდა სამგდლოვარო მსვედლობას და ასმეთვრამეტე ფსადმუნს გადობდა „ნეტარ არიან უბიწონი გზასა, რომენი ვდენან რჯუდსა უფდისასა“...

თხემისა ადგილი ანუ სიკვდილის მოედანი, სასახლის წიშ, რომელიც მოწამეთა მიტოვებუდი მონასტრის ეზოში გაემართათ,

სამონაზვნო რაკი ამირას სასახდესთან ახლოს იდგა, შურტები შეეჩინათ ბერებისათვის, ბერებსაც მუდამდლე რბევა-წიოკობისათვის ველარ გაეძღოთ და გადაკარგულიყვნენ.

მონასტერი იდგა მაღდობზე თავის მოკვეთას ყოვედმხრიდამ დაინახავდა მოჯარუდი ხადხი.

მთედ საქრისტიანოს იგდებდნემ აბუზად, წმინდა საყოფელი მონაზონთა თხემისა ადგიდად ექციათ. აქ ედგათ ქაჭყედატი, თავსაც აქ ჰკვეთდნენ დამნაშავეთ და სახრჩობედებიც აქ გაემართათ.

ხადხი მონასტრის ეზოს მიაწყდა, ცხენოსანი შურტები მოვარდნენ ტაჯგანაგების ცემით და ხადხი მიჰყარ-მოჰყარეს. ჯადათებს სარბიედი გაუთაბესუფდეს.

თურმე, მონასტერში რამდენიმე მორწმუნე წინასწარ შემადუდიყო. როცა აბო ჯადათებმა ეზოში შემოიყვანეს, უმად გამოვიდნემ მონასტრიდამ ჟუშიშრად და მოწამეს ეკდესიიდან წამოლუბუდი წმინდა იგი საიღუმდო ხონცი და სისხდი ქრისტესა მორათვეს. ჯადათები ამას არ მოედლოდნენ, დაიბნენ, აირივნენ. ვიდრე გაარკვევდნენ, რა ედღონათ, მოწამე ეზიარა, და „მაღდობთ შენ უფადლო“ — ლმერთს შეჰლადა.

ჯადათებმა აბოს ბორკიდები შესხნეს. პერობიღმა თავისუფადი ხედები დადად გაშადა, თითქოს თავისუფდებას გაეთამაშო, პირმოციინარმა გარს შემოჯარუდ ხადხს გადახედა, თვით შემოიძარცვა სამოსი, გაშიშვდებუდმა პირჯვარი გადაიწერა, შემდეგ ხედები ჯვარის სახედ უკუნისხნა და მახვიდს ქედი მოუდრიკა, ვითარცა რკადი.

ჯადათმა მახვიდი სცა.

მოწამე ნედა ჩაიკეცა, სისხდი თქრიადით გადმოსდინდა ფერდინ, მახვიდოსანმა ფერდში სცა მახვიდი. ძირს დამხობიდი მომაკვდავი მეორე და მესამე დაკვრას ედლოდებოდა, მაგრამ მახვი-

დოსანი ჯადათი გვერდით მიდგა რატომღაც. ასეთი იყო ბრძანება. სიკვდილის შიშით ერთხელაც უნდა დაეთრგუნათ სიკვდილის-
ჯიღი და თავი მერე მოეკვეთათ.

სისხლით შეიღება წმიდა სხეული. ის ადგილი, სადაც იწვა ჯერ
ყაყაოსფრად შეიფერა, შემდეგ სისხლის გუბე დადგა და გამუქ-
და. აბომ ნელა ასწია თავი და ჯადათებს მოხედა, რას ელოდე-
ბოთო...

ჯადათები თავდახრიდნენ იდგნენ და თავიანთი უფროსის ბრძა-
ნებას ელოდნენ.

აბომ უკანასკნელად აიღო თავი და ჩურჩულით წარმოთქვა:

— გამედლობ და გაკურთხებ შენ, სამებაო წმინდაო, რადგან
ღირს მყავ მიმთხუევად ღუაწლსა წმიდათა მოწამეთა!

ჯადათთა უფროსმა საყვედურო ქართული იცოდა, სიკვდილ-
მისჯილი კი წიგნის ენაზე მეტყველებდა. წმინდა წიგნთა ენის
გაგება მუსლიმებს უჭირდათ. ჯადათთა უფროსი ხვდებოდა, რომ
აბო მათდა სასიკეთოდ არაფერს იტყოდა. „სამებაო წმიდაოს“
და „მიმთხუევად ღუაწლსა“ ახსნა მოითხოვა. აუხსნეს. ჯადათთა
უფროსმა თავი გადააქნია.

— კუზიანს სამარე გაასწორებს... — ჩაიდაპარაკა არაბულად და
ქართულად ბრძანა:

— მოჰკვეთეთ თავი!..

ეს ქართულიც მომაკვდავის გასაგონად იყო თქმული. ჯადა-
თებს ორი მეხრმდე მხედრული ნაბიჯით გამოეყო. მოწვირილი
ხმდებით თავზე დაადგნენ სისხლში მცურავს. შეყვონდნენ რამ-
დენიმე წამით. ხადხმა უკან-უკან იწყო დახევა. ველარ გაუძღეს
წამების ყურებას. ჯერ ერთმა მეხრმდემ დაჰკრა, შემდეგ მეორემ
და თვით ჯადათებმაც კი შვებით ამოისუნთქეს, სიმწრის ოფლი
მოიწურეს შუბდიდან, რაკი განაჩენი სისრულეში მოიყვანეს.

ხადხმა ნელ-ნელა იწყო დაშლა, დამსჯელმა დაშქარმა გზები
გახსნა. მორწმუნეთა მცირე ჯგუფი დაშლას არ აპირებდა, ორმე-
ოცთა მოწამეთა საყდარში შემადლურიყვნენ და გვამს იქიდან და-
რაჯობდნენ. შურტებს ეს შეუმჩნეველი არ დარჩათ. ბერი იოანე-
ცა და სამოედ კათალიკოსიც თავიანთი მცველებით არ სტოვებ-
დნენ სიკვდილის ეზოს. შურტებმა არ იცოდნენ, რა ელონათ, ძა-
და ეხმარათ თუ არა. საკითხავად ჰაჯიჯ იბნ ად-ბაბაქთან გაე-
მართნენ, ბაბაქიც საგონებელში ჩავარდა, რა მოემოქმედათ მორ-

წმუნეთა წინააღმდეგ? — ადი ჰასანთან შევიდა და მოახსენა:

— ბრძანება აღსრულებულია, დიდო მსაჯულო, მოლადატე მუსუდმანი განეშორა წუთისოფედს. კეთილად დამთავრდა ავი საქმე, ოღონდ მორწმუნენი გვამს არ შორდებიან, ორმეოცთა მართვირთა საყდარში შემადუდან, ჯადათების წასვდას ელოდებიან. სიკვდილის ეზოდან ვერ გამოვაძევეთ სამოედ ქართლის კათალიკოსიც და მისი მსტოვარი ბერიც. მორწმუნეთ ესენი აქეზებენ, ბრძანეთ და შევიპყრობთ...

— რას აშავებენ მორწმუნენი? — იკითხა ადი ჰასანმა.

— არაფერს. — შედრკა ბაბაქი, — დგანან ერთ ადგილას...

— რას ელოდებიან?..

— დიას, ამის თქმას ვაპირებდი, — გამომკვირცხდა მყისვე, — ქრისტიანებს წესად აქვთ: ვინც ქრისტესთვის ეწამება, მას გვამს იპარავენ და პატივისცემით ჩაფლავენ მიწაში, სამოსს, თმას ურთიერთშორის განიყოფენ და თაყვანსა სცემენ. წმინდა ნაწილებად შერაცხავენ... სასწაულებს მიაწერენ, ვითომ ავაღმყოფებს კურნავენ, — სადხს ატყუებენ. აი, რას ელოდებიან. იოანე ბერი და სამოედ კათალიკოსი მკვდარსაც კი ჩვენს წინააღმდეგ გამოიყენებენ. განა შეიძლება ამას მშვიდად ვუყუროთ?

— კათალიკოსის შეპყრობა ადვილი არ გახდავთ, ბაბაქო!

— მაშინ ნება დაგვრთეთ, გვამი ქადაქბარეთ გავიტანოთ და ცეცხლში დავწვათ, საცთური ქრისტიანეთა ფერფლად ვაქციოთ და ქარს გავატანოთ.

ამირა ადი ჰასანი ჩაფიქრდა. მოეწონა ბაბაქის წინადადება.

— დაწვით ცეცხლში! — მოჭრა მოკლედ.

ბაბაქი ფრთაშესხმული გამოვიდა ამირას დარბაზიდან, ძლიერად აბრკოვდა საერთო ენა ახად ამირასთან? სასწრაფოდ იხმო შურტები, ჯადათები და აბოს გვამის საგოდებელში წაღება და დაწვა ბრძანა.

სიკვდილის ეზოში შეკრებილ მორწმუნეებს არაფერი გაუგიათ თუ რას უმზადებდნენ აბოს გვამს სარკინოზები. მხოლოდ მაშინღა მიუხვდნენ ავ განზრახვას როცა გუადაგი* მოიტანეს, აიღეს პატიოსანი გვამი და შიგ ჩადეს, სამოსელიც მოკრიფეს ნაგდეჟ-ნაგდეჟ, დანთხუდი სისხლიც აფხიკეს მიწიდან, ჭურჭელ-

* დიდი ტომარა.

ში ჩაყარეს. ქრისტიანებს კვადიც კი არ დაუტოვეს წმიდანისა, თავმოკრული გუადაგი ურემზე დადეს და საგოდებდისკენ გაუდგნენ გზას.

ტფილისელებს ქადაქთან ახლოს გაემართათ საგოდებელი, აქ ეგუდებოდათ წინაპართა საფლავები, თავიანთ ცხედრებსაც აქ ჰყვავდნენ, შავით მოსიდი დედანი თავიანთ მწუხარებას აქ ჰგოდებდნენ.

გუადაგიანი ურემი დაიძრა თუ არა, მორწმუნენი უკან მიჰყვნენ. ჯადათებმა და ცხენოსანმა შურტებმა მუქარითა და ყვირილით აიძულეს ისინი ურემს შორი-შორ გამოჰყოლოდნენ.

სამოედ კათალიკოსი და იოანე ბერი წინ მოუძღოდნენ მორწმუნეთ. მიქაელიც აქ იყო. არ უნდოდა წამოსვლა, ერისმთავარა გაიგებს და ვაითუ ეწყინოსო, წუხდა, მაგრამ რა ექნა, მამამისს საფრთხე ემუქრებოდა. სახადხოდ ახლოს მისვლას და ჭკუის სწავლებას ვერ გაუბედავდა, უკან მისდევდა და, თუ შეიპყრობდნენ, ამბავს მაინც მიუტანდა ერისმთავარს.

საგოდებელს რომ მიუახლოვდნენ, ცხენოსანი შურტები ხადხს წინ გადაუდგნენ, შეჩერება უბრძანეს. აბოს გვამი გადმოიღეს ურმიდან, მტკვრის პირას კბოდეზე დადეს. აქ, ახლოს იყო ქადაქის სადიდეგოც, სადაც აბო ცხრა დღე და ღამე ეწამა. მოიტანეს შეშა, თივა და ნავთი, დაასხეს წმინდა გუამზე და კოცონი დააგზნეს. კოცონის დიდი წითელი ენა სწრაფად აიჭრა მაღლა.

გაისმა ოხვრა და ვაება. ხადხმა ცეცხლისაკენ ნაბიჯის გადადგმა სცადა, ახლოს მისვლა და თაყვანისცემა ისურვა. ცხენოსანი შურტები, ხმადამოღებუდნი დარაჯობდნენ ჯადათთა საქმიანობას. ფეხი წინ არავის გადაადგმევინეს, მორწმუნენი შორიდან შესცქეროდნენ, როგორ ერთვოდა სივრცეებს წმინდანის გვამიდან ამდგარი კვამლი.

ნედ-ნედა ცეცხლის ადი ჩაქრა, ხედახდა დაასხეს ნავთი ჯადათებმა და ცეცხლის ადი ისევ აიჭრა ზეცაში.

სალამომდე გრძელდებოდა ცეცხლით წამება, როცა სურ მთლად ჩაინავდა მეორედ დაგზნებული კოცონი, ჯადათებმა ღვედფი ბკინის ჯოხებით გაჩხრიკეს, ძვლები ამოკრიფეს, ცხვრის ტყავში გაახვიეს, შეკრეს მტკიცედ, ხიდზე გადადგნენ, სადაც პატიოსანი ჯვარი იყო აღმართული, იქ მტკვარი ღრმა იყო და მდორედ დიო-

და, მოწამის ძვლებს მტკვარში გადაუძახეს და სედეების ფერთხვით შეერივნენ სადხს.

მორწმუნეებმა ქადაქს მოჰფინეს ნეტარი აბოს ცხედრის დაწვის ამბავი, კბოდეზე, იმ ადგილას, სადაც ცეცხლი ენთო, ჯვარი აღმართეს, საკუმეველი აკმიეს და სანთლები აანთეს.

იმავე საღამოს, შემწუხრდა თუ არა, ზეცაში აღმობრწყინდა გარსკვლავი მოლყინარე და აბოს კბოდეს დაადგა თავზე, მოჩაჩახე გარსკვლავი თვით არაბებმა შეამჩნიეს პირველად და გაკვირვებულები გამოეფინენ ქუჩებში, რა ამბავიაო.

მადე მთელი ტფილისი დაიძრა მტკვრის პირისაკენ პირჯვრის წერით. ამირამ არაბი ვარსკვლავთმრიცხველები იხმო და საკვირველი ვარსკვლავის ამბავი გამოჰკითხა. არავის არაფრის თქმა შეეძლო ასეთი დიდი გარსკვლავი თვით ვარსკვლავთმრიცხველებსაც კი არ ენახათ.

— უფადმა გარდმოავდინა ვარსკვლავი, — თქვა ერთმა სიონის გლახამ და ეს აზრი ეღვის უსწრაფესად გავრცელდა ხადხში.

ვარსკვლავმა კვლავ გაახსენა ხადხს ნეტარი აბო. მორწმუნეებს ეჭვი არ ეპარებოდათ, რომ ვარსკვლავი აბოს სულის უკვდავსაყოფად უფადმა გარდმოავდინა, ურწმუნოები და მცირედი მორწმუნენი შიშს შეეპყრო, ვაითუ უფადი გაგვირისხდეს აბოს წამების გამო და ზეციდან ცეცხლი გამოგვიგზავნოსო.

ვარსკვლავი ნაშუალამევს ჩავიდა მაგრამ მეორე ღამეს კვლავ ამობრწყინდა. ამან კიდევ უფრო აღავსო რწმენით ქრისტიანები. აბოს კბოდეს უფრო მოწიწებით შეხედეს. წმინდა ადგილად მიიჩნიეს და საკუმეველიც აკმიეს...

მესამე ღღეს აბოს კბოდეზე მოხუცებულები ამოვიდნენ, ხეიბრები და საპყარნიც ამოხოხდნენ ტანჯვით და სანთლები აანთეს, ედებმა ავადმყოფი ბავშვები ამოიყვანეს, ცრემლით დაადტვეს ის მიწა. სადაც აბოს გვამი დაწვეს. უფადს ბავშვების ტანის სიმრთედე და სულის სიმტკიცე შეავედრეს.

ო ლ ა ნ ე

სამოედ კათალიკოსმა შეძრწუნებულმა დატოვა ტფილისი, მიჩენილი შურტების თანხლებით მცხეთას გაემგზავნა. როცა აბოს გვამს ცეცხლი დააგზნეს, სამოედმა გაიფიქრა: ამ ყმაწვილის მარ-

ტვიდობის ამბავი უნდა დაიწეროსო, თვადით იოანეს დაუწყო ქება. მის გარდა მეორე ადამიანი, ვინც ამას დაწერდა, არც ეგუ-
ლებოდა.

იოანე შორიასხლოს იღვა, მაგრამ ვერ მივიდა, ვერც იხმო, ვერც ვერაფერი ანიშნა.

მთელი გზა აბოსა და იოანეზე ფიქრობდა. აბო წმიდანად უნ-
და შეერაცხათ, ქართულ საყდრებში ერთი ღლე მის მოსახსენებ-
ლად დაედგინათ. მთავარი იყო წიგნის დაწერა, დანარჩენს თვი-
თონ გაუძღვებოდა. როგორ, სად, რა ხერხით შეხვედროდა იო-
ანეს შურტიებისაგან მადუდად? იქნებ სჯობდა რომელიმე ხუცესის
პირით შეეთვადა განაზრახი?.. ან იქნებ მონასტრის კრებული
ერთად ეხმო, ვითომ სათათბიროდ, და შემდეგ იოანე დაემართო-
ხედებიან? ვერ შეძლებდა ამას, შურტები გაუგებდნენ და იოანეს
შეიპყრობდნენ, დიდევში ჯდომას ისევ შინაპყრობილება სჯობდა.

წერილის მიწერა გადაწყვიტა.

საკათალიკოსოში კარის მსახურმა ავი ამბავი აუწყა: ეპის-
კოპოსები ერისმთავარს მიუწვევია და საიდუმლო თათბირი
ჰქონიათო.

სამოელი შეკრთა, რა თათბირი უნდა ჰქონოდა ეპისკოპოსებს
ერისმთავართან? კათალიკოსს რაღად დაუმაღეს? თავი შეურაცხ-
ყოფილად იგრძნო. უნდოდა მსახურისათვის ეკითხა: როდის გაი-
მართა თათბირი, რომელი ეპისკოპოსები ესწრებოდნენ. ვინ ამ-
ცნო ეს ამბავი... მაგრამ თავი შეიკავა, არაფერი უკითხავს. გა-
მოკითხვა-გამოძიება კიდევ უფრო დაამცირებდა, მეტი სიღინ-
ჯე და შორსმჭვრეტელობა მართებდა, დაე მოსახდენი მოხდესო,
დაასკვნა და საქმეს შეუდგა. მაგიდას გულდაგულ მიუჯდა, წერი-
ლის წერას მიჰყო ხელი.

შუალამე გადასული იყო. შურტებს ეძინათ. ეძინა საკათა-
ლიკოსოსაც. მხოლოდ სამოელი ფხიზდობდა.

„მე სამოედ, ქრისტეს მიერ ქართლის კათალიკოსი, უფაღს
იოვანეს საბანისძეს წმიდა დედა ეკლესიის სუდიერ შვიდს, საყ-
ვარედ მოძღვარს, უფდისა მიერ ღოცვით მოგიკითხავ“.. — დინ-
ჯად დაიწყო წერა. თავი აიღო და ფიქრს მიეცა.

სამოელი აბოს წამებას, ყმაწვილის სუდიერ სიმტიციეს, მის
უსაზღვრო სიყვარულს უფდისადმი მთელი არსებით შეეპყრო,
დამის თვითონ დაეწერა ეს წიგნი.

აბოს სახე დაუდგა თვადწინ. მისი უკანასკნელი სიტყვები ყურში ჩაესმა: „გმადლობ და გაკურთხებ შენ, სამებაო წმიდაო რადგან ღირს მყავ მიმთხუევად ღუაწრისა წმიდათა მოწამეთა“... „ნეტა იოანეს ყურთასმენას თუ მიწვდა ეს სიტყვები... — გაი-ფიქრა სამოედმა, — იოანე შორს იდგა...“

„მშვიდობა იყოს შენზედა, — განაგრძო წერილის წერა, — და ყოველთა სახდისა შენისა კრებულთა“. სადღა იყო ჯვრის მონას-ტრის სახდის კრებული. მას შემდეგ, რაც მამა ონოფრე სასახდის წინ კატასავით ჩამოახრჩვეს, კრებული დაიშადა, შურტების მი-ერ შეშინებული ბერები სადიდგოდან აღარ მობრუნებულან, უდაბნოს მიაშურეს და იქ დაემკვიდრნენ.

ახლა იოანესთან ხუთად ხუთი ძმა ცხოვრობდა. იოანეს აფსაზეთში ყოფნის დროს აღიკვეცნენ ბერებად. იოანე ამტკი-ცებდა, ორი მათგანი ბაბაქის დავადებას ასრულებსო. სამოედმა ამის გამო თავის დროზე იოანე გაკიცხა, მაგრამ ახლა თანდათან რწმუნდებოდა ამაში. თვითონაც შეეპყრო ეჭვს.

ეჭვიანობა მანკიერებაა სულისა. თავისთავს ჰკიცხავდა და იოანესაც. ბეჯითად დაწერა: „ყოველთა სახდისა შენისა კრებულ-თა ქრისტეს მიერ“.

გადამზედი ხუცურით წერდა. თუ შურტას ჩაუვარდებოდა ხედში, მაინც ვერაფერს ამოიკითხავდა.

„ჩვენ ვუწყით შენი ღმრთივ-მომადგებელი მეცნიერება საღ-მრთოთა წიგნთა, შენ მოვდენიდი ხარ კეთილთა საქმეთა მოღუ-აწებისათვის. შენზე უკეთ ჩვენს ღვთისძსახურთ არავის ძაღუძს დაწეროს წმინდა წიგნი ახად მოწამეზე — წმინდა აბოზე. შენ ყვე-დაზე უკეთ იცნობდი ნეტარ ყმაწვიდს, ვინც ღლეთა ამათ ჩუენთა იმარტვიდა მეოხად ქრისტეს მიმართ, ყოვლისა ამის სოფდისა ჩუენისა ქართლისათვის. მნებავს, დაიწეროს სანატრედისა ამის-ცა მარტვიდობა, ვითარცა პირვედ მოწამეთა და დაიდვას იგიცა წმიდასა დედა ეკლესიასა შინა მოსახსენებდად ყოველთა, ვინ იყ-ვნენ შემდგომად ჩუენსა.

ღლენი ჩვენნი შინაპრობილობაში დიან, არც ის ვუწყით, ხვად რა მოგვედის. სწორედ ახლა უნდა დაიწეროს წიგნი ესე, რათა არ ჩაქრეს უცხოტომედი ჭაბუკის მიერ დაგზნებული ცეცხლი.

ხსართან მღვდლის ხელით გიგზავნი ამ წერიდს, მიიღე ჩემი დოცვა და ჯვარის დაწერა შეწევნითა ღმრთისა მამისა და ძისა

და სულისა წმიდისა, მეოხებითა წმიდისა ღმრთისმშობლისა და წმიდათა მოციქულთა და მოწამეთა.

აღწერე მარტვილობა წმიდისა მოწამისა ჰაბოისი და აღწერიდი ჩუენ მოგვიძღვენ, რათა უმეტესად დოცვა ვყოთ შენთვის, მაღლი უფლისა იყავნ შენ ზედა, ამენა“

თავიდან გადაიკითხა ნაწერი. თუ ბოლოს და ბოლოს ხელში ჩაუვარდებოდათ შურტებს და რომელიმე იუდა მონაზონს წააკითხებდნენ, ისეთი არაფერი ეწერა, სამოედს თავი ვერ დაეცვა, სხვა ტომის, სხვა სარწმუნოების ადამიანმა თავი დასდო, სისხლი დასთხია ქრისტიანთა მწყემსისთვის, მღვდელმთავარს ევალებოდა თვით აღეწერა ეს იშვიათი მარტვილობა ან ეპოვა აღმწერელი და მისთვის შეეკვეთა. ამაში მას ბრადს ვერ დასდებდნენ, თუ მაინცდამაინც ამ მიზეზით შეიპყრობდნენ, ამისთვისაც მზად იყო.

საკათალიკოსოდან გამოვიდა. ფეხაკრეფით წავიდა სენაკები-საკენ, ხსართან ხუცესი გააღვიძა.

— ხუცესო, ეს უსტარი იოანეს უნდა გადასცე... — უჩურჩულა კარებშივე.

— ახდავე, უწმინდესო... — სიბნელეში ააფათურა ხედები ხუცესმა. კათალიკოსმა იოანე როგორც კი ახსენა, ხსართანი მიხვდა, რომ საძნელო საქმეს ავადებდა, გაუხარდა, ეამაყებოდა ასეთი დავადება.

— გათენებამდე უნდა მოასწრო.. თბილად ჩაიცვი, გარეთ ქარ-ყინვაა...

— უკვე მზად ვარ, უწმინდესო!..

ხსართან ხუცესმა გრაგნილი უბეში ჩაიდო და სიბნელეს მისცა თავი. სამოელი საკათალიკოსოში შებრუნდა. ხსართან ხუცესი ეჭვიმიტანიდი კაცი იყო, შურტები უთვადთვადებდნენ. სჯობდა სხვა გაეგზავნა, მაგრამ სხვა არ იყო ისეთი ერთგული, როგორიც ხსართან ხუცესი. სამოედს ერთგულების იმედი ჰქონდა. ერთგულება საიდუმლოსაც უკეთ ინახავს, უფრო გამბედავიც არის და თავგანწირულიც, როცა საქმე ეხება სამშობლოს, ერთგულება უმად მოსახმობია, მხოლოდ ერთგულთ შეუძლიათ სამშობლოსთვის თავდადება. ერთგულება ზნეკეთილი ადამიანის თვისებაა — ფიქრობდა სამოელი და დასაწოლად ემზადებოდა. ხუცესს შურტებთან ბრძოლის დიდი გამოცდილებაც გააჩნდა. მართალია, ბუნებით არ

იყო მებრძოლი და გუდადი კაცი, ღამე სიარულისაც კი ეშინოდა, მაგრამ რაკი კათალიკოსი ავალებდა, მოკვდებოდა და შეასრულებდა.

მართლაც, ხსართან ხუცესი უკუნი ღამით, ყინვასა და თოშ-ში ჯვრის მონასტერს ცისკრამდე მიაღვა. მონასტერში უძროლო დროს ჩიტი ვერ შეფრინდებოდა, კარები ბერებს საიდუმლოდ ჰქონდათ დაგმანული, მაგრამ ხუცესმა ხერხიც იცოდა. სხვა დროსაც სწვეოდა ამგვარი საიდუმლო დავალებით იოანეს. მონასტრის გადავანს იქ მიაღვა, სადაც იოანეს სენაკი ეგუდებოდა. ხმადაბლა დაუძახა. იოანე თითქოს ედოდაო ხუცესს, ფდარტუნ-ფდარტუნით მოადგა კარს და გაუღო. ხსართან ხუცესმა გრაგნილი გადასცა და უმად გაუჩინარდა სიბნელეში. მართალია, ძაღზე ფრთხილად, ფეხაკრეფით მოადგა მონასტერს, თითქოს ხმადაბლა დაუძახა დანიშნული ადგილიდან, მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ სტკიოდა. უცებ გატრიალდა და წავიდა. იოანესთვის ყველაფერი გასაგები იყო. წერილის შინაარსსაც კი გუდით კითხულობდა წინასწარ. შურტას სენაკისაკენ გაიხედა, ხომ არ გაიღვიძაო. ცივი ქარი გრუხუნ-გრიადით გადარბოდა სახურავებზე. ბერების სენაკებსაც დააყურა. ჩამიჩუმე არსაიდან არ ისმოდა. ხსართან ხუცესის მოსვლა ქარის ხმაურში არ გაუგიათ, გაუხარდა იოანეს და თავის სენაკში შეიმადა, სანთელი აანთო, კითხვას შეუდგა. სუდ-მოუთქმედა ჩივიტხა. კათალიკოსის უსტარმა ფრთა შეასხა და საპასუხო წერილის წერად დაჯდა ფიცხლად.

„მამა უფადს ჩემსას, მწყემსს ქართული ეკლესიის, — თანდათან გაკრუდ ხედზე გადავიდა, გააბუნდოვნა ნაწერი, — მარადის საწადელი და თავყანის-საცემელი ბრძანება უფდისა ჩემისა მივიღე სიწმინდისმოყვარე ხსართან მღვდლის ხელით.

მადღს ვწირავ ყოვლად ძლიერს, ქვედის-მოქმედს ღმერთს ჩვენსას — იესო ქრისტეს, რომელმაც არ დამივიწყა და ღირს მქნა მიმთხვევად წმიდათა ღოცვათა თქვენთა. უფრო მისთვის ვაქებ და ვაკურთხებ ღვთის მოწყალებას, რომ მან დანერგა თქვენს გუდში ბრძანება, რომელი საარგებელი და ნაყოფ სუდისა და სიქადუდი და სიხარუდი ხორცთა მექმნების საუკუნოდა და ანგებს სოფედსაც ამას. მძიმე არს ჩემდა ორკერძოვე: უკეთუ ურჩ ვექმნე ბრძანებასა თქვენსა, წერიდ არს: „შვიდი ურჩი წარსაწყმედელსა მიეცესო“ და თუ ვისწრაფი მორჩიდებად, ვაითუ ვერ შევ-

ქმნა ღირსი წიგნი მოწამისა ამის საუკუნოდ მოსახსენებლად. ამისათვის შიშმან და ზრუნვამ შემიპყრა მე და შეაშფოთა გონება ჩემი. მაგრამ ბოდოს მაინც უმჯობესად შევრაცხე მორჩილყოფა ბრძანებისა უფლისა ჩემისა. თქვენმა დოცვამ და ჯვარიწაწერამ გამაძლიერა უღირსი. შთამაგონა ბრძენთა ბრძენი სოლომონის მიერ თქმულმა, „ჰბაძევდ ჯინჭვედასა, მედგარო, და იქმენ მუშაკ მსგავს მისა“, ვითარცა ჯინჭვედა მასზე დიდ მარცვლად იფქდისას შეებას გუდმოდგინედ და წაიღოს საზრდედად თვისა. ეგრეთვე მეცა გუდმოდგინე ვექმნე ბრძანებასა თქვენსა, აღწერო უღირსისაგან გონებისა ჩემისა შემოკრებულნი მარტვილობაი ჭეშმარიტი და უტყუელი წმიდისა მოწამისა ჰაბობისი“. ერთი ამოსუნთქვით დაწერა. თავიდან ჩაიკითხა ყურადღებით. იმაზე ფიქრობდა, ვისი ხელით გაეგზავნა წერილი. ხსართან მღვდელი არ უნდა გამეშვაო, წუხდა. არ ეგონა, თუ ასე უცებ დაწერდა პასუხს. სამოელს გაახარებდა თავისი თანხმობით. მიქაელს უნდა დაელოდებოდა, სხვას ვერავის ენდობოდა. მიქაელი მოაკითხავდა, დღეა თუ არა, ხვად ამოვიდოდა მამის სანახავად.

ცისკარი სარკმელს მოდგომოდა. წერასა და ფიქრში გათენებულიყო.

ცისკრისა იდოცა.

იოანე არღვევდა მონასტრის ტიპიკონს. მარტოკა ცხოვრობდა სენაკში და საღმრთო წიგნებს თარგმნიდა. ძმებთან სატრაპეზოდაც კი არ გადიოდა. თუ მზიანი დღე გამოვიდოდა, ხვასტაგა გამოჰყავდა საძოვარზე.

იოანეს მიაჩნდა, რომ მონასტერში ღვთისმსახურობა არ აღმდგარა. წინამძღვარიც კი არ ჰყავდათ სჯუდიერი.

ახადმა ამირამ, როცა ჯვრის მონასტრიდან ცხენები გამოდენა, ბერები საპყრობილედან გამოუშვა, მონასტერში მარტოდმარტო იოანე დაბრუნდა. გაძარცვულ საყდარში სენაკებსა და საოსტიგნეში შეშლიდივით დარბოდა და კუთხე-კუთხე დაეძებდა ხატებს, საცეცხლურებს, ბარძიმ-ფეშხუმებს, სასანთლეებს და წმიდა წიგნებს.

ჯერ ერისმთავარს შესწივდა თავისი გასაჭირი, შემდეგ ამირასთანაც კი შევიდა და შურტებს სათითაოდ მოატანიდა ვერცხლის კოვზები, რვადის საცეცხლურები, ვერცხლის ბარძიმი, მარგალიტითა და მინანქრით მოჭედილი წიგნები.

მღვდელ-მონაზონთა პირადი ქონება ხომ სუდ მთლად გაენიავებინათ, არც ერთი სუდი ხვასტაგი იქ არ დახვედრია, საოსტიგნედან მთელი წდის მარაგი წაუღიათ, ერთი მუჭა იფქრი არსად იპოვებოდა, მოღაშქრეებს ჭამა-სმა ხომ უნდოდათო, აუხსნეს საამიროში, ახადჩამოსუდი მოღაშქრენი მოსახდეთა შორის უნდა გაგვენაწილებინა, რაკი მონასტრის სურსათ-სანოვავეს პატრონი არ ჰყავდა, მშიერმა მოღაშქრეებმა უპატრონესო, ამაში მათ ბრადს ვერ დავდებთო. რა ექნა? რახან ვერცხდის ბარძიმი და მარგადიტი და მინანქრით მოჭყედიდი სახარება დაუბრუნეს, ხვასტაგისა, სურსათ-სანოვავის, სამოსის დაკარგვა უნდა დაეთმინა.

მონასტერს თუ რამ ოქროსი ებადა, ისე გაექროთ, იოანემ კვადსაც ვერ მიაგნო. ჩანდა, რომ შურტებს გარდა ოქროსი, თვად-მარგადიტი არად მიაჩნდათ, ოქროზე ნადირობდნენ.

ბოლოს იოანეს ორი ცხვარიც მისცეს, თქვენი ხვასტაგიდან ეს გადარჩენილად და გამოისტუმრეს.

მაინც ვერ ისვენებდა ბერიკაცი. დღე მუდამ დაეძებდა მონასტრის ქონებას, ხან ოქროს დიდი ჯვრის (ჯვარცმის გამოსახულებით) კვადს მიაგნებდა და ძირისძირამდე ჩასდევდა. ხან ოქროს სანაწიდეზე ეტყოდა ვინმე რამეს და ერისმთავართან გარბოდა, ამა და ამ მოღაშქრეს ჩვენი წმინდა ჭურჭელი ბაზარში გაუყიდიაო.

ერისმთავარი იბარებდა მოღაშქრეს, იბარებდა მათ უფროსს, მაგრამ ჭორი აღმოჩნდებოდა, ან ისეთ სურათს დაუხატავდნენ ერისმთავარს, მოღაშქრე მამა აბრამის ბატკანზე უცოდველი მოეჩვენებოდა.

ასეთი ტანჯვა-წვადებით, წედებზე ფეხების დგმითა და დღე და ღამე მეცადინეობით იოანემ მარტოკამ გააღო მონასტრის კარები, მარტოკამ შეძლო სამონასტრო ცხოვრების დაწყება. ერთი ახადი ძმაც ამოვიდა და დაეყუდა მასთან ერთად და სწორედ ამ დროს ეს შინაპრობილობა გამოიგონეს ამირას კაცებმა. ელთი ნამდვიდი შურტა მიუჩინეს და ერთიც ბერის სამოსელში გახვეუდი მამუზლარი დაადგინეს მონაზვნად. უფრო მეტიც, წინამძღვრადაც იუდაყოფიდი მოიყვანეს — ერობაში კარიჭე კარიჭესა და ყოფიდიყო, აქ მამა შიოს ეძახდნენ. იოანეს უთხრეს, წიდანემა ეპისკოპოსმა მამა ეპიფანემ აკურთხაო. იოანე ყოველთვის ეჭვის თვადით უყურებდა წიდანელს, ხედისუფადთაღმი მი-

სი გადამეტებული ერთგულება არ მოსწონდა, კარიჭ კარიჭისპან წინამძღვრად კურთხევამ საბოლოოდ გაუტეხა გული მონაზონს, რაკი ურჯულობაში მღვდელმთავარი გადააყენეს, ეპისკოპოსებს უნდა ეყოლაღათ, ქართული სულის საბრძანებელი არ უნდა შეეზიდნათ. წიღკნელის პირველი ნაბიჯი აღმამყოთებელი იყო. ქართლში ყველა ქრისტიანმა იცოდა, რომ კარიჭ კარიჭისძემ ქრისტე უარყო და მაჰმადს შეუდგა. სწორედ აბოს შეპყრობის პირველსავე დღეებში გამოიყვანეს სახადხოდ კარიჭ კარიჭისძე და ათქმევინეს, რომ ქრისტე ცრუ ღმერთია, რომ ქართველი ერი ბნელში ზის და ჭეშმარიტ ნათელს ვერ ხედავს. კარიჭ კარიჭისძემ ყველა ქართველს მოუწოდა მისთვის მიებაძათ.

დღეს თუ სვად მთელი ქვეყანა მუსლიმის იქნებაო, უმტკიცებდა კარიჭ-კარიჭისძე ხადხს, ყოველი ერი დედამიწის ზურგზე მსუფთვეი სვად ერთ ენაზე — არაბულზე იმეტყვიდებს, დედამიწას ერთი მბრძანებელი ეყოლება — ხადიფა, ქართველი კაცი ვადებუღია ადლო აულოს ცხოვრებას და მუსლიმი გახდესო.

იოანეს არ სჯეროდა კარიჭ კარიჭისძის ხედახდა მოქცევა, სარკინოზებში შემოგვიგზავნეს, რათა ეკლესია შიგნიდან დაამხონ, სულის უკანასკნელი თავშესაფარიც მოგვისპონო, ფიქრობდა, მაგრამ ამ ფიქრს ვერავის უმხედდა. მხოლოდღა ის შეძლო, მარტო ყოფნა გასოცხადა, „ძმებს“ ხმასაც კი არ სცემდა. წინამძღვრისთვის აღსარება ზომ უნდა მიეცა, არა, არ გამოდიოდა თავის სენაკიდან. მონასტერში ასეთი განმარტობა ბერს ეკრძალებოდა, წესდებით იოანეს განკუთვთა ეკუთვნოდა, მაგრამ ამას ჯერ ვერავინ გაბედავდა. კარიჭ კარიჭისძე, ახდა უკვე მამა შიო კმაყოფილიც კი იყო მამა იოანეს საქციელით. იოანეს ჩუმიდ ყოფნა მამა შიოს მოსწონდა, ეშინოდა მისი, საჯაროდ მამხელსო, ფიქრობდა და მასთან შეხვედრას თავს არიდებდა. რახან იოანე დღე და ღამე წერდა, ხედს არ უშდიდა, ძმებს აფრთხილებდა იოანეს თავი გაანებეთ, როგორც სუნს, ისე იცხოვროსო.

იოანემ ფიჩხი მოზიდა, მამა შიოც ამდგარიყო, მონასტრის კართან ქრისტესმიერ ძმას ამწყაღობებდა. იოანე თავის წინამძღვარს მიესაღმა და სენაკში შეიმადა, ცეცხლი დააგზნო და გათოშიდი ხედები მიუფიცხა.

„რისთვის ვედლოდ მიქაელს... — უცებ აიყადყა აზრი, — მე ზომ უტყუვერი წიგნი უნდა დავწერო? „მე, სამოედ, ქრისტეს მი-

ერ ქართლისა კათალიკოზი“... — უსტარის პირველი სიტყვები გა-
იდანდა გონებაში, სწრაფად წამოდგა, სამოელის უსტარი გვერ-
დით დაიდო და წერას მიჰყო ხელი. გაუხარდა, მოეწონა საკუთა-
რი გადაწყვეტილება, თითქოს ვიღაც სხვამ უკარნახა — ასე მოი-
ქცეო, სუდმოუთქმელად გადმოწერა სამოელის წერილის დედაზ-
რი, თავისი პასუხი იქვე მიაწერა და შეჩერდა, გადაიკითხა ნა-
წერი, ამ წიგნის შექმნის აზრი ასე ჩაისახა, ეს ნათლად ჩანდა
ამ მიმოწერიდან, ახლა მთავარს უნდა შედგომოდა. საიდან დაე-
წყო? ვით აღეწერა, რა ხერხი ეხმარა? როგორ დაედაგებინა თხრო-
ბა და მოძღვრება? ერთმანეთთან უნდა შეერწყა, შეენივებინა
და ერთად ექცია ქადაგება მარტვიდმოყვარეთათვის და აბოს თავ-
გადასაყადი.

„ქართლად შემოსვდა და ნათლისღება ნეტარისა ჰაბოლისი“, —
ეს იქნება პირველი თავი, გაიფიქრა, მაგრამ არაფერი დაუწერია.
ცეცხლს შეუკეთა, ციოდა სენაკში. გარეთ ქარი ქროდა და ყინავ-
და.

გული თხოვდა ხადხთან საუბარს.

თითქოს სვეტიცხოველში ამბიონზე იდგა და ერს მოძღ-
ვრავდა:

„ქრისტემოყვარენო, ძმანო ქართველნო!“ — ამდაგვარად უნდა
დაეწყო მოთხრობა, უნდა განემარტა ერისთვის, თუ რა ჭირი
სუფუვედა ქართლში და შემდეგ შედგომოდა აბოს ჩამოსვლისა და
ნათლისღების ამბავს.

ბასიდი კესარიელის თხზულება მოძებნა, „წმიდათა ორმოცთა
მარტვიდთათვის“... სტეფანე პირვედ მოწამის მარტვილობასაც
ჩაჰყრა თვალი. იაკობ ხუცესი პირდაპირ მოუთხრობდა მორწმუ-
ნეთ შუშანიკ დედოფლის წამებას... გაჩაღებულ კერას გარს შე-
მოუარა, ჩაფიქრებული სარკმელს მიადგა და მონასტრის ეზოს
გახედა... თითქოს თვალთ დაინახა დასაწერი წიგნის ბოლობჟე
„ქება სანატრელისა წმიდისა ჰაბოლისი“... წიგნი დაწერილია! —
გაიფიქრა ატაცებულმა, — ქებით უნდა დაეამთავრო! — უმაღ-
ფრთას მისწვდა და წერას შეუდგა.

1. ღმრთის მსახურთა და მარტვიდთ-მოყუარეთა კრებულისა-
თვის თხრობაი და მოძღვრებაი და ახლისა ამის მოწამისა ჰაბოლის
ხსენებაი.

2. ქართლად შემოსვდაი და ნათლისღებაი ნეტარისა ჰაბოლისი.

3. მარტვილობა წმიდისა ჰაბოისი.

4. ქებაი სანატრელისა წმიდისა ჰაბოისი.

წიგნს ხერხემადი უპოვა, ახდა ხორცი უნდა შეესხა. თითქოს თვითონ უფადი კარნახობდა მაღდიდან, ნიაღვარივით მოედინებოდა ზეციდან სიტყვების ნაკადი. ივსებოდა იოანე ამ ღვთიური ნაკადით, სიტყვათა ნიაღვარს მის ძარღვებში სისხლთან ერთად უნდა ედინა და გუდში გაევედო. სისხლად გამონატანი პირველი სიტყვები დაწერა: „საყუარენო მამისანო და მეგობარნო და მონანო ქრისტის, ძისა ღმრთისანო, და სამკვიდრებენო“ სულისა წმიდისანო!..“ თითქოს მისდა უნებურად დაიწერა ეს სიტყვები. „ქრისტესმოყვარენო, ძმანო ქართველნო...“ უფრო პირდაპირი იყო, უფრო ომის დამწყები, სჯობდა ნედ-ნედა შეეყვანა მორწმუნე თავის სამყაროში და სათქმელი შემდეგ ეთქვა. წიგნი თუ სარკინოზებს ჩაუვარდებოდათ ხედში, იოანეს ნაფიქრ-ნააზრევი მათაც ძნელად უნდა ამოეკითხათ. სარკინოზებს ქრისტესი ისე არ ეშინოდათ, როგორც „ქართველის“, „საქართველოს“, „ქართული ენის“ ხსენებისა. იოანეც მოერიდა თავიდანვე ქართველის ხსენებას და ქრისტიანული წესისამებრ, წინამორბედ მწერადთა მსგავსად, მარტვიდმოყვარე კრებულის დამოძღვრა მშვიდად განაგრძო:

„გხედავ თქვენ. ვითარცა ღმრთივ-ცნობილთა და ღმრთის მცნობელთა. ამისთვისაცა გარქუ თქვენ მონად და მეგობრად ქრისტესა. მონად ამისა გამო, რამეთუ „პატიოსნითა სისხლითა მისითა სყიდულ ხართ“ თქუნ. ხოლო მეგობრად ამისათვის, რამეთუ მისნი შექმნულნი ვართ და დაბადებულნი და სიყვარულითა მისითა ნათედგვიღებოეს...“

აღარ ახსოვს, რამდენ ხანს წერდა, არც ჭამა მოჰგონებია, არც სმა, ცეცხლიც ჩაინავდა კერაზე. სენაკის კართან ბერი გაიდანდა. იოანეს არც ის ბერი შეუმჩნევია. ბერმა ფრთხილად შემოაღო კარი და დაიძახა: „ადიდუია!“ — წირვა იწყებოდა. ბერები საღოცავად უნდა წასუდიყვნენ. იოანე წამოდგა. ღვთისმსახურობა ბიდწი ხედით სრულდებოდა, მაგრამ მაინც უნდა შესუდიყო საყდარში. სხვაგან წასვლის ნება არ ჰქონდა და რა ექნა! მამა შიოს აღსარებას მაინც არ მისცემდა, არც ზიარებას მიიღებდა მისგან. ფიჩვი მოისხა და საყდრისკენ ნედა წავიდა.

იმ უცნაური ჯვარისწერის შემდეგ მიქაელი ანოს სიყვარულში უფრო ვერ გაამსხედდა. ისლა დარჩენოდა კვდავ გულში ჰყვარებოდა. გუარამ მამასახლისის მზეთუნახავი და, კვირა დღეობით მიდიოდა მცხეთაში და სვეტიცხოველში წირვის დამთავრებას ელოდებოდა. საყდრიდან რომ გამოვიდოდნენ, ანო მსველებს თანხლებით შინისაკენ გზას გაუდგებოდა. მიქაელი მიესადმებოდა ანოს, შორი-შორ მიჰყვებოდა და მოწოდებდა გრძნობას შორიდან ცქერი იცხრობდა.

დღეპარხვის პირველი კვირა დაწყებულყო. სვეტიცხოველში ანდრია კრიტელის საკადობელს გადობდნენ. მიქაელი ანოს სამოთხის ბაღში ელოდებოდა, საყდრიდან გამოსულს თვადს აადევნებდა.

ანოს ძაძები ეცვა, შავი თავსაფრიდან თვადიც არ უჩანდა. ის ახდა კანონიერ ქმარს, მისი სიტყვით — დღევანდელს ქართლში ერთადერთ ჭეშმარიტ სიძეს — აბოს გლოვობდა.

მიქაელს ვიდრე მამა შინაპყრობილობაში ჰყავდა, ანოსთან შუამავლების მიგზავნას მაინც ვერ გაბედავდა. ვაითუ გუარამის უარი ეთქვა, დაეფრთხო მიქაელის წინადადებას და ანო უცებ გაეთხოვებინა. ითმენდა და ელოდებოდა. სარკინოზები დათმობას და შერიგებას არც ფიქრობდნენ, არც იოანე და სამოელი აპირებდნენ მუცელზე სოხვას. არავინ უწყოდა, როდემდე გაგრძელდებოდა ასე. აბოს თავის მოკვეთით თითქოს ყვედაფერი დამთავრდა, სიმშვიდე და სიწყნარე ჩამოვარდა ქართლში. ერისმთავარი სტეფანოზი ფიქრობდა, რომ კათალიკოსსა და ბერსაც მადე უბოძებდნენ თავისუფლებას, ხადიფატი ქართველებთან ურთიერთობას არ გაამწვავებდა. სტეფანოზმა მიქაელის პირით იოანეს შეუთვალა: ამირა თქვენს განთავისუფლებას აპირებსო. სიკეთის პასუხად იოანემ შვიდს აბოს წამების ამბავი დაწვერეო, ახარა და კითხვას შეუდგა.

მიქაელს შიშისზარი დაეცა, ყურებს არ დაუჯერა, შეაჩერა ატაცებული მკითხველი, გაიხედ-გამოიხედა სენაკში, სარკმიდან გაიჭვრიტა, შემოჩენილი მურტა არ მითვადთვადებდესო, გუდგავუდ მიუჯდა წიგნს და თვადით ჩაიკითხა თვითონ. ყურადღებით გამოჰკითხა მამას წიგნის დაწერის ამბავი. ერთ კვირაში დაეწერა სენაკში გამოკეტილს. გადაეწერა კიდევ კათალიკოსისათვის და მიქაელს თხოვდა წაელო და ზუმად გადაეცა.

მიქაელი ჯერ შეშფოთდა, მამას მწარე სიტყვები აკადრა, — მე

სადიფატს კეთილსინდისიერად ვემსახურები, თქვენს ბნელ საქმეებში ვერ გავრევით. მაგრამ ბოლოს მაინც დათანხმდა. მამამ დააჯერა: ამას არავინ გაიგებს თუ მე და შენ ჩუმად ვიქნებითო. ჩუმად კი არა ქვას ჩაიდებდა პირში, წყადს დაიგუბებდა, სიტყვა არ დასცდებოდა, მაგრამ ისეთი დრო იყო, კედლებს ყურები ესხა, შურტებს არაფერი დაემადებოდათ.

ბოლოს და ბოლოს საყდარში დასადები წიგნია, — თავს იმხნევებდა მიქაელი, — წელიწადში ერთხელ საწყად აბოს მოიგონებენ მორწმუნენი, — მამამისის ნათქვამს ატრიალებდა გონებაში ათასჯერ, — ამისთვის ქრისტიანი ბერი რატომ უნდა დასაჯონო.

დაჰყვა მამას, — მართლაც სჯობდა, წიგნი ისევ მას წაეღო, ვიდრე სხვას. თვითონ უკეთ შეინახავდა საიდუმლოს, კათალიკოსთანაც მას უფრო ადვილად მიუშვებდნენ, ვიდრე თუნდაც ღვთისმსახურთ. ადგა და თავისი ხელით მიუტანა კათალიკოსს.

ჯერ ერთი კვირაც არ იყო გასული, რაც საიდუმლო ძღვენი მიქაელმა კათალიკოსს მადვით მიართვა და უკვე მთედმა მღვდელმონაზვნობამ იცოდა აბოს წამების დაწერის ამბავი. ანაფორიანი ვინც შეხვდებოდა, ყველა მოწიწებით კითხულობდა. ითანეს ჯანმრთელობას, სათქმელს პირდაპირ ვერ ამბობდნენ, ხანგრძლივ სიცოცხლეს და ბედნიერებას უსურვებდნენ მამამისს კეთილი საქმეებისთვის. მიქაელს არ მოსწონდა ასეთი გვერდით გახმობა და საიდუმლო საუბარი. ჩანდა, რომ კათალიკოსი ყველას აკითხებდა ჩუმ-ჩუმად აბოს წამების ამბავს.

რაკი ჩუმი მითქმა-მოთქმა ატყდა, წიგნის დაწერის ამბავი ამირას ყურამდეც მიაღწევსო, ნალვლობდა მიქაელი და ყოველ მსახურს შიშით შესცქეროდა, მამაზე ახალი არაფერი მითხრასო.

დიდი ხნის ღოღინის შემდეგ ანოც გამოვიდა საყდრიდან. მიქაელს თვადები აენტო და გული აუძგერდა. ახლა ანო ზაუვდიდა თავისი მხეცლებით, მოხედავდა შუქიანი თვადებით და გაუღიმებდა. ამ ნეტარ წამებს ელოდებოდა მოუთმენდად და კისერწაგრძელებული მისკენ იყურებოდა. ყვედაფერი გადაავიწყდა, მიწაზე კი არ ედგა ფეხები, დაჟვარდში ფრინავდა და ანოც იქ ჰყავდა მზესთან ახლოს.

ანომ როგორც კი მიქაელი დაინახა სამოთხის ბაღში მარტო მდგარი, მხევლები მიატოვა და მასთან მივიდა. მიქაელი მის ფეხებთან დაემხო, კაბის კაღთას ვეამბორებოო, იფიქრა, მაგრამ

ვერ გაბედა. ქადი თავზე დაადგა და საიდუმლო კილოთი უთხრა:

— საყდრის წინ, ღვთის გდასებს შორის, ერთი მთხოველი ზის და შენ დაგეძებს...

მიქაელმა თვადის შევლებაც კი ვერ მოასწრო, ანო სწრაფად გატრიალდა და წავიდა, ვაჟმა მხოლოდ თვალი გაადევნა, ზღაპრით წამოდგა და საყდრისკენ გაიხედა: ვინ მთხოველი დამეძებს, რა უნდაო.

დიდხანს გასცქეროდა საყვარელ არსებას, ვიდრე თვალს მთლად არ მიეფარა, ფეხი არ მოუცვდია. ბოლოს კვლავ შემოაწვა ნაღველი და საყდრისკენ გასწია. „ნუთუ ღვთის გდასებს და მთხოველებსაც აკითხებენ...“ — გაუეღვა თავში და შეცბა, შეაშინა ამ აზრმა. ფეხათრევით წავიდა გდასაკთა რივისაკენ. სედეამოწვიდრ მთხოველთ თითო ყურუში წამოურიგა და ხმადაბლა იკითხა:

— საბანისძეს ვინ დაეძებს?

— მე, უფალო — ძონძებში გასვეული მთხოველი წამოდგა, აკრიფა თავის ფუთა, ჯოხი, ხელის კანკალით და თავის ქიცი-ნით უკან გამოჰყვა მიქაელს. „ნეტა რა უნდა?“ — ფიქრობდა მიქაელი და ყარიბი საყდრის გადაღმა მიჰყავდა, ეზოსა და ხაღხს რომ გასცილდნენ, უცნობმა ხმა გამოიცვალა და მიქაელს საიდუმლოდ უთხრა:

— იოანე უნდა მაჩვენოთ შვილო ჩემო... დავადებული მაქვს პირადრ ვნახო.

— იოანე?.. — შედგა მიქაელი და ყარიბს მიაშტერდა. არ მოეწონა მთხოველის უცნაური შეცვლა, არც ეს „შვილო ჩემო“ იყო გდასაკის ნათქვამი. დაეჭვდა და გუღმა ბავა-ბუვი დაუწყო.

— ღვთის გუღისათვის, პირდაპირ მითხარით, ვინა ხართ, რისთვის დაეძებთ მამა იოანეს.

— გრიგოლმა გამომგზავნა, შვილო, მამა ბასიდი ვარ, ამათი შიშით მთხოველად ვიქეცი, მონასტერში მაინც ვერ შევალწიე, რამდენჯერაც კარიბჭეს მივადექი, იმდენჯერ იმ წყეულმა იუდეამ კარიჭე კარიჭისძემ გამომხედა, შენ უნდა დამეხმარო და მამა იოანეს შემახვედრო.

— გრიგოლმა გამომგზავნა?.. — აენტო მიქაელი, — ვერ დაგეხმარები, მამა იოანე და ქართლის კათალიკოსი, სამოელი შინაყრობიღნი სხედან. — მიუგო მიქაელმა და წასვლა დააპირა, მთხოველი გამოუდგა.

— მაგას ნუ მკადრებ, შვიდო ჩემო, ცხნა მთა გადმოვიარე, მამაშენის სანახავად, მეუბნები ვერ დაგესმარებო, ითანეს შვიდი არა ხარ?.. საბანისძესთა მთამომავადს ასეთი საქციელი არ შეგფერის, წამიყვანე მამაშენთან, სხვას არაფერსა გთხოვ.

— როგორ? მე, ერისმთავრის კაცმა, მთხოვედი მონასტერში აგიყვანო?.. ხომ მთედმა ქვეყანამ დაგვინახა, არ მკითხავენ, ვინ არის ეს გლეხა, ან მასთან რა კავშირი გაქვსო? ორივეს შეგვიპყრობენ უმად... — გაცხარდა მიქაელი.

— მამა გრიგოლმა იქიდან დამაბარა, თუ გაგიჭირდეს, მიქაელი მოძებნეო. შენს იქით გზა არა მაქვს...

მიქაელმა შუბლიდან სიმწრის ოფლი მოიწმინდა. რა ექნა? ჯერ აბოს წამების დაწერა ვერ მოენელებინა და უკვე ასადი ხიფათი მზადდებოდა. გრიგოლი და აშოტი სასიკეთოს რას შემოუთვდიდნენ ტაო-კლარჯეთიდან ითანეს. აღბათ, ამ მთხოველს ახდა შურტები უთვადთვადებენ, ნეტა ფეხი მომტეხოდა და მცხეთაში არ ამოვსუდიყავო, გაიფიქრა. მთხოველმა თითქოს გუდისნადები გაუგო:

— თბილისში მოვდიოდი... გრიგოლი შენ იქ — ხანძთას გედოება... ამბობს, უსათუოდ ჩამოვაო, — უთხრა კვდავ ჩურჩულით, ოღონდ მთხოვედით კი არა, „შვიდო ჩემოს“ კიღოთი.

„დავუძახებ შურტებს და შევაპყრობინებ, — გაუედვა უცებ თავში მიქაელს, — მამაც გადარჩება და მეც მოვისვენებ“. უფრო ააფორიაქა ამ ფიქრმა, უკეთურმა ზრახვამ სუდი შეუგუბა, ბავშვივით ყურები გაუწითლდა, თავი ჩაღუნა დამნაშავესავით.

— მე ავად, მამას ვაცნობებ, — ჩაიღულღულა მიქაელმა, — თქვენ კვდავ მართო ამობრძანდით, როგორც ქრისტესმიერი მამა მოადექით მონასტრის კარიბჭეს, იქ მამა დაგხვდებათ. სხვა არაფერი შემიძლია. ჩვენ ახდა გვითვადთვადებენ, — უთხრა მიქაელმა, გატრიალდა და თითქმის სირბილით გაექცა მთხოველს.

მიქაელი დამფრთხადი ავარდა მონასტერში, მამას ტაო-კლარჯეთიდან კაცის ჩამოსვლა შეატყობინა და სწრაფად გაბრუნდა ტფილისში, იცოდა, რაც მოჰყვებოდა აშოტისა და გრიგოლის გამოღწავნიდი კაცის ჩამოსვლას ქართლში. თავი შორს დაიჭირა, არ დაედოდა მთხოველის ამოსვლას. ამბის გაგებაც კი არ მსურსო, მამას დაუბარა და წავიდა.

ლონე იოულენდად წრიადებდა სენაკში და თვად-ყური გა-

დავნის გადაღმა ეჭირა, ხშირ-ხშირად გამოდიოდა სენაკიდან, ხან რას იმიზეზებდა და ხან რას. ვითომ ჯორს ეძებდა მონასტრის შემოგარენში, ვითომ შეშა უნდა მოესაზირობინა... როგორც იქნა, მოადგა კარიბჭეს მთხოვედი და იოანეს იქ დასვდა შეპირებისამებრ, სენაკში შეიყვანა, შურტამ იოანესთან მთხოვედის მოსვლა შეამჩნია და სარკმლიდან დამხირა. იოანემ იცოდა, რომ შურტა უსვადთვადებდა, იმარჯვა და გრიგოლის გამოგზავნილი უსტარი შეუძმნევდად გამოართვა, ცეცხლის პირას დასვა, გაათბო, დააპურა, ვითომ მარადი გასაჯი ყოფილიყო, ძველმანები ანუქა შურტას დასანახად.

იოანეს და მთხოვედს მონასტრის ეზოდან სმაური შემოესმათ. იოანე სარკმელთან მიიჭრა. გულმა ავი უაზრა, შეშინებულმა მთხოვედმაც მიანება ჭამას თავი და ფეხზე წამოდგა. სენაკის კარი ფეხის კვრით შეგდიახეს და სენაკში შურტები და მოღაშქრენი შემოიჭრნენ. თურმე მთხოვედს მთედ გზაზე მოსდევდნენ მადულად. იოანეცა და მისი სტუმარიც უმად შეკრეს და გაჩხრიკეს. იოანეს უბიდან გრაგნილი ამოუღეს. მამა ბასიღს სამოსი სუდ შემოაძარცვეს, მაგრამ ვერაფერი უპოვეს. იოანეს თვადწინ გატეხეს ზანდუკები, გაჩხრიკეს განჯინები. კედლიდან ჩამოგდიახეს ხატები, საღვთო წიგნები ერთად შეაქუჩეს, ხედნაწერები მოკრიფეს, შეკრეს და გაიტანეს. იოანემ ხედნაწერებში ახადდაწერილ აბოს წამებას ჰკიდა თვალი. „კიდევე კარგი, რომ გადავწერე და გავგზავნე“, — გაიფიქრა მწარედ. იოანესაც და მთხოვედსაც ხედები თოკით შეუკრეს და პირი აუხვიეს. გვერდით მცვედები ედგნენ და განძრევის ნებას არ აძლევდნენ. მსოლოდლა ფიქრი შეეძლოთ, ფიქრს ველარ აუკრმადავდნენ ჯადააები.

მონასტრის ეზოში შეშინებული ბერები გამოსულიყვნენ და იოანეს სენაკს შორიდან შესცქეროდნენ.

თითქოს მოუდოდნენ იქ არაფერი ხდებოდა. დღეს თუ ხვად იოანეს წაიყვანდნენ, ეს ყველამ კარგად იცოდა, მაგრამ ცნობისწადილი მაინც არ ასვენებდათ: ვინ იყო ეს მთხოვედი, როდის მოვიდა მონასტერში, რატომ მოვიდა? — ერთმანეთს ეკითხებოდნენ ბერები. თვით მამა შიომაც კი არაფერი იცოდა. მამა შიოს მონასტრის შურტა ყოველ საღამოს მოახსენებდა იოანეს ამბავს, მონასტრის შურტაც სახტად დარჩენილიყო, შორიხლოს იდგა და იოანეს სენაკში გაკვირვებული იყურებოდა.

ხედუბშეკრული იოანე პირველი გამოიყვანეს სენაკიდან, მას მამა ბასილიც მოაყოლეს. მახვილოსან-შუბოსანი შურტები და მოღაშქრენიც საქმიანად გამოცვივდნენ მონასტრის ეზოში, ამხედრდნენ თავიანთ ბედაურებზე, პყრობილნი უნაგირის ტახტზე ღვედებით გამოიბეს, წესისამებრ, შუაში ჩაიყენეს და ტფილისის გზას დაადგნენ.

საღამო ხანი იყო. მცხეთაში რომ ჩამოვიდნენ, უკვე ბნელოდა შუკებში. იოანეცა და მთხოველიც შუა ხანს გადაცილებულ ბერიკაცები იყვნენ, ცხენების კუდს უკან ძუნძული გაუჭირდათ. უფრო მთხოველი შეეპყრო შიშს, აქეთ-იქით აწყდებოდა და ღმუოდა. მცხეთა ისე გაიარეს გზად ერთი კაცი არ შესვედრიათ.

ზამთრის პირი იდგა, მცხეთელები ადრინად შეკეტილიყვნენ თავიანთ მიწურებში და კერის პირას თბებოდნენ. ბნელ შუკებში ცხენების ფლოქვების თქარათქური და არაბული შეძახილები გაისმოდა. ღამის ამგვარ სტუმრებს შეჩვეოდნენ, აღარც კი კითხულობდნენ მათ ვინაობას, იცოდნენ ვინც იყვნენ.

მცხეთას რომ გასცდნენ, იოანემ შეამჩნია, რომ მთხოველი დაეცა. უკან მომავადმა ჯადათმა დაცემულს მათრახი გადაუჭირა. მთხოველი ვერ ადგა. მათრახის ტყელაშუნმა წინ მიმავალი მხედრის ცხენი დააფრთხო და ძირს დავარდნილი მთხოველი თრევით გაიტაცა. კარგა ხანს მიათრევდნენ პირახვეულ მამა ბასილის. იოანეს უნდოდა დაეყვირა, მაგრამ მხოლოდღა ზმუილისებურა კვნესა აღმოხდა. უცებ მთხოველის მთრეველი ჯადათები შეჩერდნენ, ერთად შეჯგუფდნენ და აყაყანდნენ არაბულად. იოანეს ჯადათმაც შეაჩერა ცხენი და მამა ბასილის ჯადათებს გასძახა, რა ამბავიაო. იოანემ გარკვევით გაიგონა არაბულად ნათქვამი: „მოკვდა“. იოანეს ჯადათებმა ცხენები მთხოველის ჯადათებისაკენ შეაბრუნეს, უკან გამობმული იოანეც უნებურად მიჰყვა მათ.

— მოხსენი და მტკვარში გადაუძახე! — მისვლისთანავე თქვა იოანეს ჯადათმა, ჩანდა, რომ ის აქ უფროსი იყო.

ძირს დაგდებული მამა ბასილის გვამს ერთი შურტა მისჯდოდა. მოდა და აწვადებდა, მართლა მოკვდა თუ იგონებდაო. დანარჩენები ცხენებიდან არც ჩამოსუდნენ, ცხენდაცხენ გარშემო უტრიალებდნენ, ერთმანეთს ეჯახებოდნენ და უაზროდ დაუბობდნენ, ოხუნჯობდნენ. იოანეს ახლოს არ უშვებდნენ გვამთან.

მთვარე ჯერ არ ჩანდა, მაგრამ ამოსვდას აპირებდა, ზეცა გაენათებინა მთვარის შუქს. ამ შუქით იყო განათებული ღამეც. იოანე ყველაფერს ხედავდა: სათრევი ღვედები შესსნეს, ხედები შებორკიდი დაუტოვეს, დასტაცეს ფეხებში ხედები და მტკვრისაკენ წაათრიეს. ორი ჯადათი მიათრევდა ბედშავ მამა ბასიდის, უცებ გაუჩინარდნენ თავდაღმართში, იქიდან ჯერ ჯადათების სმები შემოესმა იოანეს და ბოლოს წყდის ტყაპუნი, — მამა ბასიდის გვამმა გამოსცა ეს სმა.

ჯადათი-შურტები მადე დაბრუნდნენ და იოანეს ჯადათ-შურტებს უთხრეს:

— ესეც შემოგვაკვდება, თუ ცხენზე არ შევსვით... აბო ჭაბუკი იყო, ესენი ბებრებია...

— ნაბრძანებია ცოცხლად მიყვანა! — თქვა იოანეს შურტა-ჯადათმა. — მოიყვანეთ ცხენი...

უბელო ცხენები მარჯაფად მოჰყავდათ. იოანესაც შეხსნეს სათრევი ღვედები და ცხენზე შეჯდომა უბრძანეს, ხედებშებორკიდა ვერ შეძლო ცხენზე შეჯდომა... შურტებმა ზედ კუნძივით დადეს და გზა განაგრძეს.

„საბრადო მთხოვედი, ნეტა ვინ იყო? სახედის კითხვაც კი ვერ მოვასწარი... — გაიფიქრა იოანემ, — ან იმ უსტარში რა ეწერა? თვალი ჩამეკრა მაინც, ეგებ გამეგო, რას იწერებოდნენ“... გვიანლა იყო, ახლა იმაზე უნდა ეფიქრა, წინ რა მოელოდა, როგორ აწამებდნენ, ან რარიგ მოაკვდინებდნენ. თავის მოკვეთა არ ასცდებოდა, ეს კარგად იცოდა, მაგრამ ვიდრე თავს მოჰკვეთდნენ, მანამ რას შეამთხვევდნენ, რას დასწამებდნენ, ეს უფრო აწუხებდა, ვიდრე თავის მოკვეთა. ჰაჯოჯ-იბნ ად-ბაბაქმა რაკი, ბოლოს და ბოლოს, სედში ჩაიგდო იოანე, მარტო მოკვდინებას არ დააჯერებდა. ჯერ თავს დაუს დაასხამდა, რაღაც სამარცხვინოს დაატეხავდა თავზე და შემდეგ დასჯიდა სიკვდილით.

მთვარე სან გამოჰყოფდა ღრუბლებიდან თავს, გაანათებდა ქართლის ველებს, სანაც შეიმადებოდა ღრუბლებში და ბინდი ჩამოწვებოდა.

წინ ორი ჯადათი მიუძღოდა იოანეს, უკანაც ორი მოჰყვებოდა, პერობიდისაკენ თვადყური ამათ ეჭირათ, სოღო სუდ უკან ცხენებს მოაჩაქჩაქებდნენ, ხუმრობდნენ და დაზღანდარობდნენ სსვა შურტები, რომედილაც ტანდაბად ჯადათს დასცი-

ნოდნენ, დროს კდევდნენ. იოანეს მათი ხორხოცი ზავსმოდა და გუდს უსიებდა. „ადამის ძე თრევით მოკდეს, მიწაც კი არ აღირსეს, უღვთოდ გადაგდეს მტკვარში...“

ფიქრობდა ბერიკაცი, გამართული იჯდა ცხენზე, უკან ხედებშეკრული ქუსდებს მარჯვდ აჭერდა უბდლო ცხენს მუცდებზე, — არ გადმომაგდოსო, თან მოხორხოცდ უკან შეუბრუნებდად მთედი ხმით უყვიროდა: „ნაშობნა იქედნეთანო!“ — პირაკრული მსოლოდლა ზმუიდს გამოსცემდა ცხვირიდან. მსოლოდლა შიგსუდში ბობოქრობდა ის ორი სიტყვა, გარეთ გამოსვდა მათ არ ეწერათ.

შურტები უდარდდდად განაგრძობდნენ სიციდსა და ხორხოცს, გვერდით მიმავდთაც კი არ ესმოდათ პყრობიდის ცხვირისმიერი ზმუიდი, ან თუ ესმოდათ, ყურადღებას არც აქცევდნენ.

ნაშუალამევს ჩააღწიეს ტფიდისში. იოანე გაფაციცდა, ქადაქის სადიდგო იცოდა სადაც იყო, მაგრამ იქით აღარ მიჰყავდათ. სადღაც ბნედ შუკაში ჩამოსვდს ცხენიდან, ახდა თვადიდ აუხვიეს, მკდავში ხედი წავდეს და წაიყვანეს.

იოანე ამჩნევდა, რომ აღმართზე მიდიოდა, შემდგე საფესურებზე დაუსხდტა ფეხი, კიბეს არ ზოედოდა აქ, წიხდის კვრით წამოაყენეს სადღაც შეაგდეს. დიდგეი უნდა ყოფიდიყო. დიდგეში ყოფნა ერჩია, დაჯდებოდა მაინც ერთ ადგიდას და ბედისწერას დაედოდებოდა.

დიდგეს კარი ყოვედ წუთს იღებოდა და იხურებოდა, თითქოს შუქიც აანთეს, ფუთფუთი ატეხეს, ბოდოს ბერიკაცს მისცვივდნენ, სამოსი შემოაძარცვდს, გააშიშვდეს, თვადისდახამხამებაში წამოაქციეს და ანგნები დაუშინეს ზურგზე. გაჰკვირდა პყრობიდი: ნება არა გაქვთ, ჯერ მსაჯუდს არ უბრძანებიაო... ამოიხავდა უმწეოდ, მაგრამ მისი ღავიდ-ხავიდი არავის ესმოდა. ჯადათები რიგში ჩამდგარიყვნენ, ერთმანეთს ენაცვდებოდნენ; ბერიკაცს ხან ზურგში, ხანაც გადმოაბრუნებდნენ გუდ-მუცდებზე და თავ-პირზე სცემდნენ დაუზოგავად. ძირსდამსობიდი ბობოქრობდა, ბედს არ ემორჩილებოდა, ეგონა, რომ ჯადათები თვითნებურად სცემდნენ. მსაჯუდმა ამირამ ამის თაობაზე ანაფერი იცისო, — ედავებოდა ჯადათყბს გუნებაში.

ლონე სუდ მთლად წაერთვა. დაილდა უთანასწორო ბრძოდაში, მინებდა არგნის მცემედს.

კვირა დღე გათენდა. ჩვეულებრივი ტფილისური კვირა დღე დადგა. ხადხი დიდდამსვე დაიძრა ბაზრისაკენ.

კვირაობით ტფილისში დიდი ბაზრობა იმართებოდა. ტფილისის ბაზარი მთელ აღმოსავლეთში იყო განთქმული. არაბებმა თავიანთ ყაიდაზე გარდაქმნეს ბაზარიც კი, თავიანთი მუჰთასიბები* ჩააყენეს და სამუჰთასიბო ხარკი დააკისრეს ქართველ ვაჭრებს. არაბებს კი ქუდბაქები ჩაუდგეს რასტიბაზარში და თავისუფალი ვაჭრობის ნება მისცეს, მათ როგორც ბაზრის პატრონებს, ქირას არ ახდევინებდნენ. არაბებსა და ქართველებს გარდა ტფილისში ვაჭრობდნენ: სომხები, სპარსელები, ბერძნები, ხატაელები, ასურელები, საზარები.... მუჰთასიბი ბაზრის ქირას ყველას ახდევინებდა, მაგრამ ქართველებს ყველაზე მეტი დაეკისრათ. სარკინოზები ამას ასე ასაბუთებდნენ: ადგილობრივ მკვიდრთ საქონლის გადატანა-გადმოტანა არაფერი უჯდებათ, თუ ბაზრის ქირას გავათანაბრებთ, ხატაეთიდან აქ არავინ ჩამოვაო.

ტფილისის ბაზარში აღმოსავლეთის ყოველი კუთხიდან დიდი სიამოვნებით ჩამოდიოდნენ და აქ სარფიანად ვაჭრობდნენ, კმაყოფილნი ბრუნდებოდნენ თავიანთ ქვეყნებში, უკმაყოფილო მხოლოდ ტფილისელები რჩებოდნენ, ტფილისის ბაზარი ტფილისის არ იყო. ბაზარს სხვა დაპატრონებოდა და მოგებაც სხვას მიჰქონდა. და მაინც ტფილისს უბაზროდ ცხოვრება არ შეეძლო. განა მარტო ტფილისს, მთელ ქართლს, მთის, ხევსა თუ ბარის ქართველთ, ყველას სული ტფილისის ბაზარში მოჰქონდა.

იოანეს ამბავი პირველად ბაზარმა შეიტყო.

დიდით, როცა დატვირთული აქლემებით, ჩარდახიანი ურმებით, ფარჩეულით, სანოვაგით, მწვანელით, მაწვნის ქიღებაკიდებული ჩოჩრებიანი ვირებით გაივსო ბაზარი, ვაჭრები სხვადასხვა ენაზე აყაყანდნენ, სხვადასხვა ჰანგზე აღილინდნენ, გაისმა ქართულ-არაბული, ქართულ-სპარსული, ერთმანეთში არეული სიტყვა-პასუხი; როცა გახურდა ბაზრობა, რასტიბაზარში ცხენოსანი მურტების, ბაზრის მუჰთასიბების თანხლებით ამირას ამიდი შემოვიდა.

ამირას კაცების მოსვლა ბაზარში ახადი ამბის მაუწყებელი უნდა ყოფილიყო. ხადხი მათ მიეჯარა და გარს შემოერტყა.

* ბაზრის მოხელე.

— მოქადაქენო! — დაიწყო დინჯად ამიდმა, გრავნილი გახსნა და ცხენზე მჯდომმა წაიკითხა:

„მეუფება ადაპისაა. ადაპი გვაძღვეს სიკეთეს. ადაპია ჭეშმარიტი ერთი ღმერთი. ადაპის ნაცვადი დედამიწაზე მაჰმადია, მაჰმადის ნაცვადი ხადიფა, ხადიფას ნაცვადი ამირა. მზეთამზე ხადიფას სახელით ადაპის მეუფების განსამტკიცებლად, ყველა ქართველის გასაგონად ამირა ბრძანებს მორჩილებას, სიმშვიდეს და ურთიერთკეთილგანწყობას საამიროში.

მზეთამზე ხადიფას წყალობით, ამირას ბეჯითი მეცადინეობით, მუსლიმ მოღაშქრეთა თავგანწირვის შედეგად ქართლსა შინა მშვიდობა და ტკბილი ცხოვრება სუფევს. ქართველი ერის დაუძინებელი მტრები კი არ ისვენებენ, გარე-გარე დაძრწიან და საამიროს წინააღმდეგ მოკავშირეებს ეძებენ.

აღმოჩენილნი, მხილებულნი და შეპყრობილნი არიან ახალი მეამბოხენი!..

ამიდმა მთელი ხმით, მკვეთრად და ხაზგასმით შეატყობინა ხადსს ახად მეამბოხეთა შეპყრობა, გაისმა უკმაყოფილო შეძახილები...

ამიდი შეყოვნდა, დააინტერესა მსმენელნი და განაგრძო:

— შეიპყრეს ჯვრის მონასტრის ბერი, ერისთავთ-ერისთავთა მოღვაწეოფილი იოანე საბანისძე, შეიპყრეს აგრეთვე აშოტ ერისთავის მსტოვარი, მამა ბასილი, თვით აშოტ ერისთავი კონსტანტინოპოლს გაქცეულა და იქიდან აპირებს ქართლზე მოღაშქრებას.

მოსადლოდელი საფრთხის აღსაკვეთათ, ჯურზანის დამჭირველი დაშქრის გასაძლიერებლად, ხადიფა ახად მოღაშქრეო გვიგზავნის.

ამირა ბრძანებს: ყოველმა ტფილისელმა ჰაბიბ-იბნ-მასლამას დაცვის სიგელის შესაბამისად ბინა და საჭმელ-სასმელი მისცეს თრ მოღაშქრეს...

ხადსი უცებ აირ-დაირია, ახმაურდა, აზვირთდა. გაისმა უკმაყოფილო შეძახილები, დანძლვა-გინება ქართლად, არაბულად. ერთმა ყმაწვილმა კაცმა გზა გაიკაფა ცხენოსნებისაკენ და მთელი ხმით შესძახა:

— ხადსნო, ახდაც გაჩუმდებით? ყველა სახრეს კამეჩივით დაითმენთ? არა გრცხვენიათ?.. თრი მოღაშქრე დააბინავეთო,

ვითომ ერთი არ გვეყოფოდა? ღირს უცხო მამაკაცი, ისიც არაბი ზოღაშქრე უნდა შემოვიდეს ჩვენს სახლებში! ხადხო, რას გაჩუმებუდხართ, თქვით არა!... თქვით არა! ცხვრებო, თქვით!..

ხადხი შუაზე გაიყო, კასრი მოუგორეს მოქადაგეს, მოეწონათ ჩახმახივით შემართული ბიჭი, სახედგახედო ტრიბუნა გაუმართეს. ბიჭი მარჯვედ შეხტა ზედ და ამირას კაცებს თამამად შეუტია:

— ჩვენ არ შეგვიძლია მოღაშქრეთა მიღება, არა! არ გვჭირდება დამცველი, სამშობლოს თვითონ დავიცავთ!.. თქვით არა! ცხვრებო, თქვით! — ხადხს გასძახა ერთხედაც.

ისარი გამოფრინდა საიდანღაც. ხადხს თავზე მზუილით გადაუქროდა და ბიჭს მკერდზე ეძებრა. ამიდის მხლებლებს ხელი არ გაუნძრევიათ, შეშფოთდნენ კიდეც, ეს რა ამბავიაო. ვილაც სხვამ, ვითომ უცნობმა ისროდა ისარი. ისარი გავარდა თუ არა, ამიდმა ცხენი მიაბრუნა და ბაზრიდან გავიდა, მხლებლებიც უკან მიჰყვნენ. ბიჭი მკერდში შერჭობილ ისარს დაებლავჭა გამწარებით, ჯერ კასრზე დაეცა, ვიდრე ვინმე მიეშველებოდა, ძირს მოადინა ზღართან. სისხლმა იფეთქა ნაისრადიდან და ნედა გადმოდინდა მკერდიდან მიწაზე. ხადხი შეშინდა და უკან-უკან დაიხია.

შუა ბაზარში რომ ეს საზარელი ამბავი ტრიალებდა, ბაზრის ბოლოში ჯერ ბაიბურში არ იყვნენ. მათ არც ამიდის მოსვლა გაეგოთ და არც ბიჭის უცაბედი მკვლელობის ამბავი, იქ ყველა თავისი საქმით იყო გართული. ერთ კუთხეში მეღო მიმდგარიყო, სამი ბატი და ერთი ინდაურის ჭკუკი მოეყვანა ბაზარში გასაყიდად. გაავებუდი ეძახდა შვილებს და შორიდან ემუქრებოდა:

— გუდო!.. სად დამეკარგე, გოგო!.. — უკიოდა და ფეხებს უბაკუნებდა შესამინებდად. — ღერლეტ-ინდაურსა ერთმა ვსდიო? სეირის საცქერდად გვცადია ჩვენა? თქვე არ დასამიწებდებო, დედის ურგებებო და სახდის დამაქცევებო!..

გუდო ტიროდა, დედასთან ახლოს ვერ მიდიოდა თუ არ მოდიოდა, ეშინოდა თუ ერიდებოდა, იქვე ტრიალებდა ახლომახლოს, ნიკაპი უკანკადებდა, ცრემლი ლაპალუპით ჩამოსდიოდა ღოყებზე. ნაცემი ძაღლის დეკვივით წკმუტუნებდა და იმადებოდა, თითქოს ამ ტირილ-მადვით დედას საშინედ ამბავს ამცნობდა.

— გუდო! — კიოდა ქადი და ბატებსა და ინდაურებს წყნედით

დასდევდა, ერო კუთხეში ეყენა, ეშინოდა, მარტოკას არ დაფანტვოდა, შვილებს საშვედად უხმობდა.

მეღოს არ მოეწონა გუღოს საქციედი, შიშმა შეიპყრო, რა ატირებს იმ გოგოს, ან რად გამირბის, რა ჭირი შეეყარა, რა ღვთის წყრომა დაგვატყდა თავზე, ჩვენს თავს რა ამბავიაო, ღერღუტ-ინდაური მიატოვა და გაფართოებული თვალებით შვილს გამოუდგა:

— რა დაგემართა, შე არდასაცადებელი — მიაკივდა ერთხელაჲ. გუღო ღრიაღ-ღრიაღით გაქანდა და დაყირავებული ურმის ქვეშ შევარდა. მეურმეს ხარები გამოეშვა, უღედგაყრიდი კოფო მიწაზე დაეგდო, ურემი დაყირავებული დაელოვებინა.

— კეწეწა სად არი, გოგოვ! — შესძახა ურმის ქვემოთ მეღომ, გუღომ დედა რომ დაინახა, ტირიღს უმატა, უმატა და ხელი ჯგროდ თავშეყრიდი ხაღხისკენ გაიშვირა. მეღომ იქით გაიხედა და გაფითრდა, ტანმა უაზრა უბედურება. ეს ამოღენა ხაღხი მეღოს აქამდე არ შეუმჩნევია, სასოწარკვეთიდი გაქანდა იმათკენ...

როცა ამირას კაცები ბაზარში შემოვიდნენ და ყველა იქით გაეშურა, მეღოს ღერღუტების მუშტარი მოსდგომოდა და ევაჭრებოდა. განა ამირას კაცების თავი ჰქონდა.. არც გაუხედავს იმათკენ. ბავშვებსაც არ გაუშვებდა, თვადთაგან ვერ მოიცირებდა, მაგრამ ვაჭარმა არ მომატყუოსო, აქეთ იყო გაფაციცებული და კეწეწაც გაეპარა და გუღოც.

ამირას კაცები არსად ჩანდნენ, ხაღხი ერთ ადგილას შეჯგუფულიყო და რა ბიჭი მოკდეს, რა ბიჭი მოკდესო, გაიძახოდნენ დანანებით. დაეჭვებული მეღო ხაღხში შევარდა, ადქაჯივით აქეთ ეცა, იქით ეცა, და სისხლით შეღებიღ საკუთარ შვილს თავზე წაადგა. ვიღაცას მკერდიდან ისარი ამოეგდოჯა და სისხლიანი იქვე ეგდო.

— კეწეწა, შვილო — შეჰკივდა მეღომ და მკვდარს ზედ დაემსო. დიდხანს კვითინებდა და გუღში იკრავდა უსუღო შვიღს. ხანდახან წამოსწევდა თავს და გარშემოჯარუდ ხაღხს საწყადობერი თვალებით ეკითხებოდა:

— რისთვის მომიკადით, ხაღხო შვიდი? რა დაგიშავათ თქვე უღმერთოებო? — შემდეგ ისევ დაემხოზოდა ზედ და ქვითინებდა და მოსთქვამდა...

მოვიდნენ ბაზრის მუჰთასიბები. მკვდარზე გადამხობილ დედას წამოყენება დაუპირეს, მედომ მათ მკლავი გამოგდიჯა და იგივე კითხვა გაუშეორა:

— რისთვის მომიკადით შვიდი, თქვე უღმერთოებო, მითხარით მაინცა!..

მუჰთასიბებმა ერთმანეთს რაღაც გადაუდაპარაკეს არაბულად, წავიდ-წამოვიდნენ, მოიყვანეს ბაზრის ურემი, კეწეწა ზეფ დაასვენეს და მედოს ჩააბარეს, მკვდარი შინ წაასვენეს და ურემი სალამოს დაგვიბრუნეს — უბრძანეს.

მედომ მუჰთასიბებს წყევდა-კრუდვა დააყარა და კივილი მორთო. მკვდარი ბავშვი შინ როგორ მივიყვანო. მუჰთასიბები გაბრაზდნენ, ცხედარი ბაზრიდან გაიტანეთ, თორემ როგორც უპატრონოს დავკრძაღავთო.

მედოს შეეშინდა, მკვდარი მართლა არ წამართვანო, ხარებს წინ გაუძღვა და ურემი ბაზრიდან გაიყვანა. გუდომ ღერღეტები და ინდაურის ჭუკი მორეკა.

მედომ თავსაფარში შემადა თავ-პირი, ჩუმი მოთქმით გაუყვა გზას დელვთახევისაკენ, უკან ურემი მოჰყვებოდა, ურემზე კეწეწა ესვენა, სულ უკან თვადცრემდიან გუდოს წანედი ეკავა ხედში და თავის სამ ღერღეტსა და ინდაურის ჭუკს მიერეკებოდა შინისაკენ. ასეთი საზარელი სურათი ტფილისელებს არ ენახათ, გუდისპირგასისხდიანებუდი ჭაბუკი პირაღმა ესვენა ურემზე, ქვეშ თივა ეგო, ჭაბუკის სისხდს თივა შეეფერა, ბიჭი თოთხმეტ-თსუთმეტი წდისა იქნებოდა, ყვინჩიდასავით წამოჩიტუდი, ურმის მთედ სიგრძეზე გაშოტიდიყო, გრძედი კისერი, წვრიდი მხრები, გათეთრებუდ საუღვაშეზე ქერა ღინღდი მნახვედს ამცნობდა, რომ სარკინოზებს ნორჩი სიცოცხდე მოესპოთ. გაციებუდ შვიდის ცხედარს დედა მიუძღოდა წინ, უკან კი და მოტარტადებდა სამი ბატიითა და ერთი ჭუკით. დედას ტანჯვით გამოზრდიდი უფროსი შვიდი მკვდარი უნდა მიეტანა დასაქვევ გომურ-მიწურში. რა ეთქვა ბავშვებისათვის? როგორ აესხნა ბატარებისათვის, რომ სარკინოზებმა კეწეწა მოუკდეს... რატომ მოკდეს, რა დააშავა ბიჭმა... მედოს ხეირიანად არც გამოუკითხავს კეწეწას მკვდელობის ამბავი. ამისთვის იქ, ბაზარში, მას არ ეცადა. შვიდმკვდარ დედას შვიდი უნდა ეტირა, შემდეგ ცხედარი არ წამართვანო, ურემი შინისაკენ გამთაქანა. ახლა გაუჩ-

ნდა ეს ფიქრი, გუდოს მოხედა უკან და ქადაქიდან რომ გავიდ-
ნენ, დაუძასა.

მედომ ურემი შეაჩერა, უღელს მკდავებით დააწვა და ზედ
თავიც დაადო, დალიდის ფეხზე დგომა უჭირდა, დაისვენა. გუ-
დომ ღერღეტები ასდოს მიდენა და დედას უამბო კეწეწას მკვე-
დლობის ამბავი. „თქვით „არა“, ცხვრებო, თქვით „არა“! — ხადსს
ეუბნებოდო, ამაყად უყვებოდა გუდო დედას კეწეწას გმირუდ საქ-
ციელს. მედომ შეატყო რომ გუდოს მოსწონდა ძმის საქციელი,
ბავშვი თვადებანთებუდი ჰყვებოდა, რა არწივივით შეფრინდა
კეწეწა კასრზე და სარკინოზები როგორ დაიფრინა.

მედომ იხსენებდა: კეწეწა ერთხელაც ცხვირ-პირ დასიებულა
დაბრუნდა შინ, თურმე, სარკინოზების ჯინაზე არ დაიჩოქეს ბი-
ჭებმა, იოანე მოძღვარს მიბაძეს და სელისუფადნი გაახედეს,
„იმ ანაფორიანმა დამილუპა შვიდი“, — გაუედვა თავში მედოს
და იოანე გაასხენდა. სხვას ვის შეეძლო ჩაენერგა ყმაწვიდისათ-
ვის სარკინოზებს წინ აღდგომოდა, თუ არა იოანეს.

წკნელივით წვრიდ და წვნიკა წვივებიან გუდოსაც კი სხვა
სხივი ჩასდგომოდა თვადებში და ძმის თავგადასავადს ბავშვივით
კი არ ჰყვებოდა: არწივივით შეფრინდა კეწეწა კასრზე და სარკი-
ნოზები დაიფრინაო, ბავშვს რატომ უნდა ჰქონოდა ასეთი აზრე-
ბი, რატომ მოსწონდა ძმის საქციელი, მას ხომ სიკვდილი მოჰ-
ყვა. მედომ გუდოსკენ ეჭვით აპაჩებდა თვადს, ნუთუ კეწეწამ,
იოანეს წყადობით ბადლებიც მომიწამდაო.

დელვთახევი რომ გამოჩნდა, მედოს მინდვრებსა და ღედეებ-
ში მორბენადი კეწეწა დაუდგა თვადწინ და სმამალადი მოთქმა
წამოიჩყო, ვედ-მინდვრებს მოთქმით აუწყებდა კეწეწას დალუპ-
ვის ამბავს.

ერისმთავრის სასახლეში, თვით ამირას მოხედეთა შორისაც
იოანეს შეპყრობას არ მოედროდნენ. ამირა ადი ჰასანის გუდის-
ყური მიმართული იყო სამოედ კათალიკოსისაკენ, იოანე თით-
ქოს არავის ასსოვდა.

სამოედ კათალიკოსს დიდი გავდენა ჰქონდა ქრისტიანულ სამ-
ყაროში. სამოედმა აღმოსავლეთის ჭეშმარიტი მართმადიდებ-
ლები მტკიცედ შემოიკრიბა გარშემო და მონოფიზიტებსა და
ხატმბრძოლებს ბრძოლა გამოუცხადა.

მცხეთას დაუმორჩილა ივერიის ქვედი ეკლესია-მონასტრები და ქართული წირვა-დოცვა თიოქშის ყვედგან აღადგინა.

ანტიოქიასა და კონსტანტინოპოლს ზურგი აქცია როგორც სატმებრძოლებს და მცხეთა განადიდა.

არა მარტო ქართლის ძენი ეთაყვანებოდნენ მცხეთას, მცხეთაში ეკურსებოდნენ გუთედი, ხაზარი, ჯიქი მღვდელმთავრები, მათ აღსაყდრებას სამოედ ქართლის კათალიკოსი უნდა დასწრებოდა, სამოედს უნდა დაესხნა ხედნი. თვით არაბი სპარსი თიოთ-ლორდა ქრისტიანებიც მცხეთას შეჰყურებდნენ იმედის თვალით.

როცა სამოედს შინაპრობილება გამოუცხადეს, პირველად იწყინა და ითაკიდა, მაგრამ მადე ბრძოლის ასადი გზა გამოძებნა. ქართული ეკლესია საბოლოოდ უნდა დაეფუძნებინა ეროვნულ ნიადავზე. ეკლესიიდან ბოდოს და ბოდოს უნდა გაეძევებინათ ხატმებრძოლთა ენა და ჭეშმარიტ ქრისტიანთა ენა — ქართული ენა უნდა დაემკვიდრებინათ. ქართველი სუცები ჯერაც თავიანთ წმინდა წიგნს ევანგელეს ეძახდნენ, მშვენიერ ქართულ სიტყვას — სახარებას რატომღაც გვერდს უვლიდნენ, სიტყვა ჟამის-წირვა დავიწყნოდათ და ბერძნულ ღიჭურღიას ამჯობინებდნენ, საყდარს ეკლესიას არქმევდნენ... ღვთისმსახურების ენა ანკარა უნდა ყოფილიყო, ვითარცა მთის წყარო. ქართულ ენას შეეძლო ღვთისმსახურება, სხვათა დახმარება არ სჭირდებოდა.

ორივე შინაპრობიდი — სამოედიცა და იოანეც მართლაც შინაპრობიდნი იხსდნენ და წერდნენ: იოანე აბოს წამებას წერდა, — სამოედი კი ქართველი მღვდელ-მონაზვნებისთვის ეპისტოლეებს. ეპისტოლეებში კათალიკოსი, ღვთის მსახურებთან ერთად, მღვდლებსა და დიაკვნებს, მგადლობელთა და მკითხველთა ქართულ ენას ასწავდიდა. საყდრების მსახურთ მოუწოდებდა სატმებრძოლთა სიტყვები ქართული სიტყვებით შეეცვადათ. ყველა ბერძენი არ იყო სატმებრძოდი, ეს სამოედმა კარგად იცოდა, ბერძენ მართლმადიდებლებს თავის მრევლად თვლიდა კიდევ.

ხანგრძლივ მონობაში ქართველ ხუცეებსაც კი დავიწყნოდათ მშობლიური ენა, შეჩვეოდნენ სხვათა სიტყვებს და ვერ ედგნენ. ზოგს წირვა-დოცვა ბერძნული ენის დაუხმარებლად ვეღარა, კი წარმოედგინა. ანტიოქედ და კონსტანტინოპოლედ მამათა სატმებრძოლობა სამოედს სწორად უნდა გამოეყენებინა. ხატ-

მებრძოდა ენა დაარქვა ბერძნულ ენას და ამით ქართულ ენას ეკლესიაში ფუძე გაუმაგრდა, ხუცებმა მართლაც დაუწყეს გაძევება ბერძნულ სიტყვებს და ძირძვედ ქართულ შესატყვისებს დაუწყეს ძებნა.

შურტებმა კათალიკოსის ახალი საქმიანობა შეატყობინეს ამირას, მაგრამ ამირას ძალიან არ შესწევდა რამე ელღონა, მკაცრობედი საგონებელში ჩავადნდიყო, არ მოსწონდა კათალიკოსის შინაპრობილობა. ქვეშეცნეულად ქართველთა ღმერთის ეშინოდა, კათალიკოსის შინაპრობილობის დამადვაც შეუძლებელი ჩანდა, დღეს თუ ხვად მთელი ქრისტიანულად აღმოსავლეთი გაიგებდა ამ ამბავს და ხადიფატს სახელი გაუტყდებოდა. შემორიგება გადაწყვიტა, განაზრახი სტეფანოზ ერისმთავარს გაანდო.

სტეფანოზმა უმად შეკრიბა ეპისკოპოსები და სასისარულო ამბავი ამცნო: ამირა აღი ჰასანი ქართლის კათალიკოსს შინაპრობილობისაგან ათავისუფლებს და ჯამათის წევრობას სთავაზობსო. ერისმთავრის აზრით, ეს დიდი პატივი იყო, ქართველ მღვდელ-მონაზვნობას და მათ საჭეთმკურნოებს სამაგიეროდ ეკლესია-მონასტრებში უტყუვედი ქრისტიანული წესი და რიგი უნდა დაეწყარებინათ, აბოს მაგადითი არ უნდა განმეორებუდიყო, წირვა-ლოცვა იმ ენაზე უნდა აღესრულებინათ, რა ენასაც მრევდი მონისურვებდა, ეკლესიის გაერთიანებისათვის ზრუნვაც არ იმდებოდა სასურვედ შედეგს. კათალიკოსის ამგვარი მოღვაწეობა საამიროში შფოთსა და არევ-დარევას იწვევდა და საბოლოოდ ხადიფატის წინააღმდეგ იყო მიმართუდი.

სტეფანოზ ერისმთავარი სუდიერ მამებს ამირა აღი ჰასანის სახელით ედაპარაკებოდა და სთხოვდა მათ, როგორმე დაეყოლებინათ სამოედი, რათა ქართლში, ბოლოს და ბოლოს, მშვიდლობა და ურთიერთკეთილგანწყობა ჩამოვადნდიყო.

სტეფანოზ ერისმთავარს, მით უფრო კათალიკოსს, აღი ჰასანის ნამდვიდი განზრახვის გაგება არ შეეძლოთ. აღი ჰასანს ჯერ იოანე უნდა ჩამოეცილებინა, ამიტომ ესწავოდა სამოედის შემორიგებას. თუ იოანეს ხასტიკად დასჯიდა, საბოლოოდ დახვარს ჩასცემდა ქართველობას და სამოედსაც შიმშილქვეშ ამყოფებდა.

ეპისკოპოსებმა ერისმთავრის დანაბარები კათალიკოსს მორიდებით ამცნეს — სამოედმა ჯამათის წევრობა შეურაცხყოფად

მიიღო, ღვთის მსახურს სატანის მსახურებას რად მკადრებენო, მაგრამ წყენა არ გაუმხედია. ამირას მადლობა შეუთვალა თავისუფლებისათვის ჯამათის წევრობა კი მღვდელმთავარა არ შეჰყერის, ორთა უფადთა მონებას სჯული გვიკრძადავსო.

სამოედის გამოგზავნილი წიგნი ჯერ ერისმთავარს მიაბრუნეს, აღი ჰასანის შეეშინდათ, ვაითუ გაწყრეს და კათალიკოსი კვდავ შეიპყროსო. სტეფანოზმა გადაიკითხა უსტარი. სამოელი თავმოდრეკილი უხდიდა მადლობას აღი ჰასანს, ეკდესია-მონასტრებში სანიმუშო წესრიგსაც ჰპირდებოდა, ერთგულებასა და თანადგომასაც სთავაზობდა, მაგრამ ჯამათის წევრობაზე უარს ამბობდა. ერისმთავრის აზრით, ეს უარი არ იყო საშიში. კათალიკოსს მართლა არ შეეძლო ორთა უფადთა მონება, საშიში სხვა რამ ეჩვენა სტეფანოზს. წიგნის ბოლოში სამოელი წერდა: „ვერც ქართულ ენას შევცვლი სხვა ენით, დასაბამიდან ქართლში თვინიერ ქართულისა, სხვა ენა არა იზრასებოდო“.

ერისმთავარმა ამ წინადადების შეცვლა მოითხოვა. სამოედის გამოგზავნილი კაცები უკან გაბრუნდნენ და კათალიკოსს ერისმთავრის სურვილი გადასცეს. სამოელმა უარი თქვა წინადადების შეცვლაზე. ერთ კვირას გრძელდებოდა მიწერ-მოწერა და მისვლა-მოსვლა კათალიკოსსა და ერისმთავარს შორის. ბოლოს სამოელმა მაინც თავისი გაიტანა, წიგნი ამირას იმ სახით მიართვა, როგორც პირველად დაწერა. სამოელს თავისუფლება მაინც ებოძა.

სტეფანოზ ერისმთავარი სამოედის თავისუფლებამ, ამირა აღი ჰასანის კეთილმა დამოკიდებულებამ ქართველი ერისადმი დააიმედა და აფხაზეთში კაცები გაგზავნა დედაწულის ჩამოსაყვანად, ეკონა, რომ ქართლში ნანატრი მშვიდობა საბოლოოდ დაეყარა.

სწორედ ამ დროს შეიპყრეს იოანე.

სტეფანოზ ერისმთავარი სასახლეში დაიბარეს და გრიგოლის გამოგზავნილი უსტარი წააკითხეს. ჭაბუკი ხუცესი თავის მოძღვარს სწერდა, თუ როგორ ექციათ უდაბნოდ სარკინოზებს ქართველთა ძველისძვედი სამკვიდრო, როგორ აღადგინეს ღვთის მსახურება ქართულ ენაზე ოპიზას, სანძთას... რა წვადებით აღაშენეს ძეგის საყდარი სანძთის უდაბნოში, არ გააჩნდათ ცული

და წერაქვი, არც სხვა სამუშაო სახმარი... ისე ააგეს სენაკები ძმათათვის და საოსტიგნე...

შეჰდევ გრიგორი აშოტ ერისთავის ამბავს იწერებოდა: სუ-ღი ჩაუდგა თურმე თავის მაშუღს, აღაშენა, მკვდრეთით აღადგინა ცისე-ქადაქი არტანუჯიო.

გრიგორი აშოტ ერისთავს გმინად სახავდა, იწერებოდა, რომ ის ამჟამად ბიზანტიაში იყო წასული, იქიდან დაშქარმნავადი დაბრუნდებოდა და ქართლს გაათავისუფლებდა.

„მამაო, გადაეცით ქართველ ძმებს, — წერდა ბოდოს გრიგორი, — სარკინოზების დღეები დათვლილია, მესია ტაო-კლარჯეთიდან მოევდინება თბილისსა და მცხეთას!..“

იმ უსტარში მიქაელიც იყო ნახსენები, გრიგორი მიქაელს დამხმარედ ისმოდა ტაო-კლარჯეთში.

სტეფანოზ ერისმთავარი ცოცხად-მკვდარი კითხულობდა საზარელ სტრიქონებს, კითხვა ჯერ არ დაემთავრებინა, ამირამ წინ სხვა წიგნი დაუღო. ეს კიდეც რაღააო, გააუბუღმა ჩაიხედა შიგ: „წაყბაი წმიდისა და ნეტარისა“... ხმადაბლა დაიწყო კითხვა, უცებ გაჩუმდა ედღანაკრავივით და „ჰაბოისი“ ამოიკითხა ხმამაღლა, ამირას შეხედა შემფოთებული თვალებით.

— შემთხვევით იპოვეს იმის სენაკში.. — უთხრა ამირამ.

სტეფანოზი წიგნს ჩაუჯდა და ჩუმიად წაიკითხა, ოფდს ხშირ-ხშირად იწურავდა შუბლიდან და ამირას დამნაშავესავით შესცქეროდა ყოველი გვერდის შემდეგ.

— თქვენ თვითონ განსაჯეთ, რა ეკუთვნის ამის დამწერს! — ბოლოქრობდა ამირა, დაადგებოდა თავზე ერისმთავარს და ადგილებს ოვითონ უკითხავდა, ქართული კითხვა არ იცოდა, მაგრამ მცოდნეთ ჩაენიშნათ ავი გვერდები, ზეპირად კითხულობდა სავგვო ადგილებს, შეურცდარად ადებდა თითს, სადაც, მისი აზრით, უღვანი სიტყვები ეწერა: „...ესე ვართ მორწმუნენი მძღვრებასა ქრისთსა დამონებულნი და ნაკდუღევანებითა და სიგდახაკითა შეკრულნი, ვითარცა რკინითა, ხარკსა ქუეშე მათსა გუემუდნი და ქრისტიანნი...“ — ამის დამწერი ხადიფატს ძირს არ უთხრის, ერისმთავარო? — გააფთხებული კითხულობდა ამირა, — ასეთი წიგნები იწერება თქვენს ეკლესია-მონასტრებში.. დაუძახეთ ერისთავებს, შეკრიბეთ ერი, ხვადვე სიკვდილის მოედანზე ჩამოვახრჩობთ საბოლოოდ.

სტეფანოზ ერისმთავარს ერთი სიტყვა არ დასცდენია, გაჩუმებული, თავდახრილი იდგა გაცეცხლებული მბრძანებლის წინაშე, თითქოს თვითონ დაეწერა შავი წიგნი. რა უნდა ეთქვა, რა ჰქონდა სათქმელი... მწუხარე დაბრუნდა სასახლეში, მოხედენი იხმო, იოანე საბანისძის შეპყრობის ამბავი დარბაზის ერს აუწყა და ერისა და ერისთავების ტფილის-ქადაქში შეკრება ბრძანა.

იოანე დიდხანს აღარ უწამებიათ. ამირა მზად იყო შეპყრობისთანავე თავი მოეკვეთა ბერიკაცისათვის. ამირას აზრით, იოანეს ავკაცობას თვით მისი ხელით ნაწერი წიგნი ღალატებდა. მსჯავრდებული სადიუტის ებრძოდა, შარიათი ასეთ „მებრძოლთათვის“ სიკვდილს ბრძანებდა. დღესავით ნათელი იყო საბანისძის საქმე, დაყოვნება სიკეთეს არ მოიტანდა. კანონი დროზე უნდა აღსრულებულიყო.

მაგრამ ვიდრე საბანისძეს თხემისა ადგილისაკენ წაიყვანდნენ, ყოველი ქართველი მის მტრად უნდა ექციათ. ამირა აღიჰასანსაც და ჰაჯოჯ იბნ-ად-ბაბაქსაც ასეთი ბრძოლის დიდი გამოცდილება შეეძინათ. მათ წინასწარ დასასული გეგმა ჰქონდათ და იმ გეგმის მიხედვით მოქმედებდნენ. ჯერ თვით საბანისძე უნდა გამოეცხადებინათ ქართველი ერის მოღალატედ. შემდეგ ერი უნდა აეფორიაქებინათ, გაეწამებინათ ისე, თავმოებზრებულს თვითონ დაესაჯა თავისი შვიდი.

მთედ ქართლს, ტფილისსა და მის შემოგარენს რაზმებად მოიგდნენ, ამირასა და ერისმთავრის კაცები, შურტები, მავადები, საარაბო ხანკის ამკრეფი მოხედენი სათითაოდ ყველა სახლში შედიოდნენ და ამოწმებდნენ, გადასდრიდ ჰქონდათ თუ არა სარკი, არჩენდნენ თუ არა ორ მოღალატეს. სარკი ვისაც არ გადაესადა, ძალით ართმევდნენ, ვისაც ერთი მოღალატე ეყენა, მეორეს უსასდღეზდნენ, ამირასა და ერისმთავრის კაცებსაც გამოეყენას უბანში წივიდ-კივიდით ღვებოდნენ, მოხედეთ ნაბრძანები ჰქონდათ, რაც უფრო დიდ წინააღმდეგობას გაუწევდნენ მოპარკენი, მით უფრო დაეწიოკებინათ და დაეშინებინათ.

ტფილის-ქადაქს ორ დღესა და ღამეს არ ეძინა. აქ დაჩქინიდა არც ერთი ბინა, არც ერთი ჭიშკარი, სადაც შურტება და მავადებმა არ შევარდნიდოყვნენ მოქარითა და დიდის გონებით. რაკა

ხედისუფადსაგან ნებართვა აიღეს, შურტებმა, მავადებმა და მოღაშქრებმა ტფილისი და ახლომახლო დაბები მოითარეშეს, გაძარცვეს, გაიტაცეს რისი წაღებაც და გატაცებაც შეეძლოთ, ზოგან სისხლიც კი დაინთხა.

მეორედ მოსვლას ქართლში ამ ჟამისათვის მწიგნობარნი აბ ვარაუდობდნენ, მეორედ მოსვლა დამდგარიყო.

ერის განუსჯელად ძარცვა-დაწოკებას იოანე საბანისძის დასჯა დაერთო, ტფილისის ახლომახლო მცხოვრებთ, ყველა ტფილისელთ ებრძანათ აკდებუდი სახდ-კარის მიტოვება და მოედანზე შეკრება.

აბოს წამების საცქერდად ხადხი შურტებმა ძალით გამოორეკეს შინიდან, ამჯერად ძადალობა არ დასჭირვებიათ, სუდერთია შინ მაინც არ დაგვაყენებნო, თავიანთი ნებით დაიძრა ხადხი ამირას სასახლისაკენ.

ამირამ იოანეს დასჯა ჯამათის თანდასწრებით ისურვა.

აბო არაბიელი იყო დედულ-მამულით, გამოუცდელი, გულუბრყვილო ჭაბუკი, მისთვის განაჩენის გამოტანა აღი ჰასანს არ გასჭირვებია, იოანეს კი ბრძოლის დიდი გამოცდილება გააჩნდა. იოანესთან სხვაგვარად უნდა ემოქმედა. ჯამათი ზურგს გაუმაგრებდა, ჯამათის თანდასწრებით განსჯიდა ტყვედქმნიდს.

ამირა აღი ჰასანი მამა ბასიდის სიკვდილმა აღაშფოთა. გაბოროტებულმა შურტების ასისთავს სამკლავურები ააგრიჯა და სამსახურიდან დაითხოვა.

მამა ბასიდი იყო ერთადერთი ცოცხალი მოწმე, ვინც იოანესა და აშოტის საიდუმლო კავშირს დაამტკიცებდა, ეს მოწმე აღარ ჰყავდათ. ხომ შეიძლებოდა იოანეს გრიგორის გამოგზავნილი უსტარი უარეყო, ეთქვა: არავითარი უსტარი არ მიმიღია, ყველაფერი შურტების მოგონილიაო?..

ამირამ ჯამათი ჯერ საიდუმლოდ შეკრიბა, ორივე წიგნი იოანეს ორი ძირითადი სამხიდი ჯამათის წევრებს გააცნო და მამა ბასიდის დალუპვაც აცნობა. სათითაოდ შეამზადა ყველა, ვის რა ბრადი დაეღო პყრობილისათვის.

ჰაჯიჯ იბნ ად-ბაბაქს ფაქტებით უნდა ედაპარაკა, მოწმე შურტები მოეყვანა და საჭიროების შემთხვევაში დაეპირისპირებინა.

კაზირს ჯამათისთვის უნდა განემარტა, თუ რა ზარადი მი-

აყენა ხადიფატს იოანემ, აბომ, ნერსე და აშოტ ერისთავებმა, ჟანგარიშა, რა უჯდებოდა ხაზინას იოანეს დასჯა. რამდენი ადამიანი იძიებდა მის საქმეს და რამდენს უხდიდა მათ აშირას ხაზინა.

ყადი ბრადს დასდებდა იმაში, რომ ის სეღს უშდიდა ქართველთა გამაჰმადიანებას. ქართველ ერს სურდა მაჰმადს შედგომოდა, მაგრამ იოანე და მისი მსგავსნი აიძულებდნენ ერს სიბნელეში ყოფნას.

ერისმთავარი სტეფანოზი ჯამაათს უამბობდა, თუ როგორ წაიყვანა მან ერთხელ იოანე და ერი დაჰკითხა: ხადიფატის მფარველობა სურდათ თუ თავისუფლება. ერისმთავარი ახდა საჯაროდ დაუმტკიცებდა იოანეს, რომ ქართველმა ერმა თავისი ბედი თავისი ნებით სამუდამოდ დაუკავშირა ხადიფატს და არავის ჰქონდა უფლება წინაპართა ანდერძი დაერღვია.

ამირა ჯამაათის წევრებისაგან მოითხოვდა მთავარს: იოანე საბანისძისთვის ბრადად დაედოთ სამშობლოს ღადატი. ყველას ეს უნდა ემტკიცებინა და მსჯავრიც ღადატის შესაფერი გამოეტანათ.

ამირას მიაჩნდა, რომ ეს სამსჯავრო უფრო სახადსოდ უნდა გამართულიყო, ვიდრე აბოს სამსჯავრო იყო. მთელ ქართლს უნდა გაეგო იოანე საბანისძის დასჯის ამბავი, ხოლო ტფილისსა და მის შემოგარენში მცხოვრებთ საკუთარი თვადით ესიღათ ხადიფატის ურჩის მოკვდინება.

ჯამაათი დიდით ადრე შეიკრიბა. ამირას სასახლე შურტებით, მცველებით, ჯადათებით, ამირას და ერისმთავრის კაცებით, წამოსული ერისთავებითა და მათი მსღებდებით, სასახლის მოხელეებითა და მათი ახლობელ-მეგობრებით გაიჭედა. სასახლის წინა მოედანი მტკვრის ნაპირამდე ზღვა ხადსით გაივსო, დაიკეტა ქულებაქები, ბაზრები, სახელოსნოები, სავაჭროები, საბაჟოები, მთელი ტფილისი სასახლის წინ გამოეფინა.

ისე, როგორც აბოს დროს, როცა ხადსის დენა შენედა, მოღაშქრეთა ასეულები გამოჩნდნენ. მწყობრი ნაბიჯებით, არაბული შეძახილებითა და ამოწვდილი ხმლების კაშკაშით წამოუარეს სასახლეს, დადაგდნენ ოცულებად, ხან განზე გაიშადნენ, ხან ჯაჭვისებურად გადაეხდნენ ერთმანეთს და ქადაქის გადავნისაკენ გაემართნენ, გადავნის გაყოლებაზე გაიშადნენ და მთელს ქა-

დაქს გარს შემოერთყნენ, შემოესადტნენ. მოდაშქრეთა განდაგე-
ბა ტფილისის გარშემო დიდხანს გრძელდებოდა, ცხენოსანთა ასე-
უდები ქადაქისაკენ ყოველისმხრიდან დაიძრნენ, თითქოს არაბთა
შემოსევად, ხადხი შიშმა აიტანა, ბოლმა გუდში ჩაისვია, გამ-
წარებული მიეჯარა სასახდეს და მოთმინებადაკარგული დაეღო-
და იოანე ბერის გამოჩენას.

სასახდის წინ ხადხი შეჩოჩქოდდა. რა ამბავიაო, ყველა იქით
მიაწყდა. იქ, ცხენზე ამხედრებული ჰაჯიჯ იბნ ად-ბაბაქი იდგა
და მცველები გარს ესვია. რა მოხდა, რა მოხდაო, ერთმანეთს
ეკითხებოდნენ ცნობისმოყვარენი. ბაბაქს წინ გაუძღვნენ ხმად-
ამოწვდილი შურტები და ხადხში გზა გაუკაფეს. ბაბაქი ქადაქის
დასათვადიერებლად გამოსუდყო, ხადხის მზადყოფნას ამოწმებ-
და, ბაბაქს უკან მოსდევდნენ ტაჯგანაგებით მცემენი. ეს ჩა-
მოვდაც ერის შესაშინებლად გამოეგონათ. ერიც შეჩვეოდა სარ-
კინოზთა ხრიკებს. კარგად იცოდნენ, რომ ვილაცას უეჭველად
სცემდნენ ან შეიპყრობდნენ რამდენიმე საათით და საპყრობი-
ლეში ჩააგდებდნენ. დამნაშავე რომც ვერ ეპოვათ, უდანაშაულოს
მოსდებდნენ შარს. ბაბაქი ხადხში ისე არ გაივლ-გამოივლიდა,
რამე არ შეემჩნია. ხადხმა ეს იცოდა და გატრუნული ხვდებოდა
მბრძანებელს.

ბაბაქსა და მის მხდებლებს შორის წასვდა არ დასჭირვებიათ,
სასახდის წინა მოედანს რომ გასცდნენ, ღუქანსა და ღუქანს შო-
რის მოფარებულში ცეცხლი შეამჩნიეს. ხედოსნებს ცეცხლი და-
ენტოთ და ეფიცებოდნენ. ბაბაქს თვალი მოჰკრეს თუ არა, ცე-
ცხლი უმად ჩააქრეს, მაგრამ გვიანლა იყო. შურტათმთავარმა
ცეცხლის დამგზნებთა შეპყრობა ბრძანა, ვინ იტყოდა, ცეცხლი
მე დავაგზნეო ვინც ასდომასდო იდგა, ყვედანი შეიპყრეს და
ტაჯგანაგების ცემით საპყრობილესკენ გარეკეს. შეპყრობილთ
შორის მთლად უდანაშაულონიც აღმოჩნდნენ.

— მიშვედეთ, ხადხო — გაჰვიოდა ერთი პყრობილი, — არაფ-
რისთვის მღუპავენ, ჩემს ღმერთს გეფიცებით... შეიბრადეთ ჩე-
მი ცოდ-შვილი, ხადხო.. — სასოწარკვეთილი ფეხებს ფშეკდა და
მიწაზე წვებოდა, წასვდა არ უნდოდა, გაჯიუტებული იქვე წამო-
აქციეს, საჯაროდ გაჯოხეს და საპყრობილეშიც წაათრიეს. უდა-
ნაშაულოდ შეპყრობილებს ქომაგნიც გამოუჩნდნენ. ხადხსა და
შურტებს შორის ხედჩართული ომი გაჩაღდა. მოვარდნენ ცხე-

ნოსანი მოღაშქრენი შურტების დამხმარედ და მიჯარუდი სად-
ხა ხედად მიჰფანტ-მოჰფანტეს. თავგატეხილნი, მკლავმოგდე-
ბუდნი, დასისხდნიანებუდნი, სამოსშემოძარცუდნი უშვერად, მო-
უჩინებლად დანძლავდნენ სარკინოზებს და გაჩენის დღეს იწყე-
ვიდნენ, ღმერთსაც კი სცოდავდნენ, უსამართლობას საყვედუ-
რობდნენ.

ბაბაქმა შემოვდა დაამთავრა.

აბოყირებული ხადხი მოედანზე დარჩა. დიდხანს გაისმოდა
ჟაყანი და დავა ცეცხლის დამგზნებთა გამო. ზოგი სარკინოზებს
ამტყუნებდა, ზოგი — ცეცხლის დამგზნებთ. ჩვენა ვართ უწესონი,
არც ისე ციოდა, ვერ მოგვეთმინა, ამირას სასახლის წინ ცეცხ-
ლის დაგზნება ვინ გაიგონაო — თავს იმტყუნებდნენ მსცოვანნი.

სად იყო ცეცხლი, ფინხს მოუკიდეს ბიჭებმა, ამისთვის ხად-
ხის დაწოკება მართდა ურჯულთა საქმეაო, დაობდნენ ყმაწ-
ვიდნი.

— მოჰყავთ, მოჰყავთ! — გაისმა ხადხში. ზღვა უცებ აზვირ-
თდა, და სასახლის კარიბჭისაკენ იწყო დენა. ხადხის დიდ ნაკადს
წინ მოღაშქრენი და სასახლის მცველნი გადაელობნენ, ნაკადმა
გეზი იცვალა და ასდა სსვა მხარეს მიაწვა.

— შეჩერდით, ხადხნო! — დაიძახა ვილაცამ, — ერთმანეთს გა-
ვთედავთ!..

ხადხი მართლაც წამით შედგა. შურტებით და ჯადათებით
განს შემორტყმული იოანე გამოინდა სასახლის წინ, ჭალარაშე-
რეული წვერი მკერდამდე სცემდა, ბორკილებს მოაჟღარუნებდა
და ხადხს ხარბად შესცქეროდა, აღბათ მიქაედს ეძებდა ან სამო-
ედ კათალიკოსს. ისინი ხადხში იდგნენ ცად-ცადე და იოანეს
გამოჩენას მოუთმენდად ედოებოდნენ, როცა ხადხის ნაკადი
იოანესკენ დაიძრა, ისინიც იქით მოაწყყდნენ, მაგრამ შურტები
და ჯადათები წინ კდესავით აღიმართნენ და არ გაუშვეს. იოა-
ნემ ჯერ მიქაედი იპოვა, შორს იდგა, აქედან ვერაფერს ანიშნებ-
და, ვერც დაუძახებდა. სათქმელი არაფერი ჰქონდა, მავრამ შეიღ-
თან მაინც ასდო ყოფნა ერჩია განსაცდელის ჟამს. ჯერც ჩველ-
ბარს მიაწვდინა მზერა, ჯადათები შეშის ზიპტებით ანიშნებდ-
ნენ, უკან ნუ იყურებით. იოანე მიქაედზე ფიქრობდა. აბოს სამ-
სჯავროზე მიქაედი ხადხში არ იდგა, სამსჯავროზე იყო. „ახდა
ჩემ გამო არ შეუშვეს სასახლეში“ — გაიფიქრა პერობილმა.

მიქაელისათვის არავის უთქვამს, სასახლეში ნუ შემოსვადო, უნებურად აღმოჩნდა გარეთ, რაც იოანე შეიპყრეს, ერისმთავარი დაუმძრახდა, ისე აუვლიდა და ჩაუვლიდა, თითქოს ქვეყანაზე არ იყო, არც ავს ეუბნებოდა, და არც კარგს, მიქაელიც თავს არიდებდა, არ ეჩხირებოდა თვადში.

ჯამათს მიქაელი ყოველთვის ესწრებოდა, ერისმთავრის უკან იდგა ამადში, დღეს ერისმთავარმა არ იახდა, ადბათ მეც შეპყრობას მიპირებენო, ფიქრობდა შეშინებული, საცოდავად მობუზული იდგა შორს, ხაღსში და სიკვდილისჯიდი მამის მხოლოდ ქალარა თავსლა ხედავდა.

სამოედ კათალიკოსისათვის, მართალია, თავისუფლება ებოძათ, ახდა მის გვერდით, შურტების ნაცვლად, წიღენელი და ადავერდელი წმიდა მამები იდგნენ, მაგრამ უმეთვალყუროდ მათ არავინ დატოვებდა. მოღაშქრეთა ოცეული მიეჩინათ, ვითომ წესრიგს იცავდნენ, წმიდა მამებს უკან დასდევდნენ და მათ ყოვედ ნაბიჯს შურტებს ამცნობდნენ.

იოანე სასახლის კიბეზე რომ გამოჩნდა, სამოედმა პირჯვარი გადაისახა შორიდან, წმიდა მამებმაც შეხედეს მალღა ღმერთს და „სახელითა მამისათა“... წაიდუდუნეს.

იოანეს პყრობილის ჯვადოს კაბა ეცვა. სიმაღლეს მატებდა ეს გრძელი და სრული კაბა. თავი ღირსეულად ეჭირა, არც სიხარული ეხატა სახეზე და არც შიში. მძიმე ნაბიჯი ჰქონდა და ფიქრიანი სახე. სასახლეში რომ შევიდა, შეძახილები შემოესმა, ისე წაელო ფიქრს, რომ გვიან მახვდა, მას რისხავდნენ და ღაღაფოფდნენ. „მოლადატე... მოლადატე!..“ იოანეს ღიმიღს ჰგვირბდა დაქირავებულთა ძადად განრისხებული სახეები. მაშინაც, როცა ნერსე ერისთავთან ერთად პირველად შეიპყრეს, ამ მერყევმა და ურწმუნო თავყებმა დაუძახეს „მოლადატე, მოლადატე“... რატომ ეძახდნენ? განა მართლა სწამდათ, რასაც როტავდნენ. არა, ამ ერთი სიტყვის წამოძახებისათვის დინარებს იჯობავდნენ, ხომ ყვედამ იცოდა, რომ ეს ასე იყო. ის ერთი სიტყვა, დროულად და მარჯვედ დაძახებული, თავის საქმეს მაინც აკეთებდა. ერთ-ორ ადამიანს მაინც არწმუნებდა, რომ მავანი და მავანი მართლა მოლადატე იყო.

იოანემ სასახლეში როგორც კი შემოდგა ფეხი, მოეჩვენა, რომ აქ მას მომხრე ერთი ადამიანიც არ ჰყავდა, სასახლის გარეთა

კი სიკვდილის მოედანზე შეკრებიდი, მტკვრის პირამდე გაშდი-
დი ეს ზღვა ხადხი, მის სიყვარულს მოეყვანა აქ. საკმარისი იყო
იოანეს საერო სამოსი ჩაეცვა, ხედში სმადი აეღო, ერი უყოყ-
მანოდ გაჰყვებოდა ბრძოლის ველზე. სახედდახედოდ, სასახლის
დერეფანში მოღადატეო, რომ დაუძახეს, მაშინ შეთხზა ეს აზ-
რი, სულს ძადა შესძინა ამით, გაიმხნევა თავი და ჯამაათს თავ-
მოდრეკიდი წარუდგა. დახვაროსნები და შუბოსნები გვერდით მი-
დგნენ.

• ადრე ჯამაათს ყადი იწყებდა. დღეს სხვა დღე იყო. ამგვარი
ჯამაათი ტფილისში არც შეკრებიდა. ამირა თვითონ იყო მსა-
ჯული, სამსჯავროც მას უნდა წარემართა. ადი-ჰასანი აყოვნებ-
და, ლედავდა. წინ დაიდაგა იოანეს სენაკიდან წამოღებული
გრიგოლის გამოგზავნიდი უსტარი, იოანეს ხელით ნაწერი წიგ-
ნები და ამღვრეული თვადები მიაპყრო განსასჯელს:

• — შეჰფიცეთ სამსჯავროს, რომ არ იცრუებთ, გუდწრფედად
იტყვიტ სიმართლეს!.. — თქვა ამირამ და ამბიონისაკენ გაიხედა.
იქ ყურანი იდო. განსასჯელი წესისამებრ უნდა მისუდიყო ყუ-
რანთან, ზედ ხედი დაედო და შეეფიცა ადაჰისათვის, რომ სი-
მართლეს იტყოდა. ამ წესს ყვედა ასრულებდა, სიმართლის თქმ,
ჰქონდა თუ არა გუნებაში მაინც.

იოანე არ წავიდა ამბიონისაკენ. თავჩაკიდული იდგა და არ
იძროდა. ამირა გაოცებული მიაჩნდა პყრობილს. „ნუთუ უარს
იტყვის ფიცზე?“ — გაუედვა თავში ამირას. თუ უარს იტყო-
და, ამირას რა უნდა ელონა? დაიბნა წამით და ჯამაათს გა-
დახედა.

— შეფიცეთ სამსჯავროს, რომ არ იცრუებთ, — გაუმეორა
ამჯერად უკვე თხოვნის კიდოთი ამირამ.

იოანე ოდნავ შეირხა. თავი აიღო, ჯამაათს გადახედა, სათ-
ქმედი ენის წვერზე დაიჭირა და გუდმოკდული კაცის ღიმირი
გადაეფინა გაბურღულ თმა-წვერზე.

ამირას აღშფოთებისაგან თვადები გადმოეკარკდა. ხადხმა
და ჯამაათმაც ამოიგმინა. ერთკვირიანი სამზადისი წყადში უნ-
და გადაეყარათ. თითქოს ყვედაფერი წინასწარ აწონ-დაწონეს,
იცოდნენ რა ეთქვათ, საით წარემართათ სამსჯავრო, რა სასჯელი
გამოეტანათ... როგორ აღესრულებინათ განაჩენი... თუ პყრობი-
ლი ფიცზე უარს იტყოდა, წინასწარ ამაზე არავის უფიქრია.

— წესს თუ არ დაემორჩილებიო, ამისთვის ცაღკე სასჯელი მოგედით! — ხმა გაუტყდა ამირას.

ბაბაქს თავის შეკავება გაუჭირდა, წამოდგა, ერისმთავართან მივიდა და რაღაცას ხმადობდა უმტიციტებდა. ვაზირმა ყადისკენ მიაბრუნა პირი. ზურჩულმა გაიბნინა ამირას დარბაზში.

— ჭვიცავთ თუ არა?! — მოთმინება დაეკარგა ამირას.

— ისმინეთ კეთილმორწმუნე ბერის მართალი სიტყვა, მსა-
ჯულდო ამირა, — ხმა გაიღო იოანემ, დინჯად და დამარწმუნებლად
საუბრობდა: — ისმინეთ ჯამაათო და დარბაზის ერნო!... — ქართ-
ლის მიწაზე გარდმოვარდა ვეშაპი იგი დიდი გუელი, რომელი აც-
თუნებს ყოველსა სოფელსა... მოვიდა და დაემკვიდრა—ზღვით ამო-
მავადი მხეცი, რომელსა აქუნდეს ათნი რქანი, შვიდნი თავნი“...
დაბნედა მზე ქართლისა და თაყვანსა სცემენ მხეცსა...

ამბობენ: „ვინ არს მსგავს მხეცისა მის? ვინ შემძლებედ არს
ბრძოლად მისა?“

„ყოველნი, რომელთა არა თაყვანი სცენ ხატსა მხეცისასა, მო-
იკდნენ“...

განა ცხადი არ არის, ჩემი მოკვდინება, მხეცის მსახურთა-
გან საწადელია. აილეთ ბოძადი და მომაკვდინეთ! სრულ კაცთა-
გან არა ჯერ არს მოტყუება სხვისა და თავისა. დაე, აღსრულდეს
უთქმედაღ!..

ჯამაათი და ხადხი აჩოჩქოდდა:

— საქმეზე იდაპარაკოს!

— პასუხი აგოს!..

— ჭკუის სწავლებას თავი გაანებოს!..

ამირამ ხელი ასწია, სიჩუმე მოითხოვა.

— ბობოქრობს მხეცი იგი არა მხოლოდ ქართლსა შინა, —
ინდის ხეობიდან ვიდრე ისპანიაში — კვდავინდებურად დინჯი
კიღოთი განაგრძო იოანემ. — ხოლო წერიდ არს: „როცა ზღვით
აღმომავადი მხეცი ქვეყნიერებას დაუფდა, უფადმა გულისწ-
ყრომით შვიდნი დანკნაი აავსო, შვიდ ანგელოზს მისცა და უბ-
რძანა, დასთხიეთო.

ერთი წავიდა და დასთხია ღვთის გულისწყრომით სავსე დან-
კნაი თვისი ქვეყანასა ზედა და იქნა შადვაი ბოროტი კაცთა ზედა,

რომელთაცა აქუნდა ბეჭედი იგი მხეცისაი და თაყუანს სცემდეს ხატსა მისსა.

მეორემან ანგელოზმან დასთხია ზღუისა ზედა. ყოვედი სუ-
ლი, რომელი იყო ზღუისა შინა, მოკუდა.

მესამემან დასთხია მდინარეთა და წყაროთა ზედა და გარდა-
იქცეს წყადი სისხლად.

მეოთხემან ანგელოზმან დასთხია დანკნაი თვისი მზესა ზე-
და. დაიწუნეს კაცნი სიცხითა დიდითა.

მეხუთემან დასთხია საყდარსა მას ზედა მხეცისა. მის და
იქმნა მეუფებაი მისი დაბნელებად.

მეექუსემან დასთხია მდინარესა ზედა დიდისა ევფრატისა და
გასმა წყადი მისი.

მეშვიდემან ანგელოზმან დასთხია დანკნაი ჰაერსა ზედა... და
იქმნეს ეღვანი და ქუხილნი და ხმანი ძვრადი დიდი... და სეტყუადი
დიდი მოვიდა ზეცით....

გეშინოდეთ ღვთაის გუდისწყრომის, ქართლისა მპყრობენო!
ქართლისა და ქართველი ერის წამებას უფადი არ გაპატიებთ,
ქართველი ერი უფლისმიერი მირონცხებული ერია.

გეშინოდეთ ქართველი ერის გუდისწყრომის!

— გაჩუმდი, ღრიანკადო!.. — შეჰყვირა ამირამ. შუბოსნები
და დახვაროსნები ამოძრავდნენ. ჯადათებმა რკინის კვერთხი
შემოიტანეს.

„ღრიანკადი“ ამირას შემთხვევით არ წამოცდენია. გააფთ-
რების ჟამს ამბობდა ამ სიტყვას.

ამირას უფლება ჰქონდა თვითონ მოეკვდინებინა განსასჯე-
დი. ხმლის ერთი დაკვრით ამთავრებდა სამსჯავროს. მაშინ სხვა
სიტყვას წარმოთქვამდა: „ღრიანკადის“ ხსენება იმას მოასწა-
ვებდა, რომ განსასჯელი ქვეწარმავალივით თავის გაჭეჭვას იმ-
სახურებდა. რკინის კვერთხიც ამიტომ მოჰქონდათ.

წამით საზარელი სიჩუმე ჩამოწვა. ამირამ კვერთხი ხელთ
იპყრა და წამოდგა.

— უკანასკნელად გაფრთხილებ, დაემორჩილე სამსჯავროს! წინ
მიდევს შენი ხელით დაწერილი შავი წიგნი.. ეს წიგნი გეყოფა,
რომ ჩამოგახრჩო, წიგნი თვითონ დალაღებს შენ უკეთურებას,
ძირს უთხრი ხადიფატს, მოლადატე ხარ ქვეყნის, აი, ეს წიგნი
გდებს ბრალსა ამაზე რად დუმხარ?..

— იმას მოგახსენებთ, სწორედ, დიდო მსაჯულო — შეაგება იოანემ შეცვლილი კილოთი, — ინდის ხეობიდან ისპანამდე წყვილიანი თქვენ, სარკინოშებმა დაამკვიდრეთ ქვეყანაზე. და აი, ამ წყვილიანში აინთო ერთი სანთელი — წმინდა მოწამე აბო-ვინც უარი თქვა მწაგვრელობაზე და ჩაგრულია ღმერთს შეუდგა. თქვენ ეს სანთელიც ჩააქრეთ. ეს წიგნი მართლა ბრადემა გახდავთ, მაგრამ არა ჩემდა მომართ, არამედ თქვენდამი, თქვენ ერებს მოევლინეთ მწაგვრედად და თქვენი სამსჯავროც აქ უნდა გაიმართოს, ტფილისში, სადაც მრავალი ერი ჩამოასახლეთ ჩვენ-და წასადეკად. ეს წიგნი დაგვებთ სწორედ თქვენ ბრადს, ბრად-მღებელი იქნება იოანე საბანისძე, ხოლო მთავარი მსაჯული — ქართველი ერი!..

ამირამ კვერთხი მსახურთ გადაუცდო. შებრუნდა, თავის ადგილას დაჯდა, ჩანდა, ახალი ზრახვა გაუქნდა.

— ჯამაათო! — მიუბრუნდა ჯამაათს, — ეს კაცი თავისმა ერმა განსაჯოს!..

იოანეს კვერთხისკენ ეჭირა თვალი, სწყუროდა კვერთხის ქვეშ მოკვდინება, აქ, პირისპირ ბრძოლაში ერნია სიკვდილი, ავაზაკივით მოედანზე თავის მოკვეთას. თავისმა ერმა განსაჯოსო, დახვარივით ეცა გუდზე. არ მოეწონა, თუ შეეშინდა, თუ დაიბნა, აირ-დაირია, დაკარგა გეზი, რა ეწადა ამირას? რა განიზრახა?.. დაბნეული თვალები ერისმთავარს მიაპყრო. ცოცხად-მკვდარი სტეფანოზი თავს მალდა ვერ სწევდა ინახით მჯდომარე.

ჯამაათსა და საღვსს, ამირას პირად მცველებს დარბაზის დახვაროსან და შუბოსან მსახურთ, თვით ჯადათებს სახეზე გაოცება და გაკვირვება ეხატათ. ამგვარი სამსჯავრო, ასეთი განაჩენი ჯერ არავის გაეგონა ამირას კარზე. ჩუმი ჩურჩული ნედ-ნედა ჩოჩქოლში გადაიზარდა.

— ერისმთავარო! — გაისმა კვდავ სანგრძლივი დუმილის შემდეგ ამირას მჭექარე ხმა, — წაიყვანეთ და თქვენ თვით განსაჯეთ!..

მხოლოდ ჰაჯოჯ იბნ-ად-ბაბაქი იჯდა მშვიდად. ბაბაქმა და მისმა კაცებმა კარგად იცოდნენ, რაც ხდებოდა ამირას სასახლეში. ერმა განსაჯოსო, ამირას უნდა ეთქვა ბოდოს, როცა განსაჯელს დაუმტკიცებდნენ სამშობლოს ლაღატს და სიკვდილის

კანაჩენს გამოუტანდნენ. „მოთმინება აღარ ეყო“, — გაიფიქრა ბაბაქმა, მაგრამ ამირას ამჯერად აღარ ამტყუნებდა, აღშფოთებული იყო ბერის საქციედით. ბაბაქის აზრით, სიკვდილის განაჩენი ბერისთვის უკვე გამოტანილი იყო, ერისმთავარს მისი აღსარლება ევალებოდა.

გაფითრებული სტეფანოზი ფეხზე წამოდგა, ზარდაცემული იყო, გაოცებული. მსგავსი რამ წინასწარ თათბირზე ამირას არ ეთქვა. ახლა რა ელონა, როგორ მოქცეულიყო. იოანე გაეყვანა მოედანზე და თავი მოეკვეთა? თუ ახალი სამსჯავრო მოეწყობა? ასე უეცრად? მოუშვადებდა?.. დაბნეულმა ერთხელაც შეხედა ამირას, რჩევას ითხოვდა.

— გაიყვანეთ! — ბრძანა ზიზლით ამირამ და მცველებმა იოანე წინ გაიგდეს. დამფრთხალი სტეფანოზი ჯერ უკან მისდევდა ჯაღათებს, შემდეგ გონს მოეგო, თავი გაიმხსნევა, წინ გაუძღვა განსასჯელს, სასახლიდან გაიყვანა, ზღვა ხადხის წინაშე პირისპირ რომ აღმოჩნდა, გაიფიქრა: „გაძევებას მოვიახლოვ“. ფრთა შეასხა ამ აზრმა, უცებ იპოვა გამოსავალი, თითქოს ხადხმა შთააგონაო იოანეს გაძევება. დიდი ვახტანგის სამართალი სამშობლოს მოღადატეს გაძევებითაც სჯიდა. ამირამ რაკი იოანეს განსჯა ქართვედ ერს მიანდო, სრული უფლება ჰქონდა ქართული სამართლით ესეღმძღვანედა. ერს ამცნობდა ამირასა და ჯამაათის გადაწყვეტილებას და იოანეს სამშობლოდან გაძევებას მოითხოვდა. მოატანიებდა სამართლის წიგნს, აქვე საჯაროდ წაუკითხავდა ერს.

თუ სარკინოზნი წინ აღუდგებოდნენ, ფარნავაზის სამართალსაც მოაძებნიებდა მსახურთ. ქართული სამართლით ოდითგანვე სამშობლოს მოღადატეულების ორი უმძიმესი სასჯელი იყო დაწესებული: მოკვდინება და სამშობლოდან გაძევება.

რაკი იოანე ღმერთს მსახურობდა და არა ერს, რაკი ასაკოვანი გახდათ, უყმო და უდაშქრო, მისი ქმედება ხადიფატს დიდ ზიანს ვერ მიაყენებდა. ამიტომ, მისი აზრით, სამშობლოდან სამუდამოდ გაძევება სამართლიანი, და, ამავე დროს, მიუკერძოებელი სასჯელი იქნებოდა იოანესათვის.

იოანე სტეფანოზისგან წყალობას არ მოედლოდა. ძალუფლებაწართმეუდ ერისმთავარს, გუდით რომ ნდომოდა, სასჯელს ვერ შეუმსუბუქებდა.

და მაინც იოანე გრძნობდა, თითქოს გული ეუბნებოდა, რომ სტეფანოზი მას არ მოაკვდინებდა, არ იცოდა, რა გზით, როგორ შეძლებდა ამას ერისმთავარი, გულით კი თავისი მოძღვრის სიკვდილი სტეფანოზს არ სურდა, ეს სახეზე ესატა მას.

იოანე ხაღხში მიქაელს დაეძებდა. მიქაელი არ ჩანდა. სამოელ კათალიკოსი კი შეამჩნია ხაღხში, თავდახრილი იღვა. გატყეპილი მოეჩვენა მწყემსმთავარი, გული ეტკინა. „მიქაელი, ადბათ, სულ მთლად უიმიელოდა...“ გაჰკრა ფიქრმა იოანეს. „ჩემი სიკვდილით უნდა მოვგვარო სიმსნე ერს“, — უცებ გაუედვა ამ აზრმა და ამაყად გაიმართა წედში.

საქციელწამსდარი ერისმთავარი მსახურთ დავადებებს აძღევდა. ხაღხი ლეღავდა და ბოზოქრობდა. სიკვდილმისჯილი ჯადათებს უნდა გამოეყვანათ სასახლიდან, წაეყვანათ თხემისა ადგილზე და მოეკლათ ან ჩამოეხრჩოთ. ასეთი იყო წესი. ეს წესი ირლევოდა. შურტები და ჯადათები ხაღხს ერეკებოდნენ და სასახლის წინა მოედანს ათავისუფლებდნენ. სამსჯავრო აქ შუაგულ ხაღხში უნდა გამართულიყო. ამ ამბავმა ხაღხი კიდევ უფრო ააღედვა.

მოთმინებადაკარგულნი აქეთ-იქით აწყდებოდნენ, იდანძლებოდნენ და იგინებოდნენ.

როგორც იქნა, სასახლის წინ სახედდახედოდ გამართულ სამსჯავროზე მსაჯულის ადგილი დააკავა ერისმთავარმა და ხაღხს გააცნო ამირას გადაწყვეტილება:

— ერო ჩემო! თესღ-ტომნო ქართველთა, მკვიდრნო და ღვიძლნო იბერთა მიწისა! კეთილისმომქმედი და კეთილისმსურველი ამირა ბრძანებს: ქართველ ერისმთავართა ყოფილი მოძღვართ-მოძღვარი, ამჟამად ჯვრის მონასტრის ბერი, — იოანე საბანისძე, ბრადღებუდი ჩვენი დიდი სამშობლოს, მთელი ხადიფათის ლაღატში, თვით ქართველმა ერმა განსაჯოსო.

— იოანე საბანისძეს თქვენ კარგად იცნობთ...

— ხიდის ყურში — დაიძახა ვიღაცამ ხაღხიდან. სტეფანოზმა ვერ გაიგო რა დაიძახეს, იმაზე ფიქრობდა, როგორ, რა სიტყვებით გამოეთქვა სათქმელი და საბანისძეს სიკვდილს გადაერჩინა.

— ხიდის ყურში — გაისმა კვლავ ერთგან, მეორეგან. ხაღხი შეჩოჩქოლდა, ვიღაც გზას მოიკვდივდა, ბრბოში, ხედების ქნევით მოდიოდა ერისმთავრისკენ.

— მოგვეცით დამნაშავე! ერმა განსაჯოსო, ერი თქვენ არა მართა.. — გაჰკიოდა კაცი.

— ერთი ურჩის გუდისტვის მთედ ერს გვაწითებენი.. სა-
ინამდე ვედოღოთ ამათ, ხადხო! — დასჭექა ვილაყამ ბოხი ხმით
და მოუდოდნედად სამსჯავროზე აიჭრა. მცველები წინ გადაუდ-
გნენ და პერობიდი არ დაანებეს. თითქოს წინასწარ დათქმული
ჰქონდათო, ხადხმაც იხუვდა და სამსჯავროს მიაწყდა.

— შეჩერდით! მოითმინეთ! ჯერ მსჯავრი არ გამოგვიტა-
ნია! — გაჰყვიროდა ერისმთავარი, მაგრამ მისი სიტყვები არა-
ვის ესმოდა.

— ხიდის ყურში! ხიდის ყურში! — გაიძახოდნენ ყოველისმხრი-
დან, მუქართა და ყიჟინით მიიწევდნენ პერობიდისაკენ.

— ცხენოსანი შურტები მიხმეთ! — გაიძახოდა ერისმთავა-
რი, — მოდაშქრეთ დამიძახეთ, ჩქარა!..

ერისმთავარს თავისი მარადის მცვედი რაზმის მსოფოღლა
მცირე სპა შერჩენოდა. დანარჩენები: შურტები, ჯადათები, მე-
ტაჯგანაგენი, მეარგნენი, ვისაც ევალებოდა სამსჯავროსა და
პერობიდის დაცვა, თვადს და ხედს შუა გაპარულიყვნენ, ერისმ-
თავრის რამდენიმე მხდებელი და პირადი მცვედი ზღვა ხადხს
ვერ გაუმკლავდა.

აბოზოქრებულმა ბრბომ იხუვდა, გადაქედა სამსჯავრო, გაიტა-
ცა პერობიდი და აზავთებულმა მტკვრის სანახებისკენ გააქანა
თავდაღმართში.

აღშფოთებული ერისმთავარი სასახლეში შებრუნდა, რათა პა-
სუხი მოეთხოვა შურტათმთავრისთვის, ერისმთავრის აზრით,
ჰაჯიჯ იბნ-ად-ბაბაქმა და მისმა კაცებმა ვერ შეასრუდეს დაკის-
რებული მოვადეობა და ვერ უზრუნველყვეს პერობიდის დაცვა.
ერისმთავარი ამირას აღედევებული ამცნობდა მოედანზე მომს-
დარ ამბავს.

— დამშვიდდით, ერისმთავარო, ყვედაფერი ისე სდება, რო-
გორც ალაჰს სწადიან... — უთხრა დინჯად ამირამ, — მე თქვენ
გითხარით, ერმა განსაჯოს-მეთქი. დაე, განსაჯოს ერმა!.. დი-
კავეთ თქვენი ადგილი. ჯამაათი მუშაობას განაგრძობა!..

სტეფანოზს ეგონა, იოანე ხადხმა გაიტაცა. „ხიდის ყურში,
ხიდის ყურშიო“, რომ გაიძახოდნენ, ასღალა ჩაწვდა ამ სიტყვე-
ბის აზრს.

ერისა და ქვეყნის მოღადატე უძვედესი ქართული ხადსური ჩვეულებისამებრ სჯულისა, ხიდის ყურში ქვით უნდა ჩაეჭოდათ. ნუთუ ჩასაქოდად წაიყვანეს მოხუცი!..

თითქოს მდულარე გადაასხესო, გაწითლდა, შერცხვა თავისი თავის, ჯამათის წევრებს შორის ჩაჯდა და სიმწრის ოფდი მოიწმინდა შუბლიდან.

„ხიდის ყურში! ხიდის ყურში!“ — გამუდმებით ჩაესმოდა ხადსის სმა. „მოგვეცით დამნაშავე! ერმა განსაჯოს! ერი თქვენ არა ხართ!“ — თვადწინ ედგა იმ ადამიანის სახე, ვინც ამ სიტყვებს გაჰკიოდა ხადხში.

„ნუთუ ყველაფერი ეს წინასწარ შემზადდა“, — ფიქრობდა სტეფანოზი და ბაბაქს უმზერდა დაჟინებით.

ბაბაქი ერისმთავარს არც ამჩნევდა. ვეზირის უგდებდა ყურს, ვეზირი ჯამათს ხაზინის ავდას აღუწერდა, ამირას უმტკიცებდა, რომ საკუთარი დამლთ შეეძლოთ ფუდის მოჭრა.

ისე საქმიანად, გუდღინჯად ირჩეოდა ხაზინის ავდა, სასახლეში ისეთი სიმშვიდე სუფევდა, თითქოს გარეთ ადამიანს ქვით კი არ ქოლავდნენ, დაფნის გვირგვინით ამკობდნენ.

სტეფანოზს ბოლმით ევსებოდა გული: რა არ ენახა, რა არ ვადაეტანა და განეცადა ერისმთავრობის ჟამს, მაგრამ რაც ახლა სდებოდა მის გარშემო, როგორც ახლა გააცურეს და პირში ჩადა გამოავლეხ, ასე არასდროს გაუცუცურაკებიათ.

„ნუთუ მართდა ჩაქოლავენ?..“ — ფიქრობდა ჩუმად სტეფანოზი. „განტვიცვა“, — გაიმეორა ჩურჩულთ. „ქვებს დაუშენენ და ტვინს დაანთხევენ... ხადიფას მოახსენებენ, რომ ქართვედმა ერმა თვითონ ჩაქოლა ხადიფატის ურჩი მოძღვარი“...

სტეფანოზს ბოლმისაგან გული გასიებოდა, ფიქრისაგან თავი სტკიოდა. უკვე უაზროდ შესცქეროდა ამირას, გუდისყური ხადხისკენ მიეპყრო, იქნებ გარედან ვინმემ ამბავი შემოიტანოსო.

„ხიდის ყურშიო“ რომ დაიძახეს, ითანე იმ წამს მიხვდა ამ სიტყვების აზრს, ჩასაქოდად მისმოებნო, — გაუედვა თავში, ყურებს არ დაუჯერა. ჯერ იფიქრა მაშინებნო, შემდეგ ეჭვი შეეპარა, შურტები ხომ არ შეთქმუდანო. დააკვირდა აბოხოქრებულთ — ქართვედებს ჰგავდნენ, ქართულ ენაზე იზრახვიდნენ, „ჩემი გატაცება უნდათ, სარკინოზებს ატყუებენ, ხიდის ყურში,

აღბათ, გამიშვებენ“, — დაასკვნა საბოლოოდ და ბრბოს მხიარული სახით, ამაყად გაჰყვა. მოსადოღენდი თავისუფლება კი არ ასარებდა, ერის ასეთი თავგამოდება, დარაზმვა და ერთ მუშტად შეკვრა მოსწონდა და იმედს აძლევდა.

ბრბომ იოანე წინ გაიგდო, ჯერ შორი-შორ მისდევდნენ ღანძლითა და გინებით. ხედის კვრიტ, სვირთის ცემით მიაქანებდნენ თავდაღმართში. ზოგნი პნერწყვავდნენ, ზოგნი წიხლავდნენ.

იოანეს ჩქარი სიარული არ შეეძლო, პერობის ჯვაროს კაბის ქვემოთ ბორკილები ედო ხელებზე, ფეხებსა და ქედზეც.

ბრბოს წინ ბერიკაცი მიუძღოდა და იოანე იმას მიჰყავდა. ზოგჯერ ბრბო აზვავდებოდა, ბერიკაცს ხედიდან გამოგდევდნენ იოანეს, ცემა-ტყეპით გაიგდებდნენ წინ, ჩქარა იარეო, უბრძანებდნენ. იოანე ნალვდიანად მოხედავდა მათ, აღარ შემოძლია ჩქარი სიარული, ჯვაროს ქვემოთ ბორკილები მაღევსო, ხედიტ ანიშნებდა აყაყანებულტ. მაშინ წიხლისმცემენი იმძღავრებდნენ და გამეტებით სცემდნენ.

ცემა-ტყეპასა და შეხლა-შემოხლაში იოანე დაბარბაცდა და დაეცა. გზის პირას გუბე ყოფიდიყო, იმ გუბეში ჩავარდა, ხადხი ზედ მიაწყდა.

— აქვე ჩავქოლოთ! სად მიათრევტ ამ ბებერს! ასეთები სარკინოზზე უარესები არიან, ხადხნო! — გაახედა ბრბო ერთმა ახმასმა კაცმა.

— მოითმინეტ, მამა-პაპური წესითა და რიგით ჩავქოლოთ! — ბრბოს წინ აღუდგა ბერიკაცი. დაცემულს მივარდნენ და ცემით წამოაგდეს. დაფში ამოგანგდული ზღაზენით წამოდგა, უკან-უკან იყურებოდა და ეჭვი იპერობდა: „ნუთუ ესენი ქართველები არიან?“.... „გადაცმული შურტები მცემენ და მნერწყვავენ“... ამ ფიქრს სხვა ფიქრი მოსდევდა, მაცდური ფიქრი: „ჩამიყვანენ ხიდის ყურში და გამიშვებენ“...

იოანეს არ შეეძლო იმის დაჯერება, რომ ქართველი კაცი, ვისაც სულიერი საზრდო სვეტიცხოვედში მიელო, ქრისტეს მცნებას ნაზიარები ქართველობა, წარმართ წინაპარივით, ხედში ქვას აიღებდა და თავის მოძღვარს ჩაქოლავდა. „მაშ, ქართვედ წმიდა მამათა და მოწამეთა, გამომეტყველტა და მწიგნობართა ჯაფა წყადში ჩაყრიდა, — ფიქრობდა ბერიკაცი, — ამოლო

დამშვირდანი ქართველთა დიდი მეფენი: ჟარნავაზი და ვახტანგო, წმინდა მოციქულები ანდრია და სვიმონ, მოციქულთა სწორი წმი- და ნინო განმანათლებელი, იაკობ ხუცესი... არა, შეუძლებელია, დღეს ქართველი კაცი მოყვასის, თუნდაც მტრის ჩასაქოდად ხედში ქვას არ აიღებს“...

— აქეთ წამოიყვანეთ, აქეთა — შემოესმა იოანეს. — ის ბე- რიკაცი წელან რომ ხადხი შეაჩერა, წინ გარბოდა და მტკვრის პირას, რიყეზე ხშირქვიან ადგილს ეძებდა.

ბრბომ იხუვდა და იქით გაქანდა. იოანე ხედავდა, როგორ ჰკრეფდნენ ქვებს მის თვადწინ და კადთაში როგორ იყრიდნენ. რიყეზე ვერ ეტეოდნენ და გრძელად გაიშადნენ მტკვრის გაყოლე- ბაზე.

„ნუთუ ჩამქოლავენ? — ერთხელაც გაიფიქრა და სწორედ ამ დროს მოხვდა ქედში ქვა. უნებლიედ მოტრიალდა, პირველი ვინ მესროლათ. იმის გაგება თუ ეწადა. მეორე ქვა, უფრო მარჯვედ ნასროლი, შუბელში მოხვდა და თვადთ დაუბნელდა. ნელა ჩაიკეცა და იგრძნო, რომ ღაწვებზე თბილი სისხლი ჩამოელვარა. სასო- წარკვეთილი ხმა ჩაესმა საიდანღაც: „შეჩერდით, ბრძებო!... რას ჩადისხართ მოტყუებულებო! დალუპულთ ერო ჩემო!.. შეჩერდით, შეჩერდით! გონს მოდით!..“

სამოელის ხმა იცნო. ამ ხმას სეტყვასავით მოჰყვა ქვების ჯერი. საამო ხმაც უმად მიწყდა, ქვების ზუილ-შხუილსა და ჩა- ხა-ჩუხში ჩაინთქა.

წყვიდადი ჩამოწვა.

ქვებში ჩაემხო თავდაღმა, სისხლი დაინთხა თეთრ ქვებზე... ქვების სეტყვამ ზურგზე, კეფაზე გადაურბინა და ბერის გვამზე ქვების ბორცვი აღიმართა.

სისხლმა მაინც გამოჟონა ქვების გროვიდან და თეთრ ბორცვს ფერდზე ჭრილობასავით დააჩნდა წითლად.

არც მიქაელს, არც სამოელს ერთი წუთით არ უფიქრიათ, თუ იოანეს ჩაქოლავდნენ. აზვირთებული ხადხის ტადლას მოჰყვე- ბოდნენ და მტკიცედ სჯეროდათ, რომ იოანეს სწორედ ხადის ყურში გაუშვებდნენ.

როცა ბერიკაცი მტკვრის პირას ჩაიყვანეს და ვითარცა ცოფ- შეყრიდ ძაღლს, ქვები დაუშინეს, სამოელს დაავიწყდა, რომ კა- თალიკოსი იყო, წმიდა მამებს გაექცა და ქვაშემართულ ერს წინ

აღუდგა, „შეჩერდით, ბრმებო“ — მთელი ხმით შესძახა, აღტკინებული ბრბო ვერ შეაჩერა, მის თვალწინ დააყარეს იოანეს ქვები. სამოედი წახდა, ხმა აუკანკადა „მოტყუებულებო, დალუბდეთ ერო ჩემო“, — კვნესასავით აღმოხდა და იქვე ჩაიკეცა. წმიდა მამები ამოუდგნენ მხარში და წაიყვანეს.

მიქაელს თვადებზე აეფარებინა ხედისგულები, წედში მოხრილი იდგა ხადსში და ღრიალებდა მოურიდებლად. ვიღაცამ იცნო და მიაძახა: ეს მისი დეკვია, ესეც ჩაქვლოთო.

ამ სიტყვებმა თითქოს გონს მოიყვანეს, დავარდა მიწაზე, თავი ქვებს დაუშინა და ყვირილი ასტესა: ჩამქოდეო, ჩამქოდეო..

მიქაელისთვის არავის ეცადა. ჩაქოლვის ვნებით ატანილი ბრბო იოანეს გვამს მისეოდა, ქვების დაკრების ჟინი ვერ დაეცხროთ, მტკვრის პირას ქვებს რომ ვერ პოულობდნენ, წყდიდან ამოჰქონდათ და იოანეს გვამზე დაყრიდ ქვის გროვას ჩახა-ჩუხით ახდიდნენ.

— მეც ჩამქოდეო, მეც ჩამქოდეო! — გამვდედ-გამომვდედო ეხვეწებოდა მიქაელი.

ძირს დავარდნიდ ჭაბუკს აცრემილებული ხსართან ხუცესი დაადგა თავზე. წამოყენება მოუნდომა.

— კათალიკოსი გიხმობს, შვილო... — ცრემლნარევი ხმით უჩურჩუდა.

მიქაელი წამოდგა.

— მე უნდა წავიდე!.. თქვა გადაჭრით, ადვილს მოწყდა, გაიტყა, შიდეგივით გარბოდა და უკან-უკან იყურებოდა...

ხსართან ხუცესი დიდხანს გასცქეროდა და პირჯვარს იწერდა... ბიჭი სუდ მთად თვადს რომ მიეფარა, ხუცესი სიონისაკენ შებრუნდა. იქ კათალიკოსი ედოებოდა, იოანესთვის პანაშვიდი უნდა გადაესადათ.

მიქაელი დიდხანს გარბოდა უგზო-უკვდოდ. მტკვარს მიჰყვებოდა აღმა. ტფილისს რომ გასცდა, დაუღამდა, ღამეშიც ბევრი იარა უმიზნოდ, ბოდოს რატომღაც მცხეთისკენ გაუწია გუდმა. იქ მამის სენაკში გაათედა უკანასკნელ ღამეს და ხვად ტაო-კდარჯეთის გზას დაადგებოდა. ახდა ერთადერთი წუგეში გრიგოლი იყო, გრიგოლს ჩააკითხავდა ხანძთას, მოძებნიდა აშოტ ერის-

თავს და თავის დღე და წუთისოფედს სარკინოზებთან ბრძოლას
შეადევდა.

გამთენიისხანს ჰავიდა მცხეთაში. მამისეუდ სენაკში იბო-
რიადა, იბორიადა, ვერც დაიძინა, ვერც დაისვენა. თანამგზძნო-
ბი ბერთაგანი არავინ მიიკარა, ინათდა თუ არა, მოძებნა მა-
მამისის თეფრი ჯორი, შურისძიებით სავსე, თავზეხედალბუდი
კაცის გუნება-განწყობით ამხედრდა ზედ და გზას კდარჯეთისას
დაადგა.

ბოლოთქმა

იოანე ძე საბანისი ანუ იოანე საბანისძე მრავალმხრივი მოღვაწე ჩანს. ის არა მარტო პირველი ქართველი მწერალია, ვინც ეროვნული დოგმებით გამოვიდა მწერლობაში, არამედ პირველია, ვინც ქართული ეროვნულ-ეკლესიური თეორია წამოაყენა ჩვენში (კ. კეკელიძე).

„რამეთუ არა ხოლო თუ ბერძენთა სარწმუნოებაი ესე ღმრთისა მიერ მოიპოვეს, არამედ ჩუენცა, შორიედთა ამათ მკვიდრთა“...

„აჲ ესერა ქართლისაცა მკვიდრთა აქუს სარწმუნოებაი და წოდებულ არს დედად წმიდათა, რომედთამე თვით აქა მკვიდრთა და რომედთამე უცხოთა სხვით მოსრულთა ჩუენ შორის ჟამად მოწამედ გამოჩინებულთა ქრისტე იესუს მიერ უფლისა ჩუენისა, რომლისა არს დიდება უკუნიითი უკუნისამდე. ამენ“.

ეროვნულ-ეკლესიური დამოუკიდებლობა, ანუ როგორც შემდგომში დაკანონდა — ავტოკეფალია, ქართველ სუდიერ მამათა ოდინდელი მონაპოვარია. მართალია, იოანე საბანისძე პირველია, ვინც თქვა: არა ხოლო თუ ბერძენთა სარწმუნოებაი ესე ღმრთისა მიერ მოიპოვეს, არამედ ჩუენცაო, მაგრამ ეს სიტყვები არ თქმულა მოუმზადებლად. მას წინ უძღოდა მრავალი წიგნი სუდიერნი, ჰამბავენი ისტორიულნი:

„ხოლო ნინო დაშთა და წარმოემართა მთათა კერძო მრდი-ლოისათა და მოვიდა მდინარესა მტკუარსა, მოჰყვა და მოვიდა მცხეთად, ქადაქსა დიდსა მეფეთა საჯდომელსა და იყო სამ წედ ეგრეთ.“

იღოცვიდა ფარულად ადგილსა ერთსა შებურვიდსა ბრძამდითა და მაყუდისაითა“.

წმიდა ნინო ღვთისმშობლის გამოგზავნილია ვაჟის ჯვარით.

მაგრამ ამ დროს საქართველოში უკვე უქადაგნიათ ანდრია მოციქულს და სიძონ კანანელს.

ხოლო აბიათარ მღვდლის ნაამბობი სიამაყის ცრემლის მოპგვრედია დღესაც:

„ხოლო კუართი იგი უფლისა წილად ხუდა მცხეთედთა: წარმოიღო ელიოზ, და მოიღო მცხეთას. და მიეგება დაი მისი, შესუარუდი ცრემლითა: მოეხვია ყელსა ძმასა თვისსა და მოუღო სამოსელი იგი იესოსი, შეიტკბო მკერდსა თვისსა და ისწრაფა სუენი წარხდეს“...

კუართი უფლისა წილად ხვდა მცხეთედთაო — გვამცნობს მკობრივად. მართლაც ღვთიით ბოძებული მაღლია — უფლის კუართი ზვენთვის. კუართი მკერდის (გულის) შესამოსელია, ქრისტეს გულთან ყველაზე ახლოს მყოფი „ნაწილი“ ქართული ეკლესიის კუთვნილება გამხდარა. სამწყსოები ამაყობენ სამსჭვადით, ხამლით, ან წმიდანთა სხვა რამ „ნაწილით“.

რა ძალი უნდა ჰქონოდა მცხეთას ნაკურთხ მირონს, უფლის კუართი მცხეთისათვის დაეთმოთ!..

ვაზის ჯვარი — ესეც ღვთის წყალობაა გაღებული ზვენთვის — ამაშიც დიდი საიდუმლოებაა.

წმიდა ზიარება ვაზის ნაჟურით სრულდება, ხოლო ვაზის ჯვარით მხოლოდ საქართველო მოიქცა. ვაზის ჯვარი ჩვენია, მშობლიურია, ოდინდელია. ვაზის ჯვარი არის სათავე სწორედ ერთუნუნდ-ეკლესიური თეორიისა. თითქოს თავიდანვე მინიშნებულ იქნა ქართული ერთუნუნდისა და ქრისტიანუდის განუყოფლობა. დასაბამიდანვე გადაეჯაჭვა ერთმანეთს ქართული სინამდვილე — ვაზი და მოსული რწმენა — ჯვარი.

ქრისტეს მოძღვრება საქართველოს ბუნებასაკვით — ვაზივით მარადიულია ქართველთათვის — ეს იდეა დაედო საფუძვლად ვაზის ჯვარის წარმოქმნას.

თავიდანვე ერთ მცნებად გაერთიანდა სარწმუნოება და სამშობლო.

სამშობლოსთვის ბრძოლა სარწმუნოებისთვის ბრძოლას შეერწყა, სარწმუნოებისათვის ბრძოლა სამშობლოსთვის ბრძოლას გულისხმობდა.

საქართველო ღვთისმშობლის წილხვდომილი ქვეყანაა — ეს აზრიც ამისთვის შეიქმნა.

მართალია, „ვართ ყურესა ამას ქვეყნისასა“, მაგრამ ეს „ყურე“, ე. ი. მივარდნილი კუთხე ქვეყნისა, მნიშვნელოვანი ქრისტიანული მხარეა და ერი ამ მიწაზე მცხოვრები, ერთ-ერთი პირველი ქრისტიანი ერი — გვასწავდიან სულიერი მამები.

„რამეთუ რომედნი-ესე ვართ ყურესა ამას ქვეყნისასა, სასტიკებისგან და სივერაგისა, მანქანებითა მით საცთურებისაითა ზედამდგომედთა ამათ ჩვენთა, მფლობედთა ამის ჟამისათა, ზაკულებითა მოძღვრებისაითა, თვით თავით თვისით შჯუდის-დებისაითა, განდგომილთა ქრისტიისაგან, მრავალნი შეაცთუნეს და გარდადრიკნეს გზისაგან სიმართლისა და ჭეშმარიტებასა ქრისტიის სახარებისასა შეეცოდნეს, რომედნი ხუთასის წლისა ჟამთა და უწინარეისლა შჯუდ-დებუდ ყოფიდ არიან წმიდითა მადლითა ნათლის-ღებისაითა.

მაშ, თურმე „ყურესა ამას ქვეყნისასა“, ე. ი. მთელს დედამიწის ზურგზე გადაჭიმულ ხადიფატის მივარდნილ პოლიტიკაში ცხოვრობს ერი, რომელმაც ხუთასის წლისა ჟამთა უწინარეს ნათელილო, შჯუდდებუდ იქნა წმიდითა მადლითა ნათლისღებითა, აი, ასეთი მნიშვნელოვანი ერის „გარდადრეკა, გარდავუდარძა გზისაგან სიმართლისა“ დაუსახავს მიზნად დამპყრობელს, მაგრამ ვინაიდან ქართველი ერი ღვთისმშობლის წიღებულმომი ქვეყნას შვილია, ვინაიდან იგი მოიქცა პირველ საუკუნეებში ანდრია მოციქულისა და სიმონ კანანელის ქადაგების შედეგად, — მათგან დაიწყო ქართველთა გაქრისტიანება, ამიტომ და ამის გამო, ქართული ეკლესია ერთ-ერთი ბრწყინვალე, თავისთავადი, დამოუკიდებელი ეკლესიაა.

ქართული ეროვნულ-ეკლესიური ომის ბრწყინვალე მაგალითა მოგვცა შემდგომში გიორგი მთაწმიდელმა.

„წმიდაო მეუფეო, — ეკამათება გიორგი მთაწმიდელი ბერძენ პატრიარქს, — შენ იტყვი, ვითარმედ თავისა მის მოციქულთაისა პეტრეს საყდარსა ვზიო, სოლო ჩვენ პირველ-წოდებულისა და ძმისა თვისისა მწოდებელისა ნაწილნი ვართ და სამწყსონი. და მის მიერ მოქცეულნი და განათლებულნი; და ერთი წმიდათა ათორმეტთა მოციქულთაგანი — სიმონს ვიტყვი კანანელსა — ქვეყანასა ჩვენსა დამარხულ არს აფსაზეთს, რომელსა ნიკოფსი ეწოდების.

ამათ წმიდათა მოციქულთა განათლებულნი ვართ. და ვინაითგან ერთი ღმერთი გვიცნობიეს, არღარა უარ-გვიყოფიეს და არ-

ტა ლდეს წვაღებისა მიმართ მიდრეკილ არს ნათესავი ჩვენო; და ყოველთა უვარის — მყოფელთა და მწვაღებელთა შევაჩვენებთ და დავსწყევთ. ამას საფუძველსა ზედა მართლ-მადიდებლობისასა და მცნებათა და ქადაგებათა ზედა წმიდათა მათ მოციქულთასა მტკიცე ვართ. აწ, უკვეთუ ჯერ არს, დაგემორჩინეთ“.

და რეცა განცხრომით ჰრქვა პატრეაქსა.

„წმიდაო მეთუფო, შეენის ესრეთ, რათა წოდებული იგი მწოდებელსა მას დაემორჩილოს, რამეთუ პეტრესი ჯერ-არს, რათა დაემორჩილოს მწოდებელსა თვისსა და ძმასა ანდრეას, და რათა თქვენ ჩვენ დაგვემორჩინეთ“.

და ესეცა შესძინა, ვითარმედო „წმიდაო მეთუფო, რომელნი-ეგო ჩვენ უმეცრად და სუბუქად გვხედავთ და თავნი თქვენნი ბრძენ და მძიმე გიყოფიან, იყო ჟამი, რომელ ყოველსა საბერძნეთსა შინა მართლმადიდებლობა არა იპოვებოდა და იოანე გუთედ ეპისკოპოსი მცხეთას იკურთხა ეპისკოპოსად, ვითარცა სწერია დიდსა სვინაქსარსა.

ესე ყოველი რაი წარმოთქვა ნეტარმან ამან, განკვირდა პატრეაქი — ეპისკოპოსთა თვისთა თანა სიმახვილესა გონებისა მისისასა და რამეთუ, ვითარცა მდინარე დაუწყვედედად, ესრეთ დოლდეს სიტყვანი წმიდათა წერიდთან პირით მისით. განიღმა პატრეაქმან და ჰრქვა მღვდელ-მოძღვართა მათ და ერსა: „ზედავთა ბერსა ამას, ვითარ მარტო ესოდენსა სიმრავლესა გვერევის? ვეკრძალნეთ, ნუუკვე წინააღმდეგომი შეგვემთხვიოს და არა ხოლო თუ სიტყვით, არამედ საქმით გვამხილოს ძეუღლება ჩვენი“... (გიორგი მცირე).

გიორგი მთაწმიდელი მარტოკა შეებრძოდა ბერძენ სასულიერო მოღვაწეებს. მარტო ესოდენსა სიმრავლესა გვერევისო — გაოცებულია ბერძენი პატრეაქი.

ძდიერია, მტკიცეა, შეუვალია, სამართლიანია და მცოდნეა ქართული სასულიერო მოღვაწე. ასეთი იყო ტრადიცია, ასე იცხოვრა ქართველმა ერმა მრავალი საუკუნე და, ბუნებრივია, მისი ძრეული შვიდიც ასეთია.

საფუძველი, ბადავარი იოანე საბანისძემ ჩაკირა, ის არის ჰინველად ომის დამწყები. მისი ეროვნული და ეროვნულ-ეკლესიური ედეები შემდგომში აყვავდა და გაიფურჩქნა, ხან მთაწმი-

მეღებობის ღვაწლსა და საქმიანობაში განხორციელდა, ხანაც თერგ-
დადეულებმა აიტაცეს დროშად.

მაგრამ საბანისძე, უპირველეს ყოვლისა, მწერადია, თანაც ჰა-
გიოგრაფი მწერადი, მას არა აქვს ამდენის უფლება, შებორკილმა
არა მარტო ზედამდგომელთა მძღავრობით, არამედ შინაგანი, სა-
ეკლესიო წესებითა და კანონებით. მიუხედავად ამისა, ის ხატავს
ეპოქის იშვიათ სურათს, პოლიტიკურ და სოციალურ ვითარებას.
ხატავს დამონებულს, მაგრამ დაუმორჩილებელ საქართველოს.

იოანე საბანისძე როგორც მწერადიც, სიტყვისმოქმედიც ცაღ-
კე დგას ჰაგიოგრაფებს შორის და ადბათ, აქაც ერთ-ერთი პირ-
ველთაგანია.

თავისებურება საბანისძისა და გამორჩეულობა გამოიხატე-
ბა მის სამწერლო ენაში. მარტივი, მოკლე წინადადებით თხრობა
მას არ მოსწონს. მისი სტიქიაა რიტორული ენამჭევრობა —
რთული, მაღაღფარდოვანი, ხატოვანი, მოქნეული, ნამდვილი ქარ-
თული წინადადებებით წერა. მისი ენა არ არის სახარების ენა,
უფრო ქართული, ხაღხური (ქართლ-კახური), გრძელი მუსხადი
მეტყველებაა. ამდენად, ის არის სათავე ხატოვანი, მჟღერი, არ-
ტისტულ-ორნამენტული ქართული პროზისა, რომელიც ახად საუ-
კუნეებში ბრწყინვალედ განვითარდა და გამომწვევდა.

იოანე საბანისძემ თავისი მაღაღმხატვრული თხზულებით მრავ-
ვადი საუკუნის მანძილზე მტკიცედ დაიმკვიდრა ადგილი ქართველ
მწერადთა შორის. „წამებაი წმიდისა და ნეტარისა მოწამისა
ქრისტეისისა აბოისი“ განუყრელი ნაწილი გახდა ნათარგმნი და
ორიგინალური თხზულებების შემცველი ისეთი უძველესი კრე-
ბულებისა, რომლებიც „მრავადთავების“ სახელწოდებითაა ცნობი-
ლი. ეს თხზულება თითქმის ყველა უძველეს „მრავადთავეშია“ და-
დასტურებული (ე. გაბიძაშვილი).

იოანე საბანისძეს დაუწერია ერთი პოეტური ქანაღებაც —
აბოს საგაღოზელი. ჭიღ-ეტლათის (ქ. ს.) იადიგარმა არაბ ვრთა
„დასადებეღმა წმიდისა აბოისი“, რომელსაც იოანე საბანისძეს
აქუთვნებენ (პ. კეკელიძე).

იმ საგაღოზლის გარდა, ბევრ უშუალოდ „წამებაშია“, ბერ იო-
ნეს ჩვეულებრივ წყობილი სიტყვითა და ტყვიანოვანებით გამოთუ-
თქვამს ეს საგაღოზელიც:

ქებაი წმიდისა აბოისი¹

ეჰა დიდებული საკვირველი წმიდისა და ახოვანისა ქრისტეისა აბოისი, რამეთუ რომელი-იგი ისმაიტელი იყო რწუდითა, შური აიღო წმიდისა მოციქულისა პავლესი, რაითა ზეაქუნდეს სახელი მისი ყოველთა კიდეთა სოფლისათა.

მოვედით მორწმუნენო, გადიდებდეთ სახსენებელსა მისსა და უგალობდეთ ქრისტესა, რომელმან ღირსად გვირგვინოსან-ყო იგი.

ბაჟამს წარადგინეს იგი წინაშე მძღავრისა მის აგარეანისა, აიძულებდა მას და ეტყოდა, რაითამცა უარ-ყო ქრისტეი, ზოდო მან აღიარა ძეი მამისა თანა და არა უარ-ყო სამებაი წმიდაა.

მოვედით მორწმუნენო, გადიდებდეთ სახსენებელსა. მისსა და უგალობდეთ ქრისტესა, რომელმან ღირსად გვირგვინოსან-ყო იგი.

მაშინ განრისხნა გუდის წყრომითა მძღავრი იგი და ჟერა ზირისა მისისაი ექცეოდა ზედა წმიდისა მოწამისა. ქრისტეისისა აბოისა, ზოდო იგი უფროის ღაჟადებდა და იტყოდა: დაჟაცათუ ცეცხლითა და ტანჯვითა აღმასრუდოთ მე, არა უარ-ვეყო სამებაი წმიდაი.

¹ ტექსტი იბეჭდება „ქართული პოეზიის“ თუთხმეტრომეულის მიხედვით.

მოვედით მორწმუნენო, ვადიდებდეთ სახსენებელსა მისსა და უგალობდეთ ქრისტესა, რომელმან ღირსად გვირგვინოსან-ყო იგი.

მაშინ აიჭურვოდეს ურჩუდონი იგი წყობად ზედა წმიდისა მოწამისა ქრისტეისისა აბოისა. ხოლო მან სიხარულით მოუდრიკა მახვილსა ქედი თვისი. რამეთუ სუროდა მისვდად უფლისა თვისისა და ისწრაფდა შესვდად სასუფეველსა მისსა.

მოვედით მორწმუნენო, ვადიდებდეთ სახსენებელსა მისსა და უგალობდეთ ქრისტესა, რომელმან ღირსად გვირგვინოსან-ყო იგი.

ბაჟამს შეკრბეს მოხუცებულნი ისმაიტელთანი წინაშე უბაჟა ბარაკთა მათთა და განიზარახვიდეს იგინი წმიდისა მოწამისა ქრისტეისა აბოისთვის.

მღვდენი აკურთხევდით, რომელმან განაძრიედა იგი, ერნი უფროისად აღამაღლებდით მას უკუნისამდე!

მაშინ უბრძანა მძღავრმან მან მოწოდებაი წმიდისა აბოისა და ეტყოდა მას: უკუეთუ ესე ესრეთ არს აბოი, რასა-ესე შეგაწამებენ შენ.

მღვდენი აკურთხევდით, რომელმან ძრიედა მიჰმადლა იგი, ერნი უფროისად აღამაღლებდით მას უკუნისამდე!

მიუვო წმიდამან მოწამემან უფლისამან აბო და რქუა მას: მშობედნი ჩემნი თუ ისმაიტელ არიან, ხოლო მე მსახური ვაბ ჭეშმარიტისა ძისა ღმრთისაი.

მღვდენი აკურთხევდით, რომელმან განაძრიედა იგი, ერნი უფროისად აღამაღლებდით მას უკუნისამდე!

მაშინ განრისხნა მძღავრი იგი და ფერი პირისა მისისაი ექცეოდა ზედა წმიდისა და ახოანისა ქრისტეისისა აბოისა.

მღვდენი აკურთხევდით, რომელმან განაძრიედა იგი, ერნი უფროისად აღამაღლებდით მას უკუნისამდე!

დღეს ღაღადებდა აბოი, შორის სიმრავლისა წარმართთასა: ვითა მიმელოს მე ცხოვრებაი კაცობრივი და ვითარ წარმეკუთნოს თავი აბოსა, ვითარ მომმართოს მახვიდმან, ვითარცა ნაყოფმან კეთილმან, ვითარ აღმავსოს მე გუდი სისხლითა, ვითარცა მანანაითა. მიხსენ მე, უფადო, აგარეანთაგანი

ხოლო სიმრავლი აგარეანთაი ღაღადებს და ეტყვის აბოს: მოიქეც რჩულისა ჩუენისაებრ და იყო შენ ყოველთა უუესთაჲსა.

ხოლო აბო, ღაღადებდა და იტყოდა: არა, მიხმს მე თქუენგან ქრთამი — თქროი, არცა ანთრაკი, არცა ვეძიებ ცხოვრებასა ამის საწუთროისასა, არამედ რაითა ვიხილო სუდი წმიდაი, მარჯდ მამისა მჯდომარეი, რომლისა სიტყუანი მისნი ტკბიდ არიან უფროის თაფლისა მის გოდელისა, არამედ ვითარ გნებავს, წარმართნო, აღმასრუდეთ, რამეთუ არავინ არს მიმღებედ სუდისა წმიდისა

მაშინ მოწყვიდეს აბოი მახვიდითა და გუამი მისი დაწუეს ცეცხლითა, და წარიყვანეს იგი ანგედოზთა ღმრთისათა წინაშე უფდისა.

იხილა და რქუა მას: გიხაროდენ აბოი, რომედ არაი შეგაწუხა მახვიდმან, არცა სატანჯვედთა, არცა სიმრავდემან აგარეანთამან. ამისთვისცა ღირს იქმენ შესდვად სასუფევედსა ცათასა და ცხოვრებასა წარუადსა

ტანჯვასა დაუთმო ისმაიტელთასა წმიდამან აბოი, მხნდა და ეშმაკნი განასხნა, და მსხუერპდად შეწირნა ხორცნი თვისნი და ქრისტესა ქადაგებდა. ვითარცა მნათობმან და მოღუაწემან ყოვლისა სოფდისამან ილუაწა და სიკუდიდი შეურაცხ-ყო, და ზრუნვაი ამის სოფდისაი დაუტევა და შენ მხოლოსა სათნო-გეყ.ო. და აწ მეოხ არს სუდთა ჩუენთათვის დიდსა წყადობასა

სუროდა მისდვად უფდისა თვისისა სანატრელსა მოწამეჲსა ქრისტეისსა აბოს. დგა წინაშე მძღავრისა მის, ჰხედვიდა მახ-

გოდსა აღმართებუდსა, არა შეშინდა შინებისაგან მათისა, არა-
მედ განიძუარცა სამოსედი, მოუდრიკა მახვიდსა თავი თვისი და
დასთხიმა სისხდნი თვისნი.

და აწ მეოხ არს სუდთა ჩუენთათვის დიდსა წყადობასა!

შეიმოსა სამოსედი ღირსთა მამათაი საყუარდემან ქრისტე-
ისმან აბო. ურმითა მიაქუნდა ვითარცა ეტდითა, ადგიდსა მას
შესაწირავსა ვითარცა მსხუერპრი კეთილი და საკუმევედი სუმ-
წედი და ნელსაცხებელი პატიოსანი ცეცხლისაგან შეიწირა და
საფდავი მისი წყადთა შედა,

და აწ მეოხ არს სუდთა ჩუენთათვის დიდსა წყადობასა!

დღესასწაულსა მას შუენიერსა, ნათლისღებასა მაცხოვრისასა,
შეორედ შობასა დიდისა მოწამისასა, აბოისსა, იხარებდეს მდინა-
ბენი და მნათობდეს ლედვანი, რამეთუ სათნო-ყო ქრისტემან მის
თანა წყადთა შინა. მაშინ განიკურნებოდეს უძრუდებანი კაცთადა
და სიხარულით აღივსნეს მორწმუნენი.

და აწ მეოხ არს სუდთა ჩუენთათვის დიდსა წყადობასა!

მოვედით მორწმუნენო ქრისტეისნო, ვჰყოფდეთ ხსენებაჲ
წმიდისა აბოისსა, რომედმან შეურაცხ-ყო განწყობილებაი იგი
აგარებანთაი და შეურაცხ-ყო ცეცხდი და მახვიდი სახედისათვის
ქრისტეისა და მოიგო გვირგვინი დიდებისაი წმიდათა მისთა
თანა!

ბედაქტორი წინო ახალკაცი
მხატვარი მ. წუღეისკირი
მხატვრული ბედაქტორი ნ. წარიმანიძე
ტექნიკური ბედაქტორი თ. კაპანაძე
კორექტორები: თ. ფირცხალავა, რ. ჯოფირიძე
გამომშვეები ნ. ხავთასი

ს. ბ. 3993.

მაბარდა წარმოებას 17.11.87, ხედმოწერილა საბეჭდად 22.02.88 წ. ჟონმა 5ა
84X108^{1/32} კალადღი საბეჭდი № 1. გარნიტურა ივერია. ბეჭდვა მაღალი. პი-
რობითი ნაბეჭდი ფურცელი 15,96. სააღრიცხვო-საგამომცემდო ფურცელი 14,74.
პირობითი სალუბაჯგატარება 16,17. ტირაჟი 60.000 შეკვეთა № 2798
ფასი 2 მან.

გამომცემლობა „მერანი“, რუსთაველის პრ. 42, თბილისი 1988

**ЦУЛЕЙСКИРИ НОДАР АЛЕКСАНДРОВИЧ
ДЕЯНИЯ И МУЧЕНИЧЕСТВО АВО И ИОАННА**

Повесть

(На грузинском языке)

**Издательство «Мерани»
пр. Руставели, 42
Тбилиси, 1988**